

**YUNAN SANATI'NDA MAKHIA:
AMAZONOMAKHIA,
KENTAUROMAKHIA, GIGANTOMAKHIA**

Ali BORA

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir 2004

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

YUNAN SANATINDA MAKHİA; AMAZONOMAKHİA, GİGANTOMAKHİA, KENTAUROMAKHİA

Ali BORA

Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2004

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Sabri ALANYALI

Yunan mitolojisinde Amazonomakhia Gigantomakhia ve Kentaumakhia konularının, antik sanatta, özellikle mimari yapılardaki yansımalarının ele alındığı bu çalışma; söz konusu mitolojik yapıların kökenleri, etkilendikleri coğrafya, kültür ve etkiledikleri medeniyet ve toplumları sınırlı bir yaklaşımla incelemektedir. Antik dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve tarihi süreçlerinde aldıkları yeni şekiller ve özellikle tarihi olaylar ile aralarında kurulan analogiler dolayısıyla, bu mitosların basit birer söylenceler bütünü olarak nitelendirilemeyeceği anlaşılmıştır.

Eskiçağ yaşamında çok önemli bir yeri olduğunu bildiğimiz mitos kavramı, bahsedilen söylenceler ışığında irdelenmekte ve içerdikleri gerçek anlam açıklanmaktadır. Sanatsal prensipler nedeniyle, özellikle kutsal mimari yapılarda tarihsel olayların direkt olarak betimlenmesinden çekinilmesi, Amazonomakhia, Gigantomakhia ve Kentaumakhia'yı; sadece mitolojinin değil aynı zamanda antik dünyada yaşananların da bir aynası yapmıştır.

Amazonomakhia, Gigantomakhia ve Kentaumakhia mitosları, Hellen toplumunun kendi tanımlarına göre Barbar (Doğu) olan her şeye karşı verdikleri egemenlik savaşlarını sembolize etmektedir...

ABSTRACT**THE ESSENTIAL OF THE THESIS OF HIGH LICENSE****MACHY, AMAZONOMACHY, GIGANTOMACHY, KENTAUFOMACHY IN THE
GREEK ART****Ali BORA**

Main scientific branch of Classic Archaeology

Anadolu University Social Science Institute, September 2004

Counsellor: Assist. Prof. Dr. Hüseyin Sabri ALANYALI

The work concerning the subjects about Amazonomachy, Gigantomachy and Kentaufomachy in the Greek mythology, in the antic art, specially the reflections in the architectural structure examines with a limited approach the origins of the related mythological structures, the geography and the culture that they affect, the civilisation and the society that they affect. The analogies found in the new figures obtained between the social, economical, political and historical process and specially historical events explain that these “mythos” are a simple humour wholeness.

The “mythos” concept that had an important place in the ancient generation is now scrutinised under the lights of the humour mentioned and the real meaning that they imply is revealed. Due to art reasons, specially in divine architectural structures, the prohibition of the direct description of the historical events made Amazonomachy, Gigantomachy and Kentaufomachy the mirror of not only the mythology but also the events happened in the antic world.

According to the own definitions of the society of Helen, the mythos of Amazonomachy, Gigantomachy and Kentaufomachy are the symbols of the sovereignty wars against every things that are barbarian (East).

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Ali BORA'nın "Yunan Sanatı'nda Makhia; Amazonomakhia, Kentauromakhia, Gigantomakhia" başlıklı tezi 04 Kasım 2004 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Arkeoloji (Klasik Arkeoloji) Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı): Yrd.Doç.Dr. Hüseyin Sabri ALANYALI

Üye : Yrd.Doç.Dr. Tolga TEK

Üye : Yrd.Doç.Dr. Hakan SİVAS

Prof. Dr. Nuthan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Çalışmanın ortaya konmasında; destek ve önerilerini benden hiçbir zaman esirgemeyen, danışmanım, sayın Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Sabri ALANYALI'ya; arkeolojiyi bir disiplin ve bilimsel olarak öğrenme ve uygulama fırsatını benden esirgemeyen sayın Troia Kazısı başkanı Prof. Dr. Manfred KORFMANN ve onun şahsında tüm kazı ekibi üyelerine; gerek kaynak temini, gerek çeviriler ve gerekse düzenlemelerde çok önemli katkılarından dolayı, benim için özel bir yere sahip Kocaeli Üniversitesi Araştırma Görevlisi sayın, M.A. Yasemin ESENTÜRK'e; çeviri ve kaynak temininde verdiği destek ve sıcak dostluğundan dolayı, Tübingen Üniversitesi Troia Kazı ekibi üyesi sayın M.A. Stephan Blum'a ve iyi bir arkeolog olarak yetişmemde, asla yadsıyamayacağım, bende çok önemli emekleri olan Eskişehir Anadolu Üniversitesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'nda, başta, Doç Dr. Taciser SIVAS, Yrd. Dr. Hakan SIVAS, Yrd. Doç. Dr. Feriştah S. ALANYALI ve diğer tüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Rehberliklerini hayatım boyunca hissettiğim, örnek insanlar; sayın Saadet DORAS, Nermin BORA, Türkân TIKNAZ, Nurhan BORA, Suna BORA, Uğur BORA, Salih BORA ve ailelerine, ayrıca akıl hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Murat TANIŞLI'ya ve bende emeği geçen tüm sevdiklerime sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ali bora

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
HARİTALAR LİSTESİ	xii
RESİMLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SAVAŞÇI KADINLAR

1. AMAZONLAR	3
1.1. Mitoloji Ve Antik Kaynaklar Eşliğinde Amazonlar	3
1.2. Amazon Mitosunun Kaynakları	20
2. İKONOĞRAFİ	37
3. AMAZONOMAKHĪA	46
4. AMAZONOMAKHĪA KONULU YAPILAR	74
4.1. Arkaik Dönem	74
4.1.1. Attik Terracotta Kabartma	74
4.1.2. Taş Metop Fragmanı	74
4.1.3. Korinth'den Terracotta Alınlık Fragmanı	74

4.1.4. Thebes Kopaia Togolia'dan Mermer Alınlık	75
4.1.5. Eretria Apollo Daphnephoros Tapınağı	75
4.1.6. Delphi Atinalılar Hazine Binası	76
4.2. Klasik Dönem	77
4.2.1. Aigina Apollon Tapınağı	77
4.2.2. Selinus'dan İki Friz Fragmanı	77
4.2.3. Selinus E Tapınağı Metobu	77
4.2.4. Olympia Zeus Tapınağı	78
4.2.5. Atina Hephaisteion	78
4.2.6. Theseison Duvar Resimleri	79
4.2.7. Atina Parthenon Tapınağı	80
4.2.8. Athena Parthenos Heykelinin Kalkanı	82
4.2.8.1. Kalkanın Kopyaları	85
4.2.8.2. Kalkandaki Figürlerin Kopyaları	85
4.2.9. Akropolis Athena Nike Tapınağı	87
4.2.10. Ephesos Amazonları	87
4.2.11. Kallithea Mezar Anıtı Levhaları	89
4.2.12. Atina Agorası Ares Tapınağı	89
4.2.13. Roma Apollo Sosianus Tapınağı	89
4.2.14. Argos Hera Tapınağı	90
4.2.15. Delphi Athena Pronaia Tholos'u	90
4.2.16. Bassai-Phigalia Apollo Epikourios Tapınağı	90
4.2.17. Trysa-Gölbaşı Heroon Frizi	91
4.2.18. Limyra Nekropol II	91
4.2.19. Epidauros Asklepios Tapınağı	91
4.2.20. Xsanthos Nereidler Anıtı	92
4.2.21. Halikarnassos Mausoleum	92
4.3. Hellenistik Dönem	93
4.3.1. Tarentum Fragmanları	93

4.3.2. Nikosia-Kıbrıs'tan Mermer Friz	93
4.3.3. Teos'tan Kabartma	93
4.3.4. İlion Tapınağı	93
4.3.5. Mylasa Mezar Anıtı Kabartması	94
4.3.6. Priene Athena Tapınağı	94
4.3.7. Magnesia Artemis Tapınağı	94
4.3.8. Lagina Hekate Tapınağı	94
4.3.9. Alabanda Apollon Tapınağı	95
4.3.10. Sparta'dan Dorik Fragman	95

İKİNCİ BÖLÜM

MİTOLOJİ'NİN DEMONLARI KENTAUROS VE GİGANTLAR

1. KENTAUOSLAR	96
1.1. Mitolojide Kentauros lar	96
1.2. Hellen Sanatı'nda Kentauros ların Ortaya Çıkışı ve İmgenin Gelişimi ..	107
2. KENTAUROMAKHİA	112
2.1. Anlam Olarak Kentauromakhia	112
2.2. Mimaride Kentauromakhia	132
2.2.1. Arkaik Dönem	132
2.2.1.1. Thermos Apollon Lyseios Tapınağı	132
2.2.1.2. Assos Athena Tapınağı	132
2.2.1.3. Larissa-Hermos Friz Levhaları	132
2.2.1.4. Foce del Sele Heroon'u	133
2.2.1.5. Amisos'tan Terracotta Friz	133
2.2.1.6. Ephesos Artemis Tapınağı Sima Frizi	133
2.2.1.7. Delphi Atinalılar Hazine Binası	133
2.2.2. Klasik Dönem	134
2.2.2.1. Theseion Duvar Resimleri	134
2.2.2.2. Olympia Zeus Tapınağı	135

2.2.2.3. Atina Parthenon Tapınağı	136
2.2.2.4. Hephaisteion Tapınağı	138
2.2.2.5. Sunion Poseidon Tapınağı	139
2.2.2.6. Bassai Apollon Tapınağı	139
2.2.2.7. Delphi Athena Pronaia Tholos'u	140
2.2.2.8. Trysa-Gölbaşı Friz Levhaları	140
2.2.2.9. Halikarnassos Mausoleum	141
2.2.3. Hellenistik Dönem	141
2.2.3.1. Tarentum Fragmanları	141
2.2.3.2. Makedonya Lefkadia Oda Mezarı	142
2.2.3.3. Limyra Ptolemaion	142
2.2.3.4. Belevi Mausoleion'u	142
2.2.3.5. Teos Dionysos Tapınağı	142
2.2.3.6. Samothrake Heroon'u	143
2.2.3.7. Kabartmalı Silindir Mermer Puteal	143
2.2.3.8. Mylasa Frizi	143
2.2.3.9. İlion Athena Tapınağı	144
3. GİGANTLAR	145
3.1. Mitolojide Gigantlar	145
3.2. İkonografi	149
4. GİGANTOMAKHİA	152
4.1. Anlam Olarak Gigantomakhia	152
4.2. Mimaride Gigantomakhia	163
4.2.1. Arkaik Dönem	163
4.2.1.1. Kerkyra Artemis Tapınağı	163
4.2.1.2. Delphi'deki Siphnoslular Hazine Binası	163
4.2.1.3. Eski Athena Tapınağı	163
4.2.1.4. Olympia Megaralılar Hazine Binası	164
4.2.1.5. Delphi Atinalılar Hazine Binası	164

4.2.1.6. Delphi Alkmaonid Apollon Tapınağı	164
4.2.1.7. Selinus F Tapınağı	165
4.2.1.8. Selinus G Tapınağı	165
4.2.2. Klasik Dönem	165
4.2.2.1. Selinus E Tapınağı	165
4.2.2.2. Akragas Zeus Tapınağı	166
4.2.2.3. Sunion Poseidon Tapınağı	166
4.2.2.4. Atina Parthenon Tapınağı	166
4.2.2.5. Akropolis Athena Nike Tapınağı	167
4.2.2.6. Argos Heraion	167
4.2.3. Hellenistik Dönem	168
4.2.3.1. İlion Athena Tapınağı	168
4.2.3.2. Pergamon Sunağı	168
4.2.3.3. Priene Athena Tapınağı	171
4.2.3.4. Lagina Hekate Tapınağı	171
4.2.3.5. Termessos Zeus Solymeus Tapınağı	172

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMAZON, KENTAUROS VE GİGANT MİTOLOJİLERİNDEKİ ANLAM

ANTİK SANATTA MAKHİA-SAVAŞ	173
SONUÇ	178
EKLER	180
KAYNAKÇA	215

HARİTALAR LİSTESİ

		<u>Sayfa</u>
Harita 1	Antikitede Amazon Bölgeleri Haritası	180
Harita 2	Antikitede Amazonomakhia Haritası	181
Harita 3	Antikitede Kentauromakhia Haritası	182
Harita 4	Antikitede Gigantomakhia Haritası	183

RESİMLER LİSTESİ

		<u>Sayfa</u>
Resim 1	Tiryns Kalkanı	184
Resim 2	Attik Terracotta Kabartma	184
Resim 3	Taş Metop Fragmanı – Foce Del Sele	185
Resim 4	Korinth'den Terracotta Alınlık Fragmanı	185
Resim 5	a-c) Eretria Apollo Daphnephoros Tapınağı Alınlık Figürleri	186
Resim 6	a-b) Delphi Atinalılar Hazine Binası Metopları	187
Resim 7	Selinus E Tapınağı Metobu	188
Resim 8	Olympia Zeus Tapınağı Metobu	188
Resim 9	a-b) Atina Parthenos Tapınağı Metopları	189
Resim 10	a) Harrison'un Kalkan Rekonstrüksiyonu	190
Resim 10	b) Strocka'nın Kalkan Rekonstrüksiyonu	190
Resim 10	c) Pire Kabartması	191
Resim 10	d) Pire Kabartması	191
Resim 10	e) Pire Kabartması	191
Resim 11	a) Strangford Kalkanı	192
Resim 11	b) Lenormant Kalkanı	192
Resim 12	a-c) Ephesos Amazonlarının Geç Dönem Kopyaları	193
Resim 13	Kallithea Mezar Anıtı Levhası	193
Resim 14	Roma Apollo Sosianus Tapınağı Alınlık Rekonstrüksiyonu	194
Resim 15	a-b) Delphi Pronaia Tholos'u	194
Resim 16	Bassai-Phigalia Apollo Epikourios Tapınağı Frizi	195
Resim 17	Trysa-Gölbaşı Heroon Frizi	195
Resim 18	Limyra Nekropol II	196
Resim 19	a-d) Epidauros Asklepios Tapınağı Alınlık Fragmanları	196
Resim 20	Halikarnassos Mausoleum Frizi	197
Resim 21	Nikosia-Kıbrıs'tan Mermer Friz Fragmanı	197
Resim 22	Teos'tan Kabartma	197
Resim 23	a-c) Magnesia Artemis Tapınağı Friz Fragmanları	198

Resim 24	Lefkandi Kentauros'u	199
Resim 25	a-b) Assos Athena Tapınağı Frizi	199
Resim 26	Foce Del Sele Heroon'u Metop Fragmanı	200
Resim 27	Samsun'dan Terracotta Friz Fragmanları	200
Resim 28	a-b) Olympia Zeus Tapınağı Batı Alınlığı	201
Resim 29	Atina Parthenon Tapınağı Güney Metopları	202
Resim 30	Bassai Apollon Tapınağı Friz Fragmanları	203
Resim 31	Trysa-Gölbaşı Friz Levhaları	204
Resim 32	Halikarnassos Mausoleum Friz Fragmanı	204
Resim 33	Tarentum Fragmanları	205
Resim 34	a-h) Belevi Mausoleion'u Tavan Kasetleri	206
Resim 35	a-b) Teos Dionysos Tapınağı Friz Fragmanları	208
Resim 36	Samothrake Hieron'u Tavan Kaseti	208
Resim 37	Kabartmalı Mermer Silindir Puteal	209
Resim 38	Delphi'deki Siphnoslular Hazine Binası Kuzey Frizi	209
Resim 39	Olympia Megaralılar Hazine Binası Alınlığı	210
Resim 40	Selinus F Tapınağı Metopları	210
Resim 41	Selinus G Tapınağı Gigant Torsosu	211
Resim 42	Selinus E Tapınağı Metobu	211
Resim 43	Atina Parthenon Tapınağı Doğu Metopları	212
Resim 44	a-c) Pergamon Sunağı Gigantomakhia Friz Fragmanları	212
Resim 45	Priene Athena Tapınağı Tavan Kasetleri	214

KISALTMALAR LİSTESİ

AJA	<u>American Journal Of Archaeology</u>
AntPl	<u>Antike Plastik</u>
ArchCl	<u>Archeologia Classica</u>
Arkaik	Schefold, K. Götter- und Heldensagen der Griechen in der Spätarchaischen Kunst , München: Hirmer Verlag., 1978.
Art	Pollitt, J. J. The <u>Art</u> of Greece Sources and Documents in the History of Art Series , Ed.: H.W. Janson. New Jersey: Princeton Hall Inc., 1965.
Ayr.	Ayrıca
Bauskulptur	Borchhardt, J. Die <u>Bauskulptur</u> des Heroons von Limyra , Berlin: Gebr. Mann Verlag., 1976.
BCH	<u>Buletin de Correspondance Hellique</u>
Bkz.	Bakınız
CAH	<u>Cambridge Ancient History</u>
City-reliefs	Childs, W. A. P. The <u>City-Reliefs</u> of Lycia , New Jersey: Princeton University Press., 1978.
Corinth	“Amazonomachy”, <u>Corinth</u> IX. 2., The American school of Classical Studies At Athens. 1977.
CRAI	<u>Comptes-Rendus des Séances Académie des Inscriptions et Belles-Lettres</u>
Eski Yunan	Boardman, J. <u>Eski Yunan</u> , Çeviren: Neşe Erdilek. İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş., 1987.
FiE	<u>Forschungen in Ephesos</u>
fig.	Figür
GSAP	Boardman, J. <u>Greek Sculpture The Archaic Period</u> , Reprinted. London: Thames and Hudson Ltd., 1996.
GSCP	Boardman, J. <u>Greek Sculpture The Classical Period</u> , Reprinted. London: Thames and Hudson Ltd., 1995.

Hellenistic	Pollitt, J.J. Art In The <u>Hellenistic</u> Age , Cambridge: Cambridge University Press., 1986.
Herakles, Theseus, Amazons	Boardman, J. “ <u>Herakles, Theseus and Amazons</u> ”, The Eye of Greece Studies In The Art Of Athens , Ed.: D. Kurtz / B. Sparkes, Cambridge: 1982.
Hesperia	Journal of the American School of Classical Studies at Athens
IstForsch	<u>Istanbuler Forschungen</u>
IstMitt	<u>Istanbuler Mitteilungen</u>
Jdl	Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts
JHS	<u>Journal Of Hellenic Studies</u>
Klassischen-Hellenistischen	Schefold, K. Die Göttersage in der <u>klassischen und hellenistischen Kunst</u> , München: Hirmer Verlag., 1981.
krş.	Karşılaştırınız
LIMC	<u>Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae</u>
Limyra	Borchhardt, J. “ <u>Limyra</u> : Sitz des Lykischen Dynasten Perikles”, IstMitt 17. s. 151-167. 1967.
Öjh	Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien
Parthenon	Boardman, J. The <u>Parthenon</u> And It's Sculptures , Austin: University Of Texas Press., 1985.
RA	<u>Revue Archéologique</u>
Urkönige	Schefold, K. Die <u>Urkönige</u> Perseus, Bellerophon, Herakles und Theseus , München: Hirmer Verlag., 1988.
vd.	Ve devamı
vdd.	Ve devamının devamı
ZPE	<u>Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik</u>

GİRİŞ

Çalışmanın ana konusu, Hellen Mimari Heykeltıraşlığı alanında Amazonomakhia, Gigantomakhia ve Kentauromakhia mitolojisinin incelenmesidir. Dolayısıyla seramik, plastik ve diğer sanatların konuyla ilgili yönleri; belirli bir bütünlük oluşturmak ve ana planın dışına çıkmamak amacıyla, mümkün olduğunca sınırlandırılmıştır. Bunun yanı sıra Titanomakhia olarak bilinen konu, herhangi mimari bir betimlemede temsil edildiği tartışmalı olduğu için, incelemeye dahil edilmemiştir.

Tezin sağlam temeller üzerine oturması için gerekli görülen bir başka unsur da, özellikle Etrüsk Sanatı'nın söz konusu mitosa ait örneklerinin (kronolojik olarak araştırmayla paralel gitse bile) göz ardı edilmesidir. Aksi taktirde, İtalya'da Hellen Sanatı etkili dışavurumlar şeklinde nitelendirilebilecek olan bu materyaller, sınırları oldukça fazla bir oranda genişletecek ve bu da, kanımca ayrı bir çalışmanın konusu olması gereken bir alanın yarattığı karmaşıklık olarak kötü sonuçlar doğuracaktı.

Genel yöntem olarak, öncelikle, ele alınan konunun mitolojik açıklanması, daha sonra antik eserlere bağlı bir şekilde ve günümüz otoritelerinin izlediği tezler öncülüğünde, söylencelerin taşıdıkları anlamlar ve sembolizasyonları verilmeye çalışılmıştır. Takip eden aşamalarda açıklanmaya çalışılan, mimari heykeltıraşlık örneklerinin eskiçağ coğrafyasındaki dağılımıdır. Söz konusu adımda dikkate alınan, antik mimari örneklerinden listemizde yer alanları, genel hatlarıyla ele almak olmuştur. Bu konuda herhangi bir detaylandırma, ana temada olası sapmalar ve bütünlükten uzaklaşmaya neden olabilirdi.

Ana tema Yunan Sanatı olduğundan dolayı, bu mitosların diğer antik toplumlardaki olası izdüşümleri ve/veya temsilleri; Hellen Sanatı'nın etkilendiği unsurlar olarak görülenler ve daha sonraki Roma Dönemi, ayrı olarak ele alınması gereken bir çalışmanın konusudur.

Hatırlanması gereken diğer bir önemli nokta, günümüz itibarıyla kataloglanabilen eserlerin tümünün incelemeye dahil edilmesinin imkânsızlığıdır. Kriter olarak ve çalışmanın sağlığı açısından en önemli materyallerin ele alınması seçilmiştir. Bu konuda gereken hassasiyet gösterilmekle birlikte, henüz yayınlanmayan ve/veya yayınlanma aşamasında olan fakat arkeoloji literatürüne geçmeyen eserlerin yarattığı sorunlar da dikkate alınmalıdır.

Araştırmalar sırasında karşılaşılan önemli sorunlardan bir tanesi, konu edilen materyallerin görsel açıdan kaynaklardaki eksikliğidir. Bu sorun, özellikle söz konusu alanda önemli veriler sağlayan LIMC leksikonu ile aşılmaya çalışılmıştır. Materyallerin görsel olarak örnekleme birincil sırada yer alan bu kaynağın seçimi, kanımca listeleme çalışmasında istikrarlı bir yol izlenilmesi ve resimlerin kalite düzeyinin korunması açısından gereklidir. Aksi takdirde çok çeşitli ve kalite düzeyi düşük olan materyallerin, sırf kaynak çeşitliliği yaratmak amacıyla farklı otoritelerden seçilmesi, ortaya konan listede karmaşıklığa neden olabilirdi. Ek olarak listede yer alan resimlerin, arkeoloji enstitülerinden orijinal halde (renkli) elde edilmesinde karşılaşılan zorluklar dile getirilmelidir kanısındayım.

Son olarak antik kaynaklar hakkında söylenmesi gereken, söz konusu alanda, büyük bir çoğunlukla LOEB edisyonlarından yararlanılmış olmasıdır. Genellikle birden fazla esere sahip olan antik yazarların tüm eserlerinin kitaplar halinde bir araya toplandığı bu kaynaklar dizisi için gereken bilgiler kaynakça kısmında verilmekle birlikte; başvuru yapacak ya da incelemek isteyen çevrelerin konu hakkında – örneğin Diodorus'un eseri için, on cildi bir kitapta toplanmıştır – yazar ismine göre göz atması gerektiği belirtilmelidir.

Arkeolojinin çağımıza kazandırdığı söz konusu örneklerin potansiyeli, gelecekte kazandıracaklarının bir göstergesi olarak ele alınmalı ve antik çağ yaşamında ne kadar önemli bir yeri olduğunu bu sayede saptayabildiğimiz Amazonomakhia, Gigantomakhia ve Kentauromakhia mitoslarının etkinliği, kanımca işaret edilen noktalar dahilinde bir kez daha düşünölmelidir. Basit birer söylenceler topluluğu ya da ortaya çıktıkları coğrafyalarda ve yapılarda birer tesadüf eseri sayılmayacak kadar anlamlı bütünler oluşturan varlıkları; Amazon, Gigant ve Kentaurosuları arkeoloji açısından dikkatle incelenmesi gereken materyaller olarak karşımıza çıkarmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞÇI KADINLAR

1. AMAZONLAR

1.1. Mitoloji ve Antik Kaynaklar Eşliğinde Amazonlar

İlk bakışta, zihnimizde basit bir efsane olarak beliren Amazonlar; aslında zannedildiği kadar dar kapsamlı ve durağan bir söylenceler topluluğu değildir. Ege Havzası'ndan Yunanistan'a, Anadolu'dan Kuzey Afrika'ya, Rusya, Ukrayna ve Kuzey Karadeniz kıyılarına kadar uzanan çok geniş bir coğrafyayı ilgilendiren mitos, günümüz sosyal yapısı ve ilişkileri açısından da oldukça esrarengiz ve bir o kadar da bilinmez bir yapı oluşturur. Tüm bunlarla birlikte antik Anadolu coğrafyası, kültürü ve günümüz Anadolu arkeolojisiyle olan yakından bağları, üzerinde yaşadığımız topraklar ile derinden özdeşleşmiş, yeri geldiğinde bir sanat akımı, hatta moda haline gelerek benimsenmiş nitelikleriyle Amazonlar; antikitenin vazgeçilmez motifleridir.¹

Eskiçağda insanının yaşam tarzını anlayarak geçmişi ayağa kaldırmakta; gelenek-görenekler, inanış ve kült sistemlerini yansıtmaları dolayısıyla arkeolojide önemli bir yere sahip olan antik kaynakların, konuya verdikleri önem ve ele alış sıklıkları da yoğun olunca, Amazonlar, neredeyse bir mit olmaktan çıkarak belirli bir kültür ve coğrafyaya ait ürünlere, adeta var olmuş ve gerçek bir yaşam tarzına benzemektedir.²

¹ Wm. B. Tyrell, *Amazons A Study in Athenian Mythmaking*, (London 1984), s. 1-33, *Amazons and Mythopoesis* adlı bölümde konuya dair önemli veriler sunmaktadır.

² Amazon kavramının yakın tarihimize ve hatta günümüze uzanan; edebiyat, tiyatro ve özellikle sinema eserlerine kadar geniş bir perspektifte büyük etkiler yaratmış bir konu olduğu, çeşitli otoriteler tarafından verilen örneklerle vurgulamaktadır. L. W. Wilde, *On The Trail Of The Women Warriors* (Constable-London: 1999), s. 11 vdd.'da Wilde, İngiltere'de önemli bir izleyici kitesine sahip olan film kahramanlarından *Xena The Warrior Princess* (Ksena, Savaşçı Prenses)'in söz konusu mitolojiden etkilendiğini savunurken; D. J. Sobol, *Yunan Mitolojisinde Amazonlar*, Çeviren: B. Yumrukçağlar, (Ankara: 1999), s. 9-16, Amazon mitolojisinin yakın tarihimizde dünya sanatındaki geniş etkisine yer vermektedir. Günümüze uzanan etkilerinin yanında, efsanenin kendine özgü olan yapısı bir çok otoriteyi, eserlerinde, Amazon mitinin gerçekliği konusunu ele almaya ittiği gözlenmektedir. Buna örnek olarak yukarıda adı geçen Wilde neredeyse eserinin başından sonuna kadar bu konuyu ele alırken, Sobol, Amazonlar Mit mi Gerçek mi? adlı bölümde konuyu özel olarak ele almaktadır.; Ayr. bkz. Tyrell, *Op.cit.*, s.23.

Söz konusu imgenin kime ait olduğu ve anlamı sorusuna, mitolojiden yanıt bulabilmekte ve en azından antik toplumların kültlerinde yer eden Amazonlar'ın, yine onlara ait inançlar bütününde anlam kazandığını saptayabilmekteyiz.

Buna göre Amazonlar, Yunan savaş tanrısı Ares'in kızları olarak bilinmekte ve olası babaları hakkında yaygın bir görüş birliği mevcutken, annelerine dair belirsizlik oldukça yaygındır.³ Bazı çevrelere göre Amazonlar'ın annesi bir su nymphesi olarak bilinen Harmonia'dır.⁴ Anneleri olarak adı, uyum ve ahenk anlamına gelen bu mitoloji kahramanından başka aktarılan diğer isimler ise aşk ve güzellik tanrıçası olan Aphrodite ve/veya tanrı Ares'in kızı, Otrere'dir.⁵

Kadınlar tarafından yönetilen ya da en azından kadın egemen bir toplum olduğu belirtilen Amazonlar'ın, adlarının kökeni konusunda değişik açıklamalarda bulunulmakta ve terimin en yaygın şekliyle bir Grek sözcüğü olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.⁶ Buna göre *gögüssüz* anlamına gelen bu ad, daha sonra da açıklanacağı üzere bir Amazon geleneği olarak bilinen; yaygın daha iyi kullanılabilmesi amacıyla çocukluklarında göğüslerinden birini yakmaları-dağlanmalarını simgeleştirmektedir.⁷ Bu uygulamaya dair en uygun açıklama, söz konusu silahın mümkün olan en verimli şekilde kullanılabilmesi için kadın anatomisinden kaynaklanan dezavantajı kaldırmak ve tüm gücün bir kol ve omuzda toplanmasını sağlamaktır.⁸

³ *Ibid.*, s. 2, 16, 17, 21, 55; F. M. Bennet, **Religious Cults Associated With The Amazons** (New York: 1967), s. 4.vd., Bennet'in Amazonlar'ın babası olarak Ares'i anmakla beraber, söz konusu iki unsur arasında kültürel açıdan dolaylı bir ilişki olduğunu vurgular. Bkz. s. 67.; Hesiod, **The Aethiopsis 1**, (LOEB Edisyonu), s. 507. Burada Hesiod, Penthesileia'yı Ares'in kızı olarak anmaktadır.

⁴ Tyrell *Op.cit.*, s.81.

⁵ R. Graves, **Greek Myths** (Turin, 1981), s. 160., Yazar'ın da belirttiği şekilde Phrygia Akmonia'sının derelerinde doğmuş olan Harmonia Amazonlar'ın annesidir.; Ayrıca bkz., **Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae I (LIMC)** (München 1981), s. 585 Amazon maddesi.; Tyrell, *Op.cit.*, s. 81'de Amazonlar'ın ebeveyni olarak Aphrodite'yi görememekle birlikte, onun Ares ile olan bağlantısını, temsil ettikleri karşıtlıklar açısından ele alır ve Amazonlar ile ilişki kurar.

⁶ G. Fink, **Antik Mitolojide Kim Kimdir**, Çeviren: Ümit Öztürk (İstanbul. 1997), s. 37. Yazar burada Amazon söylencelerinin ana-erkil toplum biçimlerinin ürünü olduğunu ve A-mazones teriminin *memesiz* anlamına geldiğini vurgulamaktadır.

⁷ J. H. Blok, **The Early Amazons Modern and Ancient Perspectives of a Persistent Myth**, (New York: 1995), s. 22. vd.; Ayr. krş., U. Stahre, "Penthesileia A Deadly Different Amazon And Achilles' Lost Honour", **Aspects Of Women In Antiquity**. Ed.: L. L. Loven ve A. Strömberg (Jonsered, 1998), s. 163.

⁸ Apollodorus, **The Library**, II.V. 8-9. (LOEB Edisyonu), Amazonların göğüslerinden birini iyi silah kullanmak amacıyla (her ne kadar antik yazar bu silahın cirit/mızrak olduğunu söylese de) tahrip etmelerine değinir.

Antik ve feminen bir gelenekten kaynaklandığı belirtilen bu açıklamadan başka, Amazon adının diğer bir anlamını Ermeni dilinde bulmakta ve ‘*ay-kadın(ı)*’ manasına geldiğini saptamaktayız.⁹ Eskiçağ dini inanç ve kült sistemleri göz önüne alındığında, karşımıza çıkan pek çok kültürde ay ve ona bağlı tapınımların yaygın bir yapı oluşturduğu düşünülürse; Amazon adının, bu kültlere ait herhangi bir ay-tanrıça ve benzeri unsurlardan etkilendiği akla gelebilir. Bu açıdan savaşçı kadınların önemli atribülerinden sayılan yarım-ay biçimli kalkanları, ay-tanrıçası kültüyle olan olası bağlantılarını çağrıştırır gibidir. Eserinde, D.J. Sobol’a dayanarak adın kökenine dair diğer bir yorumda bulunan L. W. Wilde, kelimenin bir Hint tanrıçası olan *Uma*’yı akla getirdiği ve böylece Amazonlar’ın; *Uma-Soona = Uma’nın Çocukları* anlamına geldiğini aktarmaktadır.¹⁰ Buradan hareketle bir Amazon yerleşmesi olarak bilinen eskiçağın Amastris’i, günümüzün ise Amasra’sı ilgi çekici bir biçimde söz konusu dilde *stri=kadın* ekiyle tanrıça *Uma’nın kadınları-kızları* anlamını kazanmaktadır. Amazon kelimesinin Fenike dilinde de yansımaları bulunur. Buna göre *am=ana* ve *azon* veya *adon=efendi-hükümdar* olarak Amazon sözcüğü, *efendi-tanrı ana* manasına gelmektedir.¹¹

Eskiçağ yazın ve sanatında ilk olarak İ.Ö. 7. yüzyıldan itibaren ortaya çıktıklarını saptayabildiğimiz Amazonlar hakkındaki ilk bilgiler Homeros’dan gelir. İlk olması, daha bir çok alanda olduğu gibi Homer’i Amazonlar konusunda da dinlenilmesi gereken bir otorite haline getirir.

Eskiden bağlık bahçelik Phrygia’ya gitmişim, atları dört nal giden bir sürü Phrygialı görmüşüm. Otreus’un, tanrıya benzer Mygdon’un halkı, ordular yayılmıştı Sakarya’nın kıyılarına, Amazonlar gelmişti hani, erkek gibi, işte o gün, aralarına bir savaş ortağı almışlardı beni.¹²

Görüldüğü gibi Homer, ‘erkek gibi kadınlar’ olarak nitelediği Amazonlar hakkında yüzeysel bilgiler verir ve detaya girmez. İ.Ö. 8. yüzyılın ortalarında yaşadığını bildiğimiz bu ozanın ardından, Amazonlar’dan, İ.Ö. 5. yüzyıl yazarı Aeschylus da

⁹ Sobol, *Op.cit.*, s. 140.

¹⁰ Wilde, *Op.cit.*, s. 14.

¹¹ *Ibid.*, s. 15.

¹² Homeros, *İlyada*, III. 189., Çeviren: A. Erhat ve A. Kadir, (İstanbul, 1997). (III. 189.)

bahseder. Onun tarafından “erkeksiz yaşayan ünlü Amazonlar, savaşta korkusuz bakireler,, şeklinde acımasız ve sert mizaçlı bir toplumun betimlendiği bu açıklamadan sonra¹³, İ.Ö. 496-411 yılları arasında yaşayan Hellanikus’un “altın kalkanlı, gümüş kılıçlı, oğullarını katleden Amazonlar,, tanımlaması gelir.¹⁴ Bu ilk kaynakların eşliğinde, Amazonlar’ın Yunanistan’da Arkaik Çağ’da ortaya çıktıkları ve özellikle söz konusu kavramın bir sonraki dönem olan Klasik Çağ’da oldukça yaygınlaştığı gözlemlenmektedir.

Cesaretleri ve acımasızlıkları ile ünlü Amazonlar’ın atribülerine Hellanikus’un hemen hemen çağdaşı Herodotos tarafından *Oiorpata* sıfatıyla erkek düşmanlığı da eklenmiştir. Tarihin babası, İskitçe olan bu kelimenin *erkek öldürenler* anlamına geldiğini illeterek, kadınsal gücün hakim olduğu bir kavmi betimlemiştir.¹⁵

Antik çağ yazınında, barbar olarak nitelenen bu kadın toplumunun lokalizasyonu hakkında da çok çeşitli veriler bulunmakla birlikte, temel yerleşimin Anadolu olduğu yönünde bir düşünce birliği mevcuttur.¹⁶ Bir çok antik kaynak, ana vatanlarının Kuzey Anadolu’da; Amisos ve Amaseis dolaylarında, günümüzün Çarşamba Ovası’nda olduğu düşünülen; Thermodon Nehri kıyısındaki Themiskyra şehri olduğunu vurgulamaktadır (Harita 1).¹⁷

Pindaros Amazonların, mızrakları ile uzaklara erişen bir Suriye ordusunu sevkettiğini söyler ve bu suretle yaşadıkları yerin Themiskyra’da olduğuna açıkça işaret eder. Themiskyra Amisene topraklarındadır ve bu topraklar Halys nehrinden sonra gelen ülkede yaşayan Leukosyrialılara (Beyaz Suriyelilere) aittir.¹⁸

Bununla birlikte Amazonlar’ı konu alan epik eserlere dikkatle göz attığımızda, söz konusu toplumun belirli bir düzen ve şehir hayatı içerisinde yaşamış olabilecekleri

¹³ Aeschylus, *The Suppliant Maidens*, 275-290. (LOEB Edisyonu).

¹⁴ Wilde, *Op.cit.*, s. 3 vd. Yazar eserinde Aeschylus ve Hellanikus’a dayanarak söz konusu açıklamalarda bulunmaktadır.; Tyrell, *Op.cit.*, s. 21.

¹⁵ Herodotos, *Herodot Tarihi*, IV 110., Çeviren: M. Ökmen, (İstanbul, 1991).

¹⁶ Tyrell, *Op.cit.*, s. 58.

¹⁷ Apollodorus, II. V. 8-9.; Hesiod, *The Returns* 3, s. 527., (LOEB edisyonu kullanılmıştır.)

¹⁸ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası* (Geographica), Çeviren: A. Pekman, (İstanbul 1993), XVII III-9.; Pindar, *Olympian Odes*, XIII 85-95., (LOEB Edisyonu).

ihtimali oldukça zayıflamaktadır.¹⁹ Bu tip kaynaklardan onlara ait edinebildiğimiz en uygun izlenim avcılık ve savaşçılıkla geçimlerini sağlayan göçebe bir toplum olabilecekleridir. Nitekim ikonografide karşımıza çıkan atribüleri, bu tipte bir kavim oldukları doğrultusunda kanılar yaratır. Süvarilikleri, savaşçılıkları, ne adalete ve ne de nezakete hiç saygı duymayan karakterleri vurgulanan Amazonlar, pirinç yay ve yarım ay biçimli kalkanlar, labrys denen ve benzerlerini hem Girit'te ve hem de Hititler'de gördüğümüz çift ağızlı baltalar taşıyorlar, miğfer, elbise ve kemerlerini vahşi hayvan derilerinden yapıyorlardı.²⁰

İlk zamanlarda Amazon (Don Nehri) nehri şeklinde bilinen akarsuyun kıyısındaki yurtları, daha sonra kimi söylencelere göre Okeanos ile Tethys'in oğlu, kimilerine göre ise Amazon kraliçesi Lysippe ile Berosos'un oğulları olan Tanais (Don Nehri) tarafından adlandırılmıştır. Mitosun gelişimine göre Tanais kadınlardan nefret etmektedir. Tanrıça Aphrodite'nin hoşuna gitmeyen bu yanı onu kızdırır ve Tanais'i cezalandırmak amacıyla kendi annesine aşık eder. Bunun üzerine Lysippe'nin oğlu, içerisine düştüğü ümitsizlik nedeniyle kendisini nehre atarak intihar etmiş ve o günden sonra nehre onun ismi verilerek, Amazonia olarak anılan akarsuya Tanais denmeye başlanmıştır.²¹ Meydana gelen olaylardan sonra lekelenen kraliçe Lysippe ise beraberindekiler ile birlikte Thermodon nehri etrafındaki ovalara yerleşerek, burada her biri birer şehir kuran üç kabileye ayrılmışlardır.²²

Amazonlar söz konusu coğrafyada ortaya çıkmadan önce, tahtlarından olan İki İskit kraliçesi Scolopotus ve Hylinos önderliğinde, Kafkas Dağları eteklerinde anılırlar.²³ Buna göre çevre kabileler ile giriştikleri savaşlarda erkeklerinin tümünü kaybeden İskit kadınları, daha sonra Meotis Gölü (Azak Denizi) çevresinde tamamen kadınlardan oluşan bir devlet kurarlar. Tanais ve Aphrodite dolayısıyla yaşananlar

¹⁹ Diodorus, II. 45., (LOEB Edisyonu), Antik yazarın belirttiği gibi Amazonlar, kadınların üstünlüğü ellerinde bulundurdukları ve erkeklerin işi olan savaşmayı üzerlerine aldıkları bir toplumdur.; Tyrell **Op.cit.**, s. 48 vdd. Yazar Amazonların, tarım gibi toprağa bağlılık ve yerleşik düzeni gerektiren niteliklerden uzak olduklarını belirtmektedir.

²⁰ **Ibid.**, s. 50, 51.; Sobol **Op.cit.**, s.34.

²¹ Graves, **Op.cit.**, s.160.

²² Sobol, **Op.cit.**, s.35.

²³ **Ibid.**, s. 31.

savaşçı kadınları, daha sonra Lysippe tarafından Kafkas Dağları'ndan geçirilerek Anadolu'ya getirmiştir.²⁴ Anlaşıldığı kadarıyla Amazonlar'ın gerçek kimliklerini kazanmaları, geldikleri yeni yurtlarında, kraliçeleri Lysippe'nin tarafından kurulan düzenle sağlanmıştır. Buna göre Lysippe, o döneme kadar gerçek birer anne olarak bilinen Amazonlar'ı; kadınların savaş ve yöneticilikten, erkeklerin ise ev işlerinden sorumlu oldukları bir yapı içerisinde yeniden teşkilatlandırmıştır. Lysippe, ünlü şehirleri olan Themiskyra'yı bu coğrafyada, ölmeden hemen önce kurmuş ve ayrıca savaşarak elde ettiği ganimetlerle kendilerinin en önemli tanrıları olan Ares ve Artemis Tauropolus'a tapınaklar yaptırmıştır.

Lysippe, savaşta ölmeden önce büyük Themiskyra kentini kurdu ve düşmanlarını Tanais nehrine kadar gerilettiler. Seferlerinden elde ettiği ganimetlerle de, Ares'e ve tapınımını kendisinin kurduğu Artemis Tauropolus'a tapınaklar yaptırdı.²⁵

Lokalizasyonlarına dair bir başka veri İ.Ö. 1. yüzyılda yaşamış olan Sicilyalı Diodoros'dan gelir. Amazonlar'ı Afrika sahillerine yerleştiren ve bu konu hakkında detaylı açıklamalarda bulunan ender yazarlardan biri olarak Diodorus, söz konusu coğrafyada, Themiskyralı Amazonlar'dan önce yaşamış bir Amazon ulusunun var olduğunu belirtmektedir.²⁶ Onun verdiği bilgilere göre bu Amazonlar, Anadolu'ya Kafkaslar üzerinden gelerek Themiskyra'ya yerleşen diğer ırktan önce ortaya çıkmışlardır.²⁷ Buna göre ülkeleri Libya'da bulunan ve anlamı *batı bölgesi* demek olan Hespera isimli büyük bir adadadır. Hespera, Tritonis şeklinde belirtilen bir gölün ortasında bulunmaktaydı. Daha sonra bu ada ve çevresini ele geçiren savaşçı kadınlar, Libya'ya ait anakarada Kherronesus (Peninsula-Yarımada) isimli bir şehir kurmuşlardır.²⁸ Grekler'in Atlas Dağı olarak andıkları bölge yakınında oturan bu

²⁴ Sobol, *Op.cit.*, s.31.

²⁵ Graves, *Op.cit.*, s. 161.

²⁶ Diodorus, III. 52-1.

²⁷ Amazonlar üzerine yazılan söylenceleri toplayarak çok güzel bir kurgu oluşturan Sobol'a göre Amazonlara dair iki ırk söz konusudur. Bunlardan birisi ve öncelleri Kuzey Afrika'da, Libya dolaylarında ortaya çıkmışlardır. Kafkas eteklerinden Güney Karadeniz'e, Themiskyra'ya göç eden diğer bir boy ise daha sonraları gözlenmişlerdir. Sobol, *Op.cit.*, s. 14.

²⁸ Diodorus, III. 53-6., ayr. bkz. ilgili sayfa dipnot 2.

kadınlar, tarım yapmayan, göçebe ya da yarı göçebe bir ırktırlar. Söz konusu kent etrafındaki yerleşmeleri kontrol altına aldıktan sonra, Kuzeybatı Afrika'da bir ada kıta olan Atlantis'i ele geçirmek için sefer yapmışlar ve kraliçeleri Myrina, otuzbin yaya ve üçbin süvariden oluşan ordusuyla Atlantis'deki Cerne şehrinde erkekleri kılıçtan geçirmiş ve daha sonra yıktığı şehir alanında kendi adını taşıyan yeni bir şehir inşa etmiştir.²⁹ Afrikalı Amazonlar'ın, yeni seferlerinde Atlantis'in yakınında bulunan Gorgo ülkesine saldırdıkları bilinir. Onları da yenmelerine rağmen, bir süre sonra kraliçeleri Medusa'nın hakimiyetinde eski güçlerini toparlayan Gorgolar, bilindiği gibi en sonunda Perseus tarafından alt edilebilmişlerdir.³⁰ Daha sonra doğuya yönelen Amazonlar Mısır kralı Horus ile bir antlaşma yaparak, yolculuklarını sürdürmüşler ve Suriye üzerinden Anadolu'ya ulaşmışlardır.³¹ Batı Anadolu kıyılarında kendi önderlerinin adlarını verdikleri Myrina, Kyme, Pitana ve Priene gibi pek çok yerleşim kuran Amazonlar, buradan Lesbos Adası'na geçmiş ve Myrina'nın kardeşi Mitylene adına da bir şehir kurmuşlardır. Daha sonra ise Myrina, Samothrake Adası'na giderek, onları bir fırtınadan kurtardığı için minnettarlık dolayısıyla burada Kibele'ye bir kutsal alan yaptırmış ve oğulları olan Korybantesleri adaya rahipler olarak yerleştirmiştir.³² İlerleyen dönemde, gerilemeye başlayan Libyalı Amazonlar, kraliçelerini Thrakia ve İskitlerden oluşan bir müttefik ordusuyla yaptıkları savaşta kaybetmişler ve geri kalanları ise Kuzey Afrika'daki anavatanlarına dönmüşlerdir.³³

Sipylus ve Mopsus'un üstünlük elde ettiği bir meydan savaşında, Amazonlar'ın kraliçesi Myrina ve ordusunun geri kalanının büyük bölümü yok edildi. İzleyen yıllarda Thrakialılar zaferler kazandıkları savaşlara devam ederken geri kalan Amazonlar Libya'ya geri çekilmişlerdir.³⁴

²⁹ Diodorus, III. 54 1-7.

³⁰ Sobol, burada Diodorus'un yanlış bir yorum yaptığını eklemiştir. Çünkü ona göre Amazonlar'ın savaştığı Gorgo halkıyla, Perseus'un mücadele ettiği Gorgolar farklı varlıklardır. İlki bir halk olarak Kuzey Afrika'da yaşarken, ikincisi ise liderlerinin Medusa olduğu üç canavar kardeştir açıklamasını yapar. Bkz. Sobol, **Op.cit.**, s. 88 dipnot 1; Diodorus III 52 4.

³¹ **Ibid.**, III 55 4-8.

³² **Ibid.**, III 55 8-11.

³³ Wilde, **Op.cit.**, s. 160.

³⁴ Diodorus, III. 55-11.

Mopsus ve Sipylus'un ordusu tarafından katledilen Myrina'nın, Troia'ya gömüldüğü aktarılır.

Kentin önünde sarp bir tepe var. Çıkılır ovanın dört bir yanından tepeye, Batiëia adını takmıştır ona halk, ölümsüzlerse yüksek atlayan Myrrhine'in mezarı der.³⁵

Libya'ya geri dönen Amazonlar, daha sonra şarap tanrısı Dionysos tarafından titanlara karşı olan savaşında yardım etmeleri için davet edilmiş ve onlar da bu görevlerini yerine getirmişlerdir.³⁶ Fakat savaş sonunda Amazonlar hoşnutsuz kalarak ülkelerine geri dönmüşler, çünkü Dionysos savaşta önemli yararlılık gösteren bu kavmi önemsemeyerek başarıyı kendine mal etmiştir. Titanlar tarafından tahtından olan Kral Ammon'a, Libyalı Amazonlar'ın yardımıyla egemenliğini geri veren Dionysos, daha sonra seferini doğuya doğru genişleterek tüm Hindistan'ı ele geçirmiştir. Tanrı, geri dönüşünde ise bazı Amazonlar gruplarının, ona karşı çıkmaları nedeniyle ile savaşmış, çoğunu öldürmüştü ve geri kalanları ise Ephesos ve Samos Adası'na kadar kovalamıştır.³⁷

Anadolu ile ilişkilerinin böylece bir kez daha kurulduğunu gözlemlediğimiz savaşçı kadınların, bu coğrafyada daha bir çok gelişmede rol oynadıkları bilinir. Öte yandan Dionysos tarafından yok edilişlerinden sonra savaşçı kadınların Kuzey Afrikalı temsilcilerinden bir daha söz edilmediğini görmekteyiz. Bu olaylardan sonra yazında Anadolu Amazonları'nın önem kazandığı bir sürece girilir. Themiskyra'ya yerleştikten sonra çevre bölgeleri yağmalamaya başlayan ve kraliçeleri Marpesia, Lampado ve Hippo önderliğinde üç kabileye ayrılan bu Amazon ırkı, gerçek anlamda Hellenler ile bağlantı kuran ve mitolojide baskın Amazon imgesiyle yer eden, ana motifi oluşturmaktadır.

Buna göre Themiskyralı kadınların Batı Anadolu'da başlattıkları seferler sınırlarını batıda Thrakia, doğuda ise Suriye'ye kadar genişletmiş ve Anadolu ve ötesinde Surjene, Ephesos ve Thiba gibi pek çok şehir kurmuşlardı.³⁸

³⁵ Homeros, *İlyada*, II. 810-815.

³⁶ Diodorus III. 71. 1-4.

³⁷ Sobol, *Op.cit.*, s. 28 vd.; Pausanias VII. 2. 4-5.

³⁸ Sobol, *Op.cit.*, s. 35.

Ephoros'un bu görüşü mantıksız olmayabilir, çünkü onlar vaktiyle Amazonlar tarafından, sonra da Aioller ve İonlar tarafından iskân edilmiş ülkeyi kastetmiş olabilirler ve söylediğine göre isimlerini Amazonların vermiş olduğu, belirli kentler vardır. Ephesos, Smyrna, Kyme ve Myrina gibi....³⁹

İ.Ö. 3. yüzyılda yaşamış Kallimakhos ise Amazonlar'ın Ephesos'da bir meşe ağacı altına yerleştirdikleri Artemis heykeli çevresinde; ilk önce kalkanlarıyla ve ardından da çember oluşturarak savaş dansları yaptıklarını ve övgü şarkıları okuduklarını belirtmektedir.⁴⁰

Pausanias, Ephesos'da Artemis tapınımını Amazonlar'ın kurduklarını iddia eden Pindar'a pek katılmaz fakat yine de anlattıkları; onların bu yöre ile özdeşleştiklerini vurgulamaktadır.⁴¹ Söz konusu kadın savaşçıların daha başka coğrafyalarla da ilişkili olduğu gözlemlense de, bu tür lokalizasyonların daha çok giriştikleri serüvenler dolayısıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Amazonlar'ın, antik edebiyattan mimari ve hatta seramik süslemeciliğine kadar Grek sanatında gördükleri bu yoğun ilgi, onların özellikle Grek kahramanlarından oluşan efsanevi kişiliklerle girdikleri ilişkiler neticesinde daha da artmıştır. Dor hanedanlığından tutun, Klasik Dönem'de Yunanistan'daki popüler akımlar nedeniyle Attika kökenli epik karakterler tarafından, yakından tanınmaktadırlar. Bunların en önemlilerinden biri, çeşitli versiyonları olmasına rağmen Herakles ile olan mücadeleleridir.⁴²

Bilindiği gibi asıl adı Alkides olan Herakles, Alkmene ile Amphitryon'un oğlu olsa da, annesi, Grek yazınında alışık olduğumuz şekilde Zeus'dan hamile kalır ve böylece bilindik karakterini tanrısal bir soydan alarak dünyaya gelir.⁴³ Fakat Zeus'un karısı kıskanç tanrıça Hera, kahramanın cinnet geçirmesine ve karısı Megara'dan doğan çocuklarını öldürmesine neden olduğu için; Herakles ancak Argos, Tiryns ve Mykenai

³⁹ Strabon, XII. III. 21.

⁴⁰ Callimachus, *Hymn III*, to Artemis

⁴¹ Pausanias, VII 2. 3-7, VII 18.12., VII 2. 7-9.

⁴² T. H. Carpenter, *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji*, Çeviren: B. B. M. Ünlüoğlu (İstanbul. 2002), s. 128., Yazar, Amazonlar ile Herakles mücadelelerinin, kahramanın aslanla mücadelesinden sonra, Attika siyah figür vazolarında ikinci popüler konu olduğunu vurgularken, bu sahnelerin dört yüze yakın betimlemesi olduğunu aktarmaktadır.

⁴³ *Ibid.*, s. 120.

bölgelerinin kralı olan Eurystheus'un verdiği oniki görevi başarıyla yerine getirirse suçundan arınacak ve sahip olduğu tanrısal soyun gereği olan ölümsüzlük sıfatını kazanabilecektir. Amazonlar işte bu oniki görevin dokuzuncusu olan ve Eurystheus'un kızı Admete'nin isteği üzerine; Amazon kraliçesi Hippolyte'nin büyülu kemerini getirmesi görevinde ortaya çıkmaktadırlar. Tanrı Ares'in Hippolyte'ye verdiği büyülu kemer, Herakles'in savaşçı kadınların yurdu olan Themiskyra'ya yapacağı yolculuğun ana nedenini oluşturur.⁴⁴

Herakles'in giriştiği dokuzuncu görevi, Hippolyte'nin kemerini getirmektir... Hippolyte'nin Ares'ten aldığı bu kemer ona, diğer tüm Amazonlar üzerinde bir üstünlük sağlıyordu. Herakles, Eurystheus'un kızı Admete'nin isteği üzerine bu kemeri alıp getirmek için gönderilmişti.⁴⁵

Fakat Herakles'in söz konusu macerası gerçekleşmeden önce, onların Anadolu'daki varlıklarından rahatsız olan Lykia kralı İobates, Bellerophon'ten Amazonlar'a karşı yardım istemiştir.⁴⁶ Önceleri Ephyra olarak adlandırılan Korinthos'un kralları Glaukos'un oğlu ve Sisyphus'un torunu olan kahraman, adını borçlu olduğu Bellerus isimli birini ve kendi kardeşini yanlışlıkla öldürdükten sonra arınmak için Tiryns kralı Proetus'un yanına sığınmıştır.⁴⁷

Gerçekte tanrısal soyunu Poseidon'dan alan Bellerophon, Proetus'un yanında karısı Anteia tarafından iftiraya uğrayınca, Tiryns kralı onu, üzerinde şifreli olarak *taşiyicisini öldürün* yazılı bir mektupla Lykia kralı İobates'e gönderdi. Proetus'un karısı Anteia'nın babası olan İobates, söz konusu tanrısal kahramanın niteliklerini Amazonlar'a karşı kullanmış ve bu sayede onların yarattığı tehlikeden kurtulmuştur. Fakat kendisine misafir olan bu yabancıyı bizzat öldürmekten çekinen Lydia kralı, Bellerophon'u öleceğinden emin olduğu işlerle görevlendirerek amacına ulaşmaya

⁴⁴ *Ibid*, s. 127.

⁴⁵ Apollodorus, II. V. 8-9., Yazar Herakles'i, *Hercules* adıyla anmaktadır.

⁴⁶ Blok, *Op.cit.*, s. 303; Sobol, *Op.cit.*, s. 35, 39., Sobol söz konusu mitoloji kurgusunda, Herakles'in, Bellerophon'dan sonra Amazonlar ile savaştığına işaret etmektedir. Ayrıca yazar, İobates'in Bellerophon'dan yardım istemesinin bir nedenini, Amazonların Lykia'yı tehdit etmeye başlamalarına bağlar. Bir diğer neden ise İobates'e damadı Proetus tarafından gönderilen Bellerophon'un, öldürülmesi içindir. Antia tarafından iftiraya uğrayan Bellerophon, yok edilmeliydi. Bu işi üzerine alamayan Proetus, kahramanı kayınpederi İobates'in öldürmesini istemişti. İobates ise Bellerophon'u, gerçekleştirilmesi oldukça zor işlerle görevlendirerek amacına ulaşma peşindeydi.

⁴⁷ Graves, *Op.cit.*, s. 73.

sağlamıştı. Kanatlı atıyla ilk olarak Khimaera adlı canavarı öldürdükten sonra, saldırgan bir ırk olan Solymialıları yok eden Bellerophon, son olarak yaptığı savaşlarla Amazonlar'ın birçoğunu öldürmüş, geri kalanları da Themiskyra'ya kadar gerileterek İobates'in kralı olduğu Lykia Bölgesi'ni savaşçı kadınlardan temizlemiştir.⁴⁸

Gelince Lykia'ya, Ksanthos nehrine, yaygın Lykia'nın kralı onu saydı. ...buyurdu önce, azgın Khrimaira'yı öldürmesini; ...Bellerophon uydu tanrıların isteğine, onu bir anda yere serdi. Çarpıştı sonra ünlü Solymolarla. Girdiği savaşların bu en çetiniydi. Erkek gibi Amazonları öldürdü sonra.⁴⁹

Herakles, Amazonlar'ın başkenti olan Themiskyra'ya yola çıkmadan önce Yunanistan'da bir donanma toplamış ve adamlarını 29 yüzbaşının emrine vermiştir. Söz konusu denizciler arasında Atina kralı olan Theseus, Akhilleus'un babası Peleus ve Peleus'un kardeşi Telamon da vardır. Sırasıyla Paros Adası, Hellespontos, Bosphorus, Mysia Mariandyn Ülkesi rotası üzerinden Amazonlar'ın başkenti Themiskyra'ya varan filoyu, Amazonlar güç göstermeden karşılamışlardır. Mitosun bundan sonraki gelişimine göre Amazon kraliçesi Hippolyte limanda Herakles'i görünce ona aşık olmuş ve kahramanın istediği kemeri bir hediye olarak sunmuştur. Fakat bu sırada bir Amazon kılığında girerek Herakles ve tayfasının kraliçe ve kemeri çalmak için geldikleri söylentisini çıkaran tanrıça Hera, Amazonlar'ın Hellenler üzerine saldırmalarına neden olmuştur.⁵⁰ Çıkan savaş sonucunda aralarında kraliçe Hippolyte'nin de bulunduğu pek çok kadın öldürülmüş, pek çoğu esir edilerek gemilere bindirilmiştir. Ayrıca Herakles Hippolyte'nin kemerini, kendisine tutsak düşen kardeşi Melanippe'nin özgürlüğü karşılığında elinde tutmuştur. Yola çıkan Yunanlılar'ın Mykenai'ye varmalarından sonra kemer, Eurystheus'a teslim edilmiş ve Herakles, Hippolyte'den ele geçirdiği diğer silahlardan savaş baltasını, Lydia kraliçesi Omphale'ye sunmuştur. Daha sonra Omphale tarafından Lydia kraliyet kutsal hazineleri arasına konan bu balta, en sonunda Karia'da Labranda tanrısı Zeus'un bir tapınağındaki heykeline monte edilmiştir.⁵¹

⁴⁸ Apollodorus, II. III. 1-2; Carpenter, *Op.cit.*, s. 109.; Sobol, *Op.cit.*, s. 36. vdd.

⁴⁹ Homeros, *İlyada*, VI. 170-190.

⁵⁰ Apollodorus, II. V. 9.

⁵¹ Sobol, *Op.cit.*, s. 39-45.

Amazon söylencelerinin dönem ve kaynaklara göre değişkenliğini gösteren diğer bir versiyonda ise Themiskyra'ya tek başına gelen Herakles'in isteği, Amazon kraliçesi Hippolyte tarafından onaylanmamış ve kahramanla Amazonlar arasındaki savaş bu yüzden çıkmıştır. Sonsuza kadar bakire kalmaya yemin etmiş olan Amazon kraliçeleri, Herakles tarafından teker teker öldürüldükten sonra; seferinde ona verdiği destekten dolayı diğer kraliçeleri olan Antiope (bazı kaynaklarda Hippolyte olarak da geçer), Herakles tarafından Theseus'a verilmiştir.⁵² Görüldüğü gibi mitos, farklı kaynak ve zaman aralıklarına göre değişiklikler gösterse de ana motif, yani Herakles'in kemeri almak için Themiskyra'ya gelmesi, burada Amazonlar'ın yenilgiye uğradığı ve Antiope'in kaçırılmasıyla sonuçlanan bir savaşın çıkması, ana tema olarak korunmuştur. Bundan sonraki süreçte Amazonlar'ın, kraliçeleri Antiope'yi kurtarmak için Atina'ya saldırımları ise, yine savaşçı kadınların yenilgiyle sonuçlanan ve Grek dünyasını tehdit eden barbarların yenilgiye uğratıldığı bir zafer şeklinde işlenmiştir.⁵³

Wilde eserinde, kurdukları kadın egemen düzenin bir gün tehdit altında kalmaması için, doğurdıkları erkek çocukların daha bebekliklerinde; kol ve bacaklarını kırarak sakat eden, ya da öldüren Amazonlar'a, bir çok Klasik Dönem kaynağında;

⁵² Diodorus IV. 15-16.; Bazı kaynaklara göre Herakles bu görevine ordusuyla birlikte gitmektedir. Bazı versiyonlarda ise kahraman Hippolyte veya Melanippe ile olan mücadelesine yalnız gitmekte, diğer bir mitosta ise bu yolculuğuna Theseus'unda katıldığı gözlenmektedir. Theseus'a verilen Amazon'un aslında Hippolyte olduğu veya Antiope'nin aynı zamanda bu isimle de anıldığı, aktarılan diğer bilgilerdendir: bkz., Apollodorus I. 15-16.; P. DuBois, *Centaurs And Amazons: Women and the Pre-History of the Great Chain of Being* (Michigan, 1992), s.33.

⁵³ Tyrell, *Op.cit.*, s. 6, 10, 11, 125. Hemen hemen diğer tüm otoriteler gibi Tyrell'de Amazonların Grekler tarafından istenilmeyen, vahşi ve kendi kültürlerinin dışındakiler olarak görüldüğüne katılmaktadır. Bu imegelemi gözlemlediğimiz en önemli alanlardan birisi olan politika, özellikle dönem siyasetinde sözü geçen isimlere işaret etmektedir. Tyrell, bu konuda Kimon örneğine değinirken, Theseus kişiselleştirmesi ile kendisini yücelttiğini vurgular. Attika kahramanının (Theseus) başarılarından hareketle, kendi kariyerini sağlamlaştırmak için kendisinininkilerle paralellikler kurmaktadır. Mitolojide Theseus'un önemli bir deniz gücüne sahip Minos'u alt etmesi ile Attika Delos Deniz Birliği donanmasının önderi olarak kazandığı zaferleri (İ.Ö. 468 Eurymedon Savaşı) özdeşleştirmesi gibi, yine Theseus'un vahşi Kentaurosuları ve Doğulu/Yabancı Amazonları alt etmesi, Kimon tarafından kullanılmıştır. O dönem Yunan düşünce yapısını derinden etkilemiş Pers saldırısı ile Amazon ve Kentaurosular mitleri arasında ilişki kurulmuştur.; Bir diğer otorite ise "... Centaurs and Amazons represent allegorically the army of barbarians, led by Darius and then by Xerxes., yorumunu yaparken söz konusu kanıyı doğrulamaktadır. DuBois, *Op.cit.*, s. 54.; Blok ise, "The unmistakable analogy between the Amazons and the Persians in Classical Athenian representations expressed feelings of triumph at the defeat of the mighty adversary...., yorumunu yapar. Blok *Op.cit.*, s. 441.; Wilde, *Op.cit.*, s.4. "The Athenians classified them, along with Persians and Centaurs, as barbarous enemies who were always eventually defeated by home team.,; E. Thomas, *Mythos und Geschichte Untersuchungen zum historischen Gehalt griechischer Mythandarstellungen*, (Köln, 1976), s. 39.

Sauromatlı kadınların ataları olarak işaret edildiğini belirtir.⁵⁴ Buna göre bir İskit ırkı olan ve Maeotis Gölü çevresinde oturan Sauromatlar'ın kadınları ata biner, cirit kullanır ve düşmanla savaşırlardı. Hasımlarından üç tanesini öldürmeden evlenemeyen bu kadınlar, kendilerine uygun bir koca bulduktan sonra ise bir daha asla ata binemezlerdi.⁵⁵ Çocukluklarında anneleri tarafından kızgın bronz bir araçla sağ göğüslerinin dağlanarak büyümesinin engellendiği ve böylece tüm güçlerinin sağ omuz ve kolda toplanmasını sağlayan Amazonlar ile Sauromatlar arasındaki ilişkinin, Herakles'in Themiskyra'ya yaptığı yolculuktan sonra kurulduğu vurgulanmaktadır.

Sergiledikleri karakter, gelenek ve vahşi doğaları paralelliğinde Amazonlar ile olası bir bağlantının mümkün gözüktüğü bu Sarmatlılar'ı Herodotos ise şöyle betimler: Yunanlılar, Thermodon'da savaşı kazandıktan sonra, yakaladıkları Amazonlar'ı üç gemiye doldurarak denize açılmışlardı. Yolculuk sırasında gemiyi kontrolünü ellerine geçiren Amazonlar "Dik Bayır" şeklinde bilinen ve İskitler'in toprakları olan Palus-Maiotis'e varmışlardır.⁵⁶ Burada yakaladıkları atlarla çevrelerini yağmalamaya başlayan savaşçı kadınlara İskitler karşı çıktı. Öldürdükleri insanların kadın olduklarını anlayan İskitler onlarla antlaşmaya karar vererek elçiler göndermişlerdir. Sonunda bu toplulukla ilişkiye girmeyi başaran İskit gençleri, kadınların istekleri üzerine eşleri olan Amazonları alarak başka topraklara, Tanais nehrinin doğusundaki ülkeye, Palus-Maiotis'in kuzeyine yerleşmişlerdir. O zamandan bu yana Sauromat kadınları, ataları olan Amazonlar gibi yaşarlar ve "Kocalarıyla beraber ya da kendi başlarına ata binip ava giderler, savaşa girerler ve erkekler gibi giyinirler...."⁵⁷

⁵⁴ Wilde, **Op.cit.**, s. 42 vd.

⁵⁵ Hippocrates, **On Airs Waters and Places**, 17. (LOEB edisyonu); Wilde, **Op.cit.**, s. 43., Yazar, Hippocrates'e dayanmaktadır.

⁵⁶ Sobol, gemi kullanmayı bilmeyen Amazonlara, çıkan fırtına dolayısıyla tehlikeye girmek istemeyen Herakles ve mahiyetindeki gemilerin müdahale etmediğini belirtir. Bkz. Sobol, **Op.cit.**, s. 45.

⁵⁷ Herodotos, IV. 110-117.; Diğer yandan Wilde, Trogus Pompeius isimli ve olasılıkla İ.S. 3. yüzyılda yaşadığını belirttiği farklı bir kaynağın, Amazonlar'ın ana yurtlarının Skytia olduğunu belirttiğini eklemektedir. Buna göre Skytia'dan ayrılarak kocalarıyla birlikte Thermodon nehri yakınlarına yerleşmişlerdir. Burada yerli güçlerle giriştikleri savaşta kocalarını kaybeden kadınlar, kurdukları bağımsız kolonilerinde yaşamakta ve çevrelerindeki kavimlere karşı oldukça vahşi davranmaktadırlar. Komşularıyla sadece onlardan çocuk sahibi olmak için ilişkiye giren Amazonlar, erkek bebeklerini öldürmekte, sadece kız çocuklarına bakan; onlara avlanmayı ve savaşmayı öğreten kadınların bebekliklerinde sağ göğüslerini daha iyi yay kullanabilmek amacıyla yaktıklarını vurgular. Marpesia ve Lampedo isimli kraliçeleri tarafından Avrupa ve Asya'nın büyük bir bölümünü fethetmelerinin, Marpesia

İskit ve Sauromatlar ile aralarında kurulan bu ilişki sayesinde Amazonlar'ın ortaya çıktıkları coğrafyalara; Kuzey Karadeniz-İskit ülkesi şeklinde farklı bir seçenek daha eklenir.⁵⁸ Bunun ardından Amazonlar'ın, Theseus ile olan maceraları başlar. Savaşçı kadınları konu alan söylencelerin bir başka versiyonunda Atina kralı, Themiskyra'ya Herakles ile beraber gelmiş, fakat Antiope ile olan ilişkisi başlamadan geri dönmüştür. İlerleyen dönemde kendi adamlarıyla beraber Güney Karadeniz'de bir kez daha ortaya çıkan Theseus, Amazon kraliçesini bu seferinde, Herakles'in herhangi bir rolü olmadan kazanmıştır. Buna göre Amazonlar tarafından, daha önce Herakles ile olan maceraları dolayısıyla şüpheli karşılanan bu yeni Hellen filosu, Atina kralı Theseus'un akıllı girişimleriyle güveni sağlamış ve ayrıca kahraman Hippolyte'nin kardeşi kraliçe Antiope'nin aşkını kazanmıştır. Theseus Themiskyra'ya yeniden geldiğinde Antiope ve kardeşleri Hippolyte ve Oreithyia, Amazon kavimlerinin başlarında bulunmaktadır. Uzun bir süre burada konaklayan Hellen filosu daha sonra, Atinalı Solon isimli birinin Antiope'ye aşık olması ve aşkının kraliçe tarafından reddedilince kendini Thermodon nehrinde boğması nedeniyle doğan huzursuzluk, Theseus önderliğinde ve yanlarında Antiope ile beraber şehirden ayrılmalarına neden olmuştur. Buradaki ana motif Antiope'nin, daha önce verildiği şekliyle Herakles'in Theseus'a bir hediyesi olarak zorla değil, kendi isteğiyle Amazon yurdundan ayrılmasıdır.⁵⁹

Bu kaçış Antiope'nin kız kardeşleri olan Hippolyte ile Oreithyia'yı çok kızdırmış ve Theseus'u kız kardeşlerini çaldığı için, Antiope'yi ise Amazon geleneklerine ve kendilerine ihanet ettiği için suçlayarak Atina'ya bir sefer yapmalarına neden olmuştur.

Hazırlıklarını tamamlayan Amazon ordusu, geleneksel olarak Ares'e at kurban ettiler ve Oreithyia önderliğinde Karadeniz'de kuşların istilasına uğrayan bir adaya çıktılar. Amazonlar'a dair bilgiler veren İ.Ö. 3. yüzyıl yazarı Apollonius Rhodius, İason ve Argonautların Kolkhis'e yolculukları sırasında söz konusu adaya çıktıklarında buradaki çatısız Ares tapınağında, siyah bir kayanın monte edildiği çakıl taşından

---

ve ordusunun yenilmesi ve Herakles'in kemeri istemek için gelmesinden önce olduğunu belirtmektedir. Wilde, **Op.cit.**, s. 43.

⁵⁸ Bkz. dipnot 56. ve işaret edilen metin.

⁵⁹ Sobol, **Op.cit.**, 49-53.

yapılmış bir altarda koyun kurban ettiklerini yazar. Amazonlar'ın dua ettikleri bu altarda koyun ya da öküz kurban edilmesi, Apollonius'a göre yanlış ve Amazonlar burada sadece başboş dolaşmakta olan atları kurban etmekteydiler.⁶⁰

İskit kralı Sagillus'un oğlu Panasagoras önderliğinde Amazonlara destek için gönderilen ordu, kışları donan Kimmer Boğazı'nı⁶¹ geçtikten sonra Amazonlar'a katılmıştı. Buradan Danube (Tuna) nehrini geçen ordu Thrakia üzerinden bölgeyi talan ederek Yunanistan'a girdi. Oreithyia Atina'ya girmeden önce bir birliğini Lakonia'ya göndererek Peloponnessoslular'ın Atina'ya yardım etmelerini engelledi. Amazonlar Lakonia'nın Pyrrikhan bölgesinde tanrı Apollon'a ve Artemis Astrateia'ya iki ahşap heykel sundular. Daha sonra Atina'ya giren ordu ilk olarak Ares Tepesi'nde (Areopagus) karargâh kurdu.⁶²

İlk saldırılarını Atina akropol duvarlarına yapan Amazonlar, Akropolis Tepesi'ne yerleşen Hellenler tarafından püskürtülmüşlerdir. Savaşçı kadınlara ölümlerini toplama ve yakmaları için uygun ortamı hazırlayan geçici ateşkesin ardından asıl savaş Theseus tarafından başlatılmıştı. Amazonlar'ın üstün geldikleri başlangıçta, Furiler tapınağına doğru kaçan Hellenler daha sonra Ardettus, Lykeum ve Palladion'dan gelen yardımcı kuvvetlerin desteğiyle duruma hakim olmuşlar ve Amazonlar'ın Ares Tepesi'ndeki kalelerine geri çekilmelerini sağlamışlardır. Amazonlar'ın büyük yenilgisiyle biten savaş Theseus tapınağında bir antlaşmayla noktalanmış ve bu gelişme söz konusu alanın bundan böyle Horkomosium⁶³ olarak anılmasını sağlamıştır. Dinsel bir ritüele dönüşen bu uygulamanın dört yıl boyunca Theseus Festivali arifesinde Amazonlar'a kurban kesilerek kutlandığı bildirilir. Bu büyük mücadele sonunda Atinalılar'ın yanında Amazonlar'a karşı savaştığını bildiğimiz Antiope, Molpadia tarafından öldürülmüş bunun öcünü ise Theseus bizzat kendisi almıştı. Beraberindekiler ile kaçarken Megara'da ölen ve Pandion'un mezarı yanına gömüldüğü söylenen kraliçe Oreithyia da kurtulamamıştır.⁶⁴

⁶⁰ Apollonius Rhodius, II 1173., (LOEB edisyonu).

⁶¹ Aeschylus, *Prometheus*, 720.

⁶² *Ibid.*, *Eumenides* 625-630.

⁶³ Tyrell, *Op.cit.*, s. 11.

⁶⁴ Sobol, *Op.cit.*, s. 57 vd.

Savaş sonunda istilacı ordusunun arta kalanları geri çekilmişti. Fakat bazı Amazonlar'ın Karadeniz'deki ülkelerine geri dönmeyerek Trakia'daki İskit şehirlerine yerleştikleri ve buradaki halklarla kaynaştıkları, diğerlerinin ise Avrupa'ya dağıldıkları söz konusu mitolojiye göre aktarılan diğer bilgilerdendir.⁶⁵ Ağır bir yenilgiye uğrayan Amazonlar'ın ilerleyen süreçte ise topraklarını Sangarius nehrine kadar genişlettikleri, fakat sonunda Troia karlı Priamos ve Phryg güçlerinden oluşan bir ordu tarafından püskürtüldükleri aktarılır.

Fakat sözünü ettiğim ülkenin verimli oluşu Troia savaşlarından önce dahi meydana gelmiş olan birçok olaylarla doğrulanmış ve buraları kudretlilerin önünde, doğal bir savaş ödülü olarak uzanmıştır. Hatta Amazonlar dahi buraya saldırmak cesaretini bulmuşlar ve söylendiğine göre hem Priamos, hem de Bellerophontes bunlara karşı seferler düzenlemiştir....⁶⁶

Bir diğer söylence de ise savaşçı kadınlar Troia'yı dahi ele geçirmişlerdir. Batı Anadolu'da Marpesia, Lampado ve Hippo önderliğinde yaptıkları seferler sırasında Priamos daha çocukken Troia'yı almışlardır. Fakat daha sonra bir barbar ittifakına yenik düşen Amazonlar, kraliçeleri Marpesia'yı bu çarpışmada kaybetmişlerdi.⁶⁷ Öte yandan, Herakles ile Amazonlar arasındaki mücadeleden bahseden en erken kaynaklardan birisi olan Heseidos'a dayanan bazı çevreler, kahramanın Laomedon'un atlarını ararken Amazonlarla karşılaştığı ve savaşarak onları tüm bu bölgeden dışarıya attığını söylemektedirler.⁶⁸

Sobol'a göre, Atina'ya saldırılarının ardından Amazonlar'ın başkentleri Themiskyra'ya Argonautlar uğramıştır. İason önderliğinde Kolkhis'deki efsanevi *altın postu* ele geçirmek için çıktıkları yolculukta, Themiskyra açıklarında Amazonlar'ın siyah taşlı altarı bulunan adaya uğramışlar ve kurbanlar sunmuşlardı. Yakaladıkları uygun rüzgâr nedeniyle Amazonlar ile çarpışmaktan vazgeçen Argonautlar daha sonra yolculuklarına devam etmek için söz konusu sahilden ayrılmışlardır.⁶⁹

⁶⁵ *Ibid*, s. 58.

⁶⁶ Strabon XII VIII-6.; Priamos'un Amazonlar ile savaştığı hakkında bkz. DuBois, *Op.cit.*, s. 33, Ayrıca bkz. dipnot 12.

⁶⁷ Graves, *Op.cit.*, s. 161.

⁶⁸ Wilde *Op.cit.*, s. 29.

⁶⁹ Sobol, *Op.cit.*, s. 59.

İlerleyen dönemde Amazonlar'ın Troia ile ilişkilerinin, bir düşman taraf mahiyetinde olmaktan daha çok, Troia Savaşı'nda Hellenler'e karşı Anadolu'ya destek veren güçlerden biri şeklinde geliştiğini görmekteyiz.⁷⁰ Buna göre kraliçeleri Penthesilea önderliğinde gelen Amazon kuvvetleri, Grekler tarafından şaşkınlıkla karşılanmışlardır.

Hilal biçimli kalkanlarıyla Amazonların ordusunu yönetmekte ateşli Penthesilea. Binlerce Amazon arasında cenk aşkına kaptırmış kendini, alttan çıplak göğüslerini altın kemerle sıklmış, kızıoğlankız, ama cenkçi, gözünü kırpmadan meydan okumakta erkeklere.⁷¹

Penthesilea'nın Akhilleus ile girdiği mücadelede, Grek kahramanı tarafından öldürülmesi trajik bir sahne olarak sergilenirken, yerde yatan düşmanın çok güzel bir kadın olduğunu anlayan Akhilleus'un ona aşık olması bu temayı vurgulayan bir sonuç olarak aktarılır. Hatta Akhilleus, yaşadıkları dolayısıyla kendisiyle alay eden Thersites isimli bir Hellen'i bu yüzden öldürmüştür.⁷² Cesedi ve silahlarıyla birlikte Priamos'a teslim edilen Penthesilea, onuruna yapılan kremasyondan sonra, Troia'da ölen diğer Amazonlar'ın yanına gömülmüştür.⁷³

Amazonlar'ın mitolojideki son maceraları kraliçeleri Penthesilea'yı katleden Akhilleus'un ölmesinden sonra başlar. Hellen kahramanı, Troialı Paris'in attığı ok ile vücudunda yaralanabilir tek yeri olan topuğundan vurulmuştu. Annesi tanrıça Thetis'in onu ölümsüzleştirmek amacıyla ateşe tutarken topuğundan kavraması sadece bu bölgenin ölümlü olmasını sağlamıştı. Akhilleus öldükten sonra cesedinin yakılarak Hellespontos'ta yüksek bir höyük içerisine ya da Danube nehrinin denize döküldüğü yerin açıklarındaki Leuke Adası'na gömüldüğü söylenir. Kadınların girmesinin yasaklandığı ve hiç kimsenin yaşamadığı bir yer olan adaya, sadece Akhilleus'a kurban kesmeleri için gezginlerin uğramasına izin verilmektedir. Penthesilea'nın öldürüldüğü haberini alan Amazonlar bu adaya sefer düzenleyerek Akhilleus'dan öc almak

⁷⁰ Blok, *Op.cit.*, s. 195, 212.

⁷¹ Vergilius, *Aen.*, I 490.

⁷² DuBois, *Op.cit.*, s. 33.

⁷³ Hesiod, *The Aethiopsis 1*, s. 507; Sobol ise Penthesilea'nın Troia kralı ve Priamos'un babası olan Laomedon'un mezarının yanına gömüldüğünü söyler. Bkz. Sobol, *Op.cit.*, s. 75.

istemişlerdi. Bunun için adaya yaptıkları seferde, tanrıların gazabına uğrayarak bir kez daha mahvolan Amazonlar gemileriyle beraber denize gömülmüş ve kurtulanlar ise kötürümlere dönüşmüşlerdi. Bu son maceralarının ardından, ülkelerinde egemenlikleri altında yaşayan ve durumlarından hoşnutsuz erkelerin oluşturduğu bir ittifak neticesinde, efsanelerin ünlü savaşçı kadınları tamamen yok edilmişlerdir.⁷⁴

1.2. Amazon Mitosunun Kaynakları

Amazonlar'ın en vurgulu özelliklerinden birisi olan erkek düşmanlığı; ki başta, kadın egemen bir toplum ve erkek çocuklarını öldürmeleriyle sembolize edilmiştir; onları evliliğe karşı bir yapıda karakterize eder. Tıpkı Kentaurlardaki gibi, Greklerce uygar bir düzenin gereği olarak vurgulanan evliliğin reddi, Amazonlar'da da mevcuttur. Birer barbar şeklinde nitelenmelerinin en önemli sebeplerinden birisi olan bu yaklaşımları, kurdukları feminen düzenin sürdürülebilir olması açısından gerekli olmakla birlikte, cinsel olarak tekil yaşam tarzlarının da bir diremesidir. Kentaurlar ve Gigantlar gibi açık birer hybrid veya demon olmasalar da, ikonografilerinde yansıttıkları vahşilik ve erkeksilikleri vasıtasıyla söz konusu melez karakterlerini ortaya koymaktadırlar.⁷⁵ Nitekim, evliliği, kendileri açısından olduğu kadar kraliçeleri Antiope için de istememiş ve kaçırılan liderlerini kurtarmak amacıyla Atina'ya saldırmışlardır.⁷⁶

Mitoslar vasıtasıyla yaratılan bu imge, sosyal açıdan erkek egemen Hellen toplumuna genellikle yabancı gelmiş olan Doğu'ya özgü niteliklerdendir. Ortaya çıkış ve gelişmesi bakımından ana-erkil oluşumları⁷⁷ yansıtan bu gelenekler, Amazonlara dair bir çok söylencede daha görülür. Öncelikle Herakles'in savaşçı kadınların yurdu olan Themiskyra'ya gelerek, Hippolyte'den tanrı Ares'in armağan ettiği kemeri istemesi; onlar için sonsuzluğun, korkutucu güçlerin ve hükmediciliğin sembolü olan bu simgenin şahsında, kendilerine karşı yapılan bir tecavüz olarak algılanmıştır.⁷⁸

⁷⁴ *Ibid.*, s. 77.

⁷⁵ DuBois *Op.cit.*, s. 34.

⁷⁶ Tyrell *Op.cit.*, s.; Ayr. bkz. s. 15.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 40.

⁷⁸ "The loosening of the girdle was the traditional euphemism for the loss of virginity among the Greeks... Heracles' invasion of the Amazons represented a metaphorical rape of the Amazon culture...", DuBois

Yansımalarını Girit Yılanlı Tanrıçası'nda bulabildiğimiz bu araştırma hakkında, etkili tespitler mevcuttur.⁷⁹ Kaybedilmesinin kendileri tarafından, özgürlüklerinin ve bakireliklerinin yitimi olarak algılanan kemer, Minos tanrıçasında yılanlarla simgeleştirilmiştir.⁸⁰ Ege Neolitik Kültürü'nün önemli bir parçasını oluşturan söz konusu kiltte; evi koruyan iyi ruh ile özdeşleştirilerek kutsal bir anlam kazanan yılan, Eretheion'un koruyucusu olarak da Hellen mitolojisindeki yerini almıştır.⁸¹ Elllerinde tuttuğu yılanları havaya kaldırırken, tümüyle açık göğüs dekoltesiyle ana-erkil bir düzenin prezentasyonunu vurgulayan bu betimin, en azından Amazon felsefesine yakınlığı ortadadır. Ayrıca kimi betimlerde tanrıçanın üç yılan tarafından sarıldığı gözlenir. Yılanlardan bir tanesi bir koldan diğerine hareket ederken, diğer iki yılan bel bölgesinde bir düğüm oluşturur. Bu haliyle bir kemeri andıran pozisyonları, Amazonlar'da işaret edilen imgeye daha da yaklaşmaktadır. Buna ek olarak yılanın Amazon mitosuyla bir başka paralelligi, savaşçı kadınların Libyalı temsilcilerinin dev yılanlardan yaptıklarını bildiğimiz zırhlardır.⁸² Ayrıca Atlantis yakınlarında savaştıkları,

---

Op.cit., s. 40.; Blok, **Op.cit.**, s. 424 vdd. Blok, kemerin yitirilişinin, bakireliğin kaybedilmesi ve hamileliğe açılan kapı olduğuna katılırken bu konuda farklı düşünceleri de dile getirmektedir. Yazarın Tyrell'den aktardığı diğer bir teze göre kemerin kaptırılması, özellikle Herakles mitosunda, Grek kahramanının kadın egemen gücü yenmesini simgeleştirdiğini ekler. Bir diğer tez ise, kemerin, Amazon kraliçesine Ares tarafından diğer savaşçı kadınlar içerisindeki üstünlüğünün bir nişanı olarak verildiğini söyler. Burada kemer, bakireliğin bir simgesi değil, Ares'in kızı olarak üstün statüsünün ve savaşçılığının bir işaretidir. Dolayısıyla onun kaybedilmesi, krali statüsünün yok olmasını ve tanrısal ve üstün yapıdaki babasıyla olan ilişkisinin bozularak diğer sıradan Amazonlara benzemesini betimlemektedir. Bu düşüncenin kaynağı, kemerin, Amazonlar arasındaki üstünlüğünün bir sembolü olarak Ares'ten alındığına işaret eden Apollodorus'a dayanır. "Now Hippolyte had the belt of Ares in taken of her superiority to all the rest., Bkz., Apollodorus, I. 203;

⁷⁹ "This girdle, a kind of snake made of fabric, leather or metal, is a symbol for sexual power, channelled and kept within civilised bounds. In Greek Marriage ceremonies, when the bridegroom loosed the bride's girdle it signified the end of her free maidenhood and the opening of her body to her husband and to pregnancy. If you look at the... Minoan SnakeGoddess you will see how two of the three snakes she wears actually from the girdle that goes round her hips and covers her womb.", Wilde, **Op.cit.**, s. 12.

⁸⁰ **Ibid.** s. 12 vdd., Yazar, Girit Yılanlı Tanrıça figürlerinde kalça etrafına dolanmış bir şekilde gözlemlenen yılanların, Amazon mitolojisinde kemerin oynadığı role işaret ettiğini vurgulamaktadır. Her iki unsurun, gerek ana-erkil bir yapıyı işaret etmesi ve gerekse kemer ya da yılan atribülerinin ortaklığı nedeniyle; Girit Yılanlı Tanrıçası ile Amazonlar arasında önemli bir bağ olduğuna işaret etmektedir. Amazon kültürü ile Girit arasındaki yakın ilişkilere dikkat çeken bir başka otorite Bennet ise, farklı açılardan söz konusu paralelligi doğrulamaktadır. Ona göre kadın figürünün temel rol oynadığı Amazon kültürü, ana-tanrıçanın egemen olduğu Prehistorik Ege Havzası uygarlıklarından, özellikle Girit'ten kalan bir mirastır. Bkz. Bennet, **Op.cit.**, s.73.

⁸¹ S. Alexiou, **Minos Uygarlığı**, Çeviren: E. T. Tulunay, (İstanbul 1991), s. 92.

⁸² Diodorus, III. 54. 1.

kendilerine bakanları taşa çeviren korkutucu yaratıklar olan Gorgolar'ın betimlenmesinde de yılan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkar.⁸³

Tam olarak ana-erkil bir toplum şeklinde değerlendirilemese de, kadınların en azından dini alandaki rollerinin oldukça baskın olduğunu bildiğimiz Girit Kültürü ile Amazonlar arasındaki bir başka bağ yine, Girit Sanatı'ndan gelir. Söz konusu kadınların önemli atribülerinden birini oluşturan ve labrys şeklinde adlandırılan çift taraflı baltanın en erken kaynaklarından birisi Girit'tir.⁸⁴ Bu imgenin Amazonlar açısından bir başka bağlantısı Alexiou'nun belirttiğine göre Anadolu'da yatar.

Labrys, hem bir Anadolu, hem de muhtemelen Minos dilinde "çifte balta" anlamına gelmektedir... Aynı kök, Karia'daki Labranda'da karşımıza çıkar, burada, çifte balta şeklindeki sembolü rastlantı olamayan, Zeus Labrandeus veya Stratios'a tapılmaktadır. Daha erken çağlarda Küçük Asya'da, bir boğa üzerinde ayakta, çifte balta ve şimşek demetiyle tasvir edilen Huri ve Hitit fırtına tanrısı Teshup'u görürüz. Girit'te de, sembolü çifte balta olan benzer bir gök tanrısının varlığı kabul edilmektedir.⁸⁵

Girit'te günlük kullanımdan adak ve kült uygulamalarına kadar geniş bir yelpaze içerisinde yer aldığını bildiğimiz çifte balta, Amazonlar ile bağlantıyı gösteren önemli bir kanıt oluşturabilir kanısındayım.

Ayrıca, daha çok doğal yaşam fragmanlarının yoğun olduğunu bildiğimiz Girit Sanatı, nadir de olsa Minos tanrıçasının savaşçı karakterini Knossos'tan bir mühür ile gözler önüne sererken, Amazonlar'ın bu açıdan vahşi ve acımasız niteliklerinin kökenine dair bir başka adres verir gibidir. Söz konusu unsurlardaki paralellikler savaşçı kadın mitosunun dayandığı kaynaklar ve kronolojisini, Hellen yazınından daha erkene çekmektedir. Örnek olarak gösterilen mühür, Girit'in Hellenler tarafından ele geçirilmesinden önceye tarihlenmekte ve dolayısıyla Anadolu ile ilişkilerinin İ.Ö. 3.

⁸³ Gorgonlar özellikle Medusa vazo resimlerinde ve plastik sanatta yılanlardan oluşan saçlarıyla betimlenmektedir. Bkz. Graves, *Op.cit.*, s. 68.

⁸⁴ Bennet, *Op.cit.*, s. 28.

⁸⁵ Alexiou, *Op.cit.*, s. 110 vd.; Bennet ise; Phryhia-Lydia Kybele ve Girit Rhea ilişkisinin, ana-tanrıça kavramının bir ürünü olduğunu belirtirken çifte balta kavramının bu kültürün önemli bir sembolü olduğunu ve dolayısıyla Amazonlar ile paylaşılan bu objenin olası bir ortak ana-tanrıça kültürünün uzantısına işaret ettiğini vurgulamaktadır., Bennet, *Op.cit.*, s. 29.

binlere dayandığını bildiğimiz Girit, Amazon mitosu açısından da önemli ve en erken odaklardan birisini oluşturmaktadır.⁸⁶

Bunlara ek olarak; önceki bölümde, Hellen yazınında Homeros ile başladığı belirtilen Amazon söylencelerinin, İ.Ö. 7. yüzyıldan daha öncelere, özellikle Ana-tanrıça kültürünün yoğun olarak hissedildiği dönemlere aitliği bu konu hakkında önemli otoritelerden biri tarafından da dile getirilir. Sobol, “Eski tarihçiler Amazonlar hakkındaki bilgilerini kendilerinden önceki yazarların yazdıklarından aldılar, onlar da daha önceki yazarlardan ve onların alıntı yaptığı yazarlar sözlü gelenekten aldılar”⁸⁷ düşüncesini savunurken söz konusu tezi; yani Amazon mitosunun, Hellen yazınında ortaya çıkmasından çok daha öncelere ait olduğunu doğrular. Bilindiği gibi Girit Yılanlı Tanrıçası benzeri feminen gücün baskın olduğu pek çok inancın barındığı Anadolu, Amazonlar’ın ait oldukları ya da kaynaklandıkları düşünülen bu tür kültürler açısından eşi bulunmaz bir manzara sergiler.

İ.Ö. 3. yüzyılda yaşamış olan Callimachus’un aktardıkları⁸⁸; Ephesos’ta Artemis’e tapan bu topluluğun (bkz. s. 8.), ana-tanrıçanın bir temsilcisini oluşturan söz konusu kült ile bağlantılı olduklarını ortaya koymaktadır.⁸⁹ Aslında Homeros’un, Yunanistan Anakarası’nın İ.Ö. 1200’lerde Dorlar tarafından işgal edilmeye başlandığı dönemden, 7. yüzyıla kadar olan bir zaman aralığından bahsettiğini göz önünde bulundurursak⁹⁰, Amazon mitosunun ait olduğu kronolojinin en azından Geç Bronz Çağı’na kadar gerilere gittiğini söyleyebiliriz. Nitekim bu toplumun, Kuzey Afrika’dan Anadolu’ya geldikten sonra Adalar’a geçtiği ve önderleri Myrina’nın Samothrake

⁸⁶ Alexiou, Girit’in Helenlerce işgalinin İ.Ö. 1450 deprem felaketinden sonra olduğunu belirtmekte ve dolayısıyla söz konusu mühür tarihine dair bir ipucu vermektedir. Bkz. Alexiou, *Op.cit.*, s. 60., ayr. bkz. ilgili sayfa figür 12.

⁸⁷ Sobol, *Op.cit.*, s. 86.

⁸⁸ Callimachus, *Hym to Artemis*, 230. “For thee, too the Amazons, whose mind is set on war, in Ephesus beside the sea established an image beneath an oak tree, and Hippo performed a holy rite for thee, and they themselves... And afterwards around that image was raised a shrine of broad foundations.”

⁸⁹ Bennet, *Op.cit.* s. 39., Yazar Ephesos Artemisi ile Amazonlar arasında oldukça sıkı bir ilişki olduğunu; ve bunların Girit-Lykia kaynaklı bir ana-tanrıça kültüne aitliğini savunmaktadır.; Tyrell de “ Amazons worship Ares and the Phrygian Mother, Cybele, under that name and as Artemis of Ephesus and Thracian Artemis Tauropolos., yorumuyla söz konusu tezi doğrulamaktadırlar. Tyrell, *Op.cit.*, s. 86.

⁹⁰ Wilde, *Op.cit.*, s. 28.

Adası'nda tanrılar-anasına bir kutsal alan yaptırdığı söylenir.⁹¹ Dönemsel olarak özellikle Anadolu'da gücünün hala hissedildiğini bildiğimiz Artemis temelli ana-tanrıça kültü ve buna bağlı inanışların, dolaylı yoldan da olsa, Amazon mitolojisinin kaynağı, ya da oluşumunda rol oynayan unsurlardan biri olarak belirlediği düşünülebilir.⁹²

Bilindiği gibi Artemis, çeşitli bölge ve kültürlerle göre farklı biçimlere giren fakat toprak, bolluk, bereket, ay, okçuluk ve avcılık tanrıçası sıfatlarıyla genel bir çerçeve içerisinde nitelenebilen ve dolayısıyla aynı kökenin farklı coğrafyalarda yansımalarını gözlemleyebildiğimiz bir tanrıçadır. Çeşitli dışavurumlarının bulunduğu yadsınamasa da, orijinde tam anlamıyla Anadolu kökenli bir kültür olarak tanımlayabildiğimiz Artemis, bu konuda söz konusu kaynağını Anadolu ana-tanrıçası Kybele'den almaktadır.⁹³ İ.Ö. 8. bine kadar gerilere gittiğini bildiğimiz ana-tanrıçanın, Kybele'ye ve daha sonra da özellikle Hellen inanışında Artemis adıyla dönüştüğü biçime ait en belirgin atribütlerinden okçuluk ve bakirelik, Amazon mitosuna dair olası bir kaynağa daha işaret etmektedir.⁹⁴

Artemis ile aşağı yukarı aynı nitelikleri paylaşan Amazonlar'ın söz konusu kültür ile ilişkilerinin yoğunluğu bu açıdan bakıldığında oldukça ilginçtir. Diğer yandan tanrıçanın ortaya çıktığı bölgeler de, Amazonlarınkı ile benzerlikler gösterir.⁹⁵

⁹¹ Diodorus, III. 52-55.

⁹² Sobol, **Op.cit.**, s. 79 vd'da Amazonların, Hellen yazınında ilk ortaya çıkışlarından çok daha önceki bir tarihe ait olduklarını vurgularken bu konu hakkında bir kronoloji dahi öne sürmektedir. Herhangi arkeolojik bir veriye dayanmayan ve genel olarak antik kaynaklardan hareket eden bu tezin bilimselliği tartışılabilir olsa da, yukarıda verilenleri desteklemektedir. Buna göre Amazon söylenceleri İ.Ö. 12. yüzyıl ortalarından, İ.Ö. 11. yüzyılın ilk çeyreği gibi bir döneme atfedilmektedirler.

⁹³ Bennet, **Op. cit.**, s.34.

⁹⁴ Kybele, Artemis ve Amazonlarla arasındaki ilişki hakkında bkz. Bennet, **Op.cit.**, s. 30-56, 46.; Wilde, **Op.cit.**, 69-74.; Bakire ve okçu bir tanrıça olarak Artemis hakkında bkz. Graves, **Op.cit.**, 33; Amazonlar'ın söz konusu niteliklerine dair bkz. Tyrell, **Op.cit.**, s. 86, 50-55.

⁹⁵ Savaşçı kadınların, Artemis kült alanlarıyla ilişkileri açısından Ephesos'un oynadığı rol ortadadır. Hem Ephesos'da Artemis tapkısını başlatan bir öge olarak ve hem de Libyalı Amazonlar mitosunda Dionysos'un gazabından kaçan savaşçı kadınların sığındıkları bir coğrafya olarak bilinmektedir. Diğer yandan söz konusu tanrıça ile bağlantılarını teşhis edebildiğimiz bir başka coğrafya olarak Lykia bölgesini gösterebiliriz. Amazonlar'ın Bellerophon ile olan mücadelelerine ev sahipliği yapan bu alanda da, Girit-Lykia kaynaklı olduğu söylenen bir Artemis inanışının bulunduğu ileri sürülmektedir. Bennet'in kanıt olarak gösterdiği bir yazıtta yer alan *Cretan Lady of Ephesos the Light-Bearer* ibaresi, Girit ile Ephesos Artemis'i arasında direkt bir ilişki olduğunu ispatlarken, aynı zamanda Artemis'in bölgeyle olan sıkı bağına da işaret etmektedir. Buna göre Giritli *Light-Bearer*, Lykia'nın, *Ateş-taşıyan Artemis*'idir. Bir başka nitelirmede geçen *Artemis Avksia* hem Ephesos'un, hem Perge'nin ve hem de Lykia'nın tanrıçasıdır. Böylece Ephesos ve Lykia'da aynı tanrıçaya (Artemis) tapılmaktadır. Bennet, **Op.cit.** s. 35-39.; Amazonlar'ın bağlantılı oldukları bir diğer coğrafya da Kuzey Karadeniz, Kırım ve çevresi olan

Bunlardan birisi daha önce de belirtildiği şekliyle Ephesos'tur.⁹⁶ Wilde, Callimachus şahitliğinde Amazonlar'ın burada tanrıçaya taptıklarını iletmektedir.⁹⁷ Söz konusu tanrıçanın Ephesos yöresi ile olan bağlantıları; savaşçı kadınların neden bu bölgede yoğun olarak işlendikleri sorununa ışık tutmaktadır.⁹⁸ Kanımca, dünyanın yedi harikasından biri sayılan tapınağıyla bu coğrafyada etkisini yüzyıllarca hakim kılmış olan Artemis Polymastos (çok göğüslü) kültü⁹⁹, feminen özellikleriyle Amazonları kendi bünyesinde özdeşleştiren ve ününü Hellen anakarasına kadar genişletmeyi başarmış bir unsur şeklinde düşünülebilir. Özellikle göğüs betimlemesinin her iki yapıda da (Amazon-Artemis) oldukça yoğun bir şekilde vurgulanması göz önünde bulundurulduğunda, Ephesos Artemis'inin Amazon kavramına dolaylı etkisi, ya da bu unsurla paylaştığı ortak nokta gözler önüne serilmektedir.¹⁰⁰

Nitekim, önceki bölümde adlarının kökenine dair verilen hipotezlerden bir tanesi Amazonlar'ı ay ile ilişkilendirmekteydi.¹⁰¹ Daha çok Hellen literatüründen alışık olduğumuz versiyona göre tanrıça Hekate ve Selene ile ay tanrıçalığını paylaştığını

İskit yurdu Tauris Bölgesi'dir. Ataları oldukları Sauromatyalı kadınların ana yerleşim bölgesi şeklinde tanıdığımız bu alan, Artemis Tauropolos kültürünün önemli merkezlerinden birisidir. *Ibid*, s. 29.; Amazonların ilişkisi bulunan bir diğer yöre ise Thrakia şeklinde karşımıza çıkar. Penthesileia'nın Ares'in kızı olarak Thrakia soyuna bağlanması, onları bölgenin karakteristik tanrılarından Artemis ile de ilişkili hale getirmektedir. Blok, Thrakia'da tapınılan her iki tanrının özellikle, sert ve esrik ritüeller içeren kültürel işaret etmesi bakımından savaşçı kadınlar ile bağlantılandığını vurgular. Blok, *Op.cit.*, s. 268-274.; Hesiod, *The Aethiopsis* 1, s. 507; Diğer yandan kraliçeleri Myrina önderliğinde Batı Anadolu ve Ege'de fetihlerde bulunan söz konusu kadınlar, bu coğrafyada Samothrake Adası'nda karşımıza çıkarlar. Wilde'in, ana tanrıça-Kybele kültü ile sıkı ilişkisi olduğunu söylediği ve kraliçe Myrina tarafından adaya yerleştirilen Korybantes rahiplerinin, söz konusu kültürün bir parçası olarak zil ve flütleri eşliğinde yaptıkları ritüel dansları, Ephesos'da Amazonların Artemis onuruna gerçekleştirdikleri uygulamayı akla getirmektedir. "Wherever there was a centre of female power where the Great Goddess was recognised and embodied in an apiphany to the accompaniment of frenzied music from Corybantes, such as at Ephesus, or Samothrace, we find Amazon connections.", Wilde, *Op.cit.*, s. 144.; Bennet, *Op.cit.*, s. 29.

⁹⁶ Blok, *Op.cit.*, s. 24.

⁹⁷ Wilde, *Op.cit.*, s.140 vd.; Callimachus, *Hym to Artemis*, 230.

⁹⁸ "There was close connection between the Amazons and Ephesian Artemis, a type of the Mother showing Cretan-Lycian affiliations. Their place in the cult gave rise to the two local sagas which emphasise the Oriental idea of sex-confusion.", Bennet, *Op.cit.*, s. 39.

⁹⁹ *Ibid*, s. 34. Yazar, tanrıçanın çok göğüslü betimine değinmektedir.

¹⁰⁰ Dolaylı etkisi olduğu belirtilen göğüs, Artemis'te Polymastos yani çok göğüslülük atribüsüyle bolluk ve bereketin bir sembolü olarak işlenmiştir. Amazonlarda farklı şekilde de olsa sürekli tekrarlandığını gördüğümüz dekolte ki sıklıkla tek göğüsün açık olarak betimlenmesi olarak verilir, kanımca tıpkı Minos Yılanlı tanrıçasında karşılaştığımız kadınsılığın vurgulanması amacına hizmet eder gibidir.

¹⁰¹ Bkz. s. 5.; Blok, *Op.cit.*, s. 41.

bildiğimiz bakire Artemis, Amazon adının, Ermenice kökenli olan *ay kadın(i)* tanımlamasına bir referans teşkil etmiş olabilir.¹⁰²

Bakirelik, tıpkı Artemis'te olduğu gibi Amazonlar için de belirleyici bir nitelik olarak bilinir. Erkeklerle karşı oldukça acımasız olan savaşçı kadınlar, yılda bir kez çocuk doğurmak amacıyla onlarla bir araya gelmeleri karşılığında, bu nitelikleri sürekli olarak tekrarlanmıştır.¹⁰³

Erkeklerle hükmeden ve onlara karşı acımasız davranışlarıyla Amazonlar, Aktaion mitosunda verildiği şekliyle, vahşilik ve acımasızlığın yanı sıra bakireliği, kendisi için baskın bir özellik olarak bildiğimiz Artemis ile paylaşırlar.¹⁰⁴

Hellen dünyasının onlara karşı duyduğu ilginin en önemli nedenlerinden biri sayılabilecek olan sert karakterleri, İ.Ö. 1200'lerde Anadolu ile yeni yeni tanışmaya başlayan bu halka, muhtemelen oldukça alışılmadık gelmiş olmalıdır. Bu konuda Amazonlar'ın en önde gelen grubu Kuzey Karadeniz'de amlır. Herodotos'un bahsettiğine göre, bir İskit kavmi olan Saurmatyalı kadınlar Amazonlar'ın torunlarıydı.¹⁰⁵ İ.Ö. 8. yüzyılda Kuzey Karadeniz bölgesine yerleşen Hint-Avrupalı ve

¹⁰² *Ibid*, s. 60.; Sobol, *Op.cit.*, s. 140.

¹⁰³ Evlilik ve bakirelik kavramları her ne kadar kontrast nitelikler taşıyan terimler olarak karşımıza çıksa da, Amazonlar'ın bu açıdan söz konusu nitelikleri, Artemis ile olan bağlantılarında anlam kazanmaktadır. Hayvanların ve doğal hayatın sahibesi olarak Artemis, özellikle genç kızlarla yakından alakalıdır. Ebedi bir bakire olarak tanrıça, hayatı kontrolü altında tutar. Hiç acımadan kan döker. Kan sunumu, Artemis tam anlamıyla bir kan tanrıçası haline getirmektedir. Bir diğer yönü onun erkekler ile olan ilişkisinde yatmaktadır. Artemis bakire bir tanrıça olarak, erkeksi arzu ve etkilerin tamamen dışındadır. Karşı cinse sergilediği tepkilere ve onun bu açıdan Amazonlar ile olan bağlantısına en güzel örnek Aktaion mitosudur (bkz. dipnot 104.). Amazonlar işte bu açılardan, hem şiddet içeren bir toplum olarak, hem erkeklerle karşı sergiledikleri umursamazlıkları ve hem de erkeksi arzu ve şehvetin dışında kalan cinsellikleriyle Artemis kültürünün parçalarıdır. Onların cinsellikleri, Grek düşüncesindeki gibi erkeğin boyunduruğu altına girmiş kadının sömürülen ve bastırılan cinselliği değildir. Amazonlar sadece üreme amacıyla cinselliği kabul ederler. Bakireliğe zıt düşen yanları sadece budur. "A girl loses blood when she loses her virginity, and only when she is recognised as a wife are her status and condition transformed from those of a [parthenos] to those of a [gunè]. An Amazon who engages in sexual intercourse undergoes the first phase of this process, but refuses to enter the second phase: her physical condition holds her under the sway of Artemis.", Blok, *Op.cit.*, s. 313 vdd.; "In another way, the Amazons existed outside marriage, capable of promiscuity, seducing the Scythian men away from their wives, but also paradoxically virginal, worshipping Artemis and refusing contact with men.", DuBois, *Op.cit.*, s. 34.

¹⁰⁴ Thebaili bir avcı olan Aktaion, söz konusu yeteneğinde Artemis'ten daha iyi olduğunu söyler ve aynı zamanda tanrıça bir gün derede yıkanırken onu çıplak görme günahını işlemiştir. Dokunulmamışlığına yapılan bir hakaret olarak, Artemis tarafından bir geyik kılığına sokulan Aktaion, kendi köpekleri tarafından parçalanarak öldürülmüştür. Graves, *Op.cit.*, s. 34. Tanrıça bu yönüyle simgeleştirdiği acımasızlık adeta Amazon karakterine yansımış ve erkek çocukları sakatlayan ya da öldüren, hiçbir şekilde erkeksi bir gücün kontrol altına alamadığı toplum olarak betimlenmeleriyle ortaya konmuştur.

¹⁰⁵ Herodotos, IV. 110-117.

savaşkan bir kavim olarak bildiğimiz İskitler, başlıca at (tıpkı Amazonlardaki gibi) ve koyunun hayati derecede önemli olduğu göçebe bir kültürün ürünleri olarak bilinirler.¹⁰⁶ Düşmanlarının kafataslarını yüzme gelenekleri, aynı şekilde ardılları Saurmat kadınlarının düşmana karşı savaşmaları, onlardan üç tanesini öldürmeden evlenememeleri, göğüslerinden birini dağlamaları vb. tüm ayrıntılar, konu hakkındaki otoriteler tarafından benzerlerinin ya da anıştırmalarının ana-tanrıça kültü olarak Artemis'te ve/veya Kybele'de bulunan dışavurumlar oldukları belirtilmiştir.¹⁰⁷

Wilde'in da belirttiği şekilde, gönümüzün Kırım'ı, Euripides'in eserine konu ettiği Tauria/Taurisliler'in ve dolayısıyla İskitler'in ülkesidir.¹⁰⁸ Buna göre bakire İphigenia, Tauria'da ana-tanrıça kültürünün bir temsilcisi olan Artemis Tauropolos'un rahibelğini yapmaktadır.¹⁰⁹ Yabancıların ve gemileri batan denizcilerin söz konusu tanrıya kurban edildikleri ve ayrıntılarını Herodotos'da bulabildiğimiz vahşi bir geleneğe sahip olan yöre halkı, Amazonlar'ın söz konusu karakterlerini, onların torunları olarak verilen Sauromat, İskit ve Taurisliler nezdinde tasvir eder gibidir.¹¹⁰ Tıpkı Ephesos gibi, söz konusu yöre de (Kuzey Karadeniz), Tauropolos olarak bilinen ve tapınımda daha sert uygulamalara sahip olan bu lokal kültürde de Artemis önemli bir tanrı olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹¹

¹⁰⁶ Amazonlar'ın atlarla olan bağlantıları; Apollonius'un Arganoutika'sında belirttiği gibi, Themiskyra açıklarındaki adada bulunan Ares tapınağında tanrıya at kurban etmeleri ve özellikle çok iyi biniciler olan Amazonlar'ın bir çok isminin atlarla ilişkili oluşunda yatmaktadır. Buna göre Hippolyte 'çılgn at', Melanippe 'siyah kısrak', Alcippe 'güçlü kısrak', Hippothee 'hızlı kısrak' anlamlarına gelmektedir. Bkz. Wilde, *Op.cit.*, s. 21. ve Sobol, *Op.cit.*, s. 150.

¹⁰⁷ Bennet, Amazonları; savaş ve verimlilik kavramlarına dayanan, kadının baş rolü oynadığı ve kültürlerinde şiddet uygulamaları içeren primitif tanrılarla ilişkilendirir. Ona göre prehistorik Thrakia-Phrygia ve Ege Havzası uygarlıkları (en önemli merkezlerinden biri olarak gösterdiği Girit) bu bağlamda mitosa kaynak teşkil eden unsurlar olarak karşımıza çıkarlar. Nitekim bu gibi kriterler bakımından savaşçı kadınların; Ana tanrıça tapınımı özdeşi Kybele ve Ephesos, Tauropolos, Lykia, Astrateia adları altında tanıdığımız Artemis kültürünün dışavurumları olduğunu ortaya koymaktadır. Bennet, *Op.cit.*, s. 73-76.; Wilde, *Op.cit.*, s. 97-102; Sobol, *Op.cit.*, s. 141. vdd.; Blok, *Op.cit.*, s.101-102.; Tyrell, *Op.cit.*, s. 86.

¹⁰⁸ Wilde, *Op.cit.*, s. 92.; ayr. devam eden metin hakkında bakınız Euripides, *Iphigenia in Taurica*, 1460.

¹⁰⁹ Graves, *Op.cit.*, s. 139.

¹¹⁰ Wilde, *Op.cit.*, 92.

¹¹¹ *Ibid*, 93; Tyrell *Op.cit.*, s. 86. Yazar Tauropolos kültürünü Thrakia'ya mal etmektedir. Fakat Thrakia'nın aynı zamanda Karadeniz'in ayrılmaz bir parçası olduğu gerçeği göz önünde bulundurulunca söz konusu kültürün zamanında, Kırım'a (Tauris) kadar yaygın bir etkisi olduğu düşünülebilir kanısındayım.

Artemis kültüyle böylesi yoğun bağlantıları olan Amazonlar, ayrıca tanrıçanın rahibeleri olarak bilinirler.¹¹² Savaşçı kadınların Libyalı grubunun Kuzey Afrika'da kurdukları kentin bir benzeri olan Kırım'daki Chersonesos, Artemis rahibelerinin yukarıda bahsedilen vahşi tapınımlarının odaklandığı bir merkez olarak bilinir.¹¹³ Aynı şekilde Ephesos da bu rahibelerin, dini alanda baskın rollerinin sergilendiği merkezlerden bir başkasıdır.¹¹⁴

Marienna (Sümer), Hepat ve Arinna (Hurri-Hitit), Ma (Kappadokia), Kubaba (Kültepe), Kybebe (Lydia), Artemis (Ephesos) gibi çok çeşitli dışavurumlarının olduğunu bildiğimiz Kybele, Amazon söylencelerini etkilemiş olduğu savunulan bir başka kültür.¹¹⁵ Ana tanrıçanın Kappadokia (Komana) yöresinde aldığı biçim, bir savaş tanrıçası olarak Amazonlar ile ilişkili görülmektedir.¹¹⁶

Ana-erkil oluşumların etkili bir versiyonunu oluşturan Kybele'nin Anadolu'da bir diğer önemli merkezi de Pessinus'tur.¹¹⁷ Burada, erkeklik organlarını keserek kendilerini tanrıçaya adayan rahiplerin önderliğinde yönetilen kült uygulamaları, *diopetes* şeklinde bilinen ve gökten düştüğüne inanılan bir meteor taşına tapınımla gerçekleştiriliyordu.¹¹⁸ Kybele'nin ve dolayısıyla ana-tanrıçanın bir idolü olarak karşımıza çıkan bu obje, savaşçı kadınların Themiskyra açıklarındaki adada, karşısında Ares'e tapındıkları çakıl taşından yapılan ve içerisinde siyah bir kayanın bulunduğu altarı akla getirmektedir.¹¹⁹ Ek olarak, İphigenia'nın Artemis'in Tauria'daki tapınağında

¹¹² Pausanias VII 18.12.

¹¹³ Sobol, *Op.cit.*, s. 141.; Euripides, *Iphigeneia in Taurica*, 1430-1490. (LOEB edisyonu).

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 140 vd.

¹¹⁵ Tyrell, *Op.cit.*, s. 55.

¹¹⁶ Blok, Creuzer'den aktardıklarıyla Amazon efsanesinin, Komana'daki ay kültüne işaret eden inanışlardan etkilendiğini belirtmektedir. Ma ve Enyo şeklinde bilinen tanrıların savaşçı özellikleri ile söz konusu kadınlar arasında bağlantı kurulur. Blok, *Op.cit.*, s. 59. vdd.; Sobol, *Op.cit.* s. 140.; Öte yandan Bennet Phrygialı Kybele'nin karakteristik özelliklerini içeren tanrılar arasında Kappadokia'ya özgü Ma'yı anarken, bu tür inanışların sert, savaşkan ve ana-erkil oluşumları yansıması bakımından Amazonlar ile olan ilişkilerine değinmektedir. Bennet, *Op.cit.*, s. 27.

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 18. "Her worship (Kybele) at Pessinus in particular is most important to an inquiry concerning the Amazons, because there, attested by history, was the same baetylic form of the goddess under which Amazons were said to have venerated her."

¹¹⁸ *Ibid.*, s. 17.; J.J. Bachofen, *Myth Religion and Mother Right*, Çeviren: R. Manheim (New York, 1967), s. 232, 284.

¹¹⁹ Apollonius, II. 1173.

rahibelik yaparken, daha sonra kardeşi Orestes ile beraber Yunanistan'a kaçırdıkları tanrıçanın söz konusu imgesinin, yukarıda bahsedilen siyah taş benzeri bir obje olabileceği aktarılır.¹²⁰

Kybele-Artemis-Amazon üçlüsünün karşımıza çıkardığı ortak noktalara bir başka örnek, ana-tanrıçanın isminin etimolojisinde yatar ve savaşçı kadınların çifte balta atribüleriyle ilişkilendirilirler.¹²¹ Daha önce Amazonlar'ın Girit kökeninden bahsederken söylendiği gibi, savaşçı kadın mitosunun oluşumunda, bu kültlerden etkilendiği açıktır.

Bu arada asla unutulmamalıdır ki, Küçük Asya'da da dişi tanrı çifte baltayla tamamen ilişkisiz sayılmaz: Kybele adı yalnızca "mağaralar" anlamındaki Kybela ile değil, fakat aynı zamanda çifte balta demek olan Kybelis kelimesiyle de aynı kökten gelmektedir. Çifte baltaların (ve boğaların) kült tasvirleri, Küçük Asya'da Mellaart tarafından kazılan Çatalhöyükün Neolitik tabakalarında dahi ortaya çıkmıştır.¹²²

Nitekim Amazon kraliçesi Myrina'nın, tanrıça için tapınak yaptırması, Samothrake Adası'nda da bu kültün önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.¹²³ Myrina ayrıca buradaki tapınağa Korybantès şeklinde bilinen oğullarını Kybele'nin rahipleri olarak yerleştirmişti.¹²⁴ Sanatta ana-tanrıçanın betimleri ise ay, ziller, uzun bir başlık, müzisyenler, çoğu zaman iki yanında aslanlar ve zaman zaman enteresan bir şekilde yine Korybantès şeklinde anılan ve kendini Kybele'ye adanmış refakatçilerle

¹²⁰ Wilde, *Op.cit.*, s. 92. "This image of the goddess was probably made of blackened wood, or it could have been a meteorite, conforming to the tradition whereby goddess-images 'fell from the sky', or it could even have been made of obsidian, the volcanic rock that had been used for blades and ornaments in the area since Neolithic times."; Mykenai kralı Agamemnon'un kızı İphigenia, Troia Savaşı'na gitmek üzere Aulis limanında elverişli rüzgârın çıkması için bekleyen Hellen donanması tarafından Artemis'e kurban edilmek istenmiş ve daha sonra yine bu tanrıça tarafından kaçırılarak Tauris'deki (Kırım) tapınağında rahibe olarak görevlendirilmiştir., Euripides, *Iphigeneia in Taurica*, 1430-1490.

¹²¹ Bennet, *Op.cit.*, s. 28.

¹²² Alexiou 1991, s. 111.; "In their warlike character the Amazons are reflexes of the Woman whom they worshipped. Like the Warrior Goddess of Asia Minor they carry the battle-axe, and in this they are shown to be closely related to the religion of pre-historic Crete, of which the weapon is the conspicuous symbol." Bennet, *Op.cit.*, s. 75., Görüldüğü gibi Anadolu'nun sert mizaçlı tanrıçası, atribüleriyle de Amazon mitosuna kaynaklık etmekte ve aynı zamanda bu işaretler vasıtasıyla Girit ile olan sıkı ilişkisini gözler önüne sermektedir. Ayr. bkz. dipnot 73.; Wilde, *Op.cit.*, s. 139.

¹²³ *Ibid.*, s. 18., Bennet Smaothrake Adası'nda Kybele'nin önemli bir kült olduğunu belirtmektedir.

¹²⁴ Diodorus, III. 55, 8-11.

gösterilmektedir.¹²⁵ Tıpkı Dionysos alayında gördüğümüz Mainadlar gibi kendilerinden geçerek çılgın danslar yapan Korybantesler, bu kültürün önemli unsurlarından birisi olarak Amazonlar ve ana-tanrıça Kybele arasında bağlantıyı işaret eden noktalardandır.

Amazonlar'ın Samothrake Adası'nda Kybele kültürüyle, Lesbos Adası'nda Mytilene kenti, yine burada ünlü kadın ozan Sapho önderliğinde erkeklerle birlikte olmaktan vazgeçerek bir grup oluşturan ve etkilerinin günümüze kadar ulaştığı belirtilen kadınsı yaşam izleri, bir başka ada olan Lemnos'ta da gözlenmektedir.¹²⁶ Apoloniüs'un Arganoutika adlı eserinde bahsettiği ve aynı Amazonlar gibi kadınlardan oluştuğu belirtilen bu topluluk, Aphrodite tarafından pis bir koku yaymakla cezalandırılmış ve bu nedenle erkekleri, Thrakialı kadınlarla yaşamaya başlamışlardı.¹²⁷ Kocalarının bu tutumu üzerine onların hepsini öldüren kadınlar adada, tıpkı Amazonlar gibi kadın egemen bir grup oluşturarak yalnız yaşamakta ve bu kara parçası Arganoutlar'ın çıktıkları yolculukta ilk uğrak noktalarını oluşturmaktaydı.¹²⁸

Amazon mitosunun diğer izlerini tanrıça Athena'da gözlemleyebilmekteyiz. Bazı söylencelere göre savaş tanrıçası, babası Zeus tarafından bir Amazon yurdu olarak bilinen Triton Gölü kıyısında onu başından çıkararak dünyaya getirmiştir (bkz. bölüm 1. 7).¹²⁹ Buna göre kökeninin Libya olduğu ileri sürülen Athena ki, Tritonis Gölü'nün daha önce Libya'da bulunduğu belirtilmişti, *korkutucu* manasına gelen ve bir Mısır savaş tanrıçası olan Neith'den türetilmiştir.¹³⁰ Kültünde kendisine tapan bakire rahibelerin olduğunu bildiğimiz Neith aracılığıyla kaynağını bu bölgeden alan Athena,

¹²⁵ Bennet, *Op.cit.*, s. 21., Kybele'ye Pessius'da hadım edilmiş rahipler olan Galiller hizmet etmektedir. Konu biraz karışık olmakla birlikte aralarında bir bağ olduğu vurgulanan Korybantes ve Kuretler de söz konusu Kybele inanisında benzer bir görevi yerine getirmektedirler.

¹²⁶ Sobol, *Op.cit.*, s. 150.; Yazar burada, Lesbos ve Sapho ilişkisinde, lezbiyen kavramına dayanarak kadınların baskın olduğu ya da olabileceği bir toplumun özelliklerine değinir.

¹²⁷ Blok, *Op.cit.*, s. 108.

¹²⁸ "Here the whole of the men of the people together had been ruthlessly slain through the transgressions of the women in the year gone by. For the men had rejected their lawful wives, loathing them, and had conceived a fierce passion for captive maids whom they themselves brought across the sea from their forays in Thrace; for the terrible wrath of Cypris came upon them, because for a long time they had grudged her the honours due. O hapless women, and insatiate in jealousy to their own ruin! Not their husbands alone with the captives did they slay on account of the marriage-bed, but all the males at the same time, that they might thereafter pay no retribution for the grim murder.", Apollonius, II. 609. vdd.

¹²⁹ Graves, *Op.cit.*, s. 14.

¹³⁰ Wilde, *Op.cit.*, s. 94.

Herodotos'un bahsettiği ve yine aynı bölge civarında yaşayan Ausean bakire rahibeleri tarafından da tapınım görmektedir.¹³¹

Makhlyes'lerin komşuları Ausia'lardır. Bundan öncekilerle beraber Tritonis Gölü kıyılarında otururlar....Yılda bir yapılan Athena bayramında bu ülkelerin kızları iki kampa ayrılır, taş ve sopayla dövüşürler; böylece bizlerin Athena dediğimiz yerli tanrıçayı dedelerinden kalma geleneklerle kutladıklarını söylerler.¹³²

Amazon mitosunun ortaya çıkışına dair yapılan yorumların bir tanesi, Neith veya Ausean savaşçı bakirelerinin, Hellenler tarafından Amazonlar olarak algılanmalarına dayanır.¹³³

Bilindiği gibi kökenlerinden birisinin Libya ve Tritonis Gölü'ne dayandığını bildiğimiz Amazonlar; Ephesos ve Kuzey Karadeniz'de ise Artemis kültündeki rahibeler olarak karşımıza çıkmışlardır. Kuzey Afrika ve Mısır'da da Athena ile ilişkilerinin olduğunu, yine bir külte bağlı rahibeler olarak tespit ettiğimiz söz konusu kadınlar, mitolojik olarak kaynaklarından birisini daha gözler önüne sermektedirler.

Başlıca kaynaklarını ve mitolojilerinde yansıttıkları ortak özellikleri çeşitli bölge, kült ve söylencelerde bu şekilde tespit edebildiğimiz Amazonlar'ın, edebiyatta nasıl yaratıldığı sorusu temelde birkaç tez eşliğinde ortaya konmaktadır.¹³⁴ Mitoloji dışında herhangi bir kaynak tarafından varlıkları ortaya konamayan bu savaşçı kadınlar kavmi, arkeolojik açıdan da ispatlanamamış ve hem antik yazın ve hem de sanatta böylesi yoğun ve derin bir yer etmiş olan Amazonlar, söz konusu tezler aracılığıyla aydınlatılmaya çalışılan bir söylenceler tarihi olarak kalmıştır.

Tüm verilenler eşliğinde, Amazonların kaynaklandıkları düşünülen en önemli noktalardan birisi Anadolu'da ikinci bin yılın başlarından itibaren tanıdığımız Hititlerdir. Kadının toplumda önemli bir yerinin olduğunu bildiğimiz Hititler, bu teze göre Amazonlar'ın bir yanlış algılama sonucunda meydana gelmiş atalarıdır.¹³⁵

¹³¹ Sobol, *Op.cit.*, s. 140.; Yazar Libyalı Aesean bakireleri ile, Athena ile bağlantılanan yine Libyalı tanrıça Neith'in rahibelerinin aynı toplumlar olduklarına dair bir tez olduğunu belirtir.

¹³² Herodotos, IV, 180.

¹³³ Sobol, *Op.cit.*, s. 120. vdd.

¹³⁴ *Ibid.*, s. 115.; Bennet, *Op.cit.*, s. 73.

¹³⁵ Blok, *Op.cit.*, s. 101.

Özellikle Yazılıkaya kabartmalarında gözlemlenen ve o dönemin Hellen geleneğine göre kadın giysilerine benzer kostümler içerisinde, özellikle erkek olduklarını simgeleyen sakal vb. anatomik ayrıntılardan yoksun olarak betimlenen tanrıların, birer kadın olarak efsanevi savaşçı Amazon ırkı şeklinde algılanmalarından ortaya çıkmışlardır. Oldukça ilginç bir başka nokta bu tasvirler aynı zamanda çift taraflı baltalar taşımaktaydılar. Bu teoriye göre İ.Ö. 12. yüzyıla dayanan ilk iletişim, Dorlar'ın baskısı sonucu Hellen anakarasından doğuya göç etmek zorunda kalan söz konusu göçmenler ile Hititler arasında Anadolu'nun Ege sahillerinde gerçekleşmiş olmalıydı.

Yunanlılar için bu dönem hikâye anlatıcılarının evlerinden uzaktaki göçmenleri hararetlendirmek için masallar uydurdukları dönemdir... Eski çarpışmaların bazılarında Yunanlılar sakalsız Hitit savaşçıları küçümseyerek "kadın savaşçılar" olarak adlandırmış veya Hititleri kadın zannetmiş olabilirlerdi. İki durum da herhangi bir Yunanlı hikâye anlatıcısının hayal gücünü yeni bir temayla –erkeklere boyun eğdiren bir kadın ırkının gelişiyile Bellerophon'un, Herakles'in ve Theseus'un kahramanlıklarını artırma şansına kavuşması- ateşlemiş olabilir. ¹³⁶

Öte yandan Amazonlar ile Hititler arasındaki bağ, anatomik açıdan sadece sakalla ilgili değildir. Özellikle bir Hitit geleneği olan ucu yukarı doğru kıvrılan botlar, daha önce kökeninin Hitit, Girit, Anadolu-Karia olduğu vurgulanan çift taraflı savaş baltası sürekli olarak iki unsurun paylaştıkları atribüleri arasında yer almaktadır. ¹³⁷

Mitosun kaynağına dair bir başka görüş olan Amazonların savaşçı, silahlı veya acımasız kültlere ait rahibe söylencelerinden kaynaklandıkları tezi; Artemis'in Ephesos, Kuzey Karadeniz ve Athena'nın Neith ve Ausean bakire rahibeleri dolayısıyla Libya ve Mısır'daki temsilcileriyle bağlantılı olduğu kadar, Hititler ile de ilişkilidir. ¹³⁸

Amazonların aslında, Hititlerin Anadolu'ya egemen olmalarıyla yaygınlaşan, Anadolu'ya özgü tanrıça kültürlerindeki rahibelerin uzantıları olarak kabul gören bu tez, önceki bölümde ve yukarıda verilenler göz önünde bulundurulduğunda önem kazanır. Hepat (Hurri), Vuruşemu (Hatti), Arinna'nın Güneş Tanrıçası (Hitit), Kubaba (Geç

¹³⁶ Sobol, *Op.cit.*, s. 123 vdd., Yazar burada İ.Ö. 12. yüzyılda Hellenler ile ilk karşılaşmalarından önce Hititler'in, sakalsız olarak betimlendiklerini ve sakal uzatmaya bu tarihten sonra başlayarak söz konusu geleneklerini Hellenler'den aldıklarını iddia eder.

¹³⁷ *Ibid*, s. 124.

¹³⁸ Wilde, *Op.cit.*, s. 107-131.

Hitit), Ma (Kommana-Kappadokia), Kybele (Yunan-Roma) gibi versiyonlar ile tanıdığımız Hitit baş tanrıçası, iddianın sahibi olan otoritelere göre bünyesinde içerdiği silahlı rahibeler ve hadım rahipler kavramıyla, Hellen dünyasında Amazon mitosunun ortaya çıkmasına olanak sağlamış görünmektedir.¹³⁹ Ayrıca Kappadokia, Pessinus ve Ephesos'da tapınılan tanrıça, kültürdeki bu gruplar vasıtasıyla onlar üzerindeki etkisini bir kat daha artırmış olmalıdır.¹⁴⁰

Bu elçiler genellikle, eskiden Efes'te (Ephesos) olduğu gibi kendisini 'kraliçe arı' olarak adlandıran yüce bir rahibenin emrindeki kadınlardı. Efes Yunanlıların eline geçtiğinde, burada tapınılan tanrıça Yunanlıların Artemis'iyle özdeşleştirildi ve yüce rahibenin yerini yüce rahip aldı. Fakat Artemis'in rahibesi 'arı' olarak anılmaya devam etti ve tanrıça Hititlerin zamanındaki formuyla tasvir edildi. (Arı, Amazonların taptığı Efesteki Artemis Polymastos'un simgesiydi). Başında mural çelenk diye anılan taç vardı. (Amazonların Artemis Polymastos'unun başında da vardı). Bu tacın Hitit kökenli olduğu Boğazköy'de bulunan resimlerle kesinlik kazandı... Artemis'in kutsal hayvanı oğlak da Hititlerden gelmez.¹⁴¹

Bu tezin Libya'daki Neith ya da Ausean savaşçı bakireleriyle olan boyutu ise, söz konusu kadınları konu alan sanat eserlerinin onları gören eski çağ insanlarıncaya yanlış anlaşılabilir olarak "savaşçı rahibelerin tanımlanmasından bir kadın savaşçı ırkı anlamı çıkarıldığını..." ortaya koyar.¹⁴²

Amazon ideasının; Hellenlerin babar şeklinde niteledikleri kavimlerin ordularındaki yardımcı kadın birliklerinden esinlenerek üretildiği görüşü, önce bahsedilenlere göre daha az kabul görse de, bu konuda ileriye sürülen düşüncelerden bir diğerini oluşturmaktadır. Başta Hun, Kimmer ve German ordularında kadınların da yer aldığı ileri sürülerek; Amazonlar'ın söz konusu yapının prototipleri olabileceği vurgulanmaktadır. Mitolojilerindeki, Lemnos'da erkeklerini öldürüp adaya egemen olan kadınlar, Neith ve/veya Ausean savaşçı bakireleri, Sauromatlar, İskitler, Themiskyra ve Kuzey Afrika örneklerinde konuya dair pek çok ipuçlarını bulabildiğimiz bu görüş;

¹³⁹ Sobol, **Op.cit.**, s. 141.

¹⁴⁰ Bennet, **Op.cit.**, s.18-29, 30-56. Yazar, eserinde ana-tanrıça, Kybele, Artemis gibi ana-erkil toplum yapılarında büyük etkiler yaratmış kültürlerin Amazon mitosunun oluşumunda oynadığı rolleri tartışmaktadır.

¹⁴¹ Sobol, **Op.cit.**, s. 143.

¹⁴² **Ibid**, s. 140.

Helenlerin Anadolu ile olan ilk ilişkileri sırasında, bu topraklarda kendilerine bir yer ararken giriştikleri savaşlarda, barbar ordularındaki savaşçı kadınlardan esinlenerek şekillendirdikleri bir yaratımdır.¹⁴³

Diğer yandan, ata-erkil Hellen toplumunun Ege Dünyası'nda karşılaştığı ve toplumda dominant olan kadın rolünün indirgenme girişimleri olarak uydurulduğu söylenen Amazon mitosu, bu açıdan sosyal yaşamda erkeğin otoritesini artırma amacına hizmet etmektedir. Toplumsal baskı dolayısıyla, olası bir kadın yönetiminin doğuracağı kötü sonuçlar, yaratılan Amazon mitoslarıyla vurgulamakta ve Hellen toplumunda bastırılmış rollerinden dolayı hoşnutsuz olan mevcut kadın potansiyeli bu şekilde kontrol edilmektedir.¹⁴⁴ Kadınların sosyal statü ve toplumsal rollerinin özellikle Klasik Çağ'da erkeklere göre çok daha aşağıda olması, söz konusu söylencelerin en azından ata-erkil yapılar tarafından kullanıldığını gösterir. Diğer taraftan Amazonomakhia konusunun representasyonunda karşılaştığımız propaganda olgusu ileride, Hellenler tarafından tıpkı Gigantlar, Persler ve Kentaurular gibi ülkeleri için düşman olarak algıladıkları Amazonları; her fırsatta iyinin kötüye, Tanrıların diğer doğa üstü güçlere veya Hellenler'in barbarlara karşı zaferlerini vurgulamak için bir malzeme olarak kullanmalarını sağlayan materyaller olarak karşımıza çıkaracaktır.¹⁴⁵

Amazonlar'ın Grek ideasında sergilemiş oldukları bu kötü imge, Theseus, Bellerophon, Akhilleus ve başta tipik bir Dor kahramanı olan Herakles tarafından her fırsatta yenilgiye uğratarak bertaraf edilir ve böylece yeni değişimlerin habercisi olarak, ata-erkil toplum düzeninin oluşumunda rol oynar. Antik toplumda ana-erkil düzenden, ata-erkil düzene geçişin bir aşaması olarak görülen Amazon söylenceleri, bu açıdan İ.Ö. 1200 dolaylarında Hellen anakarasına giriş yapan ve erkek egemen bir toplum olan Dorlar'ın, söz konusu coğrafyada karşılaştıkları yapıları asimilasyona uğratma çabaları olarak gösterilir.¹⁴⁶

¹⁴³ Sobol, **Op.cit.**, s. 115-118.

¹⁴⁴ Wilde, **Op.cit.**, s. 18.

¹⁴⁵ DuBois, **Op.cit.**, s. 54, 56, 76-92.

¹⁴⁶ "Hercules embodies the spirit of the patriarchal Dorians who arrived Greece around 1200 BC, took power and gradually shaped the old goddess-worshiping cultures into a new form. Hercules is the Dorians' mythical representative, an agent of change, the man who performs the necessary acts to transform a society still held fast in the grip of the earth mysteries. Masculine man begins to control and subdue feminine nature and the society....", Wilde, **Op.cit.**, s. 13.; Thomas, **Op.cit.**, s. 37. Yazar, Herakles'in Panhellen kahramanı olduğunu vurgular.

Tümüyle nesnel olarak ortaya konamayan; mitoloji, antik kaynaklar ve çeşitli otoritelerin ileri sürdükleri iddialar olarak kalan Amazonlar hakkında, arkeolojinin de bir şeyler söyleyebileceği son zamanlarda yapılan çalışmalarla anlaşılmıştır. Kuzey Karadeniz kıyıları ve Rusya steplerinde yapılan araştırmalar konu hakkında, üzerinde düşünülmesi gereken sonuçlar ortaya koyar.¹⁴⁷ Çok geniş bir coğrafik perspektif içerisinde yer alan ve başta kurganlar ile temsil edilen antik çağ mezarlarında, daha önce alışık olunmayan kadın gömüleri ele geçirilmiştir.¹⁴⁸ Ok uçları, mızraklar, baltalar ve kimilerinde atlarıyla gömülen bu kadınların, olası bir Amazon ırkına işaret edebileceği vurgulansa da, kesin bir tanımlamanın yapılabilmesi henüz mümkün gözükmemektedir.

Silahlarıyla birlikte bulgularanan kadınlar, Demir Çağından İ.Ö. 6-5. yüzyıllara kadar dönem içerisine tarihlenmektedirler. Bugün Karadeniz'in kuzeyinde ve Hazar Denizinin kuzeyinde, ortaya çıkarılan kadın gömütleri (Harita 1); kirmanlar, küpeler, ağırşaklar, bilezikler ve aynalar gibi feminen sunuların yanında ok uçları, bıçaklar, kılıçlar, sapan taşları vb. silahlar içermektedirler. Nadir bir şekilde de olsa zaman zaman cesetle birlikte bulgularanan at gömütlerinin, cenaze töreni sırasında sunulan kurbanlar olarak değerlendirilmelerinin yanında, ölüye refakat etmesi için konulan unsurlar oldukları tahmin edilmektedir.¹⁴⁹ İskit, Sauromat, Taurianlar gibi göçebe ve vahşi geleneklere sahip olduğumu bildiğimiz kavimlerin anayurtları olan bu bölgeler, olası bir Amazon ırkının kaynağı olarak ileri sürülmelerinin yanı sıra, mezarlardan ele geçen materyaller itibariyle de, söz konusu mitolojik kavimle benzerliklerini gözler önüne sermektedir.

Fakat tüm bu verilerin ışığında Amazonlar'ın gerçekten varolmuş bir ırk olarak değerlendirilmeleri, henüz bilimsel bir netice şeklinde ortaya konamaz.

Amazon mitosu görüldüğü gibi ana-tanrıça ya da tanrıçalarla ilişkilidir. Feminen özelliklerin baskın olduğu bu kült sistemleri, matriarkal toplumların yaşam biçimleri olarak özellikle Doğu ve Anadolu coğrafyalarına özgüdürler. Hellen anakarasında farklı niteliklere sahip ata-erkil toplum, söz konusu topraklara göçleri sırasında tanıştıkları bu yapıları; belki de kendi toplumsal sistemlerini bozmadan asimile etmiş ve savaşçı

¹⁴⁷ Wilde, **Op.cit.**, s. 37-68. Yazar, Kuzey Karadeniz'de yapılan araştırmaları savaşçı kadınlar mitosu paralelliğinde ayrıntılarıyla tartışmaktadır.

¹⁴⁸ **Ibid**, 44-52.

¹⁴⁹ **Ibid**, s. 48.

kadınlar mitosu da böyle bir formasyonun ürünü olarak doğmuştu. Kimi yerde Artemis'in, kimi yerde Kybele'nin ve kimi yerde Athena'nın rahibeleri olarak karşımıza çıkan Amazonlar; barbar ordularındaki yardımcı kadınlar nitelermelerinden, Hititlere özgü kùltlerden türeyen söylencelere kadar çok geniş bir yelpaze içerisinde yorumlanmışlardır.

2. İKONOĞRAFI

Yukarıdaki bölümde tartışıldığı gibi, Amazon söylencelerinin Hellen sanatından önceye aitliği konusunda bir çok ipucuna sahip olmamızla birlikte, konuyu kesinliğe kavuşturacak herhangi nesnel bir bilgiye sahip değiliz. Bu durumun meydana getirdiği çelişkili ortam, Amazonların, Hellen bilincinin yarattığı masallar olarak değerlendirilmelerinden, adeta Hititler kadar gerçek bir ırk olarak tasavvur edilmelerine kadar geniş bir perspektifte; çoğu zaman karşılaşıldığı gibi birbirine neredeyse kutupsal zıtlık kadar aykırı hipotezler içerisinde ele alınmalara neden olmuştur.

Tüm bunlarla birlikte Amazonları ve/veya Amazon söylencelerini konu alan sanat eserlerinin, İ.Ö. 8. yüzyıldan sonraki periyotta karşımıza çıktığını görmekteyiz.¹⁵⁰ En azından bir takım anıştırmalarını gözlemleyebildiğimiz ve bunlar dolayısıyla söz konusu tarihten çok daha öncelere ait olması beklenen Amazon teması, gerek yazında ve gerekse sanatta Hellen literatüründen alışık olduğumuz formuyla daha önce hiçbir yerde, karşımıza çıkmamaktadır. Bu sebepten dolayı çoğu otorite tarafında Hellen kültürü kaynaklı olduğu düşünülen temanın, en azından bu edebiyatta çok şey borçlu olduğunu söyleyebiliriz. İlk olarak Homer ve Hesiodos'tan dinlediğimiz mitos, toplumda ağızdan ağıza dolaşan söylenceleri derleyerek sözel gelenekten yazına geçişin, bu en önemli temsilcileri tarafından bizlere kazandırılmıştır.¹⁵¹

Buradan hareketle, Hellen sanatında oldukça yaygın olduğunu bildiğimiz tarihsel temaların, sanatçılarca söz konusu yazarlardan alındıkları ve dolayısıyla Amazonların, ancak İ.Ö. 8. yüzyılda Hellen edebiyatının ilk örnekleriyle beraber ortaya çıktığı tezi, günümüzde çoğu otorite tarafından paylaşılır.

¹⁵⁰ Blok, *Op.cit.*, s. ix., 145 vdd., Homer'in Amazonlardan bahseden ilk kaynak olduğunu söyler.; Tyrell, *Op.cit.*, s. 26.; Bu ilk referanstan sonra Amazonları konu alan epik eserler Heseidos, Aeschylus, Eurypides, Pindaros, Herodotos vb. isimlere işaret etmektedirler. Bkz., Bennet, *Op.cit.*, s. 1-16.; Amazonların edebi alanda ortaya çıkışlarına verilen bu ilk örneklerden sonra onların diğer sanatlarda ortaya çıkışı, hemen hemen aynı tarihlere denk gelmektedir. Buna örnek olarak verilmesi gereken ilk eser İ.Ö. yaklaşık 700'lere tarihlenen Tiryns'den bir adak kalkanıdır (Bkz. Resim 1). "The Homeric formula and the Tiryns shield represent the earliest textual and visual examples of the independent motif respectively." Blok, *Op.cit.*, s. 356., 388.

¹⁵¹ Bennet, *Op.cit.*, s. 1., Amazon söylencelerinin Homer öncesi destanların bir uzantısı olduğunu belirtirken, Hellen edebiyatındaki bu mitosun, çok daha eski tarihlere dayandığını vurgulamaktadır.; Wilde, *Op.cit.*, s. 28-30.

Sanatçılar tarihsel konular için mit yazıcılarına başvurular, onlar da kabile şarkıcılarına başvurmuşlardı. Bu yüzden Amazonların sanatsal anlatıları sekizinci yüzyıldaki ilk yazılı belgelerden önce başlamadı...¹⁵²

Antik sanat ve edebiyat dolayısıyla edindiğimiz bu öncül bilgiler eşliğinde, en erken Amazon tasviri İ.Ö. 8. yüzyılda, Tiyrns'ten gelmektedir (Resim 1). Terracotta bir adak kalkanı olan bu en erken Amazon içerikli eserin önemli bir bölümü kayıptır fakat, figürlerin nitelikleri ana hatlarıyla kestirilebilmektedir.¹⁵³ Sahnenin ortasında, diğerlerine göre daha büyük çizilmiş olan bir figür bulunur ve iki yanında ondan daha küçük çizilen iki betim eşlik eder. Solda bulunan, sakallı betimlenmiş ikisi ve en altta yerde yatar biçimde tasvirlenen bir figür kısa kiton giymektedir. Bir yandan açıklığa sahip peplos giymekte olan sağdaki iki figür, diğerlerinin olası düşmanlarıdır. Açık olarak bir mücadelenin gösterildiği sahnede, ortadaki ana figürün hemen yanında bulunan savaşçı, yüzeysel bir şekilde verilen ve kadın olduğunu gösteren göğüslere sahiptir. Bir Amazon olarak tanımlanan bu figürün Penthesilea'ya işaret ettiği belirtilmektedir.¹⁵⁴ Onun hemen karşısında, büyük ana figürün ise Penthesilea dolayısıyla Akhilleus olabileceği ileri sürülür. Buna, söz konusu betimin aslında Herakles olduğu şeklinde bazı itirazlar da mevcuttur.¹⁵⁵ Olası bir kalkan betiminin Herakles'e işaret edeceği fakat, yokluğu nedeniyle reddedilerek Akhilleus olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuda, her iki kahraman için karakteristik olan miğferler de ayırt edici olamamaktadır. Fakat adak kalkanında gözlemlenen ve avlanır durumdaki kentaur, Akhilleus için büyük önem taşıyan ve onu yetiştirmiş olan Khiron'u akla getirir.¹⁵⁶

Eserin tarihlendirmesinde bazı karşıtlıklar bulunsa da temelde İ.Ö. 8. yüzyıldan 7. yüzyıla geçiş dönemi ürünü olduğu hakkında görüş birliği mevcuttur. Oldukça kaba bir şekilde işlenmeleri dolayısıyla bölgesel bir üretimi hatırlatan eserin Argos'a özgü

¹⁵² Sobol, *Op.cit.*, s. 96.

¹⁵³ Carpenter, *Op.cit.*, s. 128.

¹⁵⁴ Blok, *Op.cit.*, s. 225.

¹⁵⁵ J. Boardman, "Herakles, Theseus ans Amazons", *The Eye of Greece*, Ed.: D. Kurtz / B. Sparkes, (Cambridge, 1982, s. 1-28), s. 7.

¹⁵⁶ Kronos ile Philyra'nın oğlu olan Khiron, at adamlar şeklinde bilinen Kentaurosların en ünlüsüdür. Aynı zamanda bilge bir karaktere sahip olan bu mitolojik kahraman, söylenceye göre Akhilleus'u eğitmiştir. Carpenter, *Op.cit.*, s. 203.

olduğu düşünülür.¹⁵⁷ Bazı stil benzerlikleri dolayısıyla Proto-Attik vazolar, biçimsel ve doldurma süslemeleri nedeniyle de Argos Geometrik geleneği, Penthesilea'nın hemen üzerinde, kuşun gagasındaki balığın yaygın bir Geometrik betim olduğu ve tüm bunlar eşliğinde; merkezi figürün oldukça büyük diğerlerinin ise küçük şekilde resmedilmeleriyle ortaya konan hiyerarşinin, erken dönem sanatı için karakteristik bir özellik olduğu belirtilmektedir.¹⁵⁸

Yukarıdaki adak kalkanı benzeri terracotta bir başka eser, yine aynı tarihlemeyle Samos Heraion'undan ele geçmiştir.¹⁵⁹ Fakat, üzerinde miğfer, mızrak ve leopar derisine benzetilen benekli sadağı olan bir erkek figürünün bulunduğu bu eser, Tiryns'ten bulgularanan diğeriyle beraber Amazonlar'a ait bir isim, güvenilir bir atribü vb. kesin veriler içermemesi itibariyle tam olarak tanımlanamamıştır.¹⁶⁰

Amazon ikonografisinin ilk ve erken örneklerine bir başka eser terracotta kabartma parçasıyla Attika'dan gelmektedir.¹⁶¹ Geç 7. - erken 6. yüzyıla tarihlenen, yarısı kırık bir parça şeklinde elimize ulaşan eserin sağ üst köşesinde Akhilleus ismi yazılıdır. Kabartmanın alt ve sol tarafında muhtemelen düşmekte olan bir kadın savaşçıya ait bacaklar görülür. Adı Ainia olarak yazılan bu kadının, söz konusu adla literatürde herhangi bir Amazon'un olmaması nedeniyle aslında, Anaia veya İlyada'da Akhilleus'un öldürdükleri arasında bahsi geçen ve muhtemelen bir Amazon ismini işaret eden, Ainios'un olduğu belirtilmektedir.¹⁶² Bunlara ek olarak, Akhilleus'un karşısına denk gelen ve kabartmanın kayıp olan diğer parçasındaki figürün, olası bir Penthesilea betimini içerdiği tahmin edilmektedir.¹⁶³

¹⁵⁷ D. von Bothmer, *Amazons in Greek Art*, (1957), s. 1.

¹⁵⁸ Tarihlendirmeye ilişkin olarak verilen diğer ayrıntılara göre Akhilleus, onun ardındaki Grek ve Penthesilea post-geometrik dönem özelliği olan geniş kemerler giymektedir. Kısa kitonların kenarları, çapraz dekorasyonlu kemerler, boyunların, el ve ayak bileklerinin tuhaf işlenişi, rezerve ayrılmış alanlar, kılıç kınının yapısı proto-Attik vazolarda benzerlerini bulurken, Penthesilea'nın eteğinin kareli süslemelerinin sub-geometrik ve proto-Korinth örnekleri mevcuttur. Akhilleus'un kılıcı en geç geometrik kılıçlardan daha gelişkindir fakat bir orta-proto-attik vazosundan daha erkendir. *Ibid*, s. 2.

¹⁵⁹ Blok, *Op.cit.*, s. 357., Ayr. bkz. ilgili figür.

¹⁶⁰ Bothmer, *Op.cit.*, s. 4. Bkz. ilgili figür.

¹⁶¹ *Ibid*, s. 224., Ayr. bkz. ilgili figür.

¹⁶² Bothmer, *Op.cit.*, s. 3

¹⁶³ Blok, *Op.cit.*, s. 225.

Diğer yandan Amazonların en yaygın şekilde betimlendiği sanat dalı; fresk, lahit ya da heykele göre daha pratik ve seri bir üretim olanağı sağlayan çömlekçiliktir. İ.Ö. 7. ve İ.Ö. 4. yüzyıllar arasına tarihlenen ve bini geçkin bir Amazon repertuarına sahip olduğu belirtilen antik vazo süslemeciliği, savaşçı kadınların en yoğun gözlemlendiği alandır.¹⁶⁴

Konu hakkında en erken vazo resimleri yoğun bir şekilde Amazonlar ile Herakles'in mücadelelerini içerir.¹⁶⁵ Bu dönemlerde Atina istilasının nadir olduğunu görmekteyiz. Siyah Figür'ün ilerleyen dönemlerinde Amazonlar'ın askeri özellikleri gittikçe vurgulanırken, Hellen Arkaik sanatına paralel gelişmeler içerisinde; Amazonların ten renginin erkekler ile karşıtlık oluşturarak açık olarak verilmesi gelenekselleşmiştir.¹⁶⁶ Ayrıca çaprazlar veya noktacıklara bezenmiş ve dönem için karakteristik olan elbiseler içerisinde gösterilirler. Attik Siyah Figür vazo boyamacılığında ise İ.Ö. 550'lerden sonra ortaya çıkan Amazonlar, bazı örneklerde enteresan bir şekilde Herakles'in düşmanı Andromache olarak anılmaktadırlar¹⁶⁷

Zaman zaman Akhilleus ile Penthesilea'nın mücadelelerini de konu alan çömlekçilik örneklerinin büyük bir çoğunluğu, İ.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Amazon ve Yunanlıları Korinth, Attika ve kompozit türde sorguçlu miğferler giymiş olarak göstermektedir.¹⁶⁸ Hellen vazo ressamı tarafından oldukça detaylı bir şekilde betimlenen Amazon figürlerinde, yoğun olarak gözlemlenen diğer silahlar sadak ve tabi ki yaydır.¹⁶⁹ En çok, İskit Cupit yayı ile bağlantılarının olduğu söylenen ortadan içe kıvrık yay ve düz yay ile tasvir edilirler. Öte yandan Apollon, Artemis ve dolayısıyla

¹⁶⁴ Sobol, **Op.cit.**, s. 103. vdd.; Öte yandan Carpenter, sadece Herakles-Amazon mücadelelerini konu alan Atik Siyah Figür vazo süslemeciliği örneklerinin dört yüze yakın olduğunu belirtmektedir. Carpenter, **Op.cit.**, s. 128.

¹⁶⁵ Tyrell, **Op.cit.**, s. 2.

¹⁶⁶ Sobol, **Op.cit.**, s. 109.

¹⁶⁷ DuBois, **Op.cit.**, s. 35.

¹⁶⁸ Sobol, **Op.cit.**, s. 106. vd.

¹⁶⁹ Tyrell, **Op.cit.**, s. 50., "Their main weapon is curved Scythian bow, though they also use the ax, spear and javelin".

Amazonlarda vurgulu bir atribü olarak karşımıza çıkan yay, savaş sahnelerinde özellikle Hellenler tarafından nadir olarak taşınmaktadır.¹⁷⁰

Heykeltıraşlıkta ise yay, söz konusu savaşçı kadın betimlerinde taşın getirdiği uygulama güçlükleri nedeniyle oldukça nadir işlenmektedir. Yayın, taşa bütünüyle şekillendirilmesini zorlaştıran kasnak ve teli, özellikle tam plastik eserlerde büyük sorunlar yaratmış olmalıdır. Bunun yerine heykel gibi üç boyutlu eserlerde, Amazonlar için en çok tercih edilen silahın, çoğu zaman belde kınına konmuş bir şekilde gördüğümüz kılıç olduğu belirtilmektedir.¹⁷¹ Mızrak ve kargı ise, savaşçı kadın silahı olarak hem heykel, hem kabartma ve hem de vazo boyamacılığında yoğun olarak kullanılırken, en çok Hellenler tarafından taşınmaktadırlar.¹⁷² Kalkan olarak pelta denen ve Amazonlarla adeta özdeşleşen yarım ay şekilli silahların yanında, Bocotian (yarım ay biçiminde) kalkanları ve büyük yuvarlak kalkanlar olan hoplonlarla da tasvir edildiler. Bu üç çeşit kalkandaki hemen hemen ortak olan özellik, hepsini ortalarında top, yay, üç ayak, öküz kafası, şimşek, gül, aslan, çelenk ve halkalardan oluşan simgeler taşımalarıdır.¹⁷³ Önemli atribülerinden birisi olan, labrys yani çift taraflı baltanın ise nadiren betimlendiğini görmekteyiz. Amazonların taşıdıkları balta, genellikle tek taraflı ve arkasında sivri bir çıkıntının bulunduğu türdür.¹⁷⁴

İlerleyen süreçte, Klasik Dönem'e özgün bir gelişme sayılabilecek olan Kırmızı Figür tekniğinde, Amazonlar ile Herakles betimlerinin oldukça azaldığı gözlenmektedir.¹⁷⁵ Bazı çevrelerce bir gelişim ve demokratikleşme süreci içerisinde olan Atina'nın bu döneme özgü sosyal yapısı gereği tiranlığın reddedilmesi, Peisistratos

¹⁷⁰ Sobol, **Op.cit.**, s. 104. vd.

¹⁷¹ **Ibid**, s. 105.

¹⁷² Tyrell, **Op.cit.** s. 49-53. Yazar betimlemelerde kullanılan silahları, onların Hellenler için simgeledikleri unsurlar açısından tartışmaktadır. Buna göre yay ve balta bir Pers silahı olarak nitelenmekte ve dolayısıyla Hellenler tarafından dışlanmaktadır. Onlara göre balta; gerek tek taraflı sagaris ve gerekse çift taraflı Pelekus olsun, mızrağın karşısında yer almaktadır.

¹⁷³ Sobol, **Op.cit.**, s. 106, 140.; Amazonların taşıdıkları bu yarım ay biçimli kalkan, onların aynı zamanda bir ay tanrıçası olan Artemis ile ilişkilendirilmelerine ve ay tanrıçasının bakireleri olarak anılmalarına neden olmuştur bkz s. 140.

¹⁷⁴ **Ibid**, s. 105.

¹⁷⁵ Stahre, **Op.cit.**, s. 159.; Carpenter, **Op.cit.**, s. 128.; Tyrell, **Op.cit.**, s. 2. vdd. ; Thomas, **Op.cit.**, s. 35.

ile özdeşleştirilen Herakles'in söz konusu betimlerdeki varlığının azalmasının nedenidir.¹⁷⁶

Ancak başta olduğu dönemde Peisistratos kendisini Athena'nın koruması altındaki Herakles olarak tanıtmıştır. Gerçekten de Herakles, bu tarihlerde Akropolis'te yıkılan yapılara ait mimaride kullanılan heykeltıraşlık eserleri arasında en sık kullanılan mitolojik figür olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷⁷

Bu dönemin ardından Theseus önderliğinde Amazonlar ile Hellenler arasındaki savaş, Amazonomakhia, en sık karşılaşılan betimlemeler olarak gözlemlenir. Bu konu değişimi ya da yeni eğilim, İ.Ö. 550-449 yılları boyunca Hellenler üzerinde büyük etki yapmış olan Pers Savaşları'nın bir neticesi olmalıdır.¹⁷⁸ Buna göre, bir Dor kahramanı olan Herakles, Hellen milli bilincinin oluşmasında çok büyük bir rol oynayan ve tamamıyla ulusal bir Attika kahramanı olan Theseus ile yer değiştirir.¹⁷⁹ Mitoloji gereği Atina'da Amazonlara karşı kutsal bir savaş veren Theseus, çoğu zaman Persler ile kişileştirilen bu savaşçı kadınlarla olan mücadelelerde, Herakles'in yerini almaya başlamıştır. Nedeninin ileride geniş kapsamlı olarak tartışılacağı söz konusu kişileştirme, Hellenler'in dönem itibariyle oluşturdukları barbar kavramıyla yakından ilgilidir.¹⁸⁰ Doğu ile giriştikleri mücadelelerde oluşan bilinç, özellikle Klasik Dönem Amazonomakhia betimlemelerinde, kaba kuvveti sembolize eden Herakles yerine, tam anlamıyla şehirli, uygar ve mantıklı gücü simgeleştiren Theseus'un tercihiine yol açmıştır.¹⁸¹

Kırmızı Figür stilinin ilerleyen dönemlerinde, vazo boyamacılığında Amazon adlarının verilmesine özen gösterildiği gözlemlenir ve ayrıca yine aynı periyotta,

¹⁷⁶ DuBois, **Op.cit.**, s. 35., "The subject of the Herakles and the Amazons was less frequently treated in red-figure vase painting, perhaps in part because of Herakles' association with the Athenian tyrant Peisistratos..."

¹⁷⁷ J. Boardman, **Greek Sculpture The Archaic Period**, (London, 1996), (GSAP), s. 169.

¹⁷⁸ Tyrell, Amazon mitosunun, Herakles'in yerine adapte edilen Theseus formatındaki gelişiminin, Pers Savaşlarının yarattığı kötü ortamda sürdüğünü belirtmektedir. Çeşitli politik amaçlara alet olduğu ileri sürülen Theseus figürü, Pers Savaşları döneminde de kullanılmıştır. Tyrell, **Op.cit.**, s. 9. vdd.

¹⁷⁹ H. J. Walker, **Theseus and Athens**, (New York, 1995), s. 50.; Thomas, **Op.cit.**, s. 37.

¹⁸⁰ **Ibid**, s. 40.; Blok, **Op.cit.**, s. 185.; DuBois, **Op.cit.** s. 54.

¹⁸¹ **Ibid**, s. 57 vd., 66.

savaşçı kadın giysilerindeki değişikliğin, Pers Savaşları sonucunda Doğu giysilerinin tanınmasıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir: Buna göre Amazonlar; gömlek, pantolon, kidoris denen yüksek başlıklar ve yine Doğu kalkanlarıyla betimlenmeye başlanmıştır. Dönemin geç safhalarında Amazonların özellikle kemerli, kısa kitonlar giydikleri ve kadınsılıklarının verilebilmesi için elbiselerine şeffaf bir nitelik ve erotik bir anlam kazandırıldıkları belirtilmektedir.¹⁸² Genelde çıplak olarak betimlenen Hellenler ise, zaman zaman pelerin giyerler, miğfer ve büyük yuvarlak kalkanlar taşımaktadırlar. Bunun yanı sıra mitolojilerinde karşılaştığımız tek göğüslülük özelliği hemen hemen hiçbir Amazon betiminde rastlanmaz. Ancak heykel sanatında, tek göğüsün açıkta bırakılması geleneği vardır.¹⁸³

Yine aynı dönemde Amazonomakhia figürlerinin çoğalmas ve mücadelelerin kalabalık çatışmalar halinde verilmeye başlanmasına sebep olan modanın, Mikon ve Polygnotos tarafından Atina'da, Theseion ve Stoa Poikile'de (Boyalı-Resimli Stoa) yaratılan zengin sahneli freskoları takip eden bir akımın ürünü olduğu söylenmektedir.¹⁸⁴

Amazon ikonografisinin en erken safhalarından, İ.Ö. 5. yüzyılın sonlarına kadar vazolar betimleri genellikle biri önde ve diğeri arkada olmak üzere iki ana sahne içermektedirler.¹⁸⁵ Daha sonra ise ressamlar, vazolar üzerinde tek sahne kullanmaya ve konularını da değiştirerek güncel yaşantıdan almaya başladılar. Geçmişin mitolojiyle derinden ilişkili düşünce yapısının, Klasik Dönem'de gelişmeye ve olgunlaşmaya başlaması ve estetik kaygılarla ilgili olduğu söylenen bu yeni eğilimde çoğunlukla kadın ve erkekler, erotik sahneler, içki ve ziyafet sahneleri betimleniyordu. Figürlerde

¹⁸² *Ibid.*, s. 35.; Blok, *Op.cit.* s. 422.

¹⁸³ "Already during the antiquity the Amazons were depicted with one bare breast, most often the right one. It was the same breast they were said to have burnt or cut off for easier handling of the bow. This idea goes back to the fact that the word 'Amazon' in greek could be analysed as a-mazos, breastless. However, the Amazons are rarely depicted as one-breasted in ancient Greece, or in neoclassical art. Quite often they were shown with a bare breast, a feature recalling strength and freedom.", Stahre, *Op.cit.*, s. 163.

¹⁸⁴ *Ibid.*, s. 159.; R. B. Kebric, *Greek People*, (London, 1997), s. 119-24.; J. P. Barron, "New Light On Old Walls The Murals Of The Theseion", *Journal Of Hellenic Studies* (JHS) 92, 1972, s.33.vd.; Ayr. krş. DuBois, *Op.cit.*, s. 56, 161.; Tyrell, *Op.cit.*, s. 10-12.; Ayr. bkz. Theseion, Stoa Poikile, Polygnotos ve Mikon hakkında, D. Castriota, *Myth Ethos and Actuality Official Art in Fifth-Century B.C. Athens*, (Wisconsin, 1992), s. 33-63, 76-134.

¹⁸⁵ DuBois, *Op.cit.*, s. 52.

simetriye önem verilerek, özellikle mücadele sahnelerinde hasımlar karşılıklı olarak yerleştiriliyordu. Söz konusu yeni akımın örneklerinde Amazonlar, savaş hazırlığı yaparken, ata binerken ve çatışmadan dönerken gösterilirler.

Amazonların ilerleyen süreçteki tasvirlerine dair verilebilecek en önemli noktalardan bir başkası ise, İ.Ö. 5. yüzyılda özellikle mimari heykel alanında karşımıza oldukça sık çıkan Amazonomakhia ve Kentauromakhia konularının birlikteliğidir.¹⁸⁶ Kentauros ve Amazonların Hellen düşünce yapısı içerisindeki benzerlikleri, pek çok otorite tarafından tekrar tekrar vurgulanmış ve bu dönem için vazgeçilmezliklerinin, özellikle Persler şahsında mecazi olarak barbarları temsil etmelerinde yattığı belirtilmiştir.¹⁸⁷ Bu açıdan, söz konusu unsurların birlikteliği, Amazonları konu alan en erken eserde dahi karşımıza çıkar (bkz Tiryns'ten terra-cotta adak kalkanı). İ.Ö. 5. yüzyılda sanatta; tarihsel olayların direkt betimlenmesinin yasaklanması geleneğiyle bağlantılı olduğu düşünülen bu uygulamalar, birkaç istisna içermekle birlikte ki Stoa Poikile'de Persler'in direkt olarak verildikleri söylenir, Kentauros ve Amazon kişileştirmeleriyle canlandırılmaktadır.¹⁸⁸

Kimi otoritelerce en erken uzantılarından bazılarını Hattuşaş'taki kral kapısında betimlenen Hitit tanrıçasında, Yazılıkaya'daki tanrı ve tanrıça alaylarında bulan Amazonlar, Helenistik Dönemin getirdiği yumuşamayla biçim değiştirmişlerdir. Geçmişin, Hellen dünyasına düşman, barbar ve acımasız karakterleri yeni çağın getirdiği olgunlaşmayla daha insancıl bir sunuma kavuşurlar. Klasik dönem boyunca kadınsılıkları vurgulanmaya özen gösterilen Amazonlar, sanatta kadın bedeninin önem kazanmasıyla, simgeledikleri vahşi karakterleri yumuşamaya başlamıştır. Helenistik dönemde hat safhaya ulaşan söz konusu yumuşama, ilk karakterize edildikleri

¹⁸⁶ Walker, *Op.cit.*, s. 58.; Castriota, *Op.cit.*, s. 58.

¹⁸⁷ *Ibid.*, s. 62., "It is quite possible, therefore, that during the second quarter of the fifth century, exponents of the visual and literary arts in Athens and its political dependencies transformed or reemphasized Theseus' Cretan expedition as they had the Centauromachy and the Amazonomachy – specifically to provide a more thoroughgoing and relevant analogy to the ethnical/cultural rationale for victory against the barbarians and those who aided them."

¹⁸⁸ Stahre, *Op.cit.*, s. 159., "It is generally accepted that the amazonomachies were used... as mythical counterparts of the Persian wars."; Walker, *Op.cit.*, s. 15., "...when the Centaurs came to be seen as representing the forces of barbarism against civilization.", Ayr. bkz. dipnot 39.; "On most Works of art of the fifth century, however, the Persians were shown allegorically, very often through the figures of Centaurs and Amazons.", DuBois, *Op.cit.*, s. 54.

örneklerde Hellen rakiplerince yenilgiye uğratılan kahramanlar, daha sonra Hellen ata-erkil düşüncesine aykırı yabancılar ve en son olarak yenilgilerine acınan gerçek birer kadın olarak tasvir edilmelerini sağlamıştır.¹⁸⁹

Çalışmanın akışına katkıda bulunmak amacıyla çok genel hatlarıyla değinilen Amazon ikonografisi, daha sonra, ortaçağda bile popülerliğini sürdürmüştür. Rönesans ile birlikte gelişen yeniden doğuşlar Amazonları antik bir mitos olarak yeniden keşfetmiştir. İ.S. 18. yüzyıl ve sonrasında antikiteye paralellikler içeren Amazon teması, özellikle Akhilleus ile Penthesilea betimleriyle egzotik bir havaya büründürülmüş ve hatta Amerika kıtasına taşınarak California eyaletinin ismine dahi işlenmiştir.¹⁹⁰ Yeni Dünyada, yeryüzünün en büyük nehirlerinden birinin bu isimle anılması da (Amazon nehri), temanın geniş etki yelpazesini gözler önüne serer.

---

¹⁸⁹ "Lorna Hardwick has aptly summarized the ancient history of the Amazons in three words: heroes, outsiders, women.", Stahre, *Op.cit.*, s. 160.; W. Schindler, *Mythos und Wirklichkeit in der Antike*, (Leipzig, 1987), s. 110.

¹⁹⁰ Sobol *Op.cit.*, s. 118 dipnot 1-2; Stahre, *Op.cit.*, s. 167.; Yazar burada California eyaletinin ismini, bir Amazon kraliçesi olan Califia'dan aldığını belirtir.; Wilde ise Klasik Hellen uygarlığına ait olduğunu söylediği mitosun, Amerika'nın keşfi sırasında kaşif ve gezginler tarafından buradan etkilenilerek Yeni Dünya'da benzer yapılarının ortaya konduğu belirtir.; Bkz., Wilde, *Op.cit.*, s. 1., 181.

3. AMAZONOMAKHIA

Genel bir anlatımla Amazon Savaşı anlamına gelen ve özellikle Hellenler ile Amazonlar arasındaki mücadeleleri konu alan Amazonomakhia terimi, daha önce bahsedildiği gibi sanattan mitolojiye değin, oldukça derin ve yaygın etki yaratmış bir kavramdır. Hellen düşüncesinin bir yaratımı olduğu kadar, Anadolu ile de sıkı sıkıya ilişkili niteliği ve Bronz Çağı öncesine kadar erken dönemlere giden kaynakları, Amazon olgusunun ne kadar karmaşık bir yapı oluşturduğunu gözler önüne sermektedir.

Amazonomakhia'nın çıkış noktaları ve antik dünyada oynadıkları rol nedir? sorusuna cevap aranmaya çalışılacak olan bu bölüm her şeyden önce, genel olarak da olsa Helenlerin döneme özgü düşünce yapısını aydınlatmaya çalışmalıdır kanısındayım. İşte buradan hareketle mitosun oluşumunda etkin rol oynayan Hellenler'in, dönem itibariyle ne tür bir uygarlık oldukları ve Amazon Savaşı'nın onlar için neyi temsil ettiği önem kazanmaktadır.

Konu hakkındaki önemli otoritelere göre, Hellen kültürünün oluşumunda özellikle Klasik Dönemde çok önemli bir yeri bulunan endogami, erkekler arasında paylaşılan bir obje olarak görülen kadınların toplumdaki yerlerini belirleyen bir uygulamaydı.¹⁹¹ Bu açıdan, sosyal yaşamda bastırılmış rolleri ve sadece yeni nesillerin üretilmesinde anlam kazandığına inanılan varlıkları, söz konusu unsuru (kadın) oldukça kısıtlı bir yapıya mahkum etmiştir.¹⁹² Endogami, Hellen kültüründe sadece kadının konumunu belirlemek için değil aynı zamanda kendi kültürleri dışındakilerini, barbarları tanımlamalarında ve bu açıdan ulusal ve kültürel sınırların çizilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Tam anlamıyla erkek egemen bir toplum olan Hellenler, kendi üstünlüklerini, farklılıklarını tanımlayabilmek ve sürekliliklerini sağlayabilmek için endogamiye başvurmuşlardı. İlkel toplumlarda eşlerin, kabilenin içerisinde bulunması zorunluluğu olarak tanımlanan bu sistem; Hellenler için toplumdaki kadınların paylaşılmasından, değişiminden, kültürel boyutta farklılıkların-üstünlüklerin vurgulanmasına kadar geniş bir yelpazede anlam kazanmaktadır.

¹⁹¹ DuBois, **Op.cit.**, s. 38. vdd.; Tyrell, **Op.cit.**, s. 52., Evlilik ve üreme Atina ata-erkil yapısının temel direğidir. Kadınlar tüm hayatları boyunca, bir erkeğin egemenliği altında bulunuyorlardı.

¹⁹² Hellen Klasik Çağı'nda kadının toplum içerisinde oynadığı rol ve statüsü hakkında bkz. Wilde, **Op.cit.**, s. 15. vdd.

Endogamiye bağı olarak özellikle Klasik Çağ'da bir başka dikkat çeken nokta Hellenler'in evliliğe olan yaklaşımlarıdır. DuBois'in aktardıkları, endogamik geleneklere uygun olarak anlam kazanan bu kavramın onlar için neyi ifade ettiğini açıklar.¹⁹³

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere tamamıyla erkeklerin inisiyatifindeki kadın ve buna bağı olan evlilik kuramı, Hellen ata-erkil yapısı içerisinde oldukça sert ve değişmez kurallarla sabitlenmiştir. Toplum içerisinde; evlilik yoluyla kurulan akrabalıklar, bu sayede edinilen sosyal statü değişimleri, kabileler ve özellikle aileler arasında değiştirilen, karşılıklı olarak alıp verilen kadınlar, söz konusu erkek egemen toplumda, gerek kültürün ve gerekse aile olarak bir soyun sürekliliğini sağlamaktaydı. Bununla birlikte, dışlanmış ve bastırılmış bu feminen taraf her ne şekilde olursa olsun, tanımladıkları evlilik kavramı yoluyla kültürlerinin devamlılığını sağlamaya hizmet etmesi açısından çok önemliydi.¹⁹⁴

İşte bu noktada Hellenler ile Amazonlar arasındaki çatışmanın sembolik olarak en önemli nedenlerinden birisi, ata-erkil bir sosyal yapıya ters olan evliliğin reddi karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerle sadece ve sadece üremek amacıyla bir araya gelen Amazonlar, söz konusu yapı için çok önemli olan bu uygulamayı reddederek bir tehdit oluşturmaktadırlar. Tehlike, toplumda benzer özelliklere sahip erkekler arasında kadınların paylaşımı olarak görülen evliliğin ve dolayısıyla Hellen erkeğinin kadın üzerindeki üstünlüğünün onaylanmayışıydı. İleride görüleceği üzere mitolojide, Kentaurosların genel bir özelliği olan evliliğin reddi, bu açıdan Amazonların da bir ortak noktası olarak, iki mitolojik unsurun bu analogi yoluyla birleştirilmesine neden olacaktır.¹⁹⁵ Kentaurosların, Peirithoos'un düğünündeki gelini kaçırma girişimleri¹⁹⁶,

¹⁹³ "Marriage, that is... the exchange of women between men of the same kind, was culture for the Greeks.", DuBois. *Op.cit.*, s. 41.

¹⁹⁴ *Ibid.*, s. 115.

¹⁹⁵ Tyrell, *Op.cit.*, s. 82., Bütün kadın-Amazonlar, yine bütün erkek-Kentauroslar gibi, bu kavramın karşısındadırlar. At-adamlar, illegal bir birleşmenin yarattığı bu varlıklar da evliliği reddederler. Ixion, Hera'ya aşık olmuş, ve bunu öğrenen Zeus bulutlardan yaptığı bir Hera görüntüsünü Ixion'un yatağına koymuştu. Bu birleşmeden meydana gelen Kentauroslar, evlilik töreninde, erkekler tarafından hükmedilen evlilik kavramına saldırıda bulundular. Gerek Amazon ve gerekse Kentauros mitosunda da temel noktalardan biri budur. Evliliğe; şehvet (Kentauroslar tarafından) ve silah (Amazonlar tarafından) ile dışarıdan yapılan bir saldırı söz konusudur.

¹⁹⁶ Ovidius, *Metamorphoses*, XII 210-255.

aynı şekilde Herakles'in karısı Daneira'ya yapılan saldırı¹⁹⁷, genellikle bu yaratıkların Hellen kültürüne ve evlilik geleneklerine yaptıkları saldırılar olarak değerlendirilmiştir. Hem Amazonların ve hem de Kentaurların sergiledikleri vahşilik, saldırganlık iki mitolojik varlığın analogilerinde başka bir ortak nokta olarak karşımıza çıkar ve Hellenler arasında, kültürlerini tehdit eden tehlikeler olarak değerlendirilmelerine neden olur.

Yapısal olarak Hellen sosyal sistemine karşıt, ana-erkil özellikte bir toplum oldukları daha önceki bölümlerde tartışılan Amazonlar, bu açıdan, her fırsatta üstünlüklerini vurgulamaya çalışan Hellenler tarafından alt edilmesi gereken bir düşman topluluğu olarak tanımlanmıştır.¹⁹⁸ Herakles'in Themiskyra'ya gelerek kraliçe Hippolyte'den kemerini istemesinde, kendi sistemlerine karşıt olan ya da kendilerinden farklı olan bir toplumun mecazi olarak fethedilmesinin yattığı söylenir.¹⁹⁹ Kemerin çalınmasının veya istenmesinin bakireliğin yitimini simgelediği ve evliliğin söz konusu yitim için kabul edilebilir bir gerekçe olarak görüldüğü Hellen kültürü, Herakles'in bu girişimiyle Amazonların mecazi olarak egemenlik altına alınmasını dile getirmektedir. Benzer bir uygulamanın ve/veya alegorinin, Herakles'in Kentauroslar'ın şarabını içmek istemesinde yattığı vurgulanır.²⁰⁰ Endogaminin hakim olduğu, kendi kültür sınırları

¹⁹⁷ *Ibid.*, XII. 100-170.; Apollodorus, *The Library*, II.VII. 6-7.

¹⁹⁸ Castriota, *Op.cit.*, s. 57., "... she tends to focus her analysis on specific societal or cultural manifestations of otherness, in which Amazons and Centaurs function analogously as enemies of the principles of marriage and exchange that applied to women in the Grek world. In this view, both appears as liminal creatures existing at the periphery of a society dominated by male humans, and it is in these terms that they seem to correspond to the Persians, who also exist beyond Grek culture, outsiders who operate beyond the limit of Grek geography and norms until their very otherness brings them into conflict with Hellenic society."

¹⁹⁹ Kemerin yitirilişinin, bir çok bilim adamı tarafından evlilik ve bakireliğin son bulması dolayısıyla Grek ata-erkil yapısındaki geleneklere işaret ettiği vurgulanmaktadır. Öte yandan Amazonların her yönden Grek düşünce yapısına ve kültürüne yabancı-barbar-düşman varlıklar olarak canlandırıldığı düşünülürse, kemerin, Herakles'in Themiskyra'ya yaptığı yolculuğun nedeni olarak sadece Grek dünyasındaki evlilik kavramına ışık tutmak olmadığı gözler önüne serilmektedir. Dolayısıyla kahramanın yolculuğunun ana nedeni ya da bunun bir parçası, söz konusu yabancı ve bir tehdit olarak görülen kültürün egemenliğe alınmasıdır. Grek toplumunda erkek, kadına egemendir. Dolayısıyla kadın-egemen bir toplum (Amazonlar), erkek-egemen bir toplum (Grekler) tarafından kontrol altına alınmalıdır. Özetle, kemerin yitirilişi bir anlamda bağımsızlığın yok oluşu ve kontrol altına alınmayı betimliyor olmalıydı. Wilde, *Op.cit.*, s. 12.; Thomas, *Op.cit.*, s. 36.

²⁰⁰ DuBois, *Op.cit.*, s. 28., 56., Herakles, Pholos'dan şarap istemiştir. Fakat Kentaurosların ortak malı sayılan bu şarabı kahramanla paylaşmak istemeyen at-adam, misafirine karşı konuksever olamamıştır. Yine de Herakles'in ısrarlarıyla şarabı ona sunmuş, fakat bu sefer de kokuyu alan diğer Kentauroslar kahramana saldırmışlardır. Mitos bu yönüyle insani kuralları hiçe sayan at-adamların vahşiliğini ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle Kentauroslar, Grek düşünce yapısı içerisinde istenilmeyen-dışlanan tarafı

içerisinde paylaşımın, değişimin önemli bir yer tuttuğu Hellen ulusu, bu kavramları reddeden düşmanları-(barbarları)²⁰¹ yok etmekte ve böylece kendi üstünlüğünü göstermektedir. Kentaurlar, kendilerine ait olan şarabı Herakles ile paylaşmak istememişlerdir (bkz. sayfa 96.), benzer şekilde Amazonlar, kemerin Hellen kahramanı tarafından talebine karşı çıktıkları gibi, evliliği de reddederek erkeklerin hakim olduğu bir kültürün etkisine girmeyi istemiyorlardı. Mitosun ileriki aşamalarında karşımıza çıkan Attika kökenli Theseus figürü ise, Hellen endogamisindeki evliliğe daha da odaklanarak, Amazonların bu kuralı çiğneyen davranışlarını düzeltmek ve sembolik düşmanlarına karşı Hellen üstünlüğünün ispatlanmasını betimlemektedir.²⁰²

Bilindiği gibi Theseus, kraliçe Antiope'yi Atina'ya götürerek onu kendi karısı yapmış ve böylece bir anlamda Hellen ata-erkil toplum düzeninin bir parçası haline getirmiştir.²⁰³ Attika Amazonomakhia'si işte bu noktada, savaşçı kadınların evliliğe ve dolayısıyla kadınların erkeklerden daha aşağıda görüldüğü Hellen kültürüne yapılan bir tehdidi betimlemektedir. Themiskyra'dan Atina'ya gelerek kraliçeleri Antiope'yi geri almak istemelerinde; onu erkeğin küçümsendiği, evliliğin dışlandığı kültürlerine geri döndürme girişiminin ve evliliğe düşmanlıklarının yattığı belirtilir. DuBois'e göre

---

ortaya koymaktadır. Kentauroslar, tıpkı Amazonlar gibi uygarlık dışı yaratıklardır. Bu yüzden yok edilmeleri gerekir.

²⁰¹ "The Amazonology is clear evidence for the need to connect the Amazons with non-Greek people. In this ethnographic discourse, the barbarians were used to throw light on the Amazons, or the Amazons were used to explain the barbarians.", Blok, *Op.cit.*, s. 92.

²⁰² DuBois, *Op.cit.*, s. 40., ve ilgili sayfada dipnot 24.; Theseus figürünün Amazonlarla ilgili olarak Attika tarihine girişinin İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına doğru olduğunu görmekteyiz. Onun ortaya çıkışı, yüzyılın başlarında tıpkı Herakles'de olduğu gibi politik nedenlere bağlanmaktadır. İ.Ö. 510'da tiranlığın son bulması ve buna bağlı olarak güçlenen Kleisthenes ve Alkmaonidler, Theseus'u, kendi statülerini güçlendirmek için kullanmışlardır. Geçmişe göre nispeten demokratik reformlar gerçekleştiren Kleisthenes, kahramanı Atina demokrasisinin kurucusu olarak tanıttıyordu. Aynı zamanda bu sürecin tarihi olayları Theseus'un, bir Attika kahramanı olarak ortaya çıkmasına ve Herakles'in yerini almasına imkân sağlamaktaydı., Tyrell, *Op.cit.*, s. 3. vdd.; Walker, *Op.cit.*, s.24

²⁰³ Amazonlar ana-erkil, Theseus figürüyle kişileştirilen Grekler ise ata-erkildir. Kahraman tamamıyla bu kadın toplumunun simgelediği unsurların karşısında bir karakter olarak karşımıza çıkar. Bachofen, Bellerophon figürüyle Theseus'un girişimlerinin aynı amaca hizmet ettiğini söyler. Bu, ana-erkil düzenin tüm Amazonlar ile beraber yok edilmesi ve kendi sistemlerinin yüceltilmesidir. Yazar, eski ana-egemen güçlere karşı verilen mücadelelerin başlıca Herakles, Theseus vb. kahramanların hikâyelerinde yattığını da vurgulamaktadır. Bu açıdan bakılacak olunursa, Theseus'un kraliçe Antiope'yi Atina'ya kaçırmasında söz konusu politikanın izlerini bulmak olasıdır. İster kendi isteğiyle isterse zorla olsun Antiope, Theseus'un sisteminin bir parçası olmuştur., Bachofen, *Op.cit.*, s. xlviii, 124, 161 vd.; Wilde, *Op.cit.*, 12-13.

mitosun bu aşaması, Peirithoos'un düğününün Kentaurlar tarafından bozulmasını andırmaktadır.²⁰⁴

Hellen dünyasında çok yaygın bir yer ettiği söylenen kadın ve evlilik kuramı, endogamiye bağlı olarak bir diğer açıdan barbarların tanımlanmasında etkin rol oynar.²⁰⁵ Hellenler'in kenti ulus ve kültürleri dışında kalan yaratıkları, varlıkları simgeleyen bu kavram (barbar), aynı zamanda Amazon ve Kentaurlar şeklinde özdeşleşen düşmanların, tehlikeli güçlerin bir tanımlamasını sunmaktadır.²⁰⁶ Heretodos'a dayanan çevreler, bu antik kaynağın eserinin başından sonuna değin, Hellenler için endogamiyi simgeleyen, kavimler arasında kadın çalınmasının vurgulandığını belirtmektedirler. Hellenler ile onların dışındakiler, düşmanlar veya başka bir deyişle barbarlar arasındaki çatışmanın asıl sebebi bu kadın kaçırma vakaları ve dolayısıyla evlilik kavramına yaklaşımlarıdır.²⁰⁷

Herodotos'un belirttiğine göre Fenikeliler'in Io'yu kaçırması Hellenler'in Europa'yı çalmalarına neden olmuş, Doğu ile Batı'nın savaşının bu ardışık nedenlerine daha sonra Hellenler'in Medea'yı kaçırmaları eklenmiş ve en sonunda ise ünlü Troia

²⁰⁴ Mitosa göre Lapith kralı Peirithoos'un Hippodameia ile olan evlilik törenine, kuzenleri Kentaurlar da davet edilmiştir. Düğünün ilerleyen aşamalarında şaraptan sarhoş olan Kentaurlar gelin Hippodameia'yı kaçırmak istemişler ve böylece törende bulunan Hellenler ile söz konusu at adamlar arasında Kentauromakhia'nın bir versiyonunu oluşturan savaş çıkmıştır. Bkz., DuBois, *Op.cit.*, s. 40.

²⁰⁵ *Ibid.*, s. 38-39, 79.

²⁰⁶ DuBois, endogaminin Hellen toplumundaki işlevine dair bazı tragedyalardan örnekler vermektedir. Buna göre söz konusu eserlerde evlilik gelenekleri, endogami vb. uygulamaların Hellen toplumu ile diğerleri arasındaki karşıtlıkları ortaya koymakta ve kendi kültürlerine yabancı, barbar unsurları tanımlamaktadır. "In the *Suppliants*, for example, the issues of barbarity and endogamy are explicitly thematized. Yet the *Persae*, because of its peculiarities, offers an especially rich example of the way in which the earliest of the tragedians reasoned about cultural difference and about boundaries.", *Ibid.*, s. 82.; Buna göre, tamamıyla Pers yurdunda geçen ve hiçbir Hellen'in konuşulmadığı *Persae*'de, barbarlar-Persler, kendi karakterlerini ortaya koymaktadırlar. Hellenlerin yokluğu ise, Persler ile betimlenen manzaranın tamamen karşıtında yer almalarından kaynaklanmaktadır. "Persians, different from Greeks in language and in homeland, have tried to upset the proper order of things by their invasion of Hellas, by attempting to unite two peoples which must remain separate.", *Ibid.*, s. 83.; Öte yandan Persler, aynı zamanda Kentaur ve Amazonlarla özdeşdir, çünkü bu onlar da Hellen yurdu tehdit etmiş ve insanoğlunun kurduğu düzeni yıkarak, ona sahip ve/veya ortak olmak istemişlerdir. "Both Amazons and Centaurs were outside the limits of humanness. By extension, on Works of art especially after the defeat of the Persian invasion early in fifth century, the mythical opponents of humans -Centaurs and Amazons- were ideal representations of the barbarian invaders. Through the analogy among barbarians, Centaurs, and Amazons, all served in speculation about difference to define the cultural norm, the human Greek male who was set in opposition to the strange, half-human creatures.", *Ibid.*, s. 71.; Castriota, *Op.cit.*, s. 57.

²⁰⁷ Dubois, *Op.cit.*, s. 41.; Thomas, *Op.cit.*, s. 36.

Savaş'ın nedeni olan Helen, Paris tarafından çalınmıştır.²⁰⁸ Kendilerini, oluşturdukları endogami içinde yalın bir kültür olarak yorumlayan Grekler, kültürlerinin dışında tuttıkları uygarlıkların kadınlarını çalmaları veya paylaşmaya girişmelerini, özerk yapılarına karşı bir tehdit ve dolayısıyla savaş nedeni saymışlardır. Dolayısıyla Hellen dünyası ile barbarlar arasındaki çatışmanın ve tabii ki bu çatışmalardan birisini simgeleyen Amazonomakhia'nın sebeplerinden birisi endogamiye bağlı olarak, evlilik kavramına yaklaşım olduğu belirtilir.

Amazonomakhia; kendi gruplarının, kadınlarının ve çocuklarının, dolayısıyla ata-erkil kimliklerinin onaylanması amacıyla hizmet etmekteydi.²⁰⁹ Böyle bir tehdidin simgeleştirdiği çatışma (Amazonomakhia), hem Themiskyra ve hem de Atina'daki versiyonlarıyla Hellen kültür birliğine yapılan bir tehdidi betimlemektedir.²¹⁰

Endogami, Hellenler'in kendilerini içerisinde gördükleri sınırlar ve/veya kültür aracılığıyla tanımlamalarına olanak tanımaktaydı. Bu sınırlar içerisindeki evlilik gelenekleri, barbarlar tarafından değiştirilemez, kadınlar endogamiye bağlı olarak düşmanları ile paylaşamazlardı. Sanat eserlerinde, Hellenler karşısına yerleştirilen Amazon savaşçıları bu düşünce yapısına karşıt bir grubu, yani barbarları temsil etmektedir. Vahşilik, evlilik karşıtlığı ve erkek düşmanlığı bu açıdan tamamıyla Hellen sosyal yapısına karşıt bir tehdidi dile getirmektedir.

Amazonomakhia bu açıdan, Grek dünyasının erken dönemlerine özgü yapılarıyla benzerlikler taşımaktadır. İ.Ö. 1200 dolaylarında Yunan anakarasına gelmiş Dorlar gibi ata-erkil güçlerin, karşılaştıkları ana-tanrıça kültleri ve dolayısıyla ana-erkil kültürleri asimilasyona uğratma çabalarının bir ürünüymiş gibi görünmektedir.²¹¹ Konu hakkında yapılan yorumlar, özellikle Herakles mitosu çevresinde odaklanır. Bir Dor kahramanı olan Herakles, bu açıdan asimilasyonda, çevre kültürlerin değişime

²⁰⁸ Herodotos, *Op.cit.*, I 1-5.; Benzer şekilde Hellenler, Theseus-Antiope mitosunda gördüğümüz gibi, Amazon kraliçesini çalmakta ve bu da yukarıdakilere benzer büyük savaşlara neden olmaktadır.

²⁰⁹ Stahre, *Op.cit.*, s. 156.

²¹⁰ Castriota, *Op.cit.*, s. 58.; "The traditional, long-enduring division of mankind into Greeks and barbarians is ... purely in terms of differing attitudes about 'marriage', that is, about the relations among men and in their Exchange of women.... The myths of the Centaurs and Amazons were used by the Greeks to reflect on the institution of marriage and on exchange as a cultural practice.", DuBois, *Op.cit.*, s. 42.

²¹¹ Wilde, *Op.cit.*, s. 13.

uğratılmasında baş rolü oynamaktadır.²¹² Gerçekten de Themiskyra Amazonomakhia'sine baktığımızda, kraliçe Hippolyte'nin kemerinin taşıdığı anlam, sadece Herakles'in dokuzuncu görevi olarak basit bir söylence şeklinde nitelendirilemez. Evliliğe karşıt olan, erkeği aşağılayan Amazon ırkı, bakireliğin yitiminin kabul edilebilir bir araç olduğu evliliğe ve dolayısıyla Hellen erkeğinin baskın rol oynadığı bir düzene zorlanmaktadır.²¹³

Amazon Savaşlarının çözümlenmelerine dair yapılan yorumlardan bir diğeri, söz konusu temanın ele alınışı itibariyle bir başka noktayı aydınlatmaktadır. Buna göre Amazonomakhia, ata-erkil Hellen toplumunun barındırdığı ve durumundan hiç de hoşnut olmayan kadınlarını kontrol altında tutmak amacına hizmet etmektedir.²¹⁴ Özellikle Klasik Dönemde ezilen, hemen hemen hiçbir hakkı bulunmayan bir yapıya sahip kadınların söz konusu statüleri göz önünde bulundurularak, suçlu ata-erkil Hellen vicdanı tarafından yaratılan bir söylenceler bütünüdür ve Amazonomakhia, bu açıdan olası bir kadın egemen yönetimin ne kadar kötü olduğunu göstermeye ve böylece mutsuz feminen nüfusu kontrol altında tutma amacını taşımaktadır.²¹⁵

Gerçekten de kadının statüsü açısından Klasik Atina toplumuna bir göz attığımızda, söz konusu yorumum oldukça aydınlatıcı bir bakış açısı ortaya koyduğuna şahit oluruz. Wilde'ın belirttiğine göre İ.Ö. 700 ile İ.Ö. 400 arasındaki zaman aralığı kadınların toplum içerisinde özgürlüklerini yitirmeye başladıkları bir ortamı göstermektedir.²¹⁶ Buna göre çok erken yaşlarda, ortalama ondört yaşlarında evlendiriliyorlardı. Ayrıca yapılan bir istatistik söz konusu dönemde Yunanistan'da ortalama erkek ömrünün 45 yaş, kadınların ise 38 yaş olduğunu ortaya koyarken, daha önce de belirtildiği gibi sadece yeni nesillerin üretilmesinde bir etmen olarak görülen

²¹² DuBois., **Op.cit.**, s. 58.

²¹³ Söz konusu mitos, Amazonların her ne şekilde olursa olsun; ister tekli, ister toplum olarak yok edilmesini vurgulamaktadır. İster Herakles'in dokuzuncu görevinde, isterse Theseus'un, yaptıklarında Amazonların gerek erkeksi ve gerekse kadınsı nitelikleri bozguna uğratılmıştır., Tyrell, **Op.cit.**, s. 128.; Diğer yandan, Theseus'un Amazonları bozguna uğratmasında, ana-erkil düzenin bastırılması anlamı yattığı söylenmektedir., Bkz., Sobol, **Op.cit.**, s. 144.

²¹⁴ Castriota, **Op.cit.**, s. 46.

²¹⁵ Wilde, **Op.cit.**, s. 4.

²¹⁶ **Ibid.**, s. 15.

kadınların, büyük çoğunluğunun doğum sırasında öldüklerini göstermiştir.²¹⁷ Atinalı bir kadın hayatı boyunca bu ister bir baba, ister bir koca veya isterse bir oğul olsun, erkeğin koruması altında yaşamını sürdürmektedir.²¹⁸ Bunun yanında hiçbir eğitim almamaktaydılar. Erkek çocukların zihinsel ve bedensel olarak eğitildikleri düşünülürse, bu kadın açısından oldukça büyük bir dezavantaja işaret etmekteydi.²¹⁹

Öte yandan bir kadının kocasıyla arasında olan büyük yaş farkı; ki ortalama olarak erkeklerin otuz yaşlarında evlendikleri ortaya konmuştur, erkeği gerçekten baskın otorite haline getirmekteydi. Yakın akrabalar dışında diğer erkeklerce görülmesinin yasaklandığı kadınlar, bu açıdan ayrıca bir baskıya daha maruz kalmaktaydılar. Alım-satım, ticaret gibi hakları da bulunmuyor ve Atina sosyal yaşamının sağladığı faaliyetlere de katılamıyorlardı. Tiyatroya gitmelerinin bile yasaklandığı bir toplumda yaşayan kadınlar, ev işleriyle uğraşarak zamanlarının büyük çoğunluğunu kölelerle birlikte geçiriyorlardı. Bunun yanında erkekler ise, Atina sosyal yaşamının sağladığı tüm olanakları kullanabildikleri gibi, *hetairai* denen eğitilmiş kadınlarla düşüp kalkabiliyorlardı. Atina yaşamında normal bir kadına göre çok büyük avantajlara sahip olan *hetairai*ler, erkeklerle günlük yaşamın her noktasında görülebilen, yegâne feminen zümreyi temsil etmekteydiler.²²⁰

Kadının toplum içerisindeki bastırılmış rolü, bu haliyle giderek bir bunalıma veya Atina Devletiyle onun kadın mensupları arasında tırmanan bir gerilime sebebiyet vermiştir. Söz konusu olumsuz manzarayı takip eden gelişme ise Wilde'a göre, bu gerilimin sanat eserlerinde konu alınmaya başlamasıdır. Özellikle edebiyat alanında feminen gücün isyanını konu alan eserlerin artması, Amazon söylencelerinin ve/veya Amazonomakhia'nın Atina'da söz konusu dönemde gerçekleşen tedirginliğin bir ifadesi olduğu şeklinde açıklamalar mevcuttur.²²¹ Böylece Amazonomakhia, Hellenler ile savaşçı kadınlar arasındaki mücadeleleri içeren tema, Klasik Dönem'de çalkantı ve kargaşalarla dolu gelişmeler ve bu sırada ilk demokrasi girişimleri içerisinde

²¹⁷ *Ibid.*, s. 16.

²¹⁸ Tyrell, *Op.cit.*, s. 52., "All her life a citizen-woman was under the mastery of a man –her father, her husband, her nearest male relative."

²¹⁹ *Ibid.*, s. 55.

²²⁰ Wilde., *Op.cit.*, s. 17.

²²¹ *Ibid.*, s. 18.

toplumdaki feminen unsurların hoşnutsuzluğunun, sanattaki dışavurumları olarak anlam kazanmaktadır.

Tüm bu gelişmeler eşliğinde Amazonomakhia'nın asıl anlam ve popülerliğini, İ.Ö. 6. yüzyılın hemen başlarında özellikle Anadolu ve Yunanistan anakarasında gerek askeri, gerek ekonomik ve gerekse politik gelişmelere bağlı olarak kazandığını gözlemekteyiz.²²² Dönem itibariyle şahit olduğumuz gelişmeler içerisinde çok önemli bir yer kaplayan Persler, İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından itibaren Batı Anadolu'da etkisini tam anlamıyla hissettiren ve bilindiği gibi daha sonra da Yunanistan'ı tehdit edecek olan bir toplum olarak karşımıza çıkar.²²³ İ.Ö. 546'daki Sardeis işgali, 499'dan çıkan İonia Ayaklanması ve onun 494'te Perslerce kanlı bir şekilde bastırılması, Hellen dünyasında eşi görülmedik bir etki yaratmış ve ileride anakaraya yapılacak saldırılar için tehlike sinyalleri çalmaya başlamıştı.²²⁴

İonia Ayaklanması'nda Miletos ve müttefiklerine destek veren Yunanistan ve tabii ki Atina polisi, bu tarihten itibaren Persler için gelecek seferlerinin hedefi haline gelmiştir. Bilindiği gibi Persler'in Hellespontos ve Bosphorus'un öte yakasındaki maceraları yaklaşık olarak İ.Ö. 513 yılında Dareios'un İskit Seferi ile başlamıştı.²²⁵ Bu sefer sonrasında Thrakia, Batı Karadeniz ve Boğazlar'ın Pers egemenliğine girmesiyle Miletos'un en önemlilerinden birisi olduğu Batı Anadolu Yunan polislerinin ekonomileri, Karadeniz ticaretini yitirmeleri nedeniyle bozulmuştur.²²⁶ Sardeis merkezli kurulan İonia Satraplığı da bölgedeki Yunan otoritesini derinden sarsarken, söz konusu coğrafyada yüzyıllardan beri süregelen düzeni bozuyor ve klasik Hellen yaşamını değişime zorluyordu. Bu koşullar içerisinde ortaya çıkan gerilim, İ.Ö. 499'da Miletos tiranlığına vekâlet eden Aristagoras'ın sözde Naksos Seferinin olumsuz sonuçları nedeniyle doruk noktasına ulaştı ve sonunda İonia Ayaklanması'nın patlak vermesine

²²² Tyrell, *Op.cit.*, s. 2., Yazar, Amazonlar'ın Attika tarihine girişinin İ.Ö. 575'lerden sonra olduğunu vurgulamaktadır.

²²³ Kebric, *Op.cit.*, s. 105.

²²⁴ Tyrell, *Op.cit.*, s. 9.

²²⁵ A. Fol / N.G.L. Hammond, "Persia In Europe Apart from Greece", *The Cambridge Ancient History*, (CAH) Volume V., Ed.: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald (Cambridge, 1997, ss. 234-246), s. 235.; E. Bradford, *Akdeniz*, Çeviren: Ahmet Fethi (İstanbul, 2004), s. 86.

²²⁶ V. Sevin, "Anadolu'da Pers Egemenliği", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt II (İstanbul, 2000, s. 310-332.), s. 317.

neden oldu. Persler'in bundan sonraki saldırı noktaları, Miletos'daki ayaklanmaya destek veren Eretria ve en önemlisi de Atina kenti idi.²²⁷ Fakat, Datis ve Artaphernes komutanlığında Marathon Ovası'na gelen Pers ordusu burada Miltiades komutasındaki Helenlerce büyük bir bozguna uğratılmıştır. Bu gibi gelişmelere sahne olan Klasik Dönem ortamı, Hellenler için oldukça buhranlı bir sürece işaret etmektedir.

Marathon Savaşı yenilgisinin ardından Persler bu defa Kserkses'in önderliğinde Atina'ya bir sefer daha düzenlediler. İ.Ö. 480'de Hellespontos ve Thrakia üzerinden Yunanistan'ın Thessalia bölgesine giren Pers ordusu, bu defa Themistokles'in başında olduğu Atina'yı ele geçirerek yakıp yıkmışlardır. Atina'nın yaşadığı bu acı dolu günler, en sonunda aynı yıla denk gelen Salamis Deniz Savaşı ve 479'daki Plataia ve Mykale savaşlarında alınan zaferlerle bir süre de olsa bitmişti.²²⁸

İşte bu ortam içerisinde yaşanan gerilim Helen Sanatı'nda kendisini göstermiş ve edebiyattan plastik sanatlara kadar ele alınan temaları etkilemiştir. Gerçekten de Kenatauromakhia ile birlikte Amazonomakhia'nın en yoğun olarak gözlemlendiği sürecin, Hellen toplumunun İ.Ö. 5. yüzyılda yaşadığı bu buhranlı dönemle aynı periyoda denk geldiği belirtilmektedir. "Gerçekten Amazonların sanatta, vazolar veya frizler üzerinde büyük bir istekle betimlenmeleri modası İ.Ö. 490'daki Marathon Savaşı'ndan sonra olmuştur.,"²²⁹

Amazonomakhia'nın İ.Ö. 5. yüzyıldaki bu büyük popülerliği, çoğu otoriteye göre yine aynı süreçte Atina'yı tehdit eden Persler'in, Amazonlar şahsında mecazi olarak betimlenmiş olmalarına dayandırılır.²³⁰ Buna göre Amazonlar, Doğu'dan gelen ve Atina merkezli oluşturulan Hellen kültürünü devirmeye çalışan Persler'i betimlemektedirler.²³¹

²²⁷ Sevin, *Op.cit.*, s. 319.; J. Boardman, "Material Culture", *CAH*, Volume IV., Ed.: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald, (Cambridge, 1997, s. 414-427.), s. 424-426.

²²⁸ Sevin, *Op.cit.*, s. 321.

²²⁹ Wilde, *Op.cit.*, s. 24.

²³⁰ DuBois, *Op.cit.*, s. 56-57.; Tyrell, *Op.cit.*, s. 5., Persler'in Amazonlar ile eşit sayıldığını dile getirir.

²³¹ *Ibid*, s. 125.

Sanat eserlerinde yan yana veya karşı karşıya betimlenen Kentauros ve Amazonlar mecazi olarak, Darius ve Xerxes'in yönettiği barbar ordularını canlandırmaktadır.²³²

Söz konusu iddia, dönem itibariyle Hellen sanatçılarında ve kamu oyununda gelenekselleşen, tarihi konuların mecazi olarak verilmeleri modasından destek almaktadır. Hellenler özellikle tarihi olayların betimlenmesinde, bu olayların içerisinde yer alan unsurları direkt olarak değil de Amazon, Kentaur ve Gigant kişileştirmeleriyle mecazi bir boyutta vermeyi tercih etmekteydiler.²³³ Klasik Dönem sanatı için bir gelenek halini aldığı söylenen bu uygulamanın Sota Poikile'de Perslerin direkt olarak verilmiş olması dolayısıyla birkaç istisnası bulunmakla birlikte, İ.Ö. 5. yüzyıl tarihi olaylarını; özellikle Marathon Savaşı, Thermophylae ve Salamis Deniz Savaşı gibi olayları, konu alan eserler için karakteristik olduğu vurgulanmaktadır.²³⁴

Amazonomakhia böylece yepyeni bir anlam daha kazanır ve Hellen düşüncesi içerisinde daha geniş bir yer ifade etmeye başlar. Klasik Dönemde sanatsal dışavurumlarda gözlemlenen bu eğilim, Hellen kültürünü derinden etkileyen olayların direkt tasvirinin reddedilmesi, Amazonomakhia ve Kentauromakhia'yı Pers Savaşları teması için eşi bulunmaz bir dışavurum olarak karşımıza çıkarmaktadır.²³⁵

Amazonomakhia'nın, Perslerin tasvirinde alegorik imgeler olarak kullanılmasının en önemli nedenlerden birisi, her iki unsurun da Hellen kültür ve birliğini tehdit eden, onu bozmaya ve hakimiyeti altına alaya çalışan düşman güçleri olarak algılanmış olmalarıdır. Böylece her iki unsur, Persler ve Amazonlar (Kentaurlar da) analogi yoluyla eşitlenmişlerdir. Doğudan gelen bu barbar ırk (Persler), Kentaur ve Amazonlarla benzeştirilirken, Hellen düşünce yapısına tamamıyla ters nitelikleri ön plandadır. Amazonlar Herakles'in isteklerine karşı çıkmışlar, Theseus kraliçelerini kaçırdıca Atina'ya saldırmışlardı. Doğu'dan gelen bu tehlike, yine aynı yönden gelen Persler tarafından yeniden canlandırılmıştı. Persler'in Hellenler'den egemenliğin sembolü olan toprak ve su istediklerini aktarılır ve Atina'ya saldırarak Amazonların

²³² DuBois, *Op.cit.*, s. 54.; Castriota, *Op.cit.*, s. 12.

²³³ Boardman (Herakles, Theseus, Amazons), s. 1-5.

²³⁴ DuBois, *Op.cit.*, s. 55.

²³⁵ "The Centauros provided a powerful image of the animal savagery and impious excesses attributed to Xerxes and his Persians during the campaign, while the Amazons on horse and foot evoked the inhuman (i.e., unmale) excess and insatiability of Persian imperialism itself.", Castriota, *Op.cit.*, s. 58.

neden olduğu tehlikenin aynısını yaratan bu düşmanların, Hellenler'in gözünde analogik barbarları temsil ettikleri vurgulanmaktadır.²³⁶

Söz konusu açıdan bu düşmanlar veya başka bir deyişle barbarlar, Hellen kültürünün sınırları dışında gördüğü varlıkları tanımlaması açısından önemlidirler ve Hellenler ile onlara karşıt olan diğer kültürler arasındaki farklılığı vurgulamak için kullanılmışlardır.²³⁷ Bu farklılık daha önce de belirtildiği üzere endogami ve buna bağlı olarak evlilik gelenekleri ve kadın kavramlarından, insan kültürünü tehdit eden mitolojik canavarlar olarak tanımlanmalarına kadar geniş bir perspektifte anlam kazanmaktadır. Özellikle Persler vahşi, sert ve hayvani imgeleriyle Kentaurular ile ve Doğu'dan gelen ve Hellen erkek-egemen düzenini bozucu feminen imgeleriyle Amazonlarla ilişkilendirilmiş, böylece kendi kültürlerinin dışarısındaki varlıkların betimlenmesinde kullanılarak, onlardan farklılıklarının vurgulanması amacıyla hizmet etmişlerdir. Barbarlar olarak Persler, saldırgan-hayvani güçlerin sembolü olarak Kentaurular ve kural tanımaz erkek düşmanları olarak Amazonlar Hellen düşüncesindeki benzer düşman kavramlarına ışık tutmaktadırlar.²³⁸ Amazonomakhia'nın bu açıdan bir diğer önemi, kültürün erkekler tarafından yaratıldığı düşüncesinin baskın olduğu Klasik Yunanistan'da kadının nasıl tanımlandığını sorusunu aydınlatmasında yatmaktadır. Ayrıca Amazonomakhia diğer bir görüşe göre ırksal (Pers-Hellen), seksüel (kadın-erkek) gibi farklılıkların vurgulanmasına hizmet eder.²³⁹

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde Amazonomakhia'nın sunduğu bir diğer betim, Pers Savaşları ile başlayan süreç içerisindeki siyasi çekişmelere örnek oluşturmaktadır.²⁴⁰ İddialara göre söz konusu siyasi çekişmeler Miltiades, onun oğlu

²³⁶ "The Persians, like the mythical beings who stand for them, violated patterns of giving and receiving which founded human culture. They demanded earth and water from Greeks without respecting the limits of difference. They are represented as asymmetrical, imbalanced societies, marked like the over-masculine or over-feminized societies of Amazons and Centaurs as defective, uncivilized, at once seductive and menacing, a threat to the human institutions of exchange and endogamy, and thus to human culture in general.", DuBois., **Op.cit.**, s. 56.

²³⁷ Barbar kavramının Hellenler için Grekçe konuşmayan, kaba, vahşi ve kültürsüz olarak anlaşıldığını ve aynı zamanda da bu açılardan Doğu'nun büyük imparatorluklarına işaret ettiği vurgulanmaktadır., J. Boardman, **The Greeks Overseas**, (London, 1999), s. 7.; Tyrell, **Op.cit.**, s. 9.; Blok, **Op.cit.**, s. 185.

²³⁸ Sobol **Op.cit.**, s. 139.

²³⁹ DuBois, **Op.cit.**, s. 68.

²⁴⁰ Bu açıdan bakacak olursak, Kimon'un kendisini Theseus figürüyle özdeşleştirmesi dolayısıyla Amazon mitosunun siyasi alanda kullanımı ortaya çıkmaktadır. Tyrell, **Op.cit.**, s. 10.

Kimon ve Theistokles arasında geçmektedir. Dönemin Atina'sında gerek ordu ve gerekse yönetimde çok önemli isimler olarak tanıdığımız bu kişilerin, İ.Ö. 5. yüzyılın ilk çeyreği içerisinde meydana gelen bir çekişmeye ortak oldukları belirtilmektedir.²⁴¹ Buna göre kendi politik kariyerlerini artırma amacını taşıyan siyasi çatışmalar, Pers Savaşları'nda hangi zaferin daha önemli olduğuna dayanmakta ve dolayısıyla Marathon ve Salamis Savaşlarının kahramanları arasında bir çekişmeyi göstermektedir. Anlaşılan odur ki bu çekişmelerde kamuoyu desteğinin sağlanması ve yandaş toplamak için sanatçılara başvurulmaktaydı.²⁴² Marathon Savaşı'nın kahramanı olan Miltiades'in oğlu olan Kimon'un; daha ileride de değinilecek olan ve Amazon mitosunun Herakles'ten Theseus merkezine kayışını örnekleyen bir eğilime paralel olarak, Amazonomakhia'yı kullandığı belirtilmektedir. Buna göre Kimon, Kimon'un döneminde Atina'da Stoa Poikile'deki (Boyalı stoa) resimlerin sanatçıları Mikon, Polygnotos ve Marathon Savaşın'da Hellenler'e yardım ettiği söylenen Theseus'un bağlantılandırıldığı iletilmektedir.²⁴³ DuBois bu konuda, Kimon'un babası Miltiades ile Theseus ve ayrıca kendisiyle arasında bağlar oluşturduğunu ve böylece politik kariyerini ilerletmek istediğini aktarmaktadır.²⁴⁴ Themistokles'e karşı geliştirilen bu politika aracılığıyla Marathon Savaşı'nın Hellen dünyasında bir dönüm noktası olduğu gösterilmeye çalışılıyor ve Salamis zaferinin ikinci planda yer ettiği Miltiades-Kimon ve Atina polisinin özgün kahramanı Theseus aracılığıyla vurgulanıyordu.²⁴⁵ Marathon Savaşı'nda Hellenler'e kumandanlık eden Kimon ayrıca İ.Ö. 478-477'de kurulan Attika Delos Deniz Birliği'nin donanmasını yöneterek bir çok zaferler kazanmıştı. Kazandığı zaferlerden en ünlüsü olan Eurymedon Savaşı ile Persler Küçük Asia kıyılarından atılmışlar ve kendisi de büyük bir onur kazanmıştı.²⁴⁶

²⁴¹ Boardman (Herakles, Theseus, Amazons), s. 5, 16.

²⁴² Castriota, *Op.cit.*, s. 33-95.

²⁴³ Tyrell, *Op.cit.*, s. 10.; Thomas, *Op.cit.*, s. 39.

²⁴⁴ DuBois, *Op.cit.*, s. 56.

²⁴⁵ *Ibid*, s. 55.; Walker, *Op.cit.*, s. 56.

²⁴⁶ Kebric, *Op.cit.*, s. 117. vd.

Dönemini ünlü sanatçıların ve onların eserlerini kullanarak nüfuzunu artırmanın faydasına inanan ilk politikacılardan birisi olarak Kimon'un, söz konusu propagandasını başarılı bir şekilde genişlettiği ileri sürülmektedir.²⁴⁷

Şair Pindar, filozof Archelaus, heykeltıraş Phidias ve onun kardeşi Panaenus, soyağacı yazarı Pherecydes ve Mikon gibi isimleri kullandığı ileri sürülen Kimon'un, aslında en ünlü sanatçısı ve politik bir figürün ilk sanatsal danışmanının Polygnotos olduğu bilinir.²⁴⁸ Daha ileriki dönemlerde Perikles-Phidias'ı benzer bir yapı içerisinde göreceğimiz bu tür uygulamalar, İ.Ö. 5. yüzyıl sanat ve politikası açısından karakteristik özelliklermiş gibi görünmektedir. Buna göre Doğu ile Batı arasındaki savaşın en önemlilerinden birisini simgeleyen Troia Savaşı'na öykünerek Kimon'un Eurymedon zaferi yüceltilmekteydi.²⁴⁹ Persler'in Atina'da yaptıkları yıkım, dönemin politikacılarına kendilerini şehrin yeni kurucusu olarak tanıtmaya imkân veriyordu. Bu amaca hizmet eden bir uygulama olduğu söylenen Theseus'un kemiklerinin Atina'ya geri getirilmesi amacıyla Kimon tarafından yaptırılan Theseion'da, Polygnotos ve arkadaşı Mikon çalıştığı bilinmektedir.²⁵⁰ Aslında Kimon'un kız kardeşi (Elpinice) ile aşk yaşayan Polygnotos'un etkisinin hissedildiği gerçek yapı İ.Ö. 460'larda bitirildiği söylenen Stoa Poikile idi.²⁵¹ Bu yapıda Mikon, Panaenus gibi sanatçılarla birlikte çalışan Polygnotos'un seçtiği temaların, Kimon'un baş politik figürü olan Theseus, Kimon'un bizzat kendisi ve ailesi ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Stoa Poikile'de ahşap levhalar üzerine yapılan resimlerin konularının; Atinalılar'ın Lakedaimonialılar ile Oine'deki karşılaşmaları, Mikon tarafından yapılan bir Amazonomakhia sahnesi, Polygnotos'un Troia'nın Düşüşü (Iliupersis) ve Marathon Savaşı olduğu belirtilmektedir.²⁵²

²⁴⁷ *Ibid*, s. 119., "He was one of the first politicians to recognize the advantages of surrounding himself with famous artists, poets, and writers, for the purpose of utilizing their talents to promote his image and programs."

²⁴⁸ *Ibid*, s. 120.

²⁴⁹ *Ibid*, s. 118.

²⁵⁰ J.J. Pollitt, *The Art of Greece Sources and Documents in the History of Art Series*, (Art) Ed.: H.W. Janson, (New Jersey, 1965.), s. 105.

²⁵¹ Castriota, *Op.cit.*, s. 76.; Ayr. bkz. dipnot 56 ve 57'de verile referansların ilgili metinleri.

²⁵² Tyrell, *Op.cit.*, s. 11.; Walker, *Op.cit.*, s. 59.; Thomas, *Op.cit.*, s. 39.

Stoa Poikile'deki Amazonomakhia sahnesinde Theseus'un hakim olduğu tasvir, Batı ile Doğu arasındaki savaşı anlatmaktadır.²⁵³ Amazonlara karşı Theseus önderliğinde verilen mücadele ile dönemin Atina'sına özgü yaşananlar arasında, Kimon ve onun Persler ile ola mücadelesi arasında bağlantı kurulmaktaydı.²⁵⁴ Bu eserin her ne kadar Mikon tarafından yapıldığı bilinse de²⁵⁵, Kimon'un bir numaralı sanat danışmanı olan Polygnotos söz konusu yapıların dekorasyonundan sorumlu kişi olarak oynadığı rolün de önemli olduğu söylenebilir.²⁵⁶ Atinalıları yurtseverlik ve vatan kavramları üzerinde yoğunlaştırmaya çalıştığı söylenen ünlü ressam anlaşıldığı kadarıyla eserleri vasıtasıyla aynı zamanda dönemin siyasetine de ışık tutmaktaydı. Polygnotos tarafından yapıldığı söylenen Troia'nın Düşüşü (İliupersis) konulu resim ise, Doğu'nun Batı üzerindeki üstünlüğünün Kimon tarafından Eurymedon zaferiyle gerçekleştirilen bir diğer anıştırmasını yansıttığı vurgulanmaktadır.²⁵⁷ Ayrıca bunlara ek olarak Polygnotos'un söz konusu resimdeki kadın figürlerinden birinde Kimon'un kız kardeşinin portresini yaptığı söylenmektedir.²⁵⁸ Bilindiği gibi benzer bir uygulama Phidias tarafından Athena Parthenos'un kalkanındaki Amazonomakhia temasında

²⁵³ Kebric, *Op.cit.*, s. 123.

²⁵⁴ Castriota, *Op.cit.*, s. 77.

²⁵⁵ Boardman (Herakles, Theseus, Amazons), s. 17.

²⁵⁶ Kebric, *Op.cit.*, s. 119-129.

²⁵⁷ Bu konuda Castriota önemli bir saptama yapmaktadır. Stoa Poikile'nin resimlerinde ele alınan sahnelerin tarihi olaylara işaret ettiği vurgulanırken, bu temaların aynı zamanda mitolojik kavramlarla olan bağlantısı da belirtilmektedir. Marathon Savaşı sahnesinde Amazonların Attika'ya olan saldırısında kendilerini savunmayla karşılık veren Grekler'in yaşadığı tarihi olaylara dikkat çekilir (Pers Savaşları). Diğer taraftan Troia'nın Düşüşü konulu resimde ise Hellenler'in Yunanistan anakarası dışarısında gerçekleştirdikleri zaferlerine-saldırılarına değinildiği söylenmektedir. Bu açıdan bakıldığında Kimon önderliğindeki Delos Birliği'nin Asia Minor'deki Eurymedon zaferi (İ.Ö. 469) akla gelmektedir. Fakat Troia konulu resim aynı zamanda, Kimon'un Thrakia Yarımadası'ndaki zaferinin de mükemmel bir canlandırmasıdır. Görüldüğü gibi tüm bunlar Pers saldırıları ve Amazonlar'ın Attika istilası efsanesi ile dikkat çekici ve kasıtlı bir benzeşmeyi ortaya koymaktadır. Castriota, *Op.cit.*, s. 77-78.

²⁵⁸ "It took little imagination to see how the theme would immediately evoke memories of Cimon's crushing victory over the "East" at the Eurymedon River –another Trojan War brought to a successful conclusion. As if such an allusion were not enough, Polygnotus let little doubt remain when he painted the face of Cimon's sister on one of the most prominent female figures.", Kebric, *Op.cit.*, s. 123.; Kimon'un söz konusu propogandalarla kendisini nasıl sunduğu ortadadır. Bunlara ek olarak ünlü Stoa Poikile'nin, akrabası olan Pisanax tarafından inşa edilmiş olması da bu konuda göz önünde bulundurulması gereken ayrıntılardandır. İletilenlere göre Pisanax yapıyı, *Stoa Pisanactea* adlandırmaktaydı. Fakat daha sonra bu *Stoa Poikile-Boyalı Stoa* olarak anılmaya başlanmıştır., Tyrell, *Op.cit.*, s. 11.

gerçekleştirilecektir. Phidias eserinde kendi portresini ve dönemin Atina lideri olan Perikles'i canlandıracaktır.²⁵⁹

Son resim olan Marathon Savaşı'nda ise Kimon'un babası ve savaşın kazanılmasında önemli yeri bulunan Miltiades'e vurgu yapılmaktadır.²⁶⁰ Hellen dünyasının düşmanlarının yenilgiye uğratıldığı bu savaş, daha önce de belirtildiği üzere Batı'nın (Hellenler'in) Doğu (Persler) üzerindeki galibiyetini vurgulaması açısından dönem hafızasında derin etkiler bırakmıştır. Bu açıdan Marathon Savaşı, Persler'in Atina'ya yaptıkları saldırı, Theseus önderliğinde kazanılan Atina Amazonomakhia'sı vasıtasıyla yansıtılmıştır.²⁶¹

Amazonomakhia'nın mecazi olarak Persleri işaret eden kullanımının yanı sıra siyasi boyutu, yani dönem politikalarında sivrilmış kişiler tarafından kendi yönetimlerini pekiştirmek için kullanımları, Kimon'dan sonra da devam etmiş ve Perikles döneminde doruğa ulaşmış gibidir. İ.Ö. 495-429 arasında yaşadığını bildiğimiz ve Pers Savaşlarından sonra Atina'yı yeniden yapılandırma çalışmalarıyla dikkati çeken Perikles, Kimon'un politik alternatifi olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶² Kimon'un Themistokles'e karşı izlediği politika, benzer bir şekilde Perikles tarafından da kullanılmış gibidir. Öyle ki Kimon-Polygnotos-Mikon tarafından Marathon Savaşı, Persler, Kentauroslar, Amazonlar aracılığıyla özellikle Theseus ile yaratılan analogileri, Perikles de aynen sürdürmüş ve Stoa Poikile'de, Theseion'da başta Polygnotos ve Mikon tarafından yapılan resimler ile canlandırılan propoganda; bu kez ünlü heykeltıraş Phidias vasıtasıyla Athena tapınağı ve Athena Parthenos heykelindeki muhteşem figürlerle tekrarlanmıştır.²⁶³ Marathon Savaşı'nın açık bir anıştırması olduğu söylenen

²⁵⁹ Pollit, *Op.cit.*, s. 67.

²⁶⁰ Castriota, *Op.cit.*, s. 80-81., Castriota bunun nedeninin, Kimon'un politik bir girişimi olarak kendisini babasıyla özdeşleştirilmesi ve onun Marathon başarısını kendi emelleri için kullanmak olduğunu belirtmektedir.; Kebric, *Op.cit.*, s. 123.

²⁶¹ J. Boardman, *Greek Sculpture The Classical Period*, (GSCP) (London, 1995), s. 171.; Thomas, *Op.cit.*, s. 39-40.; Bazı çevreler, Kimon'un politik kariyerindeki düşüşünü ve İ.Ö. 461'deki sürgün cezasını onun Sparta'ya olan yakınlığına bağlamaktadır. Demokrasi yanlısı Atina'da onun bu tutumu tepkiler toplamakta ve bir aristokrat olmakla suçlanmaktadır. Bu açıdan baktığımızda Perikles, daha demokrat bir vizyona sahip olmasından dolayı onun karşısında yer almış olmalıydı. Walker, *Op.cit.*, s. 55-66.

²⁶² Boardman (GSCP), *Op.cit.*, s. 169.

²⁶³ "Cimon had made good use of the myth of Theseus from the Battle of Marathon up till the time of his exile in 461 B.C. It has been suggested that the myth of Theseus might have experienced a period of

Athena Parthenos heykelinin kalkanındaki Amazonomakhia'ya, Theseus önderliğinde yenilen savaşçı kadınlar kabartmalarına, Phidias, ayrıca kendinin ve Perikles'in portrelerini ekleyerek Kimon'un yaptığı gibi Helenleri ve ihtimalle kendi politikalarını yüceltme siyaseti güdüyordu.²⁶⁴ Bu defa Perikles'in Theseus ile birleştirilmesinin izleri bulunduğu belirtilen kalkan sahnelerinde, aynı zamanda İ.Ö. 480'deki savaşın kötü anıları olan Perslerin saldırısının da canlandırılması vardır.²⁶⁵

Amazonomakhia'nın İ.Ö. 5. yüzyıl siyasetinde oynadığı bu rol, bir yandan dönemsel olarak yaşananlar, diğer yandan da Persler'in yakıp yıktıkları polisi yeniden yapılandırma çalışmaları içerisinde gelişmeye başlamıştır. Kendilerini Atina'yı yeniden ayağa kaldıran insan olarak tanıtmak ve siyasi emellerine sanatçılar sayesinde güzel imajlarla ulaşmak isteyen Kimon ve Perikles gibi önemli şahıslar, akropoliste yaptırdıkları anıtsal binalarda bir yandan kendilerinin ve politikaların propagandasını yaparken bir yandan da günümüze, döneme özgü Hellen düşünce yapısında yer etmiş olan kavramlar hakkında da bilgiler sunmaktaydılar.²⁶⁶ İşte bu kavramlardan birisini

---

unpopularity under the democratic leaders who came to the fore in the late 460s. We find, however, as with most other aspects of political life, that the democrats preferred to maintain old institutions and convert them to their own use rather than demolish them. When Pericles became the recognized leader of Athens, he continued with Cimon's strategy of promoting the myth of Theseus.", Walker, **Op.cit.**, s. 64. vdd.

²⁶⁴ Polygnotos'un, Kimon yönetimi altında çalışmış olmasını bir olasılık olarak göz önünde bulunduran çevreler, Phidias'ın, Perikles emri altındaki faaliyetlerini ise şüphesiz olarak karşılamaktadırlar. Öyle ki, söz konusu isim, Perikles'in politik düşmanları tarafından saldırılacak bir hedef olarak görülmektedir. Dönem siyasetinde önemli bir isme rakipleri tarafından duyulan tepkinin aynı zamanda ona çok yakın bir sanatçıya da yönlendirilmesi, ikisi arasında önemli bir bağ bulunduğunu ve dolayısıyla Perikles'in Phidias'ı kendi çıkarları için rakiplerine karşı kullandığı, tezini doğrulamaktadır. Bkz., J.J. Pollitt, "Art: Archaic to Classical", **CAH**, Volume V, Ed.: D.M. Lewis, J. Boardman, J.K. Davies, M. Ostwald, (Cambridge, 1997, s. 171-183.), s. 180. vdd.; Diğer yandan, Phidias'ın Athena Parthenos heykeline ait kalkanda, kendisinin ve Perikles'in portrelerini canlandığı bilinir. Bkz., Plutarchus, **Lives-Perikles**, 31.4. (LOEB Edisyonu); Ayr. bkz. dipnot 72'de verilen referans; Tüm bunlarla beraber, Theseus figürünün Perikles'in yönetime geldiği İ.Ö. 460'lardan sonra da kullanılmaya devam etmesi dikkat çekicidir. Bir de kalkanda Perikles olarak canlandırılan figürün, aynı zamanda Theseus'un bir betimi olduğu düşünülürse, yukarıda belirtilen söz konusu düşünceler daha da açıklık kazanır kanısındayım. Athena Parthenos'un kalkanındaki Perikles figürünün, aynı zamanda Theseus olduğu ve vurgulanan politika hakkında bakınız. Walker, **Op.cit.**, s. 64.; E.B. Harrison, "Motifs of the City-Siege on the Shield of Athena Parthenos", **American Journal of Archaeology**, (AJA) 85 No 3: 280-317, (Temmuz 1981), s. 306, 310.

²⁶⁵ Harrison, **Op.cit.**, s. 295.; "The Centaurs and Amazons –violators of human culture, foreign to proper exchange, anti-marriage- are drawn into the characterization of the Persians through patterns of polarizing and analogical reasoning.", DuBois, **Op.cit.**, s. 56

²⁶⁶ Tyrell, **Op.cit.**, s. 1. vdd., Yazar, mitolojinin Hellen düşünce yapısı ve toplumu içerisinde oynadığı role değinirken, onlar için efsanelerin yaşanan hayatın bir parçası olarak algılandığını belirtmektedir. Ona göre bir çok Hellen için mitin varlığı, tarihin bir parçası olarak gerek olayları ve gerekse bu olayların gerçek karakterlerinin bir garantisidir. Sembol arayan bir politikacı, örnek arayan bir hatip, yeni bir konu

teşkil eden Amazonomakhia'nın söz konusu anıtsal yapılardaki ilk örneklerinden birisi Delphi'deki Atinalılar Hazine binasında karşımıza çıkar.²⁶⁷

Yapının kronolojisi konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Pausanias'ın verdiği bilgilere göre Marathon Savaşı ganimetleriyle yapılan bu anıtın, İ.Ö. 480'den daha önceye aitliği konusunda tahminlerde bulunulmakla birlikte yapının kazıcıları Pausanias ile aynı görüşü paylaşırlar.²⁶⁸ Gerçekte sahip olduğu otuz metop içerisinde, kuzeyde Herakles'in işleri, batıda Geryonomakhia²⁶⁹, güneyde Theseus'un işleri, doğuda ise Amazonomakhia konuları işlenmiştir.

Delphi'deki Atinalılar Hazine Binası'nın Amazonomakhia açısından en önemli yönü, vurgulamaya bağlı olarak mitosun daha önce alışık olduğumuz Herakles merkezli versiyonundan Theseus'a doğru bir eğilimi içermesidir.²⁷⁰ Amazonomakhia'nın ana figürünün Herakles'ten Theseus'a doğru kaymaya başlamasını gösteren bir yapı olan hazine binası, bu bakımdan savaşçı kadın mitolojisinin İ.Ö. 5. yüzyıl itibariyle ulaştığı yeni bir evreyi simgeler.²⁷¹ Buna göre Herakles barındırdığı vahşi atribüleri ve sergilediği kaba kuvvet nedeniyle Hellen kültürünün erken dönemlerine özgü, ilkel ve Arkaik bir Dor kahramanı olarak karşımıza çıkar ve bu açıdan söz konusu kültürün bir kolonizasyon modeli olarak değerlendirilir. Önüne çıkan tüm vahşi yaratıkları, canavarları yok ederek güvenli alanlar oluşturarak erken dönem Hellen yerleşimcisi için ideal bir figür olmakla birlikte, ilk demokrasi tecrübelerinin yaşandığı, gelişkin polis yaşamında tercih edilen bir imge oluşturmadığı vurgulanmaktadır.²⁷²

---

arayan şair veya ressam vb. kişilerin sürekli olarak Amazon mitini özel amaçları için kullanmaları göz önünde bulundurulduğunda, çıkarlarına hizmet eden bu söylenceler önem kazanmaktadır. Bu açıdan bakacak olursak, söz konusu dönemin ve toplumun karakterleri olarak gerek Kimon ve gerekse Perikles'in izledikleri siyasette yaşananların, inanılanların ve geleneklerin izlerini bulmak mümkündür.; Diğer bir otoritenin deşimiyle "Eğer mitolojik Hellenler veya Atinalılar, Troialılar, Amazonlar veya Kentauroslar gibi düşmanları bozguna uğratmışlarsa bunun bir sebebi olmalıdır. Her durumda çarpışma ve bunun sonuçları bir insan karakterinin veya standardının diğeri üzerindeki zaferine işaret eder.", Casrtiota, *Op.cit.*, s. 9.

²⁶⁷ H. Knell, *Mythos Und Polis Bildprogramme Griechischer Bauskulptur*, (Darmstadt, 1990), s. 52.

²⁶⁸ Pausanias, 10.11.5.

²⁶⁹ Bkz. dipnot 78.

²⁷⁰ DuBois, *Op.cit.*, s. 57.

²⁷¹ Walker, *Op.cit.*, s. 52. vd.

²⁷² Boardman, Herakles'in özellikle Klasik Dönemde tercih edilmeyen bir figür olarak karşımıza çıkmaya başlamasını, Dor kahramanının tiran Peisistratos ile olan yakın ilişkisine bağlamaktadır.

Klasik Dönem itibariyle Atina'da gerek politik, gerek ekonomik ve gerekse askeri alanda yaşananlar, anlaşıldığı kadarıyla daha eğitilmiş, akılcı ve kentsel yaşama yönelik, Atina kökenli bir kahramanın gerekliliğini hissettirmiş ve böylece Theseus, sanatsal temaların her alanında olduğu gibi Amazonomakhia'da da tercih edilmeye başlanmıştır.²⁷³ DuBois'e göre Theseus'un merkezileşmesi, binanın dekorasyonunda yaratılan bir dengesizlikle sağlanmıştır. Buna göre yapının güney cephesinde yer alan Amazonomakhia, mitosun Themiskyra versiyonuna işaret etmekte ve alışılmadık bir şekilde Herakles'in yanına yerleştirilen Theseus, iki kahramanın analogik birleşimini temsil etmekte ve Amazonları yenilgiye uğratan kahraman olarak vurguyu Arkaik Herakles'ten alarak, gerçek bir polis kahramanı olan Theseus'a vermektedir.²⁷⁴ Ayrıca batıda canavar Geryon'un rakibinin Herakles olması, doğudaki Amazonların Theseus'un düşmanları olarak belirlemekte; Geryon ile mücadelede Herakles tekil olarak verilirken, Themiskyra Savaşında Theseus eşliğinde betimlenmiş olması Amazonomakhia'nın asıl kahramanını Theseus olarak belirlemektedir.²⁷⁵

Amazonomakhia'nın Herakles'e özgün versiyonlarında, Hellen kültürünün sınırlarında, anavatandan uzaklarda yaşayan düşmanlar olarak verildiği söylenen Amazonlar; Theseus aracılığıyla baskın olarak Atina inisiyatifine geçmiş ve böylece eski imgelerini değiştirerek artık kentin bizzat içerisindeki tehdidi tasvir etmeye

---

Amazonomakhia'da baş rolün Herakles'ten Theseus'a geçişinde böyle bir gelişmenin de etkisi olduğu söylenebilir kanısındayım. Bkz., Boardman (GSAP), s. 169, 94.

²⁷³ Bu durum İ.Ö. 478-477 yıllarında kurulan Attika-Delos Deniz Birliğinin daha sonra bir Atina İmparatorluğuna dönüşmesi süreciyle paralellikler taşımaktadır kanısındayım. Öyle ki başlangıçta Pers tehlikesinin yok edilmesi amacıyla bu çatı altında birleşen Hellen polisleri, daha sonra Atina hegemonyasına girerek özerk yapılarını kaybetmişlerdi. Sikke basım hakkından, vergi oranlarına kadar hemen her şeyde kısıtlanan dönem Hellen polisleri, Atina'nın liderlik politikası altında varlıkları sürdürmeye çalışmaktaydılar. Başta Kimon ve Perikles ile tanık olduğumuz Atina siyaseti, aynı zamanda yine Attika kökenli Theseus gibi mitolojik isimlerle pekiştirilmeye çalışılıyordu. Bu açıdan Amazonomakhia'da Theseus merkezleştirilmesi, Atina'nın Hellen polislerinin lideri olma politikasının bir ürünüymiş gibi gözükmektedir. Attika-Delos Deniz Birliği'nin Atina İmparatorluğu haline gelmesi, Arkaik Dor kahramanı Herakles'in önemini yitirerek Theseus ile yer değişimi, kanımca söz konusu gelişmeler ile yakından ilişkilidir.

²⁷⁴ Thomas, *Op.cit.*, s. 37., "Noch deutlicher wird die Tendenz, Theseus an die Stelle des Herakles zu rücken und dem panhellenischen "Nationalhelden" einen eigenen attischen "Nationalhelden" entgegensustellen, im bauplastischen Programm des Schatzhauses der Athener in Delphi.;" Böylece bir Dor kahramanı olarak Panhellen idealini yansıtan Herakles, yerini, tam anlamıyla Attika'ya özgü olan, daha medeni ve demokrasi kavramına daha yakın hissedilen Theseus'a bırakmaktadır., Walker, *Op.cit.*, s. 13, 54.

²⁷⁵ DuBois, *Op.cit.*, s. 58.

başlamışlardır.²⁷⁶ Metoplar, Arkaik Döneme özgü iki düşmanın karşılıklı olarak mücadelesini içeren yapıyı korumakla birlikte, Theseus'un varlığıyla yeni bir olgu, polis düşüncesi pekiştiriliyordu. Herakles, anavatandan uzaklarda vahşi yaratıklarla tekil mücadelelerde gösterilirken, Theseus Atina'ya (polise) saldıran düşman ordularına karşı koymaktadır.²⁷⁷ Bu değişimin Hellen düşüncesinde kahramanlık kavramını yeniden nitelediği belirtilirken, Delphi Atinalılar Hazine binasının İ.Ö. 5. yüzyılın ilerleyen dönemlerindeki yapılar için, yeni bir kahraman ve Theseus önderliğindeki Atina Amazonomakhia'sı geleneğini başlattığı ileri sürülmektedir.²⁷⁸

Amazonomakhia'nın siyasi alanda oynadığı rolün diğer yansımaları, bir başka yapı olan Theseion'da yankılanmaktadır.²⁷⁹ Kimon'un kendi politik kariyerini geliştirmek ve babası Miltiades'i yüceltmek amacıyla Theseus'u kullanmasına güzel bir kanıt oluşturan Theseion, bilindiği gibi Kimon tarafından Atinalı kahramanın kemiklerin polise geri getirildiğinde konulması için yaptırılmıştır. Theseion'da, tıpkı Kimon'un yönetimi altında çalışan Polygnotos gibi bir ressam olan Mikon tarafından yapılan freskolar, belirtildiğine göre Marathon Savaşı fatihi olan Miltiades ile, oğlu Kimon ve Kentaur ve Amazon savaşlarının fatihi (Theseus) arasında analogiler kurmaktadır.²⁸⁰ DuBois'e göre bu ve benzeri betimlerde gözlemlenen Amazon ve Kentaurların kültürel sınırlar, evlilik, sosyal paylaşım hakkındaki aykırılıkları, onları

²⁷⁶ Thomas, mitin geçmişteki yapısının değişerek, Perslerle özdeşleştirilmesiyle aldığı şekilde, Amazonların artık Hellen yurdundan uzak sınırlarda olan düşmanlar değil, Pers saldırısıyla beraber anakarayı tehdit eden düşmanlar şeklinde algılanmalarına değinmektedir. Bkz. Thomas, **Op.cit.**, s. 40.

²⁷⁷ "Herales oldukça sık olarak kaba kuvvet sergilerken, Theseus palaestrada eğitim görmüş bir Atinalı genç olarak karşınıza çıkmaktadır. İşlerinde, vahşi yaratıkları öldüren Herakles eski efsanevi kahramanları yansıtırken, Theseus, barışçıl ve uygar bir hayatın düşmanları olan eşkıya ve soyguncuları bertaraf etmektedir.... Herakles daha şanlı ve büyük görevler yerine getirmekte, Theseus ise Grekler için daha uygun ve faydalı işlerle meşgul olmaktadır. Bu, söz konusu devire ait barışçıl ve uygar bir yaşamın beşiği olarak Atinayı meydana getiren Atinalı ruhunu, ortaya koymaktadır", M. P. Nilsson, **Cults Myths and Politics in Ancient Greece**, (Göteborg, 1986), s. 55. vd.

²⁷⁸ "A significant symbol of the official popularity of Theseus is the Athenian Treasury at Delphi, erected in early days of the new democracy (somewhere 510 B.C. and the early 480's B.C.)", Walker, **Op.cit.**, s. 52.; DuBois, **Op.cit.**, s. 57. vdd.

²⁷⁹ Castriota, **Op.cit.**, s. 33-63., Yazar, Amazonomakhia'nın Kimon tarafından politik amaçları doğrultusunda kullanıldığını reddetmemekle birlikte, söz konusu söylenceler bütünüünün tamamıyla bu amaç için kullanılmadığını, Pers Savaşları analogisini de yansıttığını vurgulamaktadır.

²⁸⁰ Tyrell, **Op.cit.**, s. 11.; DuBois, **Op.cit.**, s. 56.

insanlığın dışındaki varlıklar olarak görülen Persler'in betimlemesinde ideal yapılar haline getirmektedir.²⁸¹

Buna göre söz konusu yapıda bir Amazonomakhia, Theseus'un da katıldığı bir Kentauromakhia ve Minos'un Theseus'a meydan okumalarını ve Theseus'un babası Poseidon'u denizin altındaki sarayında ziyaret edişi ile ilgili resimler yapılmıştır.²⁸² Son resim Mikon'a atfedilmektedir.²⁸³ Söz konusu duvar resimlerinin kendi dönemine özgü pek çok vazo resmini etkilediği iletilmektedir.²⁸⁴ Bu etkileşmeler içerisinde özellikle Herakles öncülüğünde Themiskyra Amazonomakhia'sı ve yine Herakles'in Kentaurular ile Pholoe Dağı'nda yaptığı geleneksel mücadelelerden, Kentauruların Peirithoos'un düğününe yaptıkları saldırıyı ve Atina Amazonomakhia'sına doğru gerçekleşen bir eğilimin varlığı konusunda genel kamının (eğer Kentauromakhia ve Amazonomakhia'yı

²⁸¹ *Ibid*, s. 61.

²⁸² Pausanias, I. 17, 2-6.; Castriota, *Op.cit.*, s. 33.

²⁸³ Theseus'un Girit macerası sırasında Minos'un yüzüğünü buluşu ve babası Poseidon'u deniz altındaki sarayında ziyaret edişi ile ilgili resmin Mikon tarafında yapıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte diğer resimler; Amazonlar'ın Attika'ya saldırısı ve Kentauruların Peirithoos'un düğünündeki kavgalarını içeren resimlerin de, Mikon tarafından yapıldığı olası bir ihtimal olarak göz önünde tutulmaktadır. "The paintings in Cimon's Theseion illustrated three episodes from the myth of Theseus: the invasion of attica by Amazons, the battle with Centaurs, and his visit to Poseidon's palace under the sea. The last of these paintings was by Micon, and it is generally assumed that he painted the others", Walker, *Op.cit.*, s. 58.; Diğer resimlerin sanatçısında Mikon olabileceği ihtimali hakkında bkz. Barron, *Op.cit.*, s. 44.; Theseion'da Mikon ile birlikte çalışan Polygnotos ve Harpokration gibi isimlerin varlığı, resimlerin sanatçısı konusunda bazı alternatifler de sumakla birlikte, Mikon özellikle göz önünde bulundurulmaktadır. Castriota, *Op.cit.*, s. 247. dipnot 2.

²⁸⁴ Theseion'daki duvar resimlerinden ikisinin (Amazonomakhia ve Kentauromakhia) sanatçısı konusunda tartışmalar mevcuttur. Fakat Minos'un yüzüğü konulu resmin Mikon'a aitliği kabul görürken, diğerlerinin, özellikle de Amazonomakhia'nın de ona aitliğine neredeyse kesin olarak bakılmaktadır. Stoa Poikile'deki Amazonomakhia'nın Mikon tarafından yapıldığı düşünülürse, Theseion'daki bu konulu resmin de ona ait olma ihtimali yükselmektedir. Ayr. Bkz. s. 59 dipnot 255'te verilen referans.; Söz konusu resimlerin dönem itibariyle diğer sanat dallarında, özellikle Attik Kırmızı Figür tarzında yapılan çanak-çömlek resimlerindeki etkisi genel bir kanıyla kabul görmektedir. Öyle ki, bugün için henüz keşfedilmemiş olması dolayısıyla, detaylı bir bilgiye sahip olmadığımız Theseion üzerindeki resimlerin teması ve stili hakkında söz konusu çanak-çömlek eserler üzerindeki resimler referans olarak alınmakta ve Theseion'daki duvar resimlerinin yapısı konusuna ışık tutmaları için rekonstrüksiyon amaçlı kullanılmaktadır. "Scholars have often tried to reconstruct the murals of the Theseion, from their supposed influence on subsequent vase-paintings, and nearly all the vases with which we shall be chiefly concerned have been brought into association with the Theseion and other buildings decorated with the murals of Micon and his colleague Polygnotos", Barron, *Op.cit.*, s. 23.; Castriota, *Op.cit.*, s. 43.; S. Woodford, "More Light on Old Walls: The Theseus of the Centauromachy in the Theseion", *JHS* 94, 1974, s. 157.

de Mikon'a atfedersek), Theseion duvar resimlerine çok şey borçlu olduğu ağırlık kazanmaktadır.²⁸⁵

Ayrıca Arkaik dönemin alışık olduğumuz iki düşmanın karşılıklı yer aldığı sahneler, bu değişime paralel olarak yerlerini çoklu mücadelelere bırakmıştır. Herakles ile ilgili olan Amazon mücadelelerinde, iki figürün karşılıklı savaşırken verilme geleneği sadece Dor kahramanına odaklanıyor ve dolayısıyla betimlemeler kısıtlı bir niteliğe sahip oluyordu. Başta Polygnotos ve Mikon tarafından yaratıldığı söylenen yeni akım sayesinde, Helenlerin ve barbarların birbirlerine karşı tekil olarak değil de gruplar halinde savaşırken betimlenmelerine olanak sağlıyor ve böylece Pers Savaşları tasvirleri için daha uygun bir kompozisyon oluşturabilme imkânı veriyordu.²⁸⁶ Amazon-Hellen ve Pers-Hellen mücadeleleri böylece çoklu figürler içerisinde, vatanseverlik ve polis kavramları üzerine yoğunlaşıldığı Klasik Dönemde, medeniyetin barbarlara olan savaşını temsil ediyorlardı.²⁸⁷

İ.Ö. 447-438 yılları arasında İktinos ve Kallikrates isimli iki mimar tarafından yapıldığını bildiğimiz Parthenon da, Amazonomakhia açısından yukarıda bahsedilen özellikleri korumaktadır.²⁸⁸ Alınlıklarda, tanrıça Athena'nın doğumu (doğuda)²⁸⁹ ve Poseidon ile kent için bilinen mücadelesi (batıda) verilirken²⁹⁰, Atina'nın kökenine değinilmektedir. Tapınağın cellasını çeviren friz boyunca ise devingen bir form içerisinde kentsel hareketlilik betimlenirken²⁹¹, yapının güney ve batı cephelerindeki

²⁸⁵ Castriota, *Op.cit.*, s. 34-43, 43-58, 58-63., Theseion duvar resimlerinin getirdiği yenilikler.; Woodford, *Op.cit.*, s. 158., Woodford, Theseion'un getirdiği yenilikleri makalesinde Kentauromakhia açısından ele alır ve Theseion duvar resimlerinin, bu yeni konu açısından bir kaynak teşkil ettiğini vurgular.; Ayr. krş., Barron, *Op.cit.*, s. 20-45.; DuBois, *Op.cit.*, s. 61-63.

²⁸⁶ *Ibid.*, s. 62.

²⁸⁷ Castriota, *Op.cit.*, s. 134. vdd, 137, 143-151.

²⁸⁸ Thomas, *Op.cit.*, s. 40., Atinalılar'ın barbarlar üzerindeki zaferini temsil etmektedir.

²⁸⁹ Tyrell, *Op.cit.*, s. 69., Doğu alınlığında, tapınağın ana girişi üzerinde Athena'nın babası Zeus'un başından doğuşu canlandırılmıştır.

²⁹⁰ R. Osborne, "Framing the Centaur: Reading fifth-Century Architectural Sculpture", *Art And Text In Ancient Greek Culture*, Ed.: S. Goldhill / R. Osborne (Cambridge, 1994, s. 52-84), s. 63., Batı alınlığı, Athena ve Poseidon'u Atina kenti için mücadele ederken gösterir.

²⁹¹ DuBois, *Op.cit.*, s. 63., Kentin, Panathenaia törenleri vasıtasıyla o dönemdeki gerçekliği yansıtılmıştır.; B. Ashmole, *Architect And Sculptor In Classical Greece*, (Phaidon. New York 1972), s. 116-146.

metoplarda Kentauromakhia ve Amazonomakhia işlenmiştir.²⁹² Özellikle bu iki temanın yerleşimi ve figürlerin durağan yapısının, otoritelerce Atina'nın dönemsel endişelerini temsil ettiği vurgulanır. Delphi'deki Atinalılar Hazine binası ile başlatılan geleneğin Parthenon'da ulaştığı son nokta, düzen ve medeniyetin kaos karşısındaki üstünlüğüne sembolik olarak yapılan bir odaklanmadır.²⁹³ Kanımca, Amazonlar'ın her zaman reddedilen ve Hellen kültürünün dışarısında görülen nitelikleri, Parthenon'da Atina'nın, dolayısıyla bu kültürün sınırlarını temsil eden frizin dışında tutularak canlandırılmış gibidir.²⁹⁴

Amazonlar korkulasıdır, fakat dövüştürüp yenilmelidirler. Çünkü en modern bilginlerin düşüncesine göre, mevcut ilişkileri ve devleti tehdit eden tehlikelerin tümünün temsilcisiydiler.²⁹⁵

Antik çağ literatüründen ve şimdiye kadar elimize geçen Roma dönemi kopyalarından anladığımız kadarıyla, Amazonomakhia'nın önemli örneklerinden bir diğeri de Ephesos'a işaret etmektedir.²⁹⁶ Buna göre, Ephesos Artemis tapınağı için yaptırılacak olan Amazon heykelleri, bir yarışma ile belirlenecekti.²⁹⁷ Söz konusu yarışmaya katılan, dönemin ünlü heykeltıraşları arasında Polykleitos, Phidias, Kresilas ve Phadramon gibi isimlerin olduğunu bilmekteyiz.²⁹⁸ Bronz heykeller²⁹⁹ oldukları tahmin edilen bu Amazon grubu ve sanatçıları hakkındaki bilgilerimiz, ünlü antik yazar Plinius şahitliğine dayanır.³⁰⁰

Ünlü heykeltıraşlar aynı zamanda, Ephesos Artemis tapınağına adanan, en güzelini kendilerinin seçeceği Amazon heykelleri yapmak üzere, bir

²⁹² Castriota, *Op.cit.*, s. 143, 152.

²⁹³ DuBois, *Op.cit.*, s. 66-67.

²⁹⁴ Aynı ideoloji, ileriki bölümde daha ayrıntılı bir biçimde tartışılacak olan, Parthenon metoplarındaki Kentaurular ya da Kentauromakhia için de geçerlidir. Bkz., Osborne, *Op.cit.*, s. 62. vdd.

²⁹⁵ Sobol, *Op.cit.*, s. 95.

²⁹⁶ Schindler, *Op.cit.*, s. 112.

²⁹⁷ Sobol, *Op.cit.*, s. 102. vd.

²⁹⁸ Bothmer, *Op.cit.*, s. 216.

²⁹⁹ *Ibid.*, s. 220.

³⁰⁰ B.S. Ridgway, "A Story of Five Amazons", *AJA* 78, (1974, s. 1-17), s. 1.

yarışmaya katılmışlardı (farklı yaşta olsalar da)... Birinci eser Polykleitos'tu, onu Phidias izledi, üçüncü Kresilas, dördüncü Kydon ve beşinci de Padramon oldu.³⁰¹

Söz konusu sanatçılar tarafından yapılan eserlerin kopya tipleri, başlıca Doria Pamphili (?)³⁰², Mattei³⁰³, Capitoline/Sosikles³⁰⁴, ve Landsdowne/Berlin/Sciarra³⁰⁵ isimleriyle bilinirler ve çalışmanın konusu açısından dikkat çekici bir anlam taşıdıkları ortaya konmaktadır: Buna göre Ephesos Amazonları olarak bilinen ve İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarına tarihlenen (İ.Ö. 440-430)³⁰⁶ bu eserler, Amazonomakhia'nın diğer eserlerde gözlemediğimiz gibi, mitosun Atina merkezli, politik ve propagandacı kullanımını gözler önüne sermekte ve Ephesos Amazonları, böylece Pers Savaşları analogisiyle Hellen üstünlüğünün birer anıtı olarak anlamlandırılmaktadır.³⁰⁷ İ.Ö. 449'da Persler ile Kallias tarafından yapılan barışın ve/veya Perikles öncülüğünde yine Perslere karşı verilen başarılı mücadelenin onursallaştığı eserler olarak değerlendirilmektedirler.³⁰⁸ Dönem Atinası'ndan açık birer bağış/sunu olarak nitelendirilen³⁰⁹ Amazonlar, mücadeleden henüz ölümcül yaralar ile çıkmış bir durumda, fakat bu sefer sert çizgilerle değil, barışın (Kallias Barışı) getirdiği atmosfer ile daha insancıl bir kompozisyon

³⁰¹ Plinius, *Naturalis Historia*, 34, 53.; Plinius, burada beş isimden bahsetmektedir. Yarışmaya katılan sanatçılar ve eserleri konusunda otoritelerin yaptıkları tartışmalar devam etmektedir. Kimi çevreler Polykleitos, Phidias, Kresilas ve Phadramon'un varlığını kabul ederken, kimileri Plinius'un verdiği sayının doğru olduğunu, dolayısıyla yarışma da beş sanatçının varlığını savunmaktadırlar. Bkz. Ridgway, *Op.cit.*, s. 1-13; Ayrıca karşılaştırmız, Schindler, *Op.cit.*, s. 112. vdd.; Boardman (GSCP), *Op.cit.*, s. 213., Yazar burada Kydon'un bir ismi değil, Kresilas'ın kentini vurguladığını belirtmektedir.

³⁰² Ridgway, *Op.cit.*, s. 3. vdd., Bu heykelin, orijinal Ephesos Amazonlarının bir kopyası olduğu ve dolayısıyla olası bir tipi betimlediği konusunda ciddi tartışmalar mevcuttur. Bu açıdan genel tipler olarak diğer üçü daha çok ele alınmaktadır.

³⁰³ *Ibid.*, s. 4.

³⁰⁴ *Ibid.*, s. 6.,

³⁰⁵ *Ibid.*, s. 7.

³⁰⁶ M.C. Sturgeon, "The Corinth Amazon: Foundation of a Roman Classical Sculpture", *AJA* 99, (1995, s. 483-505) s. 498.

³⁰⁷ Boardman (GSCP), s. 214.

³⁰⁸ R. Bol, *Amazones Volneratae Untersuchungen zu den Ephesischen Amazonenstatuen*, (Mainzi 1998), s. 18.

³⁰⁹ Schindler, *Op.cit.*, s. 112.

içerisinde canlandırılmışlardır.³¹⁰ Diğer yandan, Amazonların Ephesos ile olan bağları sadece söz konusu heykeller aracılığıyla kurulmuş değildir. Daha önce de belirtildiği şekilde, en önemli kült merkezlerinden biri olan Ephesos, Artemis'in, Amazonlar ile olan sıkı ilişkilerini gözler önüne seren noktalardan biri olarak karşımıza çıkar.³¹¹

Amazonomakhia'nın dikkate değer form değişikliklerinden birisi, İ.Ö. 421-418'e tarihlenen frizinde Amazonomakhia ve Kentauromakhia barındıran Phigalia-Bassai Apollon tapınağında temsil edilmektedir.³¹² Mimarının İktinos olması nedeniyle Parthenon'un etkilerinin olduğu düşünülen bu yapı, mimari heykel süslemeleri açısından oldukça farklı ideolojiyi ortaya koymaktadır.³¹³ Buna göre özellikle Parthenon'da ve diğer mimari heykel kompozisyonları içeren yapılarda ele alınan düşman, yabancı, barbar kavramları burada değişime uğramıştır. Frizdeki hareketli tasvirler ve tapınağın dönem geleneğinden farklı mimari yapısının göz önünde bulundurulmasıyla oluşturulan teze göre, buradaki Amazonomakhia, geleneksel olarak Hellen kültür ya da ülke sınırları dışındaki varlıkları değil, bizzat içeride ve çok yakın bir tehlikeyi simgelemektedir.³¹⁴ Bunun en güzel göstergesi; Amazon savaşının Parthenon'da olduğu gibi, tanrının imgesinin saklandığı ana odadan (cella) uzakta, onu çevreleyen frizin dışında yapılmayarak, kutsal mekana yerleştirilmesidir. Söz konusu uygulama DuBois'e göre tapınaktaki alışılmadık planla paralellikler gösterir. Bassai Apollon tapınağı celladan ayrı olarak ayrıca adyton denen bir iç oda içerir ve bu yapı, düşmanın kendisini tapınağın en kutsal yerine sokması nedeniyle gerekli görülmüştür.³¹⁵

Amazonomakhia'nın Atina sosyal yaşamına göre aldığı şekiller, uğradığı form değişiklikleri, Arkaik Hellen düşünce yapısından Klasik Döneme kadar söz konusu

³¹⁰ Bol, *Op.cit.*, s. 122. vd., 131.; Schindler, *Op.cit.*, s. 113.; Ayrıca Ephesos Amazonları hakkında bakınız sonraki bölüm s. 89.

³¹¹ *Ibid.*, s. 132. vdd., Yazar Artemis'in, Ephesos Ortygia'sı ile olan lokal orijinine ve onun Amazonlar ile olan sıkı bağlarına değinir.

³¹² Bothmer, *Op.cit.*, s. 215.; Frizi söz konusu tarihe vermektedir.

³¹³ DuBois, *Op.cit.*, s. 64.

³¹⁴ *Ibid.*, s. 66.

³¹⁵ *Ibid.*, s. 65-66., "In this case, the presence of these enemies of civilization, the horse/men, the horse-women of myth, might have seen as trespassers in the sacred space devoted to the god. Their invasion of the temple space necessitated another, more sacred spot in which the god rested alone."

değişimleri göstermiştir.³¹⁶ İ.Ö. 1200'lerdeki ilk kolonizasyon dönemine özgü ve ilkel bir mitoloji formu olarak Herakles ile kurulan analogiler, mücadelenin Themiskyra versiyonları, Amazonları ata-erkil sosyal düzene karşıt bir yapı olarak tanımlıyor ve Hellen toplumunda evlilik ve kadının yerine işaret ediyordu.³¹⁷ Kuralların erkekler tarafından belirlendiği, kültürün ve düşmanların ata-erkil yaşam içerisindeki endogami aracılığıyla ayırt edildiği bu yapı, daha sonraki dönemlerde değişime uğrayınca, adeta canlı bir varlıkmişçasına evrim geçiren savaşçı kadınlar mitosu her koşul altında Hellen düşüncesine hizmet etmekteydi.³¹⁸

İ.Ö. 546 itibariyle Batı Anadolu'da başlayan gelişmeler, 490'de Marathon, 480'de Artemision ve Thermopylai ve Salamis, 479'daki Plataia, Mykale, 468'deki Eurymedon Savaşları tecrübelerini yaşayan Hellenler; Persler dolayısıyla diğerlerini, düşmanları, barbarları yeniden tanımlama gereğini duymuşlardır. Fakat tarihi konuların direkt olarak betimlenmesinden duyulan rahatsızlık, en azından günümüze özgü bir yorum olarak bu gelenek, Amazonomakhia'nın, alegorik olarak Persleri temsil ettiği bir çok yapıda yaşamına devam etmesini ve giderek popülerliğini artırmasını sağlamış gibidir.³¹⁹ Özellikle Klasik Dönemin Kimon ve Perikles gibi önemli siyaset adamlarının, onların Atina'yı yeniden ayağa kaldırma çalışmalarında sanat yönetmeni olarak görev alan Polygnotos ve Phidias gibi sanatçıların tasarrufunda anlam kazanan mitos, yaşananlara paralel olarak medeniyetin düşmanlarını, kaosu simgelemeye

³¹⁶ **Ibid.**, s. 150-152.

³¹⁷ Hellen toplumunun evrimleşme sürecinde Amazon kavramının gelişimi hakkında bkz., Sobol, **Op.cit.**, s. 88, 139.; Tyrell, **Op.cit.**, s. 125. vdd.

³¹⁸ Mitlere, tarihlerinin, yaşamlarının ve gerçekliğin bir parçası olarak bakan Hellenler için böylesine bir söylenceler topluluğunun sosyal yaşamda aldığı biçimler; kutsal yapılardaki mimari heykellerden, günlük kullanım amaçlı çanak-çömleklere kadar geniş bir repertuarda gözlenebilmektedir. Önemleri, sadece bu tür arkeolojik materyallerdeki yoğunluklarıyla değil, aynı zamanda edebi ve politik alanda da sergilenmektedir. Tüm bu verileri topluca değerlendirecek olursak Hellenlere, Amazon mitolojisini, yalnızca bizlere tanıttıran bir toplum olarak değil fakat aynı zamanda onlar tarafından yaşanan bir toplum olarak bakmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır kanısındayım. Hellenler tarafından yaratılmamış olsalar bile Amazonlar, bu toplum içerisinde anlam kazanmıştır. İlkel olarak gördükleri Doğu'yu ve yine aynı yönden gelerek Yunan anakarasındaki yurtlarını tehdit eden düşmanlarını anlatmada en uygun kavramlardan biri olan söz konusu savaşçı kadınlar mitolojisinin Hellen düşünce yapısınca kullanımı, otoritelerce genel bir katılımı kabul görmektedir. Bkz., Blok, **Op.cit.**, s. 1-126.; Bachofen, **Op.cit.**, s. 100-109.

³¹⁹ H. S. Alanyalı, **Das Friesprogram Des Theaters Von Perge In Gallienischer Zeit**, (Wien, 1999), s. 265, (Yayımlanmamış doktora tezi.), Yazar bu prensibi Kentauromakhia açısından dile getirmektedir.; Bol, **Op.cit.**, s. 103.

başlamıştı.³²⁰ Öte yandan Amazonlar ile Kentaurların mitolojik ve atribüsel paralellikleri nedeniyle kurulan analogiler ki; her iki varlık da Hellenler için kural tanımazlığın, vahşiliğin, barbarlığın ve dolayısıyla ilkelliğin katıksız birer sembolüydüler, onları İ.Ö. 5. yüzyılın hemen her yapısında yan yana getirmekteydi. Amazonlar ile Kentaurlar arasında oluşturulan analogi, barbarların kesin bir imgesi olan Persleri ve dolayısıyla onların Hellenler ile olan farklılıklarını tanımlamak için kullanılıyordu.³²¹

Lapithlerin ve dolayısıyla Theseus'un düşmanı olarak kontrol altına alınamaz hayvani güçlerin sembolü olan Kentaurlar, Wilde'a göre giyimleri dolayısıyla kadınsı erkekleri andıran Persler ve erkeksi kadınları andıran Amazonlar, Helenlere hem ilginç ve hem de tiksindirici geliyordu.³²² Pers Savaşlarının Hellen hafızasında yarattığı bir manzara olarak bu durum, her üçünün analogi yoluyla birleştirilmesine ve aynı zamanda Klasik dönem polis hayatı ve ülkesinden dışlanarak Hellen bireyinden ayrılmasına hizmet ediyordu.

Tüm bu gelişmeler eşliğinde Amazonomakhia'nın, Helenistik Dönemde ulaşılan refah ve aydınlanmaya bağlı olarak, Arkaik ve Klasik Dönemlerdeki imgesine göre oldukça yumuşadığı gözlemlenmektedir. İskender'in İ.Ö. 334'te başlayan Doğu seferi ile artık Hellen anakarası ve Küçük Asia için tehlike olmaktan çıkan Persler ve Doğu'nun onlar için tanımladıkları unsurlar değişmişti. Gerçekten de kültürler arası bir kaynaşma süreci olan Helenistik Dönem, Amazonlara da gereken değişimi yaşatmış ve artık Hellenler için tehlikenin bir sembolizasyonu olmaktan çıkmışlardı.³²³

Başlangıçta Hellen kahramanlarıyla giriştikleri mücadeleler içerisinde kendi toplumlarına aykırı, korkusuz savaşçılar olarak algılanan Amazonlar daha sonra, düşmanlar-barbarlar kavramlarının tanımladığı ve Hellen sınırları dışındaki yabancılarıdır. Amazonomakhia'nın ulaştığı son aşamada ise "onlar, silahlı, fakat

³²⁰ Amazonların Kimon ile başlayan süreç içerisinde, sanatçı Mikon ve Polygnotos ile başta Theseion ve Stoa Poikile'deki dışavurumlarının anlamı hakkında bkz., Castriota, **Op.cit.**, 28-32, 43-58, 76-89., Amazon mitolojisine Perikles ve Phidias'ın getirdiği yorumlar hakkında bkz., **Ibid.**, s. 134-138, 143-152.

³²¹ DuBois, **Op.cit.**, s. 53.; "Gradually the whole myth of the Amazons became an Athenian matter. The fifth century is the era of the great Amazonomachies.... It is generally accepted that the amazonomachies were used –but not created– as mythical counterparts of the Persians.", Stahre, **Op.cit.**, s. 159.

³²² Wilde, **Op.cit.**, s. 24.

³²³ Sobol, **Op.cit.**, s. 79.

güzellikleri, zerafetleri ve cesaretleriyle hayranlık uyandıran ve mahkum oldukları yenilgiye şefkatle acınan yabancı kadınlardı”³²⁴ (Harita 2).

---

³²⁴ **Ibid.**, s. 79.; Loven, **Op.cit.**, s. 160.

4. AMAZONOMAKHIA KONULU YAPILAR

4.1. Arkaik Dönem Amazonomakhia

4.1.1. Attik Terracotta Kabartma

Kötü korunmuş bir halde elimize ulaşan eserin yarısı kırılmıştır. Sağ taraftan ileriye doğru hareket eden ve anlaşıldığı kadarıyla bir elinde mızrak, diğerinde ise üzerinde Gorgon betimli bir kalkan taşıyan figürün; kabartmanın sağ üst köşesindeki yazıt dolayısıyla Akhilleus olduğu belirtilmektedir.³²⁵ Kabartmanın ortasında muhtemelen düşmekte olan bir figüre ait bacaklar ve olası bir kalkan silüeti seçilmektedir. Yazıtının, adını *Ainia* olarak belirlediği figürün, bir Amazon'u işaret ettiği iletilmektedir.³²⁶ İ.Ö. 7. yüzyılın sonları ile 6. yüzyılın başlarına tarihlenen bu eserde, Akhilleus'un rakibi olarak olası bir Penthesilea motifinin varlığına değinilmektedir.³²⁷ (Resim 2)

4.1.2. Taş Metop Fragmanı

Oldukça zara görmüş bir durumda olan eser, İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenir ve Sele Heroon'unda ele geçmiştir.³²⁸ Çömelmiş bir durumda yayını germekte olan Amazonun vücudunun üst kısmı yoktur, arkasında ise muhtemelen ayakta duran bir erkeğin sadece bacağı korunmuştur.³²⁹ (Resim 3)

4.1.3. Korinth'den Terracotta Alınlık Fragmanı

Normal boyutların üçte ikisi kadar büyüklüğe sahip olan eserin, bulunduğu yerde bir zamanlar inşa edilmiş olan küçük bir tapınağın alınlığına ait olduğu düşünülmektedir. Bir kuyudan elde geçen bu eserin birlikte bulunduğu diğer

³²⁵ LIMC I, "Amazons", s. 597, no 169.

³²⁶ Blok, *Op.cit.*, s. 224.

³²⁷ Bothmer, *Op.cit.*, s. 3.

³²⁸ Z. Montuoro / Z. U. Bianco, *Heraion alla Foce del Sele*, (1968), levha 60.

³²⁹ LIMC I, s. 613 no 412.

fragmanların İ.Ö. 500'lere tarihlenmesi nedeniyle, söz konusu kırık alınlık parçası da bu tarihi alır. (Resim 4).

Ortada kısa khiton giyen bir Amazonun olduğu bu betimleme seçilebilmektedir.³³⁰ Sağ tarafına yattığı anlaşılan Amazonun ayakları yukarı doğru kalkmıştır. Onun hemen önünde sol ayağı çıplak olan figürün ise Herakles olduğu ileri sürülür.³³¹ Sahnedeki kıvrılmış sağ ayağın sahibi olduğu düşünülen diğer bir amazon ise kaçmaktadır.

4.1.4. Thebes Kopaia Togolia'dan Mermer Alınlık

Eserin tarihinin, Korinth'den bulunduğu belirtilen yukarıdaki betim ile aynı olduğu vurgulanmaktadır (İ.Ö. 500'ler).

Kopaia Togolia'da bulunduğu belirtilen bu eserin, oldukça küçük bir alınlığa ait olduğu ileri sürülmektedir. Normal boyutların yarısından daha küçük ölçeklidir. Alınlığın sol köşesine ait olduğu anlaşılan parçada, bir Amazon okçusunun ve ilerlemekte olan bir Hellen'in sağ bacak ve ayağı görülmektedir. Kalçası üzerine düştüğü anlaşılan Amazon, sağ eliyle sadağından ok çekmektedir. Kısa bir khiton ve yüksek yuvarlak bir başlık taşımaktadır. Betimlemede bulunduğu söylenen bir erkeğe ait olan sağ bacağın, kompozisyona çok uzak olması nedeniyle Herakles olamayacağı ileri sürülürken, Telamon ihtimali üzerinde durulmaktadır.³³²

4.1.5. Eretria Apollo Daphnephoros Tapınağı

Betimlemelerin tapınağın batı alınlığına ait olduğu düşünülmektedir.³³³ Alınlığın merkezinde diğer figürlere göre daha büyük yapılan Athena bulunur (Resim 5 a-c). Tanrıçaya, sağ tarafında at arabasını sürerken eşlik eden Theseus, sağ eliyle dizginleri

³³⁰ *Ibid.*, "Amazons", s. 613, no 413.

³³¹ Bothmer, *Op.cit.*, s. 116.

³³² LIMC I, s. 613 no 414.

³³³ Bol, *Op.cit.*, s. 101.

tutarken sol eliyle de Antiope'ye sarılmaktadır.³³⁴ Oldukça kötü korunmuş ve eksik parçaların yoğun olduğu betimlemeler İ.Ö. 500-490 yıllarına tarihlenmektedir.³³⁵

Bu alınlığa ait Amazonlardan birisinin Roma'ya götürüldüğü düşünülmekte (5 a) ve Villa Ludovisi'de bulunan söz konusu eser günümüzde Roma Conservatori Müzesi'nde sergilenmektedir.³³⁶

Ayrıca Roma Apollon Sosianus tapınağı alınlığının da aslında bu yapıya ait olduğu iletilmektedir.³³⁷

4.1.6. Delphi Atinalılar Hazine Binası

Binada, altışar tane kısa kenarlarda ve dokuzar tane uzun kenarlarda olmak üzere toplam otuz metop bulunmaktadır. Kısa kenarlardan biri olan kuzeyde Herakles'in işleri, batıda Geryonomakhia, doğuda Amazonomakhia ve yine kısa kenarlardan biri olan güneyde ise Theseus'un işleri yer almaktadır.³³⁸

Kronoloji dair genel kanı Pausanias'ın bina hakkında verdiği bilgilere dayanır ve buna göre İ.Ö. 490'daki Marathon Savaşı'ndan sonraya tarihlenmektedir.³³⁹ Fakat Bothmer, Dinsmoor ve diğer bazı çevreler, yapıyı İ.Ö. 6. yüzyılın son on yıllarına tarihleyerek yukarıdaki kanıya katılmamaktadırlar. Yapı, distyle in antis Dorik tarzda inşa edilmiştir.³⁴⁰

Doğu metoplarında Themiskyra Amazonomakhia'sı, Herakles ile beraber Theseus refakatinde verilmiştir.³⁴¹ (Resim 6 a-b).

Sekiz nolu metopta Theseus ve Amazon Attika kökenli miğferler giymektedirler (Resim 6 b). Savaşçı kadın sol dizi üzerine çökmüş ve kalkanı yere düşmüştür. Onun karşısında ayakta Theseus durur ve sağ elini yukarı kaldırmış, soluyla destek

³³⁴ Bothmer, *Op.cit.*, s. 125.

³³⁵ *Ibid.*, s. 126.;

³³⁶ *Ibid.*, s. 122, 124. no 2.

³³⁷ Schefold (Urkönige), s. 158.

³³⁸ Schindler, *Op.cit.*, s. 40-41.

³³⁹ DuBois, *Op.cit.*, s. 57.

³⁴⁰ Bothmer, *Op.cit.*, s. 117.

³⁴¹ Boardman (GSAP), s. 159.

almaktadır. Amazonun çaresizce ölmek üzere olduğu bu betim, kompozisyonun sonuna işaret eder. Bazı çevreler bu metobu Theseus'un Antiope'yi kaçırışı olarak tanımlamakta ve savaşçı kadını Antiope olarak belirlemektedir.³⁴²

Delphi'deki Atinalılar hazine binasının batı alınlığında bazı çevrelerin Amazonomakhia olduğunu iddia ettiği bir betim bulunur. Hazine binasının akroterlerinde de Amazonların yer aldığı belirtilmektedir.³⁴³

4.2. Klasik Dönem

4.2.1. Aigina Apollon Tapınağı

Herhangi bir Amazonomakhia konusunun varlığı kesin olarak saptanamamakla birlikte, yapıya ait alınlıklardan birinde, olası, savaşçı kadınlar mitosunun ele alındığı iletilmektedir.³⁴⁴

4.2.2. Selinus'dan İki Friz Fragmanı

İ.Ö. 480-450 yıllarına tarihlenen materyaller³⁴⁵, Demeter Malophoros kutsal alanı yakınlarında ele geçmiştir.³⁴⁶

4.2.3. Selinus E Tapınağı Metobu

İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısının başlarına tarihlenen metop tasvirler, normal boyutların üçte ikisi boyutlarındadır. Omuzlarında bulunan kalıntılardan bir aslan postu giymekte olduğu anlaşılan Herakles, sol eliyle karşısında bulunduğu Amazonun başlığından tutmaktadır. Kahramanın öne çıkardığı sol ayağıyla karşısındaki Amazonun

³⁴² Bothmer, *Op.cit.*, s. 118.

³⁴³ *Ibid.*, s. 119.

³⁴⁴ K. Schefold, *Die Urkönige Perseus, Bellerophon, Herakles und Theseus*, (München, 1988), s. 155.; Bol, *Op.cit.*, s. 102.

³⁴⁵ LIMC I, s. 613. no 415.

³⁴⁶ J. B. Marconi, "Rilievi Inediti Selinuntini", *Archeologia Classica* 10 (ArchCl), 1958 s. 55 vd.; Yazar eserlerde bir Amazonomakhia konusu içeriğini vurgulamaktadır., s.

sağ ayağına bastığı gözlemlenir.³⁴⁷ Kısa kiton ve sivri uçlu bir şapka giyen Amazon sağ elinde bir savaş baltası , sol elindeyse pelta tutmaktadır. Herakles'in sağ elinde ise bir sopa bulunduğu tahmin edilir. Amazonun sadece yüzü, elleri ve ayakları mermerden, vücudunun diğer bölümü ise kireçtaşından yapılmıştır. Kompozisyonun Herakles ile Antiope'yi betimlediği hakkında görüşler bulunsa da bu yeterince desteklenen bir kanı olarak karşımıza çıkmamaktadır.³⁴⁸ (Resim 7)

4.2.4. Olympia Zeus Tapınağı

Altısı tapınağın önünde ve altısı da arkasında olmak üzere toplam oniki metobun bulunduğu kompozisyonda, Herakles'in işleri anlatılmaktadır. Konu hakkında Pausanias'ın verdiği bilgilere dayanan Bothmer, bir Amazon ile Herakles'in mücadelesini konu alan metobun, tapınağın batı kenarının son betimi olduğunu vurgulamaktadır.³⁴⁹ (Resim 8).

Altı nolu metop kötü durumdadır. Amazonun başı, sağ dizi ve sol bacağı ve giysisinin bir bölümü, Herakles'in ise sağ bacağı, sağ ayağı, sol baldırı ve kalkanının bazı parçaları korunmuştur. Figürlerin pozlarından savaşçı kadının yere düşmüş olduğu, kahramanın ise kadının önünde ayakta durduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, Herakles'e ait olduğu düşünülen kalkanın genellikle söz konusu kahramanın atribülerinden biri olarak karşımıza çıkmadığı vurgulanmaktadır. İ.Ö. 465-460'ya tarihlenen normal boyutlardaki metoplar 456 bitirilen tapınağa sonradan yerleştirilmiştir.³⁵⁰

4.2.5. Atina Hephaisteion

Adı geçmişte Theseion/Theseium (Theseus Tapınağı) olarak yanlış bir şekilde tanımlanan Dor stilindeki bu yapının aslında, Hephaisteion Tapınağı olduğu çağdaş arkeolojik araştırmaların bir sonucu olarak ortaya konmuştur.³⁵¹

³⁴⁷ Ashmole, **Op.cit.**, s. 14. vd.

³⁴⁸ Bothmer, **Op.cit.**, s. 120.

³⁴⁹ Pausanias V. 10. 9.; Bothmer **Op.cit.**, s. 121.

³⁵⁰ Boardman (GSCP), **Op.cit.**, s. 33.

³⁵¹ **Ibid.** s. 170.

Hephaisteion'a (Hephaistos Tapınağı) ait olan onsekiz metobun ikonografik araştırmaları, bunları Olympia ile Parthenon'daki örneklerinin arasına, İ.Ö. yaklaşık olarak 450'lere tarihlemektedir.³⁵²

Toplam onsekiz metobun onu, tapınağın doğu cephesinde yar alır ve Herakles'in işlerinden dokuzunu göstermekte, geriye kalan sekiz metop ise dörderli gruplar halinde kuzey ve güney kenarlarda yer alarak Theseus'un işlerinin betimlemektedir.³⁵³

Herakles'in işlerini konu alan doğu metoplarından yedincisi, kahramanın bir Amazon ile olan mücadelesini gösterir.³⁵⁴ Oldukça fazla zarar gören söz konusu eserde Herakles sol elinde kalkan taşımakta ve ölmek üzere olduğu gözlemlenen savaşçı kadın ise sol dizi üzerine çökerken gösterilmektedir. Ayrıca Bothmer bu betimlemenin, Attik sanattaki son Herakles Amazonomakhia'sı olduğunu ileri sürer.³⁵⁵

4.2.6. Theseion Duvar Resimleri

Bilindiği gibi Hephaisteion (Hephaistos Tapınağı) ile karıştırılarak yanlış bir şekilde tanımlanan Theseion'un, günümüz itibariyle henüz keşfedilmiş bir yapı olması beraberinde bir çok sorun getirmekle birlikte, konu hakkındaki otoriteler tarafından özellikle antik kaynaklara dayanılarak yapılan yorumlar, Theseion'un karanlıkta kalmış varlığını bir nebze de olsa aydınlatmaya çalışmaktadır.

İ.Ö. 470-460 yılları arasında Atina'da en önde gelen kişilerinden biri olarak bildiğimiz Kimon'un yaptırdığı söylenen bu binada, söz konusu dönemin ünlü sanatçıları olan Polygnotos ve Mikon'un duvar resimleri bulunmaktaydı.³⁵⁶ Theseion hakkında özellikle Pausanias'a dayanan bilgimiz, hem yapının geçmişte nasıl bir plana sahip olduğu ve hem de söz konusu duvar resimlerinin konuları hakkında bazı ip uçları sunabilmektedir.³⁵⁷ Kimon'un 5. yüzyıl Atinası'nda oynadığı role geçen bölümde

³⁵² LIMC I, *Op.cit.*, s. 593.; C. H. Morgan, "The Sculptures of the Hephaisteion II", *Journal of the American School of Classical Studies at Athens* (Hesperia) Vol. 31, 1932: s. 210-235., s. 215.

³⁵³ *Ibid.*, s. 212.

³⁵⁴ Sobol, *Op.cit.*, s. 99.

³⁵⁵ Bothmer, *Op.cit.*, s. 208.

³⁵⁶ Kebric, *Op.cit.*, s. 121.

³⁵⁷ Pausanias I. 17. 2-3.

(Amazonomakhia) değinilmiş ve Hellen dünyasının mitolojik kahramanlarının, kendi politik kariyerini artırmak için nasıl kullandığı vurgulanmıştır. Böyle bir politikanın bir ürünü olan Theseion'un duvar resimleri İ.Ö. 478 ile 470 arasına tarihlenmektedir.³⁵⁸

Buna göre yapıda üç büyük duvar resmi bulunmaktadır. Konuların ikisi Theseus'un Kentauromakhia ve Amazonomakhia'daki kahramanlıklarına, üçüncüsü Theseus'un babası Poseidon ve Amphitrite'yi ziyaretine ayrılmıştır.³⁵⁹ Theseion'daki Amazonomakhia'nın, Mikon'un eseri olduğu tahmin edilmektedir. Döneme özgü vazo resimlerinden ve Olympia Zeus Tapınağı batı alınlığı gibi yapılar göz önünde bulundurularak yapılan yorumlara göre söz konusu temada, Theseus'un baş rolü oynadığı bir Attika Amazonomakhia'sının betimlenmiş olduğu vurgulanmaktadır.³⁶⁰

4.2.7. Atina Parthenon Tapınağı

Dor stilindeki tapınak İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir.³⁶¹ Klasik Dönem Hellen dünyasının en önde gelen yapılarından biri olan Athena Tağınağı; kuzey ve güneyde 32'şer ve doğu ve batıda da 14'er olmak üzere toplam 92 metop içermektedir.³⁶² Ele alınan konular, kuzeyde Toria'nın düşüşü, güneyde Kentauromakhia, doğuda Gigantomakhia, batı da ise Amazonomakhia olarak belirlenir ve İ.Ö. 447-440 yılları arasında tarihlenmektedir.³⁶³

Parthenon'dan en kötü durumda ele geçen eserlerden olmaları, batı metoplarındaki Amazonomakhia'nın tanımlanması ve figürlerin kimliği güçleştirmekle beraber, genelde tema konusunda görüş birliği vardır. Buradaki Amazonomakhia,

³⁵⁸ Barron, *Op.cit.*, s. 33, 28.; Woodford, *Op.cit.*, s. 158.

³⁵⁹ Barron, *Op.cit.*, s. 23.

³⁶⁰ *Ibid*, s. 33.; Woodford *Op.Cit.* s. 162, 163.

³⁶¹ Schindler, *Op.cit.*, s. 102.; Boardman (GSCP), s. 96.

³⁶² *Ibid*, s. 103.; Ashmole *Op.cit.*, s. 96.

³⁶³ K. Schefold, *Die Göttersage in der klassischen und hellenistischen Kunst*, (München, 1981), s. 55.; Bothmer *Op.cit.*, s. 209.; Sobol *Op.cit.*, s. 99.; Boardman (GSCP), s. 104.; Osborne, eserinde Parthenon'dan bahsederken, metop figürlerinin alınlıkta yer aldığı dile getirmektedir. İhtimalle gözden kaçmış bir ayrıntı olarak meydana gelmiş ya da bir baskı hatasından kaynaklanan bu yanlışın, diğer araştırmacıları yanlışlığa düşürmemesi amacıyla belirtilmelidir kanısındayım., Bkz., "...the pediments showed combat between Greeks and Amazons on the west...", Osborne, *Op.cit.*, s. 63.

Schindler'e göre Hellenler ile Persler arasındaki savaşın bir özdeşleştirilmesidir.³⁶⁴
(Resim 9 a-b)

Söz konusu ondört metobun birincisi, bir atlıyı göstermekte ve iki numaralı ile birlikte in situ olarak ele geçmesi nedeniyle sıralanmış hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Ayrıca, Bothmer bu iki metobun aynı kompozisyona işaret ettiğini vurgulamaktadır.³⁶⁵ Buna göre I. metopdaki atlı Hellen askeri, II. metopda yer alan ve karşılıklı mücadele içerisindeki Hellen ve Amazon savaşçılarıyla aynı sahneyi paylaşmaktadır. I. metopdaki Hellen atlısı hariç; III., V., VII., IX., XI., ve XIII. metoplarda gözlemlenen atlıların karşılarında yer alan çıplak figürlerin, karakteristik Hellen savaşçılara işaret ettiği ve dolayısıyla da bu binicilerin birer Amazonu canlandığı tahmin edilmektedir. IV nolu metopda ileri doğru atılmış bir Hellen savaşçısı karşısındaki Amazonu saçlarından yakalamaktadır. V nolu metop ise, III ile benzer bir kompozisyonda, atlı bir Amazon karşısındaki Hellen'in yaya savaşçısı mücadelesini verir. VI nolu metop oldukça fazla zarar görmesi nedeniyle üzerindeki kompozisyon hakkında bir tahmin yürütülememektedir. Fakat bununla birlikte, betimlemenin herhangi bir atlı figürünü içermediği iletir.³⁶⁶ VII nolu metop, III ve V'te canlandırılan konuya paralel özellikler içerir. Bir Amazon atlısı karşısında, yaya ve çıplak Hellen askerinin tasvir edildiği düşünülmektedir. Bu metop çok fazla zarar görmüştür. VIII. metop, dizleri üzerine çökmüş bir Amazona saldıran Hellen askerini gösterir. IX. metop atlı Amazon figürünü tekrarlar ve yere düşmekte olan rakibiyle birlikte gösterir. Metop X'da, düşmanı Hellen askerinin muhtemelen kılıcından aldığı darbe etkisiyle yere düşen, fakat aynı zamanda peltasıyla kendisini savunmaya çalışan bir savaşçı kadını canlandırmaktadır. XI'de sola doğru hareket eden Amazon'un atının ayakları altında, ölmüş düşmanı yatmaktadır. XII nolu metop çok fazla aşınmış olduğundan, figürlerin cinsiyetleri belirgin değildir. Bununla birlikte karşılıklı yaya iki figürden soldakinin bir Hellen, sağdakinin ise Amazon olduğu tahmin edilmektedir. XIII, daha önce de belirtildiği gibi binici bir Amazonu gösterir ve atının ayakları altına düşmüş, kendisini savunmaya çalışan savaşçıyı betimler. XIV nolu metop ise, vaso

³⁶⁴ Schindler, *Op.cit.*, s. 106.

³⁶⁵ Bothmer, *Op.cit.*, s. 208.

³⁶⁶ *Ibid*, s. 209.

resimleri referans alınarak yapılan yorumlara göre, yerde çömelmiş bir şekilde duran Amazon okçusuna saldıran Theseus'un olduğu belirtilmektedir.³⁶⁷ Atina Parthenos Tapınağı'nın batı kenarındaki metopların tasvir ettiği Amazonomakhia sahnesi, XIV. Metopla birlikte sona ermektedir. (Resim 9 a-b).

4.2.8. Athena Parthenos Heykelinin Kalkanı

Amazonomakhia konulu eserlerin özellikle plastik sanatlar açısından en popülerlerinden biri, Klasik Çağ anıtsal eserlerinden olan Athena Parthenos Tağınağı'na konulmak üzere Phidias tarafından yapıldığı söylenen Athena heykelinin kalkanında yer almaktadır.³⁶⁸ Sanatsal açıdan olduğu kadar dönem siyasetindeki bazı noktaları da aydınlattığı iletilen bu kabartmalar, heykelin adandığı İ.Ö. 438 yılına tarihlenmektedir.³⁶⁹

Chryselephantineden (altın ve fildişi karışımı) yapıldığını bildiğimiz heykelden günümüze hiçbir şey kalmaması dolayısıyla onun hakkındaki bilgilerimiz, antik kaynaklara ve daha ileriki dönemlerde yapılmış olan kopyalarına dayanmaktadır.³⁷⁰

Buna göre orijinal heykel yaklaşık olarak 11.5 metre yüksekliğindeydi.³⁷¹ Parthenos'un cellasında frontal bir pozisyonda ayakta duran ve sağ elinde kanatlı bir Nike (zafer) tanrıçası taşımakta olan Athena'nın miğferi, ortada bir sphenks ve onun her iki yanında bulunan grifonlar tarafından süslenmişti.³⁷² Tanrıçanın göğsündeki aegiste ise Medusa'nın başı bulunmaktaydı. Heykelin ayakların dibinde ise kalkanı ve bunun iç tarafında tanrıçanın mızrağına dolanmış bir yılanın bulunduğu aktarılmaktadır. Athena

³⁶⁷ Sobol *Op.cit.*, s. 99.

³⁶⁸ G. Hafner, *Art of Crete, Mycenae and Greece*, (New York, 1968), s. 54.

³⁶⁹ Boardman (GSCP), s. 110.: Boardman, kesin olamamakla birlikte heykelin daha sonraki dönemlerde Constantinopol'e (İstanbul) götürüldüğünü ve burada yok olduğunu iletmektedir.; LIMC, s. 602., no 246.

³⁷⁰ Pausanias I. 24. 7.; Plinius, 36. 18.; J. M. Hurwit, "Beatiful Evil: Pandora and the Athena Parthenos", *AJA* 99, 1995: 171-186, s. 173.: Yazar burada Athena Parthenos heykeli hakkında, onun, Hellenistik ve Roma Dönemi kopyaları olan Pergamon'daki ve Atina'daki Lenormant heykellerine çok şey borçlu olduğumuzu belirtir.

³⁷¹ Boardman (GSCP), s. 110

³⁷² Hurwit, *Op.cit.*, s. 171.: Hurwit, söz konusu heykelin Phidias'ın daha önceki eseri olan ve akropolisin girişine yerleştirildiği söylenen bronz Athena Promachos heykeline benzerliğine değinmektedir.

heykelinin kaidesinde Pandora'nın doğuşu ve sandallarında Lapithler ile Kentaurların savaşını içeren bir Kentauromakhia sahnesi yer almaktaydı.³⁷³

Kalkanın iç tarafına bir Gigantomakhia, dış tarafında ise Amazonomakhia işlenmiştir.³⁷⁴ Günümüz itibariyle heykel için olduğu gibi, Athena Parthenos'un kalkanı için de hiçbir parçanın ulaşmaması, eserde yer alan figürlerin tanımlamalarına dair büyük belirsizlikler bırakmaktadır. Bununla birlikte heykele ait Roma Dönemi kopyaları ve antik kaynakların verdikleri bilgilere dayanılarak yapılan rekonstrüksiyonlar, kalkandaki olası Amazonomakhia temasının yapısı hakkında ipuçları sunmaktadır.³⁷⁵

Kalkan rekonstrüksiyonlarının en çağdaş versiyonlarından birisi önceki çalışmalar da göz önünde bulundurularak Harrison tarafından yapılmıştır.³⁷⁶ (Resim 10 a-d) Kalkanın olası formunun ve üzerindeki betimlemelerinin yerleştirilişi hakkında yapılan yorumlara en güncel bakış açılarından birini getiren Harrison'a göre buradaki mücadele Atina Amazonomakhia'sını konu almaktadır.³⁷⁷

Öte yandan İ.Ö. 5. yüzyıl itibariyle Atina'daki siyasi çevrelerin Amazonomakhia'yı politik amaçları için nasıl kullandıkları göz önünde bulundurulur ve özellikle Perikles'in Phidias aracılığıyla kalkanda yansıttığı bu ideolojinin izleri düşünülürse, söz konusu Amazonomakhia'nın Atina versiyonunu yansıttığı kanısı güçlenmektedir. Buna göre İ.Ö. 490'deki Marathon Savaşı'nın yansıtıldığı söylenen betimlemede, Plutharkhos, Phidias'ın hem kendi ve hem de Perikles'in portresini canlandırıldığını söylemiştir.³⁷⁸

³⁷³ Carpenter, *Op.cit.*, s. 47.

³⁷⁴ Schefold (Urkönige), s. 101.; DuBois, *Op.cit.*, s. 63.; Hurwit, *Op.cit.*, s. 173.

³⁷⁵ İ.S. 3. yüzyıl Stranford Kalkanı (Londra), İ.S. 2/3. yüzyıl Leonormant Athenası Kalkanı (Atina), İ.S. 2. yüzyıl Athena Patras heykeli ve kalkanı, Vatikan, Conservatori, Cyrene, Agora vb. geç dönem kopyalar, vazo betimleri, Pire kabartmaları ve Aphrodisias'da 1975 yılında bulunan Roma Dönemi lahitteki kabartmalar göz önünde bulundurularak yapılan rekonstrüksiyonlar bulunmaktadır. Çalışmanın amacını aşmaması ve belirlenen kronoloji içerisinde kalınması açısından bu eserlerdeki söz konusu Amazonomakhia temalarına ve figürlerin açıklanmasına değinilmemiştir. Bu eserler ve betimlemeleri hakkında bkz.: Bothmer, *Op.cit.*, s. 210.; Harrison, *Op.cit.*, s. 281-317; Hurwit, *Op.cit.* 173.; V. M. Strocka, *Piräusreliefs und Parthenosschild*, (Bochum, 1967), s. 9-37, 39-107.

³⁷⁶ Bkz., Harrison, *Op.cit.*, s. 283..

³⁷⁷ *Ibid.*, s. 295.

³⁷⁸ Plutarchus, *Lives-Perikles*, XXXI. 4.

İ.S. 2. yüzyıla tarihlenen³⁷⁹ ve Parthenos kalkanındaki figürlerin kopyaları olduğunu bildiğimiz Pire kabartmalarının gösterdiğine göre, bir zamanlar orijinal kalkanı süsleyen Amazonomakhia betiminin mimari unsurları da içerdiği iletilmektedir.³⁸⁰ Ayrıca figürlerinin tanımlaması ve kalkan üzerine yerleşimleri konusundaki tartışmalar, Harrison'a göre 1975'te Aphrodisias'ta bulunan lahit sayesinde açıklığa kavuşmuştur. Söz konusu tarihten öncesine dayanan ilüstrasyonlarda kalkanın alt kısmında tek bir ölü karakterin olduğunu vurgulamaktadır.³⁸¹ (Resim 10 b) Geç dönem kopyalarının da sadece bu tekli figürü içermesi, çoğu bilim adamı tarafından kalkanın olası rekonstrüksiyonlarında yoğun bir görüş birliği içerisinde kabul görmekteydi. Fakat konu üzerine en güncel çalışmalardan birisini yapmış olan Harrison, Aphrodisias ladine dayanarak kalkanın alt bölümünde biri Grek'e ve diğeri de bir Amazona ait olan iki ölü figürünün bulunduğunu ortaya koymaktadır.³⁸² (Resim 10 a).

Pire kabartmalarının (Resim 10 c-e), Parthenos kalkanının olası ilüstrasyonlarına kazandırdığı önemli bir veri, Phidias'ın eserinde mimari unsurlara da yer vermiş olduğunu gözler önüne sermesidir. Buna göre söz konusu kabartmaların birinde gözlemlenen bir sur ve onun ardında betimlenmiş dört İon sütun başlığının (Resim 10 c), orijinal kalkandaki mimari betimlemelerin bir yansıması olduğu ileri sürülmektedir.³⁸³

³⁷⁹ Strocka, **Op.cit.**, s. 107.

³⁸⁰ Boardman (GSCP), s. 112.

³⁸¹ Bkz, Strocka, **Op.cit.**, levha 43.

³⁸² Harrison, **Op.cit.**, s.290., Ayrıca Aphrodisias lahedinin, Parthenos kalkanının rekonstrüksiyonuna katkıları hakkında bkz. s. 282. vdd.

³⁸³ **Ibid**, s. 297., Yazar burada betimlenen dört İon sütununun bir tapınağa işaret etmekten çok harabe haline dönmüş bir evi betimlediğini söylemektedir. Kalkandaki betimin Marathon Savaşı'nın bir yansıması olarak aktarıldığını savunan Harrison, bu kanıya paralel olarak söz konusu dört İon sütun başlığının Persler tarafından yakılıp yıkılan şehrin anıştırması için daha uygun düşüğünü savunur. Bu sütun başlıkları yerine olası bir tapınak düşüncesinin herhangi bir alınlık tasviriyle daha belirgin bir şekilde verilebileceğine değinmektedir.; **Ibid**, s.296., Harrison Death-Leap (4-5) olarak andığı kabartmanın fonunda yer alan betimlemenin; sol başta yuvarlak bir kule ve sağa doğru uzanan bir surun üzerinde dört İon sütun başlığını içerdiğini vurgular. Ayr. bkz. (Figür 23); Bothmer ise, levha LXXXVII, 8 nolu figürünün arka planda bir sur içerdiğini belirtmektedir., Bothmer, **Op.cit.**, s.212., (Figür 24); Harrison, 49. levhasının 13. figüründeki Amazonun bir duvar üzerinde bulunduğunu belirtir., Harrison, **Op.cit.**, s. 299.

Alçak kabartma olarak fonda yansıtıldığı ileri sürülen söz konusu mimari betimlerin üzerinde yüksek kabartma olarak işlenmiş Amazonomakhia sahnesi bulunmaktadır.³⁸⁴

4.2.8.1. Kalkan'ın Kopyaları

Dönem olarak çalışmanın sınırları dışarısında kalsa da, Parthenos heykeli kalkanının söz konusu kopyaları, olası Amazonomakhia rekonstrüksiyonlarına oldukça önemli ipuçları sunmaktadırlar.³⁸⁵

Lenormant İ.S. 3. yy (Resim 11 a), Strangford İ.S. 230-250 (Resim 11 b), Vatikan İ.Ö. 1. yy., Conservatori İ.S. 1. yy. sonu, Patras İ.S. 2. yy., Agora İ.S. 2-3. yy. ve Boston İ.S. 3. yy. (?) isimleriyle nitelendirilen söz konusu kopyalar, İ.Ö. 1. yüzyıl ile İ.S. 3. yüzyıl arası tarihlere işaret etmektedirler.³⁸⁶ Parçalar halinde elimize ulaşan bu eserlerin, orijinal kalkandaki olası figürler ve kompozisyonun kopyaları olduğu ileri sürülmektedir.³⁸⁷ Bunların yanında, özellikle 1975 yılında bulgular ve yine kalkanın rekonstrüksiyonuna dair önemli veriler sunduğu ileri sürülen Erken Antoninler dönemi tarihli Aphrodisias lahdi³⁸⁸ de, yukarıda bahsedilen kopyaların yanında göz önünde bulundurulacak eserlerdendir.³⁸⁹

4.2.8.2. Kalkandaki Figürlerin Kopyaları

Bir zamanlar Athena Parthenos tapınağının cellasında bulunan heykelin, kalkanına ait Amazonomakhia kompozisyonunu taklit ettiği ileri sürülen Pire kabartmaları (Resim 10 c-e); 1930-1931 kışında, Pire liman havuzunun genişletilmesi sırasında bulgular ve yüklenmiş oldukları geminin yolculuk başlamadan önce çıkan

³⁸⁴ Harrison, *Op.cit.*, s. 317.

³⁸⁵ *Ibid.*, s. 281. vdd.

³⁸⁶ LIMC I, s. 602., figür 246 a, b, c, e, f, g.; Strocka, *Op.cit.*, s. 10-37., Ayrıca Strocka Lenormant ile Boston fragmanlarının tarihsel olarak birbirlerine yakınlıklarına değinmektedir. Bkz. *Ibid.*, 38.

³⁸⁷ *Ibid.*, s. 9.

³⁸⁸ Harrison, *Op.cit.*, s. 290.

³⁸⁹ *Ibid.*, s. 282-289.

bir yangınla battığı anlaşılmıştır.³⁹⁰ Orijinalin taklidi olan bu figürler³⁹¹ (Resim 10 c-e), tahmin edildiği kadarıyla Roma kamu, saray ya da villa türü binaları süslemek amacıyla kullanılmak üzere ısmarlanmış³⁹² ve İtalya'ya ihraç edilmek üzereyken bir gemi kazasıyla; (muhtemelen bir yangın), yok olmuşlardı.³⁹³

Birkaçı dışında oldukça zarar görmüş ve parçalanmış bir şekilde ele geçen söz konusu fragmanların, 19-20 kadar levha topluluğunu içerdiği tahmin edilmektedir.³⁹⁴ Sergilenen işçilik açısından İ.Ö. 2. yüzyılın ortaları ya da sonlarına tarihlenmektedirler.³⁹⁵

Pire kabartmalarının Parthenos'un kalkanının konstrüksiyonuna yaptığı en önemli katkının; söz konusu betimlemede bazı topografik unsurların ve mimari yapıların da verilmiş olduğuna işaret etmesi olduğu belirtilmektedir. (Bakınız Resim 10 c)³⁹⁶ Böylece kalkandaki Amazonomakhia, dönemin Atina Akropolisini betimlemekteydi.³⁹⁷ Harrison tarafından Amazonların Atina saldırısı ile Pers Savaşları'ndan Marathon zaferinin bir analogisi olduğu savunulan bu betimlemeler, akropolise saldıran savaşçı kadınlar ile ana kenti koruyan Hellenler mücadelesi; Pire kabartmalarından anlaşıldığına göre akropolis duvarları, kayalık araziler, şehir etrafını çeviren çukurlar ve bazı mimari unsurların betimlendiği bir fon üzerinde yer almaktaydı.³⁹⁸ Özellikler Pire kabartmalarından elimize en iyi bir şekilde ulaşanlardan birisi (Resim 10 c), bir kule ve onun sağına doğru gelişen suru³⁹⁹, diğer bir kopya ise

³⁹⁰ Strocka, *Op.cit.*, s. 39.

³⁹¹ *Ibid.*, s. 98.

³⁹² *Ibid.*, s. 96.

³⁹³ *Ibid.*, s. 95.

³⁹⁴ Bothmer, *Op.cit.*, s. 210. vd.; Boardman (GSCP), s. 145., figür 109.

³⁹⁵ Strocka, *Op.cit.*, s. 107; Ayrıca Pire fragmanları hakkında bkz., *Ibid.*, s. 40-95.; Bothmer, *Op.cit.*, s. 210-216.

³⁹⁶ Harrison, *Op.cit.*, s. 295.; Boardman (GSCP), s. 112.

³⁹⁷ Harrison, *Op.cit.*, s. 296., "I prefer, therefore, to continue to imagine the top of the Shield as representing the top of the Acropolis and the figures on top as defenders of the citadel."

³⁹⁸ *Ibid.*, s. 294-311.

³⁹⁹ Strocka, *Op.cit.*, s. 45., figür 10.

yuvarlak bir kule ve bir antayı⁴⁰⁰ göstermektedir.⁴⁰¹ Yarıca söz konusu kopyalar, kalkandaki figürlerin, alçak kabartma olarak tasarlanan bir topografya üzerinde, yüksek kabartma olarak verildiğini de desteklemektedir. Böylece fonda mimari unsurlar alçak, onun üzerinde birbirleriyle giriştikleri mücadelede Amazonlar ve Grekler yüksek kabartma olarak betimlenmişti.⁴⁰²

4.2.9. Akropolis Athena Nike Tapınağı

İ.Ö. 430-420 yıllarına tarihlenen yapının⁴⁰³, doğu alınlığında Gigantomakhia, batı alınlığında ise olası bir Amazonomakhia konusunun varlığı tartışılmaktadır.⁴⁰⁴

4.2.10. Ephesos Amazonları

İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarına tarihlenen⁴⁰⁵ ve Ephesos Artemis tapınağına sunulmak üzere, düzenlenen bir yarışmanın⁴⁰⁶ ürünleri olan bronz Amazon heykellerinden günümüze ancak bazı olası geç dönem kopyalar ulaşmıştır.⁴⁰⁷ Orijinal heykeller hakkında bilginin oldukça kısıtlı olması dolayısıyla, görünümlerine dair nesnel verilere ulaşılamamakla birlikte, kopyaların çizdiği görünümler eşliğinde bazı tahminler ileri sürülmektedir.

Antik kaynakların verdiği bilgilere göre yarışmaya katılanlardan biri olan Kresilas, yaralı bir Amazon heykeli⁴⁰⁸, Phidias ise mızrağına dayanan bir Amazon

⁴⁰⁰ **Ibid.**, s. 41., figür 8.

⁴⁰¹ Harrison, **Op.cit.**, s. 296., Ayr. bkz. ilgili sayfa dipnot 58, 59.

⁴⁰² **Ibid.**, s. 295.

⁴⁰³ Knell, **Op.cit.**, s. 140.; Boardman (GSCP), s. 149.

⁴⁰⁴ Bol, **Op.cit.**, s. 102.; Knell, **Op.cit.**, s. 140.; Thomas, **Op.cit.**, s. 44.

⁴⁰⁵ Sturgeon, **Op.cit.**, s. 498.; Schindler, **Op.cit.**, s. 113.

⁴⁰⁶ Plinius, XXXIV. 53.

⁴⁰⁷ Boardman, (GSCP), s. 213.; LIMC I, s. 625. no 602-605.

⁴⁰⁸ Plinius, XXXIV. 74-75.

yapmıştı.⁴⁰⁹ Tüm bunlar eşliğinde; üzerinde tartışmaların devam ettiği, orijinal heykelin bir kopya tipi olduğuna şüpheyile yaklaşıl原因 Doria Pamphili dışında⁴¹⁰ temel üç tip heykelin varlığından söz edilmektedir. (Resim 12 a-c)

Mattei tipi, yukarıda da belirtildiği üzere mızrağına yaslanır bir durumda olduğundan Phidias'ın yaptığı orijinal heykelin kopyası olarak görülmektedir.⁴¹¹ Sağ kol, baş üzerinden sola doğru uzanmıştır. Khiton sağ omuzdan bağlanmış, sol omuz ve göğüs açıkta bırakılmıştır. Sol baldırından yaralı olduğu için, elbise kemerin içerisine sokularak bu bacak neredeyse tamamıyla çıplak olarak betimlenmiştir.⁴¹² (Resim 12 a)

Capitoline/Sosikles tipi ise, sağ koltuk altından ciddi yaralı pozuyla ait olduğu sanatçısı tartışmalı ise de, genel kanı onu Polykleitos'a bağlamaktadır.⁴¹³ Khiton, sağ omuzdan çözülmüş ve bu taraftaki göğüs açıkta bırakılmıştır.⁴¹⁴ (Resim 12 b)

Landsdowne/Berlin/Sciarra tipinde, sağ elin baş üzerinde dururken özellikle iki göğüsün birden açıkta bırakıldığını görmekteyiz. Sol göğüs altından yaralı olan bu Amazon⁴¹⁵, Bol'un ileri sürdüğüne göre, bir mezar dikmesine yaslanmakta ve bu da onun ölümünün yakın olduğunu vurgulamaktadır.⁴¹⁶ Landsdowne/Berlin/Sciarra tipi, ise Kresilas'a, sonuncu Amazon heykeli ise Phadramon'a bağlanmaktadır.⁴¹⁷ (Resim 12 c).

⁴⁰⁹ Boardman (GSCP), s. 214., Boardman, Lucian'dan aktarmaktadır.

⁴¹⁰ Ridgway, *Op.cit.*, s. 3.

⁴¹¹ *Ibid.*, s. 5.; Bothmer, *Op.cit.*, s. 221.

⁴¹² Bol, *Op.cit.*, s. 125. vdd.; Bothmer, *Op.cit.*, 218-219.

⁴¹³ *Ibid.*, s. 222.; Schindler, *Op.cit.*, s. 112.; Ridgway, *Op.cit.*, s. 6. vd.

⁴¹⁴ Boardman (GSCP), s. 216. figür 191.

⁴¹⁵ *Ibid.*, s. 215. figür 190a, Boardman, Doria Pamphili'nin bu tipin bir varyantı olduğunu, yalnızca bu örnekte iki göğüsün de kapalı olarak betimlendiğine değinmektedir.

⁴¹⁶ Bol, *Op.cit.*, s. 122.; Ridgway, *Op.cit.*, s. 7. vdd.; Schindler, *Op.cit.*, s. 113.

⁴¹⁷ Bothmer, *Op.cit.*, s. 222.; Schindler, tartışmalı olmakla beraber, Doria Pamphili'nin Phadramon'a aitliği ihtimalini dile getirir., Schindler, *Op.cit.*, s. 112.

4.2.11. Kallithea Mezar Anıtı Levhaları

İ.Ö. 4. yüzyılın ortalarına tarihlenen yapı Kallithea mezar anıtına olarak bilinir⁴¹⁸ ve söz konusu yapının frizinde bir Amazonomakhia sahnesi betimlenmiştir.⁴¹⁹ (Resim 13)

4.2.12. Atina Agorası Ares Tapınağı

İ.Ö. 430-420 yıllarına tarihlenen yapının⁴²⁰, alınlıklarından birinde olası bir Amazonomakhia konusunun varlığına değinilmektedir.⁴²¹

4.2.13. Roma Apollo Sosianus Tapınağı Alınlığı

Marcellus tiyatrosunun ön cephesine yerleştirilen ve İ.Ö. 431 yılında adandığını bildiğimiz tapınağın⁴²², alınlığında Amazonomakhia konusu işlenmiştir.⁴²³ (Resim 14). Fakat orijinal alınlığın gerçekte Eretria Apollon Tapınağı'na ait olduğu düşünülmektedir.⁴²⁴

⁴¹⁸ A. Delivorias, *Attische Giebelskulpturen und Akrotere des Fünften Jahrhunderts*, (Tübingen, 1974), s. 158.

⁴¹⁹ LIMC I, s. 614. no 429; S. Karouzou, "Une Tombe de Tanagra", *Buletin de Correspondance Hellénique* (BCH) 95, (Paris, 1971, s.109-145), s. 137 vd. ; Delivorias, *Op.cit.*, s. 158. dipnot 672.; M. Sturgeon (Corinth), "Sculpture the Relief from the Theater", *Cointh IX-2* (1977) , s. 59. dipnot 2.

⁴²⁰ LIMC I, s. 613 no 418.

⁴²¹ Delivorias, *Op.cit.*, s. 114, 117, 118,121., ayr. bkz., levha 34.; Bol, *Op.cit.*, s. 102.

⁴²² F. Coarelli, "The Development of the City of Rome", *Rome, Art and Architecture*, Ed.: Marco Bussagli, (Cholgne, 1999), s. 22., Tapınak İ.Ö. 431 yılında Apollo Medicus'a adanmıştır, fakat daha sonra Caius Sosius tarafından İ.Ö. 34'te yeniden yapılandırıldığında Apollo Sosianus olarak anılmaya başlanmıştır.

⁴²³ Bol, *Op.cit.*, s. 102.

⁴²⁴ Schefold (Urkönige), s. 158.; Ayrıca bakınız *Eretria Apollon Daphnephorus Tapınağı* ve Resim 5 a.

4.2.14. Argos Hera Tapınağı

İ.Ö. 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilen⁴²⁵, toplam sekiz adet olan metopların Argos Hera tapınağına ait olduğu ve yapının batısına ait cephede söz konusu mitolojik konuyu ele aldıkları belirtilmektedir.⁴²⁶

4.2.15. Delphi Athena Pronaia Tholos'u

İ.Ö. 400'lere tarihlendirilmektedir.⁴²⁷ Amazonomakhia söz konusu tholoslu yapının metoplarında yer almaktadır.⁴²⁸ (Resim 15).

4.2.16. Bassai-Phigalia Apollo Epikourios Tağınağı

Kireçtaşı, Dor stilindeki tapınak, 6 X 15 sütunlu bir peripteros olarak karşımıza çıkar ve İ.Ö. 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilir.⁴²⁹ Yapının mimarı hakkında antik kaynakların İktinos ismini verdiği şahit olmaktayız.⁴³⁰ Söz konusu isim nedeniyle, yapıda olası Parthenon izlerinin yattığı ihtimaline değinilmekte ve Amazonomakhia'nın tapınağın cellasını çeviren frizde Kentauroomakhia sahneleriyle yan yana olduğu belirtilmektedir.⁴³¹ (Resim 16).

⁴²⁵ LIMC I, s. 613. no 419.

⁴²⁶ Thomas, **Op.cit.**, s. 42.; Sturgeon (Corinth), s. 59., ayr. bkz. dipnot 1.; Bol, **Op.cit.**, s. 102.; Delivorias, **Op.cit.**, s. 190.

⁴²⁷ LIMC I, s. 593. no 100.

⁴²⁸ Thomas, **Op.cit.**, s. 44.; Bol, **Op.cit.**, s. 102.; Schefold (Urkönige), s. 158.; P. Bernard / J. Marcadé, "Sur une Métope de la Tholos de Marmaria a Delphes", **BCH** 85, 1961, s. 447. vdd., ayr. bkz. levha XII, XIII; J. Marcadé, "Les Métopes Mutilées de la Tholos de Marmaria a Delphes", **Comptes-Rendus des Séances Académie des Inscriptions et Belles-Lettres (CRAI)**, 1979, s. 151-179.; Hafner, **Op.cit.**, s. 180.

⁴²⁹ Knell, **Op.cit.**, s. 150.; Yazar söz konusu tapınağın alışık olunmayan yönlerine değinir. Bunlar arasında farklı yönelişi, farklı giriş yapısı ve İon ve Korinth tarzı mimari öğelerin yer aldığını vurgulamaktadır.

⁴³⁰ Pausanias, VIII. 41. 7-9.

⁴³¹ DuBois, **Op.cit.**, s. 64.

4.2.17. Trysa-Gölbaşı Heroon Frizi

Amazonomakhia'nın Asia Minor'deki temsillerinden birisi, Trysa-Gölbaşı mezar anıtında bulunmaktadır.⁴³² İ.Ö. 400/370'lere tarihlenen yapının, bir mezar anıtı olarak ait olduğu kişi bilinmemekle birlikte, stil açısından tam anlamıyla Lykia bölgesine özgü unsurlar içermektedir.⁴³³ Batı duvarından kayalık araziye oturtulan ve girişi güneyden olan anıtın, iç tarafındaki friz betimlemelerinde Kentauromakhia, Thebai'ye Karşı Yediler ve Amazonomakhia konuları işlenmiştir.⁴³⁴ (Resim 17)

4.2.18. Limyra Nekropol II

İ.Ö. 4. yüzyıldan sonraya tarihlendirilir.⁴³⁵ Mezar yapılarına ait kabartmalı sahnelerden birinde, olasılıkla Phidias'ın Athena kalkanındaki fügürlerden birini taklit eden Amazonomakhia sahnesi mevcuttur.⁴³⁶ (Resim 18).

4.2.19. Epidauros Asklepios Tapınağı

Saron Körfezi'nde bulunan Epidauros kentine ait Asklepios Tapınağı İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmektedir.⁴³⁷ Söz konusu tapınağın mermer, batı alınlığında Amazonomakhia konusu işlenmiştir.⁴³⁸ (Resim 19 a-d)

⁴³² Thomas, **Op.cit.**, s. 43.

⁴³³ W.A.P. Childs, **The City-Reliefs of Lycia**, (New Jersey, 1978), s. 14.

⁴³⁴ **Ibid.**, s. 13.; W.A.P. Childs, "Prolegomena to a Lycian Chronology II: The Heroon From Trysa", **Revue Archéologique (RA)** (1976), s. 286.

⁴³⁵ LIMC I, s. 614. no 422.

⁴³⁶ J. Borchhardt, "Limyra: Sitz des Lykischen Dynasten Perikles", **Istanbuler Mitteilungen (IstanbMitt)** 17 1967, s. 162. vdd., ayr. bkz. levha 16. 3; Sturgeon (Corinth), s. 59.

⁴³⁷ J. Boardman, **Eski Yunan, Çeviren, Neşe Erdilek**, (İstanbul, 1987), s. 164-165.; LIMC I, s. 613. no 421.

⁴³⁸ Thomas, **Op.cit.**, s. 44.; Bol, **Op.cit.**, s. 103.; Delivorias, **Op.cit.**, s. 193.

4.2.20. Xsanthos Nereidler Anıtı

İ.Ö. 380'lere tarihlendirilen⁴³⁹, podyum üzerine, peripteral bir stile sahip anıtın⁴⁴⁰ büyük frizinde Amazonomakhia konusu tespit edilmiştir.⁴⁴¹

4.2.21. Halikarnassos Mausoleum Frizi

Asia Minor'un Karia Bölgesi'nde bulunan yapı, iç tarafında Amazonomakhia taşımaktadır.⁴⁴² Halikarnassos kentinin kralı olan Mausolos tarafından yaptırılmaya başlanan, fakat onun İ.Ö. 353'de ölümünden sonra karısı Artemisia tarafından inşası devam ettirilen yapı bir mezar anıtı olarak karşımıza çıkar.⁴⁴³ İ.Ö. 351'de Artemisia'nın da ölümüyle, yapı sanatçılarınca tamamlanmıştır. Buna göre Skopas doğu cephede, Leochares batı, Timotheus güney, Bryaxis ise kuzey cephelerde çalışmışlardır.⁴⁴⁴ İon sütunlarıyla çevrili yüksek bir podyum üzerinde piramidal yükselen çatı, en üstünde bir quadriga barındırıyordu.⁴⁴⁵ Yapının frizinde Kentauromakhia, Araba Yarışı ve Amazonomakhia mitosları konu edilmiştir.⁴⁴⁶ Mausoleom'daki Amazon frizinde Herakles ve Theseus'un varlığı kabul edilmektedir.⁴⁴⁷ (Resim 20).

⁴³⁹ Childs (City-Reliefs), s. 13.

⁴⁴⁰ *Ibid.*, s. 12.

⁴⁴¹ J. Borchhardt, *Die Bauskulptur des Heroons von Limyra*, (Berlin, 1976), 137.; Yazar söz konusu sayfada dipnot 585'te Wiegartz'ın 1968 yılında, frizin konusunu Amazonlar olarak belirlediğini aktarmaktadır. Ayr. bkz. ilgili kaynağın Xsanthos Nereid Anıtı bölümü s. 127-139.; P. Demarge, "Le Décor des Sarcophages de Xsanthos Réalités, Mythes, Symboles", *CRAI* 1973, s. 268. vd.; Sturgeon (Corinth), s. 60. dipnot 5.; C. Praschniker, "Das Mausoleum von Belevi", *Forschungen in Ephesos VII*, (FiE) 1979. s. 141.

⁴⁴² LIMC I, s. 583. no 102.

⁴⁴³ Ashmole, *Op.cit.*, s. 147-193.

⁴⁴⁴ Plinius, XXXVI. 30.

⁴⁴⁵ Ashmole, *Op.cit.*, s. 151., Yapının olası rekonstrüksiyonları, tartışmalar içermekle birlikte, yazar eserinde en güncel örneklerden birini sunmaktadır.

⁴⁴⁶ *Ibid.*, s. 159.

⁴⁴⁷ *Ibid.*, s. 177 dipnot 88.; Thomas, *Op.cit.*, s. 44.; Schefold (Urkönige), s. 159.

4.3. Hellenistik Dönem

4.3.1. Tarentum Fragmanları

İ.Ö. 350 sonrasına tarihlendirilen ve olası bir mimari yapıya ait heykeltıraşi süslemeleri içeren eserler başlıca; kireçtaşı naiskos frizi⁴⁴⁸, iki adet kireçtaşı alınlık fragmanı⁴⁴⁹ ve iki adet friz fragmanından⁴⁵⁰ oluşmaktadır.⁴⁵¹

4.3.2. Nikosie-Kıbrıs'tan Mermer Friz

İ.Ö. 4. yüzyılın son çeyreğine ait olan eserde atlı bir Amazonun, yaya bir Grek ile savaşımı gösteren Amazonomakhia betimlenmiştir.⁴⁵² (Resim 21).

4.3.3. Teos'tan Kabartma

İ.Ö. 4. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen eserde Amazonomakhia konusunun ele alındığı vurgulanmaktadır.⁴⁵³ (Resim 22).

4.3.4. İlion Athena Tapınağı

İ.Ö. 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilen olası Dorik peripteros tapınağın⁴⁵⁴, batı metoplarında Amazonomakhia konusunun ele alındığı tahmin edilmektedir.⁴⁵⁵ Eldeki kanıtların yetersizliği nedeniyle, bilimsel çevrelerin Athena Parthenos Tapınağındaki Gigantomakhia, Kentauiromakhia, Troia'nın Düşüşü ve Amazonomakhia konularının

⁴⁴⁸ LIMC I, s. 593. no 103.

⁴⁴⁹ *Ibid.*, s. 614. no 426, 427.

⁴⁵⁰ *Ibid.*, s. 614. no 428, 432.

⁴⁵¹ Thomas, *Op.cit.*, s. 44.; Bothmer, *Op.cit.*, s. 216.; Schefold (Urkönige), s. 160.; E. Langlotz, *Die Kunst der Westgriechen*, (1963), figür 137.

⁴⁵² LIMC I, s. 614. no 434.

⁴⁵³ *Ibid.*, s. 614. no 436.; Karouzou, *Op.cit.*, s. 137.

⁴⁵⁴ B. Schmidt-Dounas, "Zur Datierung der Metopen des Athena-Tempels von Ilion", *IstanbMitt* 41 (1991), s. 375., 411.

⁴⁵⁵ R.R.R. Smith, *Hellenistik Heykel*, Çeviren: A. Yoltar Yıldırım, (İstanbul, 2002), s. 187.

yapıya yerleştiriliş şekliyle, İlion Athena tapınağı arasında bir benzerlik olabileceği ihtimaline dayanmaktadır.⁴⁵⁶

4.3.5. Mylasa Mezar Anıtı Kabartması

Hellenistik döneme tarihlendirilen eserde, Grek ve savaşçı kadınlar arasında geçen Amazonomakhia betimlenmiştir.⁴⁵⁷

4.3.6. Priene Athena Tapınağı

İ.Ö. 158'lere tarihlenen yapıda⁴⁵⁸, periystilli avlunun tavan kısmındaki kasetlerde, Gigantomakhia'ya eşlik eden Amazonlar verilmiştir.⁴⁵⁹

4.3.7. Magnesia Artemis Tapınağı

İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen ve Hermogenes imzasını taşıyan yapıda, 175 metrelik friz mevcuttur⁴⁶⁰ ve tüm konu Amazonomakhia'ya ayrılmıştır.⁴⁶¹ (Resim 23 a-c).

4.3.8. Lagina Hekate Tapınağı

Tapınak, Korinth düzenindeki sütunlarıyla 8 X 11 sütunlu, pseudo dipteros planlı olarak Alabanda Apollon Tapınağı ile benzerlikler taşımaktadır.⁴⁶² Roma ve

⁴⁵⁶ Schmidt-Dounas, **Op.cit.**, s. 392.; Parthenon'da; doğu yüzde Gigantomakhia, kuzeyde Troia'nın Düşüşü, güneyde Kentaumakhia ve batıda Amazonomakhia ele alınmıştır. İlion tağınağında da, doğuda Gigantlar, kuzeyde Troia'nın düşüşü ve güneyde Kentaumakhia yer aldığından dolayı, batı yüzde olası Amazonomakhia konusunun varlığı, yeterli kanıtlar olmadığından tartışılmaktadır.

⁴⁵⁷ LIMC I, s. 615. no 440; G. Mendel, **Catalogue des Sculptures Grecues, Romaines et Byzantines des Musées Impériaux Ottomans II**, (İstanbul, 1914), s. 46-47.; Smith, **Op.cit.**, s. 186.

⁴⁵⁸ LIMC IV, s. 207. no 26.; E. Akurgal, **Anadolu Uygarlıkları**, (İstanbul, 2000), s. 357.

⁴⁵⁹ J.C. Carter, **The Sculpture of the Sanctuary of Athena Poliasn at Priene**, (London, 1983), s. 6, 13, 17, 44.

⁴⁶⁰ Smith, **Op.cit.**, s. 188. vd.; LIMC I, s. 594. no 104.

⁴⁶¹ A. Yaylalı, **Der Fries des Artemissions von Magnesia am Mäander**, (1971) s. 13-55.; Sturgeon (Corinth), s. 59.; Thomas, **Op.cit.**, s. 45.

⁴⁶² S. Omurkan, "Anadolu'da Eski Yunan ve Roma Arkeolojisi", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi** Cilt 2-3, (İstanbul, 2000, s. 418-485), s. 453.

Stratonikeia figürleri arasında bir anlaşmanın konu alındığı sahneler içeren kuzey frizinde betimlenen; giyimli bir kadın, ve Yunan askerleri, bir el sıkışma sahnesi ve savaşmayan ve ayakta duran Hellenler ve Amazonlar gösterilmiştir.⁴⁶³ Tapınak İ.Ö. 150 sonrasına tarihlenmektedir.⁴⁶⁴

4.3.9. Alabanda Apollon Tapınağı

Pseudo dipteros, 8 X 13 sütunlu tapınak Hellenistik Döneme tarihlenmektedir.⁴⁶⁵ Bu yapıya ait olduğu düşünülen Amazonomakhia konulu bir friz söz konusudur.⁴⁶⁶

4.3.10. Sparta'dan Dorik Fragman

İ.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirilmektedir.⁴⁶⁷ Yeni bulgularan metoplardan en azından ikisinde Amazonomakhia tespit edilmiştir.⁴⁶⁸

---

⁴⁶³ Smith, *Op.cit.*, s. 189.

⁴⁶⁴ LIMC I, s. 635 no 797.

⁴⁶⁵ Akurgal, *Op.cit.*, s. 402.; LIMC I, s. 615. no 442.

⁴⁶⁶ Thomas, *Op.cit.*, s. 45.; Sturgeon (Corinth), s. 59.; A. Schober, "Der Fries des Hekataions von Lagina" *Istanbuler Forschungen II* (IstForsch) (1933), s. 81.

⁴⁶⁷ LIMC I, s. 615. no 443.

⁴⁶⁸ Sturgeon (Corinth), s. 59. dipnot 2.

İKİNCİ BÖLÜM

MİTOLOJİNİN DEMONLARI, KENTAUROS VE GİGANTLAR

1. KENTAUROSLAR

1.1. Mitolojide Kentaurlar

Mitolojide özellikle Hellen söylencelerinde oldukça önemli bir yer tutan Kentaurlar, iki farklı yaratığın birleşiminden oluşan ya da iki farklı yaratığın özelliklerini bünyesinde barındıran yaratıklar şeklinde bilinen hibrit demonlara güzel bir örnek oluşturur ve insan ile at birleşiminden meydana gelirler.⁴⁶⁹

Hellen mitolojisinde pek çok kahramanla ilişkili bulunan Kentaur söylenceleri⁴⁷⁰, tıpkı Amazonlar gibi tarihi süreç içerisinde farklı anlamlar kazanmış, sanattan politikaya değin çok farklı ve geniş bir yelpazede tanımlanmışlardır.⁴⁷¹

Söz konusu efsanevi varlıkların bağlantısı bulunan en önemli isimlerden birisi, Hellen mitolojisinde Kentaurların nasıl ortaya çıktıkları sorununa ışık tutan İksion'dur.⁴⁷² Yunanistan'ın kuzeyinde bulunan Thesallia bölgesinin sakinleri olan Lapith ırkının kralı ve ileride Kentauromakhia konusunda da karşımıza çıkacak olan Peirithoos'un babası İksion⁴⁷³, pek çok Yunan kahramanında olduğu gibi kötü kaderli bir isim olarak belirmektedir.⁴⁷⁴

Phlegyas'ın oğlu olan İksion, bir gün Eioneus'un kızı olan prenses Dia ile evlenmek istemiştir.⁴⁷⁵ Evlilik geleneğine göre kızının kocası olabilmesi için ödenmesi ya da verilmesi gereken hediye ve/veya para yardımlarını daha sonra vermek üzere ant

⁴⁶⁹ Fink, **Op.cit.**, s. 171.

⁴⁷⁰ Herakles, Theseus, Akhilleus vb. mitolojik figürler ile anlatıları mevcut olan bu yaratıkların söz konusu ilişkileri hakkında bkz., Carpenter, **Op.cit.**, s. 124. vdd., 170. vdd., 80. vd.

⁴⁷¹ DuBois, **Op.cit.**, s. 26-42.

⁴⁷² LIMC V., s. 857.

⁴⁷³ Apollodorus, I. VII. 2.

⁴⁷⁴ Carpenter, **Op.cit.**, s. 80.

⁴⁷⁵ Diodorus, IV. 69. 4.

içerek, Dia ile evlenen İksion, günün birinde kayınbabasını kendi sarayında bir ziyafete davet etmiş ve bu ziyafet sırasında onu içerisinde ateş yanan bir kuyuya atarak öldürmüştür.⁴⁷⁶ Böylece ailesinden birisini öldürmek gibi büyük günahlardan birisini işleyen İksion, kendisini bu suçtan arındıracak herhangi birini bulamamış, fakat sonunda yardımına Zeus koşmuştur.⁴⁷⁷ Lapith kralının durumuna acıyan tanrı, onu kendi sofrasına davet ederek, içerisine düştüğü kötü durumdan kurtarmış, her şey böylece düzelmekle birlikte, İksion, sonsuza kadar cezalandırılacağı asıl büyük suçunu Zeus'un karısı Hera'ya aşık olmakla işlemiştir.⁴⁷⁸ Tanrının ona karşı gösterdiği iyi niyeti suiistimal ederek, nankörlükte bulunan Lapith kralının bu durumu öğrenilince, Zeus'un emriyle Hermes tarafından acımasızca kırbaçlanmış ve daha sonra da sonsuza kadar dönecek olan ve yanan bir tekerleğe bağlanarak atılmıştır.⁴⁷⁹

Zeus'un davet ettiği sofrasında karısı Hera'yı görerek ona aşık olan İksion'un kötü niyetini sezen tanrı, kahramanı sınamak için bir bulutu, Hera kılığına sokarak onun yanına yollamıştır.⁴⁸⁰ Görüntünün gerçek olmadığını fark edemeyecek kadar sarhoş olan İksion, tanrıçanın silüetiyle birlikte olduktan sonra, korkunç cezasını çekmekle yükümlenmiştir.⁴⁸¹

Hellen mitolojisine göre Kentaurlar, İksion'un, tanrıça Hera'nın buluttan oluşan bu yalancı görüntüsüyle birleşmesiyle ortaya çıkmışlardır.⁴⁸² Bu birleşmeden, Kentaurlar ve/veya daha sonra Kentaurların atası olacak söz konusu tür meydana gelmiştir.⁴⁸³

⁴⁷⁶ Graves, **Op.cit.**, s. 62.

⁴⁷⁷ Diodorus, IV. 69. 5.

⁴⁷⁸ Apollodorus, I. 20-21.

⁴⁷⁹ Graves, **Op.cit.**, s. 62.

⁴⁸⁰ Söz konusu bulutun Nephele olduğu yolunda açıklamalar bulunmaktadır. Bkz., Elif Tül Tulunay, **Theseus ve Kentauromachi**, (İstanbul 1986), s. 15.; Diodorus, IV. 70.

⁴⁸¹ Diodorus, IV. 79. 5.

⁴⁸² M. Leventopoulou, "Kentauroi et Kentaurides", **LIMC VIII**, s. 671.

⁴⁸³ Graves, **Op.cit.**, s. 63.; Bazı çevrelere göre İksion'un söz konusu bulut ile birleşmesinden Kentauros adında tamamıyla insan görünümünde bir çocuk doğmuş ve bu da daha sonra Thesalia kırsaklarından asıl at adamları meydana getirmiştir., Bkz. Fink, **Op.cit.**, s. 171-72.; Pindaros, **Pyth**, II. 42.; Tıpkı Amazon mitosunda da karşılaştığımız gibi Kentaur söylencelerinde de oldukça farklı yorumlar mevcuttur. Söz konusu at-adamların kökenine ışık tutan bir başka veriye göre İksion ve bulutun (Nephele'nin) birleşmesinden doğan yaratıklar, at adamlar, yani Kentauroslar olarak dünyaya gelmişlerdir., Ovidius,

Literatürde tıpkı Amazonlar gibi vahşi, acımasız ve barbar karakterleriyle karşımıza çıkan bu at-adam ırkı sembolize ettikleri düşünceler bakımından, Amazon mitolojisiyle oldukça paralel özellikler taşıyarak, Hellen dünyasında ve kültüründe dışlanan, hoş görülmeven ve Helenlere göre savaşılmaması gereken güçler içerisinde yer almaktadırlar.⁴⁸⁴

Buna göre Kentaurlar dağlarda ve ormanlarda yaşayan, vahşi, davranışları önceden kestirilemeyen insan ve hayvan (at) karışımı varlıklardır.⁴⁸⁵ İleride de görüleceği üzere mitolojilerindeki birkaç istisna dışında tamamıyla barbar karakterleri vurgulanan Kentaurlar, bu açıdan Hellen dünyasında; gerek cins (Hayvan/insan), gerek kültürel (Hellen/Yabancı-barbar) ve gerekse sınırlar açısından farklılıkların ve üstünlüklerin vurgulanması amacına hizmet etmiştir.⁴⁸⁶

Böylesine geniş bir çerçeve içerisinde tanımlanan Kentaur söylenceleri, İksion dışında Herakles gibi önemli isimlerle de ilişkilidir.⁴⁸⁷ Buna göre, Eurystheus tarafından Arkadia'da türeyen Eurymanthos yaban domuzunu canlı olarak yakalama ile görevlendirilen Herakles, macerası sırasında Kentaurlar ile karşılaşmıştır.⁴⁸⁸ Bu mücadelede Herakles, Kentaurların gelenekselleşmiş kötü karakterlerine bir istisna oluşturan at-adam Pholos'un konuğu olur.⁴⁸⁹ İnsanlara karşı yardımsever ve iyi bir yaratık olarak bilinen Pholos, bu açıdan olduğu kadar kökeni itibariyle de; Silenos ve bir nympheden doğma olarak diğerlerinden farklı niteliğini yinelemektedir.⁴⁹⁰

Herakles, Pholoe Dağı'nda Erymanthos yaban domuzunu ararken Kentaur Pholos tarafından hoşnutlukla misafir edilmiştir.⁴⁹¹ Her türlü misafirperverliğin yanında,

---

Metamorphosus, XII 504.; Diğer bir görüşe göre ise İksion ile Nephelê'nin çocukları, binicilik sanatını ilk kez yaratan insanlardı. Atlar ile olan mükemmel özdeşleşmeleri, mitolojide *diphueis*, yani çift şekilli olarak tanımlanmalarına yol açmıştı., Diodorus, IV. 70.; Tulunay, **Op.cit.**, s. 55., dipnot 5.

⁴⁸⁴ DuBois, **Op.cit.**, s. 32.

⁴⁸⁵ Y. Bonnefoy, **Mythologies**, Volume I, (Chicago, 1991), s. 451.

⁴⁸⁶ DuBois, **Op.cit.**, s. 27.

⁴⁸⁷ Thomas, **Op.cit.**, s. 47. vd.

⁴⁸⁸ Carpenter, **Op.cit.**, s. 124. vd.

⁴⁸⁹ Apollodorus, II. V. 3.

⁴⁹⁰ Graves, **Op.cit.**, s. 155.

⁴⁹¹ Diodorus, IV. 12. 3.

kendisi çiğ tercih etmekle birlikte kahramana kızartılmış et ikramında bulunan at adam, sıra bütün Kentaurların orta malı olan şaraba geldiğinde bunu Herakles'e sunmayı reddetmiştir.⁴⁹² Fakat sonunda ikna olan Pholos Herakles'e söz konusu içkiyi verir vermez, etrafta dolaşmakta olan diğer Kentaurlar şarabın kokusunu almış ve kendilerinin ortak malı olan şarabı içmekte olan kahramana sinirlenerek saldırmaya başlamışlardır.⁴⁹³ Kentauromakhia'nın önemli kısımlarından biri olan bu mücadelede, ellerine aldıkları büyük kayalar, kökünden söktükleri ağaçlar ve yanan odun parçalarıyla Herakles'e saldıran Kentaurlar, Hellen söylencelerinden alışık olduğumuz şekliyle sonunda kahraman tarafından yenilgiye uğratılmışlardır.⁴⁹⁴

Kentaurlar ile Herakles'in savaşları sırasında gizlendiği yerden çıkan Pholos, bu sırada ölen bir at adamın gövdesinden çıkardığı okun yanlışlıkla kendisini ayağından yaralaması sonucu ölmüştür.⁴⁹⁵ Bu olaya çok üzülen kahraman, dostu Pholos'un ölüsünü, onun adını verdiği dağa gömmüştür.⁴⁹⁶

Ünlü Hellen kahramanının bu mücadelesi sırasında Kentaurların iyi huylu ve oldukça tanınmış ikinci ismiyle tanışmaktayız. Tıpkı Pholos gibi, kendisi de farklı bir kökenden türeyen Khiron, özellikle ünlü kahramanlar ile girdiği ilişkilerde sanatkârlığı ve öğreticiliği ile tanınmaktadır.⁴⁹⁷

Herakles'in Pholos dolayısıyla Kentaurlar ile giriştiği mücadelede, bozgundan kurtulabilen diğer at adamların Malea'daki Khiron'un yanına sığındıkları aktarılmaktadır.⁴⁹⁸ Bu sırada devam mücadelede Herakles tarafından takip edilmekte olan Kentaurlara, kahramanın fırlattığı bir okun parçalanması, Khiron'un dizinden yaralanmasına sebep olmuştur. Titan Kronos ile Philyra'nın oğlu olan Khiron⁴⁹⁹

⁴⁹² Apollodorus, II. V. 4.

⁴⁹³ Diodorus, IV. 12. 4.

⁴⁹⁴ Graves, *Op.cit.*, s. 156.

⁴⁹⁵ Fink, *Op.cit.*, 134.

⁴⁹⁶ Graves, *Op.cit.* s. 156.

⁴⁹⁷ Bonnefoy, *Op.cit.*, 451.; DuBois, *Op.cit.*, s. 29.

⁴⁹⁸ Apollodorus, II. V. 4.

⁴⁹⁹ Khiron'un babası Kronos, Philyra'ya yaklaşırken bir at kılığında girmiştir. Ya da Kronos'tan korkan Philyra ondan kaçarken kendisini bir kısağa dönüştürmüştür. Bu yüzden Khiron yarı at yarı insan, yani Kentaur şeklindedir., DuBois, *Op.cit.*, s. 29.; Pindar, *Pythian Odes*, IV. 100.; Apollodorus, I. II. 2.

buradan kaynaklanan ölümsüzlük özelliği nedeniyle aldığı ölümcül yaraya rağmen hayatına acı içerisinde devam etmektedir. Herakles ile çok iyi dost olan Khiron, daha sonra ölümsüzlüğünü sonsuza değin acı çekmeye mahkum olan Prometheus ile değiştirmiş ve böylece hayatına son vererek huzura kavuşmuştur.⁵⁰⁰

Pholos ve özellikle Khiron karakterleriyle temsil edilen Kentaurların bu iyi huylu üyeleri⁵⁰¹, Hellen mitoloji dünyasında yaptıkları pek çok öncülüklerle faydalı olmuş gibi görünmektedirler. Avcılığın, ilaç yapımının, bitki yetiştirmesinin, müzik ve iyi ahlakın önde gelen bir temsilcisi, icatçısı ve öğreticisi olarak görülen Khiron, bu açılardan diğer at adamlara hiç benzememektedir. Ünlü Akhilleus, Arganout İason, Asklepios, Aktaion, Peleus ile ilişkileri olmuştur.⁵⁰² Troia Savaşı'nın baş karakterlerinden Peleus ve Nereus'un kızı Thetis'in oğlu olan Akhilleus, babası tarafından annesinin çocuklarına karşı gösterdiği alışılmadık davranışlar nedeniyle alınarak, yetiştirilmesi için Kentaur Khiron'a teslim edilmiş, Akhilleus Khiron'dan avcılık, çalgı çalma, tedavi ve otların faydalı olanlarını ve iyi ahlaklı olmayı öğrenmiştir.⁵⁰³

Diğer yandan, Arganoutlar seferinin baş kahramanı, İolkos kralı Aison'un oğlu olan İason, amcası Pelias ile babası Aison arasında meydana gelen taht çekişmesi yüzünden, öldürülmesinden endişe edildiğinden dolayı Pelion Dağı'na bırakılmış ve burada kahraman İason, Kentaur Khiron tarafından yetiştirilmiştir.⁵⁰⁴

Apollon ile Lapith kralı Phlegyas'ın kızı Koronis'in oğulları olan sağlık tanrısı Asklepios⁵⁰⁵ da, Khiron tarafından büyütülmüş ünlü mitolojik isimlerden birisidir. Bilge at-adamdan hastaları iyileştirmesini öğrenen Asklepios'un bu niteliği, bilindiği gibi onun Zeus'un elinden ölümüne yol açacaktır.⁵⁰⁶

⁵⁰⁰ E. Hamilton, *Mitologya*, (İstanbul, 1994), s. 51.; Apollodorus, II. V. 4.

⁵⁰¹ Hamilton, *Op.cit.*, s. 26.

⁵⁰² Graves, *Op.cit.*, s. 191.; Hamilton, *Op.cit.*, s. 213.; Homeros, *İlyada*, IV. 219., XVI. 140-144, XIX. 387-381.

⁵⁰³ Homeros, *İlyada*, XI 832.; Bonnefoy, *Op.cit.* s. 451 vd.

⁵⁰⁴ Graves, *Op.cit.*, s. 191.

⁵⁰⁵ Fink, *Op.cit.*, s. 51.

⁵⁰⁶ Hamilton, *Op.cit.*, s. 213.; Asklepios, Khiron'dan öğrendikleri vasıtasıyla ümitsiz hastaları bile iyileştirebilmektedir. Bu durum, artık kimsenin ölmeyeceği ve dolayısıyla yer altındaki hakimiyetinin

Efsanesi tanrıça Artemis ile bağlantılı bulunan ünlü avcı Aktaion da, Khiron'un öğrencilerindedir.⁵⁰⁷ Buna göre Kentaur'dan avcılık sanatını öğrenmiştir. Çok iyi bir avcı olan Aktaion bu niteliği ile övünmekte ve dolayısıyla tanrıları kızdırmaktadır. Avcılıkta Artemis'e meydan okuması ve onu bir gün pınarda yıkanırken gizlice seyretmesi günahını işleyen Aktaion, ceza olarak bir geyiğe çevrilmiş ve kendi köpekleri tarafından parçalanmıştır.⁵⁰⁸

Mitolojide insancıl özelliklerle tanıdığımız Khiron karakteri, ayrıca Peleus'un da çok yakın bir dostu olarak karşımıza çıkmaktadır. Peleus'un evlenme isteğini kabul etmeyen ve bu nedenle kılıktan kılığa giren tanrıça Thetis'in bu birliktelik için, Khiron tarafından ikna edildiği bilinmektedir.⁵⁰⁹ Bunun yanı sıra Kalydon yaban domuzu avına katılan Peleus, bu sırada yanlışlıkla karısının babası olan Eurytion'u öldürmüştü ve suçundan arınmak için İolkos kralı Akastos'un yanına sığınmıştır.⁵¹⁰ Fakat bu sırada Akastos'un karısı Peleus'a aşık olmuş ve isteği reddedilen kadın kahramana iftira atarak kocasından onu öldürmesini istemiştir.⁵¹¹ Kendisine sığınmış birisini öldürerek büyük bir günah işlemekten çekinen Akastos, amacını gerçekleştirebilmek için Peleus ile beraber bir av partisine katılmıştır. Av sırasında verdikleri bir molada Peleus'un uyuyakalmasını fırsat bilen kral, kahramanın silahını da saklayarak kaçmıştır. Uyandığında vahşi hayvanlar ya da Kentaur'lar tarafından saldırıya uğraya Peleus'u bu durumdan yine Khiron'un kurtardığı iletilmektedir.⁵¹²

---

sarsılacağı endişesine kapılan Hades'in, Asklepios'u Zeus'a şikayet etmesine neden olacaktır. Tüm bunların üzerine ölmüş bulunan Minos'un oğlu Glaukus ve Hipolytus'un Asklepios tarafından iyileştirilerek hayata döndürülmeleri, Zeus'un sağlık tanrısına karşı bir tavır takınmasının nedeni olacak ve Asklepios tanrının yıldırımıyla öldürülecektir. Tüm bunlara ek olarak hatırlanması gereken önemli bir nokta, Asklepios'un kökeniyle ilgilidir. Lapith kralı Phlegyas'ın kızı olan Koronis'in oğlu olması nedeniyle, Asklepios aynı babanın diğer bir çocuğu olan İksion ile de akrabadır. Kentaur'ların atası sayılan bu Lapith, sağlık tanrısının dayısı olmaktadır.

⁵⁰⁷ *Ibid.*, s. 192.

⁵⁰⁸ *Ibid.*, s. 226.; Carpenter, *Op.cit.*, s. 81.

⁵⁰⁹ Graves, *Op.cit.*, s. 191.

⁵¹⁰ *Ibid.*, s. 211.; Phthia kralı Eurytion, Peleus'un, Thetis ile evlenmeden önceki karısı olan, Antigone'nin babasıdır.

⁵¹¹ K. Schefold, *Götter- und Heldensagen der Griechen in der Spätarchaischen Kunst*, (München, 1978), s. 171.

⁵¹² Bonnefoy, *Op.cit.*, s. 452.; Apollodorus, III. 8. 3.

İnsanlara faydalı ve Hellen mitolojisinde sevilen imgeler olarak bilinen Pholos ve Khiron'un ardından Kentaurların geleneksel olarak vurgulanmış vahşi ve barbar nitelikli isimleriyle karşılaşmaktayız. Bunlardan en ünlülerinden birisi, sonunda Herakles'in de ölümüne yol açacak olan Kentaur Nessos'tur.⁵¹³ Herakles'in Pholos'un misafiri olduktan sonra Kentaurlar ile giriştiği mücadelede, kahraman diğer at adamları olduğu gibi Nessos'u da kovalamış ve onun Euneus ırmağı kıyısına kaçmasına neden olmuştur.⁵¹⁴ Burada karşı kıyıya geçmek zorunda olan yolculara yardım ettiğini bildiğimiz Nessos, mitosun gelişimine göre burada, Herakles ile bir kez daha karşılaşacaktır.⁵¹⁵ Bu sırada Oineus'un kızı Deianeira ile evlenen Herakles, daha sonra istemeyerek kaynatası Oineus'un akrabası olan Eunomos adındaki genci öldürmüş, Eunomos'un babası tarafından affedilmesine rağmen kendisini sürgüne göndermekle cezalandırmıştır.⁵¹⁶ Thrakia'ya gitmek niyetiyle yola çıkan kahraman Euenus ırmağı kıyısına geldiğinde Kentaur Nessos ile karşılaşmıştır.⁵¹⁷ Burada at-adamın artık iyi bir varlık olduğu ve küçük bir ücret karşılığında karısını ıslanmadan karşı kıyıya geçirebileceği sözlerine inanan Herakles, Deianeira'yı Nessos'un sırtına bindirmiş ve kendisi de yüzerek karşı kıyıya geçmek üzere suya atlamıştır. Çok geçmeden gerçek niyetinin, Deianeira'ya sahip olmak istediği anlaşılan Nessos, Herakles'in attığı bir okla göğsünden vurulmuştur.⁵¹⁸

Aldığı ölümcül yara nedeniyle ölmek üzere olan Nessos, Deianeira'ya kanının sihirli olduğunu ve eğer kocasının ona karşı olan sevgisinin azaldığını hissederse, kanıyla ıslatacağı bir gömleği ona giydirerek yeniden kendisine döndürebileceğini

⁵¹³ Ovidius, *Metamorphoses*, XII. 302.

⁵¹⁴ "The rest of the centaurs fled in different directions, and some came to Mount Malea, and Eurytion to Phloe, and Nessus to the river Evenus.", Apollodorus, II. V. 4.

⁵¹⁵ "For, seeking his ... time ... with his bride, the son of the Jove had come to the swift waters of Euenus. ...As the hero stood undaunted for himself, but anxious for his bride, Nessus came up...", Ovidius, *Metamorphoses*, IX. 100-105.

⁵¹⁶ Carpenter, *Op.cit.*, s. 135.; Apollodorus, II. VII. 6.

⁵¹⁷ Graves, *Op.cit.*, s. 186.; Apollodorus, II. VII. 7.

⁵¹⁸ "... And now he had just gained the other bank, and was picking up his bow which he had thrown across, when he heard his wife's voice calling; and to Nessus who was in act to betray his trust, he shouted", Ovidius, *Metamorphoses*, IX. 116-120.

söylemiştir.⁵¹⁹ Böylece Herakles'ten öç almak isteyen Kentaur, kanının aslında zehirli olduğunu söylememiş ve Deianeira'yı kendine inandırmayı başarmıştır.⁵²⁰

Bu sırada Herakles ise bir başka mücadelesini, İtonos şehrinde Ares'in oğlu Kyknos karşı kazandıktan sonra, Thrakia'da bir ordu toplayarak Oikhalia kralı Eurytus'tan öç almak için yola çıkmıştır. Herakles daha önce, ünlü oniki işini bitirmesinin hemen ardından, ok atmakta çok usta olan bu adamın yanına gelmiş ve onunla girdiği ok atma yarışmasını kazanarak mükâfat olarak belirledikleri kızı İole'yi almayı hak etmişti.⁵²¹ Fakat kahramana mükâfatı verilmemiş, Herakles de bu yüzden ona karşı kin beslemişti. Herakles, şehri ele geçirmesinin ardından, sahip olduğu diğer kadın köleler ve İole'yi, o sırada Thrakia'da bulunan karısı Deianeira'ya yollamış, kendisi de, Oikhalia'nın alınışından dolayı babası Zeus'a kurban sunmak amacıyla Euboa'daki Canaeum Burnu'na gitmiştir.⁵²² Bu sırada karısı Deianeira'ya haber yollayan kahraman ondan, söz konusu kurban töreninde giymek için yeni bir gömlek ve pelerin istemiştir.⁵²³

Güzel İole'nin yeni bir gelin adayı olacağı aklına gelen Deianeira, kıskançlığa kapılarak Nessos'un ona sunduğu iksiri kullanmaya karar vermiş ve Kentaur'un kanıyla ıslattığı gömleği kocasına yollamıştır. Sonunun geldiğinden habersiz olan ünlü kahraman bu sırada karısına haberci olarak gönderdiği Lichas'ın, istedikleriyle birlikte geri dönmesini beklemektedir. Herakles, kurban sunumu yapmak için karısının gönderdiği gömleği giydiğinde aniden yanmaya başlamış ve kahraman bu şekilde hayata veda ederek Olympos'a yükselmiştir.⁵²⁴

Mitosun bundan sonraki kahramanı, Hellen yazınında ve sanatında olduğu kadar, siyasetinde de oldukça yoğun bir yer etmiş olan Theseus'tur. İleride de görüleceği

⁵¹⁹ DuBois, **Op.cit.**, s. 97. vdd.

⁵²⁰ Fink, **Op.cit.**, s. 136.; Başka yerlerde Kentaur Nessos Deianeira'dan, yarısından akan kanı, spermini ve zeytin yağını karıştırarak yapacağı bir iksirden bahsetmektedir. Deianeira, Herakles'in gömleğine bu merhemi sürecektir., bkz. Graves, **Op.cit.**, s. 186.; Apollodorus II. VII 6.; Diodorus IV. 36. 5.

⁵²¹ Carpenter, **Op.cit.**, s. 134.

⁵²² Graves, **Op.cit.**, s. 187.; Apollodorus, II. VII. 7.

⁵²³ **Ibid.**, s. 188.

⁵²⁴ Carpenter, **Op.cit.**, s. 136., Bazı kaynaklarda, Herakles'in karısı Deianeira'dan kurban töreninde giymek için istediği giysinin bir pelerin, bazılarında bir gömlek ve bazılarında ise her ikisinin de olduğu iletilmektedir.

üzere, tamamıyla Atina'ya özgün bir karakter olarak karşımıza çıkan bu kahraman⁵²⁵, özellikle İ.Ö. 5. yüzyıllardan başlayan süreçlerle Herakles'in alternatifi haline gelmiş ve bu niteliğini Kentauromakhia açısından da tercih edilmeye başlanan bir figür olarak koruyarak, etkisini genişletmiştir.⁵²⁶

Theseus, Atina'nın ünlü krallarından Aigeus ile Troizen kralı Pittheus'un kızı Aithra'nın oğludur.⁵²⁷ Bazı kaynaklar kahramanın ilahi niteliğini, Aithra ile birlikte olduğu ileri sürülen Poseidon'a bağlamaktadırlar.⁵²⁸ Herakles'e nazaran daha akılcı ve insani özellikleri öne çıkmış bir mitolojik figür olarak tanıdığımız Theseus, tıpkı bu Dor kahramanı gibi başardığı ve giriştiği pek çok mücadeleleri ile dikkat çekmektedir.⁵²⁹ Doğuşu, annesi ile Troizen'de geçirdiği çocukluk döneminin ardından, babasının bir kaya altına sakladığı kılıç ve sandaletleri alabilecek güce erişmesinden sonra başlayan ilk maceraları, Atina'daki babasının yanına varıncaya değin daha çok haydutlar ile mücadelelerini içermektedir.⁵³⁰ Efsanenin gelişimine göre kahramanın Atina'ya varışı, babası tarafından tanınması, Marathon ya da Girit Boğasını yakalaması, Aigeus'un ölümüyle birlikte Atina krallığına geçişi ve Amazonlar ile olan mücadeleleri gibi daha bir çok maceradan başka Kentaurular ile de karşılaşır.⁵³¹

⁵²⁵ Walker, **Op.cit.**, s. 10 vd., Burada Walker, Theseus'un Thessalia kökenine değinmekte ve söz konusu kahramanın Atina ile olan sıkı ilişkisine ışık tutmaktadır.; Carpenter, **Op.cit.**, s. 164., Yazar, İ.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Theseus figürünün yaygın bir tema haline gelmesini vurgularken, Walker'ın yukarıda değindiği farklı kökenlerin yok edilerek tamamıyla Atina'ya özgün bir kahraman olarak yaratılmasına değinmektedir. Ayrıca Theseus'un, Atina'nın propaganda aracı haline gelerek siyasi bir karaktere dönüştüğü de eklenmektedir.

⁵²⁶ Theseus'un Herakles'in alternafi olarak ortaya çıkmasına daha önce de değinilmişti. Herakles'in Pholos, Nessos vb. Kentaurolar ile mücadeleleri, Theseus'un popülelik kazanmasından sonra Theseus, Peirithoos ve Thessalia Kentauromakhia'sına doğru yönelmiştir. Özellikle Thessalia mitosunda Theseus'un önemli rolü ortadadır. Bu açıdan, Theseus'un Kentauromakhia'da da önderliği ele aldığı düşünülebilir kanısındayım., Walker, **Op.cit.**, s. 50.; Schefold (Arkaik), s. 167. vdd.; Schefold (Urkönige), s. 150-151.

⁵²⁷ **Ibid.**, s. 233.

⁵²⁸ Carpenter, **Op.cit.**, s. 164.

⁵²⁹ Schefold (Arkaik), s. 150.

⁵³⁰ Nilsson, **Op.cit.**, s. 50.

⁵³¹ Fink, **Op.cit.**, s. 314.

Kentauromakhia'ya Theseus motifi, mücadeleye Lapith kral Peirithoos'un iyi bir dostu olması nedeniyle dolaylı yoldan katılmaktadır.⁵³² Kentaurların atası sayılan İksion ile karısı Dia'nın oğlu olan Peirithoos'un, bir Lapith önderi olarak aslında Zeus'un oğlu olduğu söylenmektedir.⁵³³ Köken açısından Kentaurlar ile akraba olan Lapithler ki, Peirithoos'un babası İksion bir Lapith'dir⁵³⁴, Yunanistan'ın kuzeyindeki Thesalia bölgesinde, (Pindos, Pelion ve Ossa dağlarının eteklerinde) yaşamaktadırlar.⁵³⁵

Efsaneye göre yiğitlikleriyle oldukça ünlene iki arkadaş, Peirithoos'un onu sınamak için giriştiği bir hırsızlık olayı sayesinde tanışmışlardır. Bunun için Peirithos, Attika'da Marathon Ovası'nda otlamakta olan ve Atinalı kahramana ait olan bir sığır sürüsü çalmış ve böylece peşine takılan Theseus ile karşılaşmıştır.⁵³⁶ Birbirlerinin cesaretleri hakkında yeterince bilgileri olan iki kahraman bu hırsızlık olayını bir kenara bırakarak, sonsuza değin dost kalmaya ant içmişler ve yer altı dünyasından Persephone'yi ve Sparta'dan Hellen'i kaçırmaya çalışmışlardır.⁵³⁷

Kenthaurmakhia'nın Theseus ile ilgili versiyonu, Peiroithoos'un Hippodameia ile olan düğününde gözlenmektedir. Buna göre evlilik törenine; Peleus ile Thetis'in düğünlerinde sebep oldukları kötü sonuçlar yüzünden savaş tanrısı Ares ve kavga ve çekişme tanrıçası Eris dışında tüm Olymposlu tanrılar, Thessalia prensleri ve Lapith kralı Peirithoos'un İksion dolayısıyla kuzenleri olan Kentaurlar da davet edilmiştir.⁵³⁸

Mitosun gelişimine göre düğün sırasında içtikleri şaraptan dolayı sarhoş olan atadamlar, Peirithoos'un karısı Hippodameia'yı kaçırmaya kalkmışlar ve böylece iki akraba topluluk arasında savaş çıkmıştır.⁵³⁹

⁵³² Walker, **Op.cit.**, s. 14.

⁵³³ Homeros, **İlyada**, II 740.; Graves, **Op.cit.**, s. 104.

⁵³⁴ LIMC V, s. 857., İksion maddesi.

⁵³⁵ Diodorus, IV. 69. 1-3.

⁵³⁶ Plutarchus, **Theseus**, XXX. 1-5., Ayrıca, bu antik kaynak ele aldığı eserde Peirithoos'un karısı olarak Hippodamei'yi değil Deidamia'yı göstermektedir.

⁵³⁷ Fink, **Op.cit.**, s. 314.

⁵³⁸ Graves, **Op.cit.**, s. 104.

⁵³⁹ Castriota, **Op.cit.**, s. 34.

Kentaumakhia'nın nedenlerinden bir başkası ise Diodorus'a dayanan bazı çevreler tarafından, İksion'un Zeus tarafından cezalandırılmasının ardından gelişen olaylara bağlanır. Buna göre Lapithler ile Kentaurular arasındaki savaşın ilk nedeni, babası İksion'dan sonra Thessalia tahtını ele geçiren Peirithoos'un, kuzenleri Kentauruların tahtı paylaşma isteklerini geri çevirmesidir. İlerleyen süreçte akrabalar arasında anlaşma sağlandıktan sonra, ikinci çatışma yukarıda da belirtildiği üzere, Peirithoos'un düğününe kuzenlerini de davet etmesi ve burada şaraptan sarhoş olan Kentauruların gelini kaçırmaya kalkışmaları nedeniyle meydana gelmiştir.⁵⁴⁰

Çelmişti şarap ünlü at adam Eurytion'un da aklını, Lapithlere geldiğinde, ulu canlı Peirithoos'un konağında; şarapla çılgına dönmüş ve çok kötü şeyler yapmıştı o. Yiğitleri bir öfkedir almış, yakalamışlardı onu ve sürükleyip atmışlardı dış kapıdan sokağa, kesmişlerdi insafsız tunçla kulaklarını ve burnunu, o da kudurmuştu büsbütün ve ayrılmıştı oradan, şaşkın gönlünde öç almayı kura kura. At adamlarla insanlar arasında kavga çıktı bu yüzden, o sarhoş oldu bundan ilk kötülüğü gören.⁵⁴¹

Konu hakkında en erken kaynaklardan bir olan Homeros'da bu şekilde verilen Kentaumakhia, Kentaur Eurytion'un sebep olduğu bir çatışma olarak aktarılırken, bazı kaynaklara göre düğüne davet edilmeyen Eris ve/veya özellikle Ares'in intikam almak için Kentauruları içkiyle kendilerinden geçirerek, düğünü sabote etmesiyle meydana gelmiştir.⁵⁴² Kutlamada at-adamlar ile savaşanlar arasında düğüne davet edilmiş bulunan Theseus da vardır. Atina kahramanı, gelin Hipodameia'yı kurtarmış⁵⁴³ ve saldırganları yurtları olan Pelion Dağı'ndan dışarı atana kadar kovalamıştır.⁵⁴⁴

Kentaumakhia'nın bu versiyonunda Theseus'un yanı sıra değinilmesi gereken bir başka isim, ilerideki bölümde sıkça karşılaşacağımız üzere Lapith Kaineus'tur.⁵⁴⁵ Bu mitosunu konu alan sanat eserlerinde oldukça yoğun bir şekilde gözlemlenmesi itibariyle önem arz eden figür, söz konusu mücadelede vurgulanmış bir karakter olarak karşımıza

⁵⁴⁰ Tulumay, *Op.cit.*, s. 16.; Diodorus, IV. 70.

⁵⁴¹ Homeros, *Odysseia*, XXI. 295-304.

⁵⁴² Vergilius, *Aeneis*, VII. 304.; Tulumay, *Op.cit.*, s. 16.

⁵⁴³ Ovidius, *Metamorphosus*, XII. 224.

⁵⁴⁴ Graves, *Op.cit.*, s. 105.

⁵⁴⁵ Hesiod, *Schild of Heracles*, 175-190.

çıkar.⁵⁴⁶ Aslında bir kadın olan bu karakter, Hellen mitolojisinde nadir rastlanan bir olay vasıtasıyla cinsiyet değiştirerek erkek olmuştur.⁵⁴⁷ Poseidon, önceleri Kainis adındaki bu kahramana aşık olmuş ve karşılık olarak tanrıdan yaralanmayan bir erkek haline dönüştürülmesini isteğini kabul etmiştir.⁵⁴⁸ Böylece Kaineus adını alan kahraman, Lapithler ile Kentarlar arasındaki mücadeleye katılmıştır. Kaineus ölümsüz olduğundan, Kentauros tarafından ancak toprağa gömülerek etkisiz hale getirilebilmektedir.

1.2. Hellen Sanatı'nda Kentaurosların Ortaya Çıkışı ve İmgenin Gelişimi

Söz konusu bölüm ile ilgili olarak; burada Kentaurosların ayrıntılı bir tanımlamasını yapmak ve orijinlerine derinliğine inmek olmadığı belirtilmelidir. Yalnızca bu mitolojik motifin kaynaklarına değinerek, asıl konuya yardımcı birtakım veriler ile çalışmanın daha iyi desteklenmesini sağlamaktır. Bu bakış açısı, kanımca, hem konunun belirli bir bütünlük içerisinde ele alınmasını sağlayacak ve hem de mitolojinin Hellen Sanatına tanıştırılma süreci ve burada ortaya çıkışları daha nesnel gözlemlenebilecektir.

Mitoloji aracılığıyla, ünlü at-adamlarının Grek Sanatı'nda oynadıkları rol hakkında bir çok yorum yapılmakla beraber, onların nasıl ortaya çıktıkları hakkında net bir veriye sahip değiliz. Mitolojik geçmişleri, Kentaurosları, Hellen kültürüyle özdeşleştirir, fakat bir form olarak nereden kaynaklandıkları sorusuna ise yanıt vermez.

Bilimsel çevreler, Kentauros tiplemesinin kaynağını, Doğu'da aramakta, bu açıdan bakıldığında, ilk olarak Kassite sınır taşlarındaki koruyucu niteliğiyle beliren Kentaurlar, kaynağını buradan almaktadırlar.⁵⁴⁹ Figürün gelişim sürecinde, özellikle Yakın Doğu baskındır ve Sagittarius ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.⁵⁵⁰ Kassite*ye

⁵⁴⁶ B. Cohen, "Paragone: Sculpture versus Painting, Kaineus and the Kleophrades Painter", *Ancient Greek Art and Iconography*, (1983), s. 171.

⁵⁴⁷ Carpenter, *Op.cit.*, s. 170.; DuBois, *Op.cit.*, s. 29.

⁵⁴⁸ "Caeneus was formerly a women, but after that Poseidon had intercourse with her, she asked to become an invulnerable man; wherefore in the battle with centauros he thought scorn of wounds and killed many of the centaurs; but the rest of them surrounded him and by striking him with fir-trees buried him in the earth.", Apollodorus, *Epithome*, I. 21-22.

⁵⁴⁹ P. V. C. Baur, *Centaur In Ancient Art*, (Berlin, 1912), s. 1.

⁵⁵⁰ DuBois, *Op.cit.*, s. 27.; M.E. Özel / T. Saygıç, *Gökyüzünü Tanıyalım*, (Ankara, 1997), s. 73., Sagittarius, bir takım yıldız olarak mitolojiden kaynaklanır. Yay çeken Kentauros olarak bilinmektedir.

Babil Bölgesi'nin kuzeyinden gelen hükümdarlar, aktarıldığına göre, kendine özgü geleneklerinden biri olan; ülke sınırlarını belirlemek için taşlar kullanmakta ve elinde bir ok geren Kentaur betimlemeleri ilk olarak bu materyallerde ortaya çıkmaktadır.⁵⁵¹

Kentaurosların en erken örneklerinin ortaya çıktığı bölgelere dair gösterilebilecek bir başka coğrafi alan da Kıbrıs'tır.⁵⁵² Enkomi'de bulunan ve Geç Broz Çağı'na tarihlendirilen iki Kentaur ve yine aynı bölgede Aya İrini kutsal alanında tespit edilenler ile ilişkilendirilmiş, Enkomi kültürünün keramikler ile tespit edilen ve İ.Ö. 11-10. yüzyıllar ve belki de daha erkene inen varlığı, at-adamların söz konusu inanış içerisinde önemli bir yeri olduğunu düşündürmüştür.⁵⁵³ Bulgularan Kentauros heykelciklerinin, bölgede insan biçimli fakat boğa boynuzlu heykeller ile betimlenen yerel verimlilik tanrısına bir sunu olarak yapıldıkları ve söz konusu at-adamların bir hizmetçi-uşak niteliği taşıdığı tespit edilmiştir.⁵⁵⁴

Dikkatler; Batı-Doğu arasında önemli bir merkez olarak bilinen Kıbrıs'ın, imgenin Batı Sanatı'na tanıtılmasında bir adım olup olmadığı üzerinde yoğunlaşmakta⁵⁵⁵ ve Kentaurosların, İ.Ö. 3. milenyum sonlarından beri bilinen Doğu orijinleri, onların Hellen kültürüne tanıtımında, Kıbrıs'ın önemli bir rolü olduğu gerçeğiyle, özellikle Orientalizan dönemde gerçekleştiği vurgulanmaktadır.⁵⁵⁶

Bazı çevreler ise, Balkanlarda gözlemlenen ve İ.Ö. 5. binlere ait olduğu tespit edilen boğa-adam, keçi-adam biçimindeki tanrıların Grek mitolojisindeki Dionysos, Satirler, Silenler ve Kentaurosların ataları olduğunu ileri sürmektedirler.⁵⁵⁷ Buna göre

⁵⁵¹ Baur, **Op.cit.**, s. 2.; Yazar, örneklerden birinin Sagittarius olarak nitelendiğini belirtirken, kendisi bu tip betimlemelerin herhangi bir şekilde söz konusu anlam taşıyabileceğini reddetmektedir. Ona göre buradaki Kentaur motifi, sınır taşları sembolizmine uygun olarak *kötülüğü kovucu* "ward off evil" anlamını ifade etmektedir.

⁵⁵² V. Karageorgis, "Note on Some Centaurs From Cyprus", **XAPIETHPION EIS A.K. OPAANAON 2.** (1966), s. 160-169.

⁵⁵³ **Ibid.**, s. 161. vd.; Yazar, Kentauros kavramının normalde at ve insan bedenlerinin karışımı olan yaratıklar için yapılan bir tanımlama olduğunu, bölgedeki özel şartlardan dolayı bu terimi aynı zamanda insan ve boğa karışımı (Minotauros) yaratıklar içinde kullandıklarını belirtmektedir.

⁵⁵⁴ **Ibid.**, s. 164.

⁵⁵⁵ **Ibid.**, s. 166.

⁵⁵⁶ **Ibid.**, s. 169., "The first centaur in Greek art appear in the 8th century B.C. at the end of the geometric period, when the first oriental influences started appearing in Greek art.", s. 161.

⁵⁵⁷ M. Gimbutas, **The Language of the Goddess**, (London, 1989), s. 178.

Hellen Protogeometrik ve Arkaik dönemi vazo resimlerinde, Kentaurosların ve Satirlerin bitki imgeleriyle birlikte betimlenmiş olmaları, onların; doğanın ölüp-dirilmesini temsil eden bir takım bakire tanrıçalar ile bağlantılı olduklarını ortaya koyarken, bilindik ilkbahar-kış yenilenmelerini temsil eden festivallerin birer parçasıdır.⁵⁵⁸

Kentaurosların bilinen fizyonomileri onların atlarla olan sıkı ilişkisini ortaya koyar ve dolayısıyla gelişimlerinde bu hayvan ile bağlantılanan taraflar mevcuttur. Mitolojik at-adamların ortaya çıkışını, atların önemli bir materyal olarak ilk kez belirledikleri coğrafyalara bağlayan teze göre Kentauroslar yine Doğu ile özdeşleştirilmektedir.⁵⁵⁹ Girit'te bulunan ve üzerinde bir Kentaurosun betimlendiği mühür üzerine yaptığı yorumlarda, Baur, bunun Girit'te ünik bir eser olması dolayısıyla, onun Babil'den ithal edilmiş bir eser olma olasılığına değinirken, atın orijininin bahseder; dolayısıyla atın buradaki varlığından Kentaurosların olası kökenini destekleyen bu veriye işaret etmektedir.⁵⁶⁰

Diğer yandan atın, Yunanistan'a, diğer bölgelere nazaran geç gelişi (İ.Ö. 2000'ler) dolayısıyla süvarilerin yöre halkı üzerinde yaptığı güçlü etkinin, Kentauros mitoslarının doğmasına yol açtığına dair yorumlar da yapılmaktadır.⁵⁶¹

Mitosun kaynağı ve atın Kentauroslar üzerindeki etkisi ne olursa olsun Hellen Sanatı'nda ilk at-adam betimlemesi Euboea'daki Lefkandi'den gelmektedir (Resim 24).⁵⁶² İ.Ö. 10. yüzyılın 4. çeyreğine tarihlenen bu eser, kilden yapıma, silindirik vücutlu, üzerinde geometrik desenler bulunan bir Kentauros'dur.⁵⁶³ Doğu'nun birer uzantısı olarak görülen bu imgeler⁵⁶⁴, Hellen Sanatına alınmasının ardından gelişimlerinin ilk adımı, bir

⁵⁵⁸ *Ibid.*, s. 180., Yazar Kentaurosların sık sık ellerinde dallar taşıırken betimlendiklerini vurgular.

⁵⁵⁹ Baur, *Op.cit.*, s. 1., Yazar, belki de Kentaurosların kökensele tarihinin, atın kökensele tarihinde aranması gerektiğini belirtir.

⁵⁶⁰ *Ibid.*, s. 2.

⁵⁶¹ J. M. Camp, *Horses and Horsemanship in the Athenian Agora*, (Athens, 1998), s. 3.

⁵⁶² A. Demetriou, *Cypro-Aegean Relations in the Early Iron Age*, (Göteborg, 1989), s. 51., Eser: 36. cm uzunluğunda ve 26 cm yüksekliğindedir.

⁵⁶³ Boardman (GSAP), s. 9., ayrıca bakınız figür 4.

⁵⁶⁴ Boardman (GSAP), s. 188.

insan vücudunun akransına at vücudunun eklenmesi şeklinde başlamıştır.⁵⁶⁵ Konuya dair önemli otoritelerden biri olan Baur'a göre Kentauros tasvirleri sırasıyla; ön ayakları atları gibi olan betimler (Grup A), ön ayakları insanlarınki gibi olan betimler (Grup B) ve ön ayakları insanlarınki gibi olan fakat toynakla biten betimlemeler (Grup C) şeklinde ortaya çıkmaktadırlar.⁵⁶⁶ Hellen tasvirleri ise, yukarıda sayılan grupların en erken örneklerini temsil eden Grup A ve Grup B'yi karışık olarak Geometrik Dönemde kullanmaya başlamışlar, daha sonra ise Grup C gelişim göstermiştir.⁵⁶⁷ Lefkandi örneğinde olduğu gibi, insan bacakları formu gözlemlenen örneklerin değişimi ve bacakların tamamıyla at örneğini taklit etmesinin, İ.Ö. 7. yüzyıldan sonra olduğu söylenmektedir.⁵⁶⁸ Geometrik dönemde genellikle ağaç ve ağaç dalları taşınmaları, bunların silah olarak kullanıldığını akla getirirken, bazı örneklerdeki hayvan figürleri ise, avcılığı düşündürmüştü; bazı örnekler ise Kentaurosları kılıç, çifte balta ve mızrak ile betimlerken Kentaurosların ekipmanlarının değişimini akla getirmişlerdir.⁵⁶⁹ Daha sonraki süreçlerde ise tasvirlerin vahşiliği ön plana çıkaran bir tutum içerisinde ilerlediği belirtilirken, özellikle İ.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda önemli bir pazara sahip olan Attika vazoları, Kentauros betimlemelerinin Attika etkisine girmesini sağlamıştır.⁵⁷⁰ İ.Ö. 5. yüzyıldan itibaren, vahşiliğin daha da vurgulanması ön plandadır.⁵⁷¹

Çalışmanın konusu açısından, Kentauros mitolojisi asıl anlamını da bu süreçte (5. yüzyıl) kazanmıştır. Hellen Uygarlığında; kültürün dışındakileri, insan-hayvan farkını, Hellen olmayı betimlemede, üreme ve evlilik kavramlarına bağlı olarak kendilerinden

⁵⁶⁵ B. Schiffler, *Die Typologie des Kentauren In der Antiken Kunst*, (Frankfurt, 1976), *Op.cit.*, s. 163., Yazar bunun İ.Ö. 10 yy.'dan İ.Ö. 7. yüzyıla kadar olan süreçte gözlemlendiğini vurgulamaktadır.; Thomas, *Op.cit.*, s. 48.

⁵⁶⁶ Baur, *Op.cit.*, s. 1. vdd., 78. vdd., 130. vdd., ayrıca bakınız ilgili referansın önsözü.; Schiffler, *Op.cit.*, s. 167.

⁵⁶⁷ Baur, *Op.cit.*, s. 135.; Diğer otoriteler ise Kentaurosların önceleri, bir insan vücudunun arkasına at bedeninin yerleştirilmesi ve daha sonra ise, at bedeninin üzerine insan gövdesinin üst bölümünün yerleştirilmesi şeklinde olduğunu belirtmektedirler., Alanyalı, *Op.cit.*, s. 259.

⁵⁶⁸ Schiffler, *Op.cit.*, s. 163.

⁵⁶⁹ *Ibid.*, s. 164.

⁵⁷⁰ *Ibid.*, s. 166.

⁵⁷¹ *Ibid.*, s. 167.; "The image on sixth- and fifth century pots develop the satyr as the heroic failure, always desiring, and always under the influence of, wine and women, sometimes indulging but never satisfying his desires; the imagery develops the centaur as a creature engaged in combat, whose capability for highly cultured behaviour is always finally compromised by conflict", Asmole, *Op.cit.*, s. 54.

ayrı olan unsurları tanımlamak için kullanılmışlardır.⁵⁷² Bunun en güzel örneklerinden birisi, Parthenon tapınağında sergilenir.⁵⁷³ Gerek alınlıklarda ele alınan ve gerekse metoplardaki diğer mitoslar ile birlikte, Kentauromakhia şiddet içeren manzaralar ile ortaya konmaktadır.

Onların Klasik dönemde kazandıkları bu vizyon, yine aynı döneme tarihlendirilen Zeuksis'in resmi ile bir kez daha değişime uğratılmış, önceki sürecin saldırgan, vahşi atadamlar yumuşatılarak bir aile formu içerisinde verilmiştir.⁵⁷⁴

---

⁵⁷² DuBois, *Op.cit.*, s. 27, 96.

⁵⁷³ Castriota, *Op.cit.*, s. 152.

⁵⁷⁴ Smith, *Op.cit.*, s. 136.; Resimde anne ve baba Kentauroslar ikiz bebekleriyle ilgilenirken gösterilmiştir., Pollitt (Art), s. 157, Yazar Lukian'dan aktarmaktadır.

2. KENTAUIROMAKHIA

2.1. Anlam Olarak Kentauromakhia

Antik mitoloji aracılığı ile bu şekilde tanıttığımız at-adam söylenceleri, sadece ve sadece eskiçağa dair bazı inanç ve efsane fragmanları olarak değil, aynı zamanda günlük yaşamın, sanatın ve hatta bazı tarihi olaylara bağlı olarak siyasetin de birer parçası olarak izlenilmektedirler.

Bu açıdan, onların, Amazon ve Gigantlar ile olan benzerlikleri ve bağları, çeşitli bilim çevrelerince sık sık dile getirilen ve göz önünde bulundurulmuş önemli özellikleri arasında yer almaktadır.

Kentauroslar ve Kentauromakhia'nın tüm bunlar eşliğinde, Hellen düşünce yapısında oynadığı rol ve hizmet ettiği sosyal kurallar sistemi, tıpkı Amazonlar'da olduğu gibi evlilik, kültür, yabancı-barbar kavramlarının tanımlandığı bir ortam içerisinde anlam kazanmaktadır.⁵⁷⁵

Hellen mitolojisine, yine, tıpkı Amazonlar'da olduğu gibi Herakles ve Theseus söylenceleriyle giriş yaptığı tespit edilen bu varlıklar⁵⁷⁶, zaman içerisinde sosyal yaşamın aldığı şekillere göre farklı anlamlar kazanmışlardır.⁵⁷⁷ Daha önce de belirtildiği gibi Kentauroslar'ın Herakles ile olan maceraları, kahramanın dördüncü görevi olan Eurymanthos yaban domuzunu yakalama işinde Pholos'a konuk olmalarıyla başlamıştır.⁵⁷⁸ İyi huylu Kentauroslar olarak bildiğimiz Pholos'un ve Khiron'un, saldırgan olan diğer at-adamlar ile birlikte Herakles tarafından öldürülmeleriyle sonuçlanan bu mücadeleler, Arkaik Hellen sanatının önemli bir dönemini kapsayan Siyah Figür vazo resimlerinde popüler bir konu olarak, 5 yüzyılın ortalarına, Kırmızı Figür sitiline dek sürmüştür.⁵⁷⁹

Kentauromakhia'nın Theseus ile olan tasvirleri ise; silahlı Lapithler'in herhangi bir kadın figüründen yoksun olarak betimlendikleri sahneler, 470'lerden sonra ise

⁵⁷⁵ Dubois, *Op.cit.*, s. 27.

⁵⁷⁶ *Ibid.*, s. 32.

⁵⁷⁷ *Ibid.*, s 28-29.

⁵⁷⁸ Smith, *Op.cit.*, s. 124.

⁵⁷⁹ *Ibid.*, s. 126.

Kentaurosların kadın ve çocukları kaçırmaya girişimlerinde, Lapithler'in çıplak elle savaştıkları betimler ve Thessalia Kentauromakhia'sı⁵⁸⁰ olarak da anılan ve Kentauroslar'ın Lapith kralı Peirithoos'un düğününde yaptıkları saldırı betimlemeleri olmak üzere, farklı yapılar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸¹

Her iki Hellen kahramanı dolayısıyla alışık olunan mitos formlarında Kentauroslar, barbarlığın simgeleri olarak anlamlandırılmaktadırlar.⁵⁸² Onların bu şekilde algılanmalarında, belki de sahip oldukları ve/veya sanatçılarda ortaya konan ve antik inanışların bir parçası olarak karşımıza çıkan özellikleri etkin bir rol oynamaktaydı. Bilindiği gibi söz konusu varlıklar; at ile insan birleşiminden oluşan bir fiziksel yapı sergilemektedirler.⁵⁸³ Fizyonomileri, Hellen düşünce yapısı içerisinde vahşi, acımasız ve kontrol edilemeyen güçlerin birer sembolizasyonu olarak algılanmalarında etkin rol oynamış gibidir.⁵⁸⁴ Bu açıdan, özellikle Amazon ve Kentaurosların, uzakta, kültürün ve medeniyetin sınırlarında yaşayan varlıklar olarak temsil ettikleri kavramların Hellen toplumunda tanımladıkları noktalar; başlıca seksüel, kültürel, dini ve birer varlık olarak farklılığın vurgulanmasına hizmet etmekteydi.⁵⁸⁵

Amazonlar ile aynı kavramlarının , evliliğin ve üremenin karşısında yer alan, dolayısıyla Hellen medeniyetinin düşmanları olarak nitelenen bu varlıklar, mitoslarının hemen hemen her anında söz konusu saldırganlıklarını sergilemektedirler.⁵⁸⁶ Öte

⁵⁸⁰ Schindler, *Op.cit.*, s. 68.

⁵⁸¹ Smith, *Op.cit.*, s. 170.; Thomas, *Op.cit.*, s. 47.

⁵⁸² Osborne, *Op.cit.*, s. 60.

⁵⁸³ LIMC VIII, "Kentauroi et Kentaurides", s. 671.

⁵⁸⁴ DuBois, *Op.cit.*, s. 25-46., DuBois bu konuda oldukça etkili bir tespit yapmaktadır. "Male citizens in the fifth century knew themselves to be different from females, barbarians, animals; the philosophers of the fourth century told them why they were different", *Ibid.*, *Op.cit.*, s. 18.; Hellen sosyal sistemine dair yapılan bu önemli açıklama, efsanevi söylenceler bütünü olarak Kentaurosların, nasıl algılandıklarına dolaylı yoldan ışık tutmaktadır. Benzer şekilde Amazon mitosunun aldığı formların (bkz. ilgili bölüm), önceki bölümlerde ortaya konmaya çalışıldığı kadarıyla Hellen toplumunda kadına olan yaklaşım ve evlilik kavramlarıyla olan ilgisi, Kentauros efsaneleriyle de farklı noktaları aydınlatmaktadır.

⁵⁸⁵ *Ibid.*, s. 27., Kentauroslar'ın ilk olarak Yakın Doğu Sanatı'nda, sınır taşlarında temsil edilen ve hudutları koruyan, kutsal birer figür olarak karşımıza çıkmalarından sonra, Hellen mitolojisinde aldığı formun, medeniyetin karşısındaki düşmanlar olduğu vurgulanmaktadır.; Castriota, *Op.cit.*, s. 35.; Baur, *Op.cit.*, s. 2.

⁵⁸⁶ Tyrell, *Op.cit.*, s. 20., Yazar, Parthenon'da doğu yüzdeki Gigantomakhia'nın anlamı konusunda açıklamalarda bulunurken, bunun, söz konusu devlerin şiddeti üzerine tanrıça Athena'nın zaferinin simgeleştirilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre benzer vurgu, şiddetin birer yaratık-hayvan olarak

yandan Kentauroslar, savaşçı kadınların niteledikleri kadınsal güce karşıt olarak, tamamıyla erkeksi bir görümüm içerisinde, ideal olan unsurlara karşıttılar.⁵⁸⁷ Hellen toplumunun tanımladığı bu ideallerden biri olan meşru evliliğin karşısında oluşları, ilk olarak ataları İksion dolayısıyla vurgulanmaktadır.⁵⁸⁸ Buna göre, kayınbabasını Eioneus'u öldürdükten sonra Zeus tarafından affedilen kahraman, evlilik karşıtı karakterini Zeus'un karısı Hera'ya tecavüze kalkışıyla ortaya koymuş ve bunun sonucunda da sonsuza dek acı çekmekle cezalandırılmıştır.⁵⁸⁹

Çeşitli çevrelere göre konuyla ilgili bir başka örnek, Herakles'in Pholos'u ziyaretinde gizlidir. Kahramanın içmek istediği şarabı, misafirine sunmakta, Kentaurosların ortak malı sayılması nedeniyle gönülsüz davranan Pholos ve şarabın içildiğini anlayarak Herakles'e saldıran diğer at-adamlar; Hellen değerlerince oluşturulan paylaşım ve konukseverlik kurallarını çiğnemişler ve Hellen kahramanıyla söz konusu ırk arasında kurulan dostluğu bozmuşlardır.⁵⁹⁰ Ayrıca, medeniyetin gerektirdiği gelenek ve göreneklerin at-adamlar tarafından bozulması, Herakles'in Kentauros Nessos ile olan hikâyesinde ve Lapith kralı Peirithoos'un Hippodameia ile olan evlilik töreninde çıkan kargaşada da gözlenmektedir.⁵⁹¹

Kentauros ve Kentauromakhia mitosu, anlaşıldığı kadarıyla, Arkaik dönemden Klasiğe ve daha sonraki çağlara doğru bir gelişim içerisindedir. Bilim çevreleri, söz konusu nitelermeyi yaparken özellikle Herakles'in, İ.Ö. 6. yüzyıl sonlarından başlayan süreçlerde, yerini Theseus'a bırakmaya başlamasını dikkate almaktadırlar.⁵⁹² Theseus merkezli Kentauromakhia, Hellen yaşamında daha önemli ve daha kapsamlı bir

---

tasvir edildiği Kentauromakhia temasında da ortaya çıkmakta ve Parthenon; Amazonomakhia ve Troia'nın düşüşü sahneleriyle birlikte, Atinalılar'ın tanrıçaları Athena önderliğinde barbarların üstesinden gelmelerini simgeleştirmektedir.

⁵⁸⁷ *Ibid.*, s. 82.

⁵⁸⁸ DuBois, *Op.cit.*, s. 28.

⁵⁸⁹ LIMC V, "Ixion", s. 857.

⁵⁹⁰ DuBois, *Op.cit.*, s. 28.

⁵⁹¹ *Ibid.*, s. 29., Kentauroslar, insan kültürünü oluşturan ve onu hayvanlardan ayıran önemli yapı taşlarından biri olan paylaşımı, evlilik kurallarını bilinçli olarak çiğnemektedirler.; Herakles Hellen uygarlığı'nın koruyucusu olarak, bu canavar toplumuyla (Kentaurlar) ile de savaşmak zorundadır., Thomas, *Op.cit.*, s. 49.

⁵⁹² Theseus'un Herakles yerine tercih edilmeye başlanması, İ.Ö. 510'lardan sonralara verilmektedir., Tyrell, *Op.cit.*, s. 3.

popülarite kazanmış gibidir.⁵⁹³ Antik Yunan Anakarası'nın kuzeyinde bulunan Thessalia Bölgesi⁵⁹⁴, Lapith ırkının yurdu olarak bilinir⁵⁹⁵ ve dolayısıyla Kentaurosların Lapith kralı Peirithoos'un düğününde başlattıkları kavgaya işaret eder. Theseus figürü de, at-adamlar söylencesinde, Peirithoos'un arkadaşı olarak⁵⁹⁶ Thessalia versiyonunda karşımıza çıkar ve böylece yeni Hellen kahramanın söz konusu mitoloji ile bağlantısı oluşturulur.

Diğer yandan, Theseus'un, Kentauromakhia ile bağlantısını bazı otoriteler farklı şekilde dile getirmektedirler. Bu bakış açısına göre, Theseus aslında Attika kökenli bir kahraman olarak değil de, bizzat Thessalia'lı bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁹⁷ Peirithoos ile birlikte Lapith kavminin birer kahramanı olarak Thessalia'dan, deniz yoluyla ilk olarak Marathon yakınlarına göçmüşler, oradan da Trozen'e yerleşmişlerdir.⁵⁹⁸ Bu açıklama, literatürde Theseus'un neden üç ayrı bölgenin (Thessalia, Attika ve Trozen) kahramanı olarak karşımıza çıktığını aydınlatmasının yanında, Theseus'un, Kentauromakhia'ya Peirithoos'un bir arkadaşı olarak değil de, bizzat bir Lapith olarak katıldığını ortaya koymaktadır.⁵⁹⁹ Theseus'un olası yurdu hakkındaki bu veriler henüz tartışmalı olmakla birlikte, söz konusu ismin, çalışmanın konusu açısından önemi büyüktür. Çünkü Kentauromakhia'ya yeni anlamlandırmalar ve boyutlar kazandırmıştır.

Lapith ve Kentauroslar arasındaki savaş, Thessalia'da, uygar unsurların, medeniyetten uzak olana, vahşi orman varlıklarının (Kentauroslar), insanlara karşı çıkışlarını simgelemektedir.⁶⁰⁰ Bu açıdan, Kentauromakhia, özellikle 5. yüzyıldan

⁵⁹³ Thomas, *Op.cit.*, s. 47., Yazar, İ.Ö. 5. yüzyılın başlarından itibaren Herakles motifinin düşüşe geçişini, sanatta Theseus modasının başlamasına, dolayısıyla, Kentauros mitosunun Thessalia versiyonunun gündeme gelişine işaret etmektedir.

⁵⁹⁴ Boardman (Eski Yunan), s. 12.

⁵⁹⁵ Walker, *Op.cit.*, s. 41.

⁵⁹⁶ Smith, *Op.cit.*, s. 170.; Plutarckhus, *Theseus*, XXX.

⁵⁹⁷ Walker, *Op.cit.*, 11. vd.

⁵⁹⁸ *Ibid.*, s. 9.

⁵⁹⁹ *Ibid.*, s. 10.

⁶⁰⁰ Thomas, *Op.cit.*, s. 49.

itibaren Persler'in, Hellen bilincindeki resimleriyle yakından ilişkilidir.⁶⁰¹ Mitosun erken çeşitlemelerinde anlaşmazlık; Eurytion adlı Kentauros'un içkiyi fazla kaçırıp, Peirithoos'un evinde bilindik kaba davranışları yüzünden çıkmakta ve bunun sonucunda Lapithler tarafından kulakları ve burnu kesilerek uzaklaştırılmakta, diğer at-adamlar ise bundan sonra olaya karışmaktaydılar.⁶⁰² Kentauroslar'ın, Peirithoos'un düğününde toplu olarak ortaya çıkarak, Lapith kadınlarına karşı söz konusu saldırganlıklarını sergiledikleri yeni formun, özellikle Pers Savaşları sonrasındaki dönemde gözlemlendiği belirtilmektedir.⁶⁰³ İşte bu noktada Kentaumakhia; Theseion'daki duvar resmi örneğiyle⁶⁰⁴, Yunanistan'ı işgalleri sırasında Persler'in sergiledikleri saygısızlığı simgelemektedir.⁶⁰⁵

Kentaumakhia'nın, Persler ile özdeşleştirilmesine en güzel örneklerden birini Herodotos vermektedir.⁶⁰⁶ Buna göre Darius'un İskit Seferi'nde Makedon sarayına konuk olan Pers elçileri, büyük kral adına geleneksel toprak ve su taleplerinin onaylanmasının ardından verilen şölende, sarhoş olan elçiler ev sahibi kral Amyntas'tan, kadın istemişler; istekleri yerine getirilse de sonunda bu ahlâksızlıklarından dolayı öldürülmüşlerdir.⁶⁰⁷ Görüldüğü gibi, Herodotos'un aktardığı Pers davranışı ile Thessalia Kentaumakhia'sinde, Kentaurosların oynadığı rol arasında büyük bir benzerlik vardır. İkisi de medeni bir dünyanın konukları olarak, Hellen gelenek ve göreneklerini hiçe saymış, saldırgan ve barbar davranışları nedeniyle yok edilmişlerdir.⁶⁰⁸

⁶⁰¹ *Ibid.*, s. 51.

⁶⁰² Homeros, *Odysseia*, XXI. 295-304.

⁶⁰³ Castriota, *Op.cit.*, s. 34. vd., Castriota söz konusu değişimin, İ.Ö. 470'den sonra, bir Erken Klasik Dönem gelişimi olarak değerlendirildiğini aktarmaktadır.

⁶⁰⁴ Kebrik, *Op.cit.*, s. 121.

⁶⁰⁵ *Ibid.*, s. 40 vd.; Theseion'un duvar resimleri İ.Ö. 478-470 yılları arasına tarihlenmektedir., Baron, *Op.cit.*, s. 33.

⁶⁰⁶ Herodotos, V. 18-19.

⁶⁰⁷ Castriota, Kentauroslar ile Perslerin özdeşleştirilmesine dair yapılan yorumlarda, söz konusu ayrıntının önemli olduğunu belirtir., Castriota, *Op.cit.*, s. 41.; Persler'in benzer diğer davranışları hakkında bkz., Herodotos, VIII. 33.

⁶⁰⁸ Woodford, *Op.cit.*, s. 162.

Thessalia Kentauromakhia'sının, Pers Savaşları ve Pers tehdidi ile özdeşleştirildiği tezini destekleyen verilerde biri de, İ.Ö. 5. yüzyıl içerisinde gerçekleştiğini bildiğimiz bu tarihi olaylar (Pers İstilası)⁶⁰⁹ ve söz konusu mitosun yaygınlaştığı sürecin aynı zaman dilimine denk gelmesidir.⁶¹⁰ Başka bir deyişle, antik sanatın Kentaurosuları konu almasındaki artış ve Pers tehdidinin yarattığı buhranlı dönem çakışmakta ve çeşitli otoritelerce bu analojinin bir tesadüf olmadığı vurgulanmaya çalışılmaktadır.⁶¹¹ Bu düşünce, söz konusu mitolojinin, Perslerin sanatta mecazi olarak betimlenmelerinde uygun bir niteliğe sahip olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır.⁶¹² Antik sanat üzerine yapılan yorumların, çalışmanın konusu açısından Kentaurosuları ile ilgisi; bu noktadan itibaren neden mecazi betimlemelerin tercih edildiği ve/veya Pers vb. unsurların direkt olarak canlandırılmalarından kaçınıldığı sorununa dayanır.⁶¹³ Günümüz bilim çevrelerince söz konusu probleme verilebilecek en güncel ve uygun yanıtın; Antik Sanat ve literatürde özellikle tarihi olayların direkt olarak betimlenmelerinin yasaklanmasının, en azından hoş görülmemesinin, Hellen sanatçıların Amazon ve Kentaurosuları bu yönde kullanmaya itmiş olduğu düşünülmektedir.⁶¹⁴

Bilindiği gibi İ.Ö. 5. yüzyıl itibariyle yaşanan tarihi olaylar, Hellenler'e oldukça sıkıntılı anlar yaşatmış olmakla birlikte, Persler'in Ege Dünyası'ndan atılması

⁶⁰⁹ İ.Ö. 6. yüzyıl sonu ve 5. yüzyılda Pers faaliyetleri hakkında bkz., O. Murray, "The Ionian Revolt", *CAH*, Volume IV., Ed: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald (Cambridge 1997, s. 461-490), s. 461. vdd.; Fol / Hammond, *Op.cit.*, s. 235.; N.G.L. Hammond, "The Expedition of Datis and Artaphernes", *CAH*, Volume IV., Ed: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald (Cambridge 1997, s. 491-517), s. 491. vdd.; N.G.L. Hammond, "The Expedition of Xerxes", *CAH*, Volume IV., Ed: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald (Cambridge 1997, s. 518-590), s. 518. vdd.

⁶¹⁰ DuBois, *Op.cit.*, s. 53.

⁶¹¹ Osborne, *Op.cit.*, s. 52-84., Yazar Kentaurosuları İ.Ö. 5. yüzyıldan itibaren ortaya çıkış nedenlerini tartışmaktadır.; Woodford, *Op.cit.*, s. 158-165., Theseion'un duvar resimlerinin başlattığı ileri sürdüğü gelenekte, söz konusu düşüncelere destek bulmak olasıdır. Buna göre, Thessalia Kentauromakhia'sı, mücadelelerin gruplar halinde verilmesi yeniliğini getirerek, Pers Savaşlarını nitelirmede uygun koşullar sağlamaktaydı.

⁶¹² Walker, *Op.cit.*, s. 58., Kentauros ve Amazonlar barbarlar olarak nitelenen Persleri kişileştirmede ve dolayısıyla verilen mücadelelerde Atina üstünlüğünün vurgulanması amacına hizmet etmektedir.

⁶¹³ DuBois, *Op.cit.*, s. 54.

⁶¹⁴ *Ibid.*, s. 55.; Alanyalı, *Op.cit.*, s. 265.

amacıyla⁶¹⁵ İ.Ö. 478-477 yılları arasında kurulan Attika-Delos Deniz Birliği'nin⁶¹⁶ Atina öncülüğündeki başarılı girişimleri ve Perslere karşı alınan zaferler, bir yandan Hellen dünyasını güçlendirirken, diğer yandan da Atina'nın, Birliği, Themistokles'in kurnaz politikalarıyla kendi istekleri doğrultusunda kullanarak, oluşan imparatorluğun lideri konumuna oturmasını sağlamıştı.⁶¹⁷ İ.Ö. 470'den itibaren karşılaştığımız Kimon ise, Atina'nın ve Attika-Delos Deniz Birliği'nin lideri olarak sivrilmiş ve kendi, dolayısıyla da Atina'nın politik nüfuzunu artırmak için faaliyetlerde bulunmuştur.⁶¹⁸ Kimon'un konumunu sağlamlaştırmak için çeşitli zaferleri kullandığı açıktır.⁶¹⁹ Bu konuda özellikle dikkate değer propaganda örneklerinden bazıları daha önce de belirtildiği üzere, babası Miltiades'in generali olduğu Marathon Savaşı (İ.Ö. 490) ve İ.Ö. 469'da Attika-Delos Deniz Birliği'nin Kimon önderliğindeki Eurymedon zaferidir.⁶²⁰ İşte bu açıdan, Thessalia Kentauromakhiası'nda önemli rol oynadığını bildiğimiz ve bütün Atinalı politikacıların bir model olarak kullandığı ileri sürülen Theseus figüründen⁶²¹, Kimon'un da yararlandığı vurgulanmaktadır.⁶²²

Kantauromakhia'nın, antik çağ politikasında Kimon aracılığıyla kazandığı sembolizasyonu, kendi propagandasının bir aracı olduğu ileri sürülen Theseion'da gözler önüne serilmekteydi.⁶²³ Skyros Adası'ndaki Dolopialı korsanlara karşı yaptığı İ.Ö. 475'deki seferin, bir kehanet⁶²⁴ dolayısıyla aynı zamanda ünlü kahraman

⁶¹⁵ P.J. Rhodes, "The Delian League to 449 B.C.", *CAH*, Volume V., Ed.: D.M. Lewis, J. Boardman, J.K. Davies, M. Ostwald, (Cambridge, 1997, s.34-61), s. 34.

⁶¹⁶ Kebric, *Op.cit.*, s. 116.

⁶¹⁷ *Ibid.*, s. 117.

⁶¹⁸ *Ibid.*, s. 118.

⁶¹⁹ DuBois, *Op.cit.*, s. 55.

⁶²⁰ *Ibid.*, s. 56.

⁶²¹ Walker, *Op.cit.*, s. 47.

⁶²² *Ibid.*, s. 56.

⁶²³ Castriota, *Op.cit.*, s. 33. vdd.

⁶²⁴ Kehanete göre, Theseus tartarostan döndükten sonra Atina'ya geldiğinde kenti oldukça bozulmuş karkaşalık içerisinde bulur. Burada kalamayacağını anlayarak, çocuklarını Euboea Adasına gönderdikten sonra kendisi de, Girit'e gitmek üzere deniz yolculuğuna çıkar. Çıkan fırtına, onu Skyros Adasına sürüklemiştir. Buranın kralı Lycomedes, Theseus'u bir uçurumdan aşağı fırlatarak öldürmüş ve çevresine Theseus'un kaza sonucu uçurumdan düştüğü söylentisini yaymıştır., Graves, *Op.cit.*, s. 109.; İ.Ö. 475'de

Theseus'un cesedinin bulunduğu ve söz konusu kutsal emanetlerin kahramanın ana yurdu Atina'ya geri getirildikten sonra konacağı yapı olarak Theseion tasarlanmıştı.⁶²⁵ Yapıda yer alan duvar resimlerinin konuları dikkat çekici bir biçimde; Theseus'un Poseidon'u deniz altındaki sarayında ziyaret edişi, Attika'nın Amazonlarca işgali ve Thessalia Kentauromakhiası'ndan oluşmaktaydı.⁶²⁶ Marathon Savaşı'nda babası Miltiades ve Eurymedon'da da bizzat kendisinin kazandığı zaferlere dikkat çekerek taraftar toplayan Kimon, bu süreçte Hellen bilincinde şekillenen düşman kavramı ve tepkiyi çok iyi kullanarak, bu unsurları Persler, dolayısıyla da Kentaurlar'a yönlendirmiş gibidir.⁶²⁷ Tarihsel gerçeklik, Perslere işaret etmekteyken⁶²⁸, daha önce de bahsedilen sanattaki prensipler nedeniyle eserler, Amazonomakhia, Kentaur ve Kentauromakhia'yı göstermekte⁶²⁹, Theseus önderliğindeki Atina'nın zaferleri vurgulanmaktaydı.⁶³⁰

Kimon'un Theseus'u bir propaganda aracı olarak seçişi, tesadüfi değildir. Bu mitolojik kahramanın Hellen sanatında ortaya çıkışına bir göz attığımızda, söz konusu düşünce daha da aydınlanmaktadır. Çeşitli kökenler önerilmekle birlikte Theseus baskın olarak Atinalı bir isim olarak karşımıza çıkar.⁶³¹ Sanatta asıl popülaritesine İ.Ö. 510'lardan sonra ulaştığı söylenen Theseus'tan önce Herakles'in yaygın olduğu

---

Atinalılara verilen kehanet Theseus'un vücudunun bulunarak geri getirilmesini öngörmekteydi. Bu sırada Skyros Adası'ndaki korsanlara karşı sefer yapan Kimon, adada bazı kemikler bulmuş ve bunların Theseus'a ait olduğunu söylemiştir. Atinalıları çok sevindiren bu haber, aynı zamanda Kimon'a da sempati kazandırmış ve Miltiades'in oğlu olarak kutsal bir görev yerine getirmişti., Walker, *Op.cit.*, s. 56. ; Plutarchus, *Theseus*, XXXVI; *Cimon*, XVIII.

⁶²⁵ Barron, *Op.cit.*, s. 20.

⁶²⁶ *Ibid.*, s. 58.; Castriota, *Op.cit.*, s. 33.; Thomas, *Op.cit.*, s. 50. ; Pausanias, I. 17. 2-4; Duvar resimleri İ.Ö. 478-470 yıllarına tarihlenir., Woodford, *Op.cit.*, s. 158.

⁶²⁷ Tyrell'e göre Kimon, Attika-Delos Deniz Birliği'nin saldırganlığını oldukça etkili bir biçimde kullanarak Persler'e yöneltmiştir., Tyrell, *Op.cit.*, s. 10. vd.; Walker, *Op.cit.*, s. 64.

⁶²⁸ İ.Ö. 490 Marathon Savaşı, 480 Salamis, 479 Plataia ve Mykale, 469 Eurymedon Savaşları.

⁶²⁹ DuBois, *Op.cit.*, s. 54.

⁶³⁰ Castriota, Theseion'dan bahsederken konuların bu şekilde seçiminin; ne sadece Theseus'un söz konusu süreçteki popülarlığının, ne Kimon'un kendisini mitolojik bir figür olarak Theseus'la bağlantılanmasının ilgisi olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre amaç, bunların yanında Atina'nın güncel endişelerinin moral ve etik birer algılaması olarak askeri başarıların sunumudur., Castriota, *Op.cit.*, s. 34.

⁶³¹ Walker, *Op.cit.*, s. 13. vd.

gözlenmektedir.⁶³² Tiran Peisistratos ve oğulları tarafından kullanılan bir figür olan Herakles, belirtildiğine göre yerini, Hippias'ın İ.Ö. 510'da sürgüne gönderilmesinin ardından ki bu tarih tiranlığın sona eriştiği olarak bilinir⁶³³, Atinalı kahramana bırakmaya başlamıştır.⁶³⁴ Theseus'un yaygın bir figür olması, onu tüm Atinalıların değil aynı zamanda, Herakles'in bir alternatif motifi şeklinde tanımlamalarını sağlamıştır.⁶³⁵

Herakles-Theseus motifleri arasındaki bu ilişkinin, Hellen toplumunda tiranlık ve ilk demokrasi hareketleriyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Tiran Peisistratos'un bu figürü model olarak alması⁶³⁶, Kleisthenes aracılığıyla ilk demokrasi tecrübelerini edinen Atina merkezli Hellen dünyası için, pek tercih edilmeyen bir kahraman olarak algılanmasına neden olduğu yönünde açıklamalarda bulunmaktadır.⁶³⁷ Bir Dor kahramanı şeklinde tanımlanan Herakles'in maceraları, onun Batı'dan Doğu'ya, karşısına çıkan yaratıkları yok ederken, Hellen yayılımına güvenli bölgeler oluşturan bir kolonizasyon kahramanı olarak işlev görmektedir.⁶³⁸ İşte bu nedenle, arkaik atribüleri ile bezenen Herakles figürüne karşı, daha modern ve daha Atinalı bir isme ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir.⁶³⁹ Diğer taraftan, Alkmaeonidlerden olan Kleisthenes'in,

⁶³² *Ibid.*, s. 24.

⁶³³ M. Ostwald, "The Reform of the Athenian State By Cleisthenes", *CAH*, Volume IV., Ed.: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald, (Cambridge, 1997, s. 303-346), s. 305.

⁶³⁴ Walker, *Op.cit.*, s. 46.; "The role of Theseus, as hero of Athens' new democracy, has for some time now been recognized by scholars of both art and literature. Herakles's similar role in Athens' tyranny is possibly on the way to comparable recognition", Boardman (Herakles, Theseus, Amazons), s. 1.

⁶³⁵ *Ibid.*, s. 51.

⁶³⁶ Tyrell, *Op.cit.*, s. 3.

⁶³⁷ Walker'a göre, bir Dor kahramanı olarak algılanan Herakles'in özellikle İ.Ö. 510'dan sonra Atinalılar tarafından onurlandırılmasını beklemek yersizdir. Peisistratos ve oğullarının sürgüne gönderilmesinde Spartalıların yardım ettiği bir gerçekse de, bu Atinalılar tarafından göz ardı edilmiş ve Atinalılar tiranlığın kendi kahramanları olan Harmodios ve Aristogeiton tarafından yok edildiklerine inanmışlardır. O dönemde Sparta'nın Yunan dünyasına hükmeden pozisyonunu yadsımamakla birlikte, Atina, İonia liderliğine soyunarak, onlara Sparta'nın reddettiği yardımı Pers İsyanında yapmıştır. Bu yüzden *Atinalıların*, evrensel Dor kahramanına karşı, kendilerinininkini sunmaları için iyi nedenleri vardır. Nitekim Theseus ikinci Herakles olarak anılacaktır. Walker, *Op.cit.*, s. 51-52.

⁶³⁸ DuBois, *Op.cit.*, s. 58.

⁶³⁹ Nilsson, *Op.cit.*, s. 55.

konumunu sağlamlaştırmak için Theseus'u bir model olarak kullandığı ve onu Atina demokrasisinin kurucusu olarak sunduğu bilinmektedir.⁶⁴⁰

Bu süreçlerden sonra Theseus'u, Atina merkezli modern ve medeni dünyanın koruyucusu olarak mitolojideki mücadele sahnelerinde, bir kahraman olarak belirlediğini gözlemleriz. Yeni sistemin oturmaya başlamasıyla, tiranlık ve oligarşinin güçlü kalelerinden biri olarak görülen Sparta'ya karşı, Atina'nın tepkilerinden birisi olarak, ünlü Dor Panhellenik kahramanı Herakles'e karşı gelişim göstermiştir.⁶⁴¹ Theseus'un, Marathon Savaşı'nda Hellenler'in yanında Perslere karşı savaşırken görüldüğü söylencesi de göz önünde bulundurulursa⁶⁴², bu motifin neden oldukça fazla saygı gördüğü ortaya çıkacaktır. Diğer yandan, Amazon Antiope'nin, Themiskyra'dan Theseus tarafından kaçırılması ile birlikte Atina'nın İonia Ayaklanması'nda buradaki Hellen unsurlarına verdikleri destek, barbar topraklarındaki Atina zaferinin bir analogisini gösteriyordu.⁶⁴³

Theseus ile Miltiades ve dolayısıyla Kimon arasındaki analoginin propagandasını yaptığı ileri sürülen Theseion resimleri⁶⁴⁴; yukarıda bahsedilen düşünceler açısından önemli anlamlar içermektedir. Buna göre söz konusu eserler, Theseus'un geleneksel rakiplerinde bir değişim yaratmış; Themiskyra saldırısı veya Herakles'in Pholoe Dağı'nda Kentaurlarla olan mücadelesi yerine, Peirithoos'un düğünündeki Kentauromahie ve Amazonların Attika istilasını konu alarak, aynı zamanda geçmişteki tekil düşmanlı mücadele sahnelerinden, grup halindeki mücadele sahnelerine doğru bir gelişimi göstermektedirler.⁶⁴⁵ Kentauromakhia'nın Thessalia versiyonu, bu süreçten sonra özellikle uygarlığın barbarlık ile olan savaşını temsil etmeye başlamıştır.⁶⁴⁶ Böylece, mitolojik savaşların grup sahneleriyle verilmelerinin, aynı zamanda Pers Savaşlarını nitelemede ve bu mücadelelerde tekil olarak değil bir toplum olarak

⁶⁴⁰ Tyrell, *Op.cit.*, s. 4.

⁶⁴¹ Walker, *Op.cit.*, s. 54.

⁶⁴² Plutarchus, *Theseus*, XXXV.

⁶⁴³ Walker, *Op.cit.*, s. 55.

⁶⁴⁴ DuBois, *Op.cit.*, s. 61.

⁶⁴⁵ *Ibid.*, s. 62.

⁶⁴⁶ Woodford, *Op.cit.*, s. 161.

Helenlerin karşı koyuşlarını göstermede elverişli bir ortam yarattığı da düşünülmektedir.⁶⁴⁷

Pers Savaşlarının bir başka analogisini oluşturan Amazonlar ile Kentaurosuları karşılaştırdığımızda, sembolize ettikleri unsurların neden Hellen Sanatı'nda sık kullanılan materyaller oldukları daha açık bir şekilde gözler önüne serilir kanısındayım.

Endogaminin, Hellen toplumundaki belirleyici rolü ve ata-erkil sosyal düzen göz önünde bulundurulursa, daha önce belirtildiği gibi erkeğin ve evliliğin karşısında olan Amazonların çizdiği imge bu açılarından Kentaurosular ile çakışır. Amazonlar, erkek egemen bir düzene karşıttırlar.⁶⁴⁸ Bunun için dominant unsur olarak erkeğin belirlendiği bir toplumda, evlilik kavramının da onun egemenliğinde olması, söz konusu savaşçı-kadınları dışlanan bir kavram olarak ortaya koymaktaydı.⁶⁴⁹ Kentaurosuların çizdiği manzara da, onları evlilik karşıtı bir toplum olarak gösterir. Nessos, Pholos ve Peirithoos örneklerinde ortaya konan nitelikleri, Amazonlar ile paraleldir. Savaşçı-kadınların salt kadınsı özelliklerine karşı Kentaurosular da mutlak erkeksi dışavurumlar ile ortaya konarken, Khiron'un karısı Khariklo⁶⁵⁰ ile olan betimlemeleri ve bazı istisnalar dışında, bu yaratıkların dışı örnekleri oldukça nadir olarak vurgulanmaktadır.⁶⁵¹

Kentaurosular, sarhoşluk ve şehvetleriyle Hellen düşüncesinde gem vurulmamış erkeksiliği betimlerken, kelimenin terminolojisinde erkeksi seksüelliğe işaret eden anlamların yattığı vurgulanmaktadır.⁶⁵² Hippodameia, Deianeira'ya ve diğer kadınlara sergiledikleri cinsel saldırılarında, tıpkı Amazonlarda gözlemlediğimiz meşru evliliğe

⁶⁴⁷ DuBois, *Op.cit.*, s. 62.

⁶⁴⁸ Bakınız bölüm *Amazonomakhia*.

⁶⁴⁹ Grek toplumunda evlilik kavramı, kadının statüsü ve bunların Amazonlar ile olan bağlantısı hakkında bakınız, Tyrell, *Op.cit.*, s. 26-33; Wilde, *Op.cit.*, s. 15-21.

⁶⁵⁰ Pindar, *Pythian Odes*, IV. 87-105.; Smith, *Op.cit.*, s. 203.; Bu konuda Khiron'un diğer at-adamlardan farklı kökeni ve insancıl yapısı göz önünde bulundurulmalıdır. Khiron, iyi huylu, bilgili ve ölümsüz tek Kentauros olmakla birlikte aynı zamanda evli olan tek Kentourostur., DuBois, *Op.cit.*, s. 29.

⁶⁵¹ Baur, *Op.cit.*, s. 119., Yazar, İ.Ö. 5. yüzyıldan önce dışı Kentaurosulara, Grek Sanatı'nda rastlanmadığını belirtmektedir.; DuBois, *Op.cit.*, s. 32.; Kentaurosularda yumuşama, daha sonra gerçekleşecek, Zeuxis'in bir Kentauros ailesini betimlediği resmiyle açık bir şekilde ortaya konacaktır., Schiffler, *Op.cit.*, s. 168.; Lukian'ın söz konusu resim hakkında verdiği bilgiler için bkz., Pollit, *Op.cit.*, s. 156. vdd.

⁶⁵² *Ibid.*, 31., Yazar "kentron", "tauros", "kentein" kelimelerinin, phallus benzeri cinsel organ anlamlarına işaret ettiğini belirtir.

karşıtlıkları sergilenmektedir. Hellen kültüründe uygar bir dünyanın gereği olarak görülen bu kavramı reddetmeleri, “mitolojinin vahşi, saldırgan, kaotik figürleri olarak bozguna uğratılan düşmanların (Perslerin) analogisini”⁶⁵³ ortaya koymaktadır.⁶⁵⁴

Kentaumakhia'nın, Amazonlar gibi medeniyetin sınırlarındaki varlıklar, yabancılar-barbarlar olarak bu şekilde betimlenen imgelerinin ardından, diğer bir özdeşleştirmeyle daha karşılaşmaktayız. Bu niteleme, daha ayrıntılı bir analogi aracılığıyla Hellen unsurunun iç düşmanlarını, özellikle Pers ve Pelleponnes Savaşları sırasında kendi halkına ihanet eden ve Pers tarafında savaşan Greklere işaret ettiğini görmekteyiz.⁶⁵⁵ Söz konusu iddialar, Thessalia Kentaumakhiası'nın Pers Savaşları'ndan sonraki süreçte de popülerliğini devam ettirdiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.⁶⁵⁶

Kentouroslar'ın Lapithler ile olan bağlarına bir göz attığımızda, yukarıda bahsedilen noktaya daha da iyi odaklanabiliriz. Bilindiği gibi Kentouroslar ile Lapithler köken olarak birbirleriyle akrabadırlar. Kentourosların atası sayılan İksion, aynı zamanda Lapith kralı Peirithoos'un da babasıdır. Lapithler, İksion'un ilk karısı Dia'nın soyundan gelmekteyken, Kentouroslar daha önce bahsedildiği gibi Zeus'un karısı Hera ya da onun yalancı görüntüsü ile ilişkiye giren İksion'dan türemişlerdir.⁶⁵⁷ Baba tarafından ortak bir atanın ürünleri olarak karşımıza çıkan bu iki ırk, lokalizasyon olarak da aynı bölgeye, Thessalia'ya işaret ederler.⁶⁵⁸ Köken olarak bu birliktelikleri aynı zamanda, aralarındaki mücadelelerin de bir nedeni olarak karşımıza çıkar. Buna göre, Kentouroslar, Peirithoos'dan Thessalia Krallığı'nı kendilerine vermesini istemişler, bu talep reddedilince de onlara karşı savaş açmışlardır.⁶⁵⁹ İki ırk arasında gerçekleşen bu ilk savaştan sonra, Peirithoos'un düğününde çıkan kavga gerçekleşmiştir.⁶⁶⁰ Böylece

⁶⁵³ *Ibid.*, s. 96.

⁶⁵⁴ Castriota, *Op.cit.*, s. 37-41.

⁶⁵⁵ Alanyalı, *Op.cit.*, s. 261.

⁶⁵⁶ Thomas, *Op.cit.*, s. 51.

⁶⁵⁷ Tulunay, *Op.cit.*, s. 16.

⁶⁵⁸ Alanyalı, *Op.cit.*, 261.

⁶⁵⁹ Diodorus, IV. 70.

⁶⁶⁰ Bakınız dipnot 84'te verilen referans.

Hellen mitolojisindeki Lapith-Kentauros çekişmesi, kardeşler arasında gerçekleşen bir iç savaşı simgelerken, aynı zamanda Peleponnessos Savaşları'nda Atina-Sparta mücadelesinin bir örneğini oluşturduğu yönünde tezler bulunmaktadır.⁶⁶¹

Attila-Delos Deniz Birliği'nin, Atina'yı egemen bir güç olarak ortaya çıkarması ve bunun diğer Hellen devletleri üzerinde yarattığı olumsuz etkinin bir sonucu olarak geliştiği belirtilen Peleponnessos Savaşları (İ.Ö. 431-404), aynı zamanda Kallias Barışı (İ.Ö. 449) ile ara verilmiş olan Pers etkisinin de yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur.⁶⁶²

İ.Ö. 413 yılında Atina'nın Sicilya Seferi büyük bir başarısızlıkla sonuçlanınca Pers Kralı II. Darius, Kallias Barışını bir kenara iterek, Anadolu'daki Yunan kentlerinden vergi almak istedi. Atina bu isteğe karşı çıktı. Bunun üzerine Atinalıların Sicilya bozgunu sırasında Sparta'ya sığınan Alkibiades'in de teşvikiyle Peleponnesoslular Perslerle ilişki kurup, Anadolu'daki Yunan kentlerini Attika-Delos Deniz Birliği'nden çıkarmak üzere harekete geçtiler.⁶⁶³

Kentauromakhia'nın, Persler ve Peleponnessos Savaşları ile bu şekilde kurulan ilgisi, söz konusu mitolojiyi Hellen kültürünün sınırlarındaki düşmanlardan çok, içeride, bizzat kendi ırkından olan diğer Hellenler ile mücadelesini sembolize etmektedir.⁶⁶⁴ Yunan Anakarası'nda temsil edilen kültürün iki önemli unsuru olan Atina ve Sparta'nın, medeniyetin liderliği üzerine verdikleri mücadelelerde, zaman zaman, barbarlığın simgesi olan Persler ile yapılan ittifaklara destek veren Hellen unsurları, kendi kültürüne ihanet eden güçlerin soyut bir analogisi olarak Kentauromakhia'da anlam kazanmaktadır.⁶⁶⁵

⁶⁶¹ "In focusing upon the ancestry of the Centaurs as descendants of Ixion and relatives of the Hellenic Lapiths, they prefer to interpret the battle as a paradigm for internal Greek conflicts", Castriota, **Op.cit.**, s. 163.

⁶⁶² Rhodes, **Op.cit.**, s. 34-61.; Castriota, **Op.cit.**, s. 195 vdd.; Atina-Sparta arasındaki ilişki ve Peleponnessos Savaşı hakkında bkz., Bradford, **Op.cit.**, s. 129-137, 138-148.

⁶⁶³ V. Sevin, "Anadolu'da Yunanlılar", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, Cilt I-II (İstanbul, 2000, s. 210-243.), s. 236.

⁶⁶⁴ Alanyalı, **Op.cit.**, s. 276,

⁶⁶⁵ **Ibid.**, s. 262.; Thomas, **Op.cit.**, s. 155. vdd.; Castriota, Kentauromakhia'nın bu açıdan anlam taşıdığına katılmamaktadır. Ona göre bu mitolojinin İ.Ö. 5. yüzyıl Grekleri arasında bir fonksiyonu varsa, bu, sadece Perslere işaret etmektedir., Castriota, **Op.cit.**, s. 164-165.

Söz konusu ideolojilerin en önemli uygulama alanlarından olan mimari eserlere göz attığımızda, yukarıda bahsedilen düşüncelerin evrimsel boyutuna katkı sağlayan verilerle karşılaşmaktayız. Daha önce bahsedildiği gibi Theseion duvar resimlerinde ele alınan konuların içeriği; hem sembolik ve hem de politik olarak bazı anlamlar taşımaktaydı.⁶⁶⁶ İ.Ö. 460 yılına tarihlendirilen Olympia Zeus Tapınağı batı alınlığında tanıştığımız, Kentauromakhia; Peirithos'un düğünündeki savaşı canlandırmaktadır.⁶⁶⁷ Otoritelerin söz konusu betimlemeler için yaptığı açıklama, buradaki Kentauromakhia'nın, barbar Kentauroların Hellen Uygarlığına saldırışlarının bir analogisi olarak, Pers Savaşlarına öykünmekte olduklarıdır.⁶⁶⁸ Merkezdeki Apollon figürünün iki yanında gelişen mücadele betimlemelerinde; Peirithos ve Theseus da canlandırılmıştır.⁶⁶⁹ Alanyalı, Apollon figürünün Olympia Zeus Tapınağı batı alınlığındaki önemini, tanrının, aynı zamanda Lapithlerin de atası olmasına bağlamaktadır.⁶⁷⁰ Buna göre, "Lapithlerin ismini aldıkları mitolojik ataları Lapithes, Apollon'un oğlu ve mahalli nehir tanrısı Peneios'un torunuydu."⁶⁷¹ Bu noktada, Yunan dünyasının iki önemli merkezi olan Atina ve Sparta'nın, kült merkezleri olan Delphi ve Olympia dikkatleri çekmekte, dolayısıyla Delphi'nin lokal tanrısı Apollon'un ve Atik kahraman Theseus'un, Olympia tapınağındaki konumu önem kazanmaktadır.⁶⁷²

İ.Ö. 5. yüzyıl Hellen Sanatı'nın bir başka anıtı ise bilindiği gibi, Parthenon'dur.⁶⁷³ Yapının ortaya çıkışı ve bu süreçte Atina'da değişime uğrayan politik

⁶⁶⁶ Barron, *Op.cit.*, s. 20, 23.

⁶⁶⁷ Osborne, *Op.cit.*, s. 57.; Pausanias, V.10.7-9.

⁶⁶⁸ Osborne, *Op.cit.*, s. 60.

⁶⁶⁹ Schefold (Urkönige), s. 267.

⁶⁷⁰ Alanyalı, *Op.cit.*, s. 260.

⁶⁷¹ Tulunay, *Op.cit.*, s. 15.

⁶⁷² Thomas, *Op.cit.*, s. 51., Yazar burada, bir Atik kahraman olan Theseus'un alınlıklardaki baskın rolünü vurgularken, Sparta kahramanı Herakles'in metoplardaki varlığı ile karşılaştırma yapmaktadır. Dolayısıyla, Olympia gibi bir merkezde, Theseus aracılığıyla Attika etkilerini dile getirmektedir.; Alanyalı'ya göre, Theseus'un Olympia Zeus Tapınağı'nın batı alınlığındaki varlığı; Atina'nın Pers Savaşları'ndan sonra Hellen dünyasında lider konumuna oturmasının bir ürünüdür., Alanyalı, *Op.cit.*, s. 713.

⁶⁷³ Schindler, *Op.cit.*, s. 102.

liderlik, anlaşılabilir odur ki önemli sembolizasyonlar içermektedir.⁶⁷⁴ Kimon'un sergilediği aristokratik özellikli politikalara göre daha demokratik bir ortam geliştiren Perikles, dış ilişkilerde yaşanan gerginlikleri yok ederek, Atina'nın Ege'deki hegemonyasını kurmaya çalışmaktaydı.⁶⁷⁵ Böyle bir ortamda liderliğe sayunan bu isim, kamusal alanda, İ.Ö. 480'de tahrip edilen yapıların yenilerini inşa etmek yerine, mevcut binaların ve/veya kutsal alanların yeniden inşasına soyunmuştur. Söz konusu yeniden yapım çalışmalarının bir örneği olarak karşımıza çıkan Parthenon; hem Hellenlerin Persler üzerindeki zaferlerinin anıtsal bir abidesi, hem yaşananlardan dolayı tanrıça Athena'ya bir minnettarlık sunusudur.⁶⁷⁶ Olympia Zeus Tapınağı'nın lokal finansmanlı bir yapı olarak karşımıza çıkarken, Parthenon'un Attika-Delos Deniz Birliği'nin sağladığı maddi imkânlar ile meydana getirilmiş olması, belki de onun Hellenik düşüncede çizdiği imgenin önemine bir başka kanıt oluşturmaktaydı.⁶⁷⁷

Tapınağın güney cephesinde yer alan 32 metobun 22'si, 1-12 ve 22-32 Kentauromakhia'ya ayrılmıştır.⁶⁷⁸ Versiyon, İ.Ö. 5. yüzyıl itibariyle alışık olduğumuz Lapithler ile Kentauroslar savaşıdır.⁶⁷⁹ Bazı otoriteler Theseus'un güney 32 no'lu metopda olabileceğine işaret ederken söylencenin Thessalia versiyonunu öne çıkarmaktadırlar.⁶⁸⁰ Politik idealler açısından Theseus'un oynadığı rol, Kleisthenes ve Kimon'un örnekleriyle ortaya konmaya çalışılmıştı. Parthenon'un bu açıdan sembolize ettikleri ise kanımca, önceki akımların bir devamı gibi görünmektedir. Otoritelere göre, Kimon'un sürgüne gönderildiği İ.Ö. 461 yılından sonra Theseus betiminin, bir model olarak popülerliğini yitirmesi bir ihtimalken, bunun tam tersi olmuş ve özellikle Perikles

⁶⁷⁴ Bakınız ilgili bölüm, Castriota, *Op.cit.*, s. 134-183.

⁶⁷⁵ *Ibid.*, s. 134., Perikles, Sparta Gerginliği ve Pers tehdidi, Mısır Seferinin başarısızlıkla sonuçlanması, Kimon'un Kıbrıs Seferi sırasında ölmesi gibi olumsuzlukları gidermek amacı ve Atina'nın baskı rolünü pekiştirmek için Artakserkses ile barış yapmıştı.

⁶⁷⁶ *Ibid.*, 135.

⁶⁷⁷ Osborne, *Op.cit.*, s. 63.

⁶⁷⁸ Boardman (GSCP), s. 104.

⁶⁷⁹ Schindler, *Op.cit.*, s. 102 vdd.

⁶⁸⁰ Boardman (GSCP), s. 105., Tanımlamanın güç olmasıyla birlikte yazar, Theseus figürünün güney 32 no'lu metop olabileceğini vurgular.; Bununla birlikte mitosun Thessalia versiyonu olduğu hakkında tartışmalar sürmektedir. Bunun için bkz. "Mimaride Kentauromakhia" bölümü ilgili yapı.

gibi demokratik bir lider tarafından da kullanılmaya devam etmiştir.⁶⁸¹ Bu tez, Parthenon'u süsleyen betimlemeler göz önünde bulundurulduğunda; Parthenos heykelinin kaidesi ve kalkanı, metoplarda; kuzeyde Troia'nın Düşüşü, doğuda Gigantomakhia, batıda Theseus önderliğindeki Amazonomakhia ve özellikle güneyde yine Kentauroomakhia, daha da önem kazanmaktadır. Böyle anıtsal bir yapıdaki konu seçiminin, rasgele yapılmış olamayacağı düşüncesinden hareketle, güney metoplarındaki Kentauroomakhia'nın, Perikles dolayısıyla siyasi yönünün varlığından bahsedilebilir kanısındayım.⁶⁸²

Güney metoplarındaki Kentauros mitosunun, ayrıca diğer bir gelişmeyi sergilediğine inanılmaktadır. Buna göre söz konusu yapıdaki at-adamlar, özellikle mimikler açısından daha yumuşak izler taşımakta ve bunun da ilgili dönemdeki filozofiyle alakalı olduğu vurgulanmaktadır.⁶⁸³

⁶⁸¹ "...We find, however, as with most other aspects of political life, that the democrats preferred to maintain old institutions and convert them to their own use rather than demolish them. When Pericles became the recognized leader of Athens, he continued with Cimon's strategy of promoting the myth of Theseus.", Walker, *Op.cit.*, s. 64.

⁶⁸² *Ibid.*, s. 65., Theseus figürünün gelişimine dair yaptığı yorumlarda Walker, özellikle Kimon'un ardından, Theseus betimlerinin değiştiğini vurgulamaktadır. Ona göre bu değişim kahramanın, bundan böyle Kritios ve Nesiotes tarafından yapıldığını bildiğimiz *Tiran Öldürenler* heykel grubundaki modellemeyi taklit etmektedir.; Diğer taraftan, Parthenon güney metoplarındaki Kentauroomakhia'da Theseus figürünün, tiranik bir pozla betimlenmiş olduğunu bildirenler de vardır., "The prime figures of Theseus and Peirithoos are no easier to identify here than they are in many other centauroomachy of the fifth century, but we might look for Theseus in the tyrannicidal Greek on S32.", Boardman (GSCP), s. 105.; Athena Parthenos heykelinin kalkanına göz attığımızda, bu verileri destekleyen unsurlarla karşılaşırız. Politik çevrelerin mitolojiyi kullanmalarına güzel örneklerden birisini oluşturan bu örnekte, Phidias kendisini ve Perikles'i yüceltmektedir. Harrison'un tartışmasına göre, Phidias kalkanda kendisi ile ünlü efsanevi sanatçı Daidalos, Perikles ile de Theseus'a arasında bağlar kurmaktadır., Harrison, *Op.cit.*, s. 294.; Böyle bir yaklaşımın, Parthenon'daki sembolizasyonlar açısından olası olarak düşünülmesi, Kentauroomakhia'nın taşıdığı ya da taşıyabileceği söz konusu anlamların, mantık dışı olarak nitelendirilemeyeceğini ortaya koyar kanısındayım.; Tüm bunlara ek olarak, İ.Ö. 5. yüzyıl liderlerinin kendilerine destek olarak dönemlerinin ünlü sanatçıları kullandıkları gerçeği göz önünde bulundurulursa, ortaya konmaya çalışılan varsayımlar daha da netlik kazanır. Pollitt'in, *Artists and Patrons* adlı başlık altında incelediği konu, Perikles-Phidias dayanışmasını ortaya koymakta ve dolayısıyla seçilen heykeltıraş konularının bir tesadüf olmadığını vurgulamaktadır., Pollitt, (Art), s. 181.

⁶⁸³ Alanyalı, *Op.cit.*, s. 263; Schindler, *Op.cit.*, s. 106-107.; Bol, *Op.cit.*, 123.; Bu kaynakların belirttiğine göre yumuşamaya neden olan akım Sofism'dir. Sofism diğer bir deyişle Bilgicilik akımı; "Yunanca *sophistes* deyimiyse dile getirilen *bilgici* terimi birçok anlamlar değiştirmiş, önce *bilgeliliği* yeğleyen öğretisi, sonra *bilgi öğretmeni*, Protagoras'a göre önce siyasette yararlı olma sanatı, sonra *söz söyleme sanatı* anlamlarında kullanılmıştır. İ.Ö. V. Yüzyıl, antikçağ Yunan felsefesinde bilgicilik akımının egemen olduğu çağdır. Bu çağa antik aydınlanma çağı adı verilir. İlk düşür sayılan Thales'ten beri ortaya atılan sayısız varsayımlar, sonunda, insan zekâsını şaşırtmış ve bütün olup bitenleri yeniden gözden geçirerek kıyasıya eleştirmeye yöneltmişti... Bilgicilik akımının inceleme amacı insan'ın kendisiydi. Protagoras'ın ünlü sözüne göre "insan her şeyin ölçüsü"ydü. Bilgi teorik bir merak değil, pratik bir yarar olmalıydı.", O. Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, Cilt I, (İstanbul, , 1976), s. 168, Bilgicilik

Parthenon'daki Kentauromakhia, sadece ve sadece metoplardaki betimler ile ortaya konmuş değildir. Elimizde somut bir kanıt olmasa da, konu hakkında antik kaynakların şahitliği; söz konusu heykelin sandallarının taban kısmında bir başka Kentauromakhia efsanesinin canlandırılmış olduğunu ortaya koymaktadır.⁶⁸⁴ Bu noktada, Phidias'ın bir başka eseri olan Athena Promakhos heykeli anılmaya değer niteliktedir. Atina'nın Perslere karşı kazandıkları zaferlerin onurlandırıldığı kamusal heykeltıraşi eserlerinden sayılan bu heykel⁶⁸⁵, yağmalarından elde edilen bronzlardan yapılmış bir Marathon Savaşı simgesidir.⁶⁸⁶ Aynı zamanda tıpkı Athena Parthenos kalkanındaki mitolojik betimlemeler gibi, yalnız ondan konu olarak farklı; bir Kentauromakhia taşımaktaydı.⁶⁸⁷

İ.Ö. 440'lara tarihlendirilen⁶⁸⁸ Hephaisteion'un batı frizinde de Kentauromakhia betimlenmiştir.⁶⁸⁹ Kaineus'un da yer aldığı bu betimlemelerde, Theseus ulusal bir kahraman olarak karşımıza çıkarken, metoplardaki görünümüyle Herakles'in Panhellenik özellikte vurgulandığı belirtilmektedir.⁶⁹⁰ Buradaki anlam, Theseus-Herakles ikilisinin gelişiminin yanında aynı zamanda yine Pers Savaşlarına yapılan bir atıftır.⁶⁹¹ Kentauroslar bundan sonraki sembolizasyonlarını, Sunion-Poseidon tapınağı frizinde sergilemektedirler.⁶⁹² Dönem olarak diğerlerinden farklı olmayan⁶⁹³ bu yapıda

---

Akımı maddesi.; Kentaurosların felsefi akımlar nedeniyle daha hümanist bir biçim alması, Amazonların söz konusu akıbetleriyle örtüşmektedir. Bakınız, Stahre, **Op.cit.**, s. 160.

⁶⁸⁴ Plinius, XXXVI. 18.; "...To do this, I shall neither use as prof the beauty of the Zeus at Olympia, nor the size of the Athena which he made at Athens (since she is 26 cubits high and is made of ivory and gold), but rather I shall use the battle of the Amazons which is carved in a circular pattern on the convex side of her shield; likewise on the concave side of it he represented the struggle of the gods and giants, and on her sandals that of the Lapiths and Centaurs, so fully did every part offer the opportunity from the application of his art.", Pollitt, (Sources), 69., Yazar Plinius'dan alıntı yapmaktadır.; Schefold, (Ürkönige), s. 269.

⁶⁸⁵ Boardman, (GSCP), s. 91.

⁶⁸⁶ Smith, **Op.cit.**, s. 170.

⁶⁸⁷ Thomas, **Op.cit.**, s. 52.

⁶⁸⁸ LIMC VIII, s. 689. no 213.

⁶⁸⁹ Morgan, **Op.cit.**, s. 222.

⁶⁹⁰ Alanyalı, **Op.cit.**, s. 263.

⁶⁹¹ Thomas, **Op.cit.**, s. 53.

⁶⁹² LIMC VIII, s. 690. no 220.; Tapınak hakkında bakınız, Delivorias, **Op.cit.**, s. 61-93.

da, anlaşılabilir ki Hellen kültürünün popüler temaları konu edilmiştir. Thomas, frizde betimlenmiş olan Kentauromakhia'nın, barbarların analojisinin olması yanında, daha önce de açıklanmaya çalışıldığı şekliyle iç düşmanları, Pers istilâsı sırasında onlara destek veren Hellen unsurları anlattığını iletir.⁶⁹⁴ İ.Ö. 5. yüzyılın sonlarında yapılan Bassai'deki Apollon tapınağı⁶⁹⁵, kuzey ve doğu kenarları boyunca Amazonomakhia, güney ve batı kenarlarında da Thessalia Kentauromakhia'sı taşımaktadır.⁶⁹⁶ Tapınağın özgün yapısı ki, bu konuda özellikle sahip olduğu ve iç cellayı çeviren frizi sık sık vurgulanmaktadır; bazı otoritelere bunun mitolojik konularla ilgili olduğunu düşündürmüştür.⁶⁹⁷ Saldırgan ve vahşi at-adamlar insanlığı tehdit etmekte, benzer şekilde Amazonların yaptıkları istilâ ile oluşturulan paralellik, Lapithlerin ve kentlerini savunan Hellenlerin kontrastlığıyla verilmektedir.⁶⁹⁸ Betimlemelerde alışık olunmayan yön Artemis ve Apollon'un frizdeki varlıklarıdır.⁶⁹⁹ DuBois, tanrıların Lapithlere yardım için orada buldukları yorumunu yapar.⁷⁰⁰ Theseus ve Herakles figürlerinin gözlenebildiği bu frizin her iki konusu, yine Pers Savaşları olmakla birlikte Nikias Barışı'ndan sonra Atina-Sparta arasındaki çekişmelere de işaret etmiş olabilir.⁷⁰¹

Mitosun bundan sonraki örnekleri de benzer anlamlar taşıyarak, mimari eserlerdeki sürekliliklerini koruyor gibidir. Asia Minor'u temsil eden söz konusu örneklere bir göz attığımızda, aynı ideolojinin süregeldiğini görmekteyiz. İ.Ö. 380-370 yıllarına tarihlendirilen Tyrsa-Gölbaşı Heroon'u⁷⁰² ve Geç Klasik çağda Halikarnassos

⁶⁹³ Delivorias, *Op.cit.*, s. 82.

⁶⁹⁴ Thomas, *Op.cit.*, s. 52.

⁶⁹⁵ Knell, *Op.cit.*, s. 150.

⁶⁹⁶ *Ibid.*, s. 152.

⁶⁹⁷ DuBois, *Op.cit.*, s. 66., Yazar, burada yapıyı Parthenon ile karşılaştırır. İç cella duvarındaki frizde betimlenen Kentauromakhia ve Amazonomakhia, tapınağın en kutsal yerine yerleştirilmiş, dolayısıyla düşman kavramının sınırların içerisindeki tehdidi dile getirmektedir.

⁶⁹⁸ *Ibid.*, s. 65.

⁶⁹⁹ Thomas, *Op.cit.*, s. 54.

⁷⁰⁰ DuBois, *Op.cit.*, s. 64.

⁷⁰¹ Thomas, *Op.cit.*, s. 55.

⁷⁰² Borchhardt (Bauskulptur), s. 141. vdd.

Mausoleion'u frizlerinde⁷⁰³, İ.Ö. 3. yüzyılın birinci yarısına tarihlenen Belevi Mausoleion'u kasetlerinde⁷⁰⁴, İ.Ö. 3. yüzyıl başında Limyra Ptolemaion metoplarında⁷⁰⁵, İ.Ö. 2. yüzyıl Teos Dionysos frizlerinde⁷⁰⁶ hep aynı konunun betimlenmiş olduğunu görmekteyiz.

Kentaumakhia, Klasik Hellen Sanatı'nda, Thessalia versiyonu ile yoğun bir şekilde ele alınırken, Hellenistik Dönem'de bir düşüş yaşandığı düşünülmektedir.⁷⁰⁷ Hellenistik Sanattaki Kentauros konusunun, daha çok Dinonyos'un bu dönemdeki popülerliği ile ilgili olarak, gelişim gösterdiği, dolayısıyla Dionysos kültü ile ilgili betimlemelerde yer aldığı belirtilmektedir.⁷⁰⁸

Pers Savaşları'nın Doğu ile Batı arasında yarattığı gerginlik ve bu ortamın sık sık tekrarlanan mücadeleler ile iki unsur arasındaki düşmanlığı sürekli olarak taze tutması ve Helen Sanatı'nda özellikle tarihi olayların direkt tasvirinden çekinilmesi, Kentaumakhia'nın, Amazon mitosu ile beraber 5. yüzyıldaki popülerliğini açıklamaktadır kanısındayım. Sadece bu sebeplerden dolayı değil, aynı zamanda Hellenlerin bu süreçteki değer yargıları ve toplumsal düzenin getirdiği bazı kurallar da - endogami, evlilik, paylaşım vb. - ve tabii ki politika, bu mitosun neden analogik bir takım kişileştirilmelerle Doğu'ya, barbarlara, Perslere işaret ettiğini daha iyi anlatmaktadır.

Mitosun konu alındığı mimari eserlerden büyük bir çoğunluğu, çeşitli otoritelerin de belirttiği üzere, örneklerini Amazonomakhia ile paylaşmaktadır. (Krş. Harita 3; Harita 1) Bir tesadüf olarak değerlendirilemeyecek kadar açık bir anlam ifade ettiği düşünülen bu birliktelik (Kentaumakhia-Amazonomakhia birlikteliği), dönemsel olarak Hellen düşünce yapısını ortaya koymaktaydı. Bilindiği gibi Amazonlar, Doğu'dan gelmişlerdir. Bu noktada Persler ile olan benzerlikleri ortadadır.

⁷⁰³ Ashmole, *Op.cit.*, s. 162.

⁷⁰⁴ Thomas, *Op.cit.*, s. 56.

⁷⁰⁵ Alanyalı, *Op.cit.*, s. 264.; Borchhardt, (Bauskulpur), s. 75.

⁷⁰⁶ Smith, *Op.cit.*, s. 188.

⁷⁰⁷ Thomas, *Op.cit.*, s. 48; Alanyalı, Kentaumakhia'nın Hellenistik Dönemde düşüşe geçtiğine katılmaz. Ona göre, mitosun bu dönemdeki nadirliği, sadece elimizdeki materyalin azlığından kaynaklanmaktadır., Alanyalı, *Op.cit.*, s. 265.

⁷⁰⁸ *Ibid.*, s. 265.; S. Drougou, "Helenismus", *LIMC VIII*, s. 706 vd.

Kentauros lar'ın kökenleri söz konusu açıdan Do ğu'ya işaret etmese bile, atribüsel nitelikleri; vahşilik, saldırganlık vb. unsurlar, anlaşılan odur ki Do ğu ile analogilerine yeterli olmuştur. Kentauros ların lokalizasyonları bir başka bakış açısı ile daha örtüşür. Onların Yunan Anakarası orijinleri ve Lapith kavmi ile olan yakın akrabalıkları; İ.Ö. 546'dan itibaren verilen mücadelelerde, şekillenen ana düşmanlarına bizzat Hellenler tarafından verilen deste ği betimlerken, Hellen kültürünün iç düşmanlarını sembolize etmek için kullanılmıştır. (Harita 3).

2.2. Mimaride Kentaumakhia

2.2.1. Arkaik Dönem

2.2.1.1. Thermos Aplollon Lyseios Tapınağı

İ.Ö. 625-600 arasına tarihlenen metop fragmanlarında, tanımlanması güç olsa da Herakles'in rol oynadığı bir Kentaumakhia sahnesi seçilebilmektedir.⁷⁰⁹ Mitosun, Herakles'in Pholos ile olan mücadelesini canlandığı söylemektedir.⁷¹⁰

2.2.1.2. Assos Athena Tapınağı

Dor stilindeki tapınak, İ.Ö. 6. yüzyılın üçüncü yarısına tarihlenmektedir.⁷¹¹ Tapınağın friz levhalarındaki Kentaumakhia sahnesinde; Herakles'in Kentauroslara saldırısı betimlenmiştir.⁷¹² Kahramanın, Pholos'u ziyaret edişi sırasındaki olayların canlandırıldığı frizde, elinde bir içki kabı tutan figür olan Pholos mücadeleyi seyreder, Herakles ise elinde yayıyla Kentaurosları kovalamaktadır.⁷¹³ (Resim 25).

2.2.1.3. Larissa-Hermos Friz Levhaları

İ.Ö. 6. yüzyılın dördüncü çeyreğine tarihlenen Terrakotta levhalarda, ellerinde dallar taşıyan Kentauroslar betimlenmiş, kötü korunma şartlarından dolayı olası bir Herakles betiminin varlığı düşünülmektedir.⁷¹⁴

⁷⁰⁹ LIMC VIII, s. 709. no 368.

⁷¹⁰ Schiffler, **Op.cit.**, s. 63.

⁷¹¹ LIMC VIII, s. 695. no 82.

⁷¹² Baur, **Op.cit.**, s. 68. vdd.; Alanyalı, **Op.cit.**, s. 260.

⁷¹³ Schiffler, **Op.cit.**, s. 106, 172.; Schefold (Urkönige), s. 126.; Carpenter, **Op.cit.**, s. 125.; Boardman (GSAP), s. 179.

⁷¹⁴ LIMC VIII, s. 695. no 284.; Schiffler, **Op.cit.**, s. 102.

2.2.1.4. Foce del Sele Heroon'u

İ.Ö. 550'lere tarihlenen materyaller⁷¹⁵, yedi adet metobu (?) içermekte ve Herakles ile Pholos'un (?) rol aldığı Kentaumakhia'nın betimlendiği belirtilmektedir.⁷¹⁶ (Resim 26).

2.2.1.5. Amisos'tan Terrakotta Friz

İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenen terrakotta friz fragmanında; bir pithos önünde duran Herakles figürü (muhtemelen okçu pozisyonundadır) bulunmakta, söz konusu fragmana ait diğer parçalarda seçilebilen Kentauros ayakları, mitosun olası Pholos versiyonuna işaret ettiğini akla getirmektedir.⁷¹⁷ (Resim 27).

2.2.1.6. Ephesos Artemis Tapınağı Sima Frizi

İ.Ö. 5. yüzyılın başlarına tarihlenen⁷¹⁸ eski Artemis tapınağının sima frizinde Kentaurosların betimlenmiş olduğu belirtilmektedir.⁷¹⁹ Eserde ele alınan sahnelerde Kentauros ile savaşan Lapith ve kadın eşlikçiler seçilebilmektedir.⁷²⁰

2.2.1.7. Delphi Atinalılar Hazine Binası

Üzerinde bazı tartışmalar olmakla beraber yapı, İ.Ö. 490'lara tarihlenmektedir.⁷²¹ Yine tartışmalı olan metop yerleşimi konusunda, bazı çevreler

⁷¹⁵ LIMC VIII, s. 695. no 281, s. 709. no 369.

⁷¹⁶ Schefold (Arkaik), s. 156., Yazar, Theseus ve Peirithoos'un varlığına değinmektedir.; Schiffler, *Op.cit.*, s. 172., Yazar, betimlemelerde Herakles ile Pholos'u görür.; E. Van Der Meijden, "Plastic in Unteritalien und Sizilien", *LIMC VIII*, (1997), s. 705.; M. Leventopoulou, "Commentary", *LIMC VIII*, (1997), s. 709.; Montuoro / Bianco, *Op.cit.*, s. 173-177, 215-221, levha 19, 25-28, 33, 37, 2.

⁷¹⁷ Baur, *Op.cit.*, s. 70. no 183.

⁷¹⁸ Schiffler, *Op.cit.*, s. 291.

⁷¹⁹ *Ibid.*, s. 102.

⁷²⁰ Baur, *Op.cit.*, s. 96. no 231.

⁷²¹ Schindler, *Op.cit.*, s. 63.; Pausanias, X. 11. 3-6.; Ayr. bkz., *Amazonomakhia Konulu Yapılar* bölümü ilgili metin.

Herakles'in işlerini konu alan ve içerisinde kahramanın bir Kentauros ile mücadelesini gösteren tek metobun, yapının, kuzey cephesinde yer aldığını aktarmaktadırlar.⁷²² 16 nolu metopda betimlenen Herakles, bir Kentauros torsosu üzerinde, rakibini öldürmektedir.⁷²³

2.2.2. Klasik Dönem

2.2.2.1. Theseion Duvar Resimleri

Amazonomakhia dolayısıyla daha önce de değinilen yapının Kimon tarafından yaptırıldığı bilinmektedir.⁷²⁴ Günümüz itibariyle henüz arkeolojik olarak saptanamayan⁷²⁵ Theseion'da yer alan duvar resimleri, İ.Ö. 478-470 yılları arasına tarihlenir.⁷²⁶ Theseion'da antik kaynakların da verdiği bilgiye göre üç farklı resim teması saptanmıştır.⁷²⁷ Bunlardan biri, Theseus'un Girit seyahati sırasında Kral Minos'un yüzüğünü buluşu, biri Amazonların Attika'yı istila edişleri ve diğeri de Perithoos'un düğününde Kentauroslar ile yapılan savaşı konu almaktadır.⁷²⁸ Theseus'un Girit seyahati ile ilgili resmin, dönemin ünlü sanatçısı ve Kimon'a yakınlığı ile tanınan Mikon tarafından yapıldığı ileri sürülmektedir.⁷²⁹ Diğer yandan, yapıda Mikon ile birlikte çalıştığı ileri sürülen Polygnotos'un varlığı, otoritelere, diğer resimlerin

⁷²² DuBois, **Op.cit.**, s. 57.; Bothmer, **Op.cit.**, s. 117.

⁷²³ Knell, **Op.cit.**, s. 61.; Boardman, (GSAP), s. 260. no 213.; Schefold (Urkönige), s. 230, 261.; **Ibid.**, (Arkaik), s. 128.; Schiffler, **Op.cit.**, s. 45.; LIMC VIII, s. 695. no 283.

⁷²⁴ Walker, **Op.cit.**, s. 22.

⁷²⁵ Baron, **Op.cit.**, s. 21.

⁷²⁶ Woodford, **Op.cit.**, s. 158.

⁷²⁷ Pausanias I 17.2-3; Walker, **Op.cit.**, s. 58.

⁷²⁸ "They showed battle against the Centaurs at the wedding of Peirithoos, the Amazon invasion of Attika, and the story of Theseus' recovery of the ring of Minos during the trip to Crete", Castriota, **Op.cit.**, s. 33., Yazar ayrıca dördüncü bir duvar resmi ihtimalini daha dile getirir. Herakles'in Theseus'u yer altı dünyasından kurtarışını konu aldığı düşünülen bu resmin, Kimon'un Skyros Adası'ndan Theseus'un kemiklerini geri getirmesi işiyle paralel olarak, etkili bir mitolojik noktanın vurguladığı belirtilmektedir.

⁷²⁹ Boardman (Herakles, Theseus, Amazons), s. 17.

sanatçılardan birisi olarak bu ismi düşündürmektedir.⁷³⁰ Dönemin vazo resimlerini oldukça fazla etkilediği düşünülen bu duvar resimleri, çanak-çömlek eserlerdeki örnekleri göz önünde bulundurularak yapılan canlandırmalara göre Kentauromakhia; Theseus'un merkezi sahnede mızrakla bir Kentauros'u öldürürken ve onun çevresinde de muhtemelen Peirithoos'un eşini kurtarmaya çalışırken verildiği düşünülmektedir.⁷³¹

Mitolojinin; eğitimli savaşçılar ile hayvani mücadele, insani tarz ile hayvani şiddet veya uygarlık ile yabanılık arasındaki farklılıkları vurgulamak için kullanılan analogileri, Theseion'da aynı zamanda kültür ile tabiat arasındaki ayrımı da ortaya koymaktadır.⁷³²

2.2.2.2. Olympia Zeus Tapınağı

İ.Ö. 460'lara tarihlenen materyaller, tapınağın batı alınlığında yer almaktadır.⁷³³ Antik kaynaklardan aldığımız bilgiye göre söz konusu alınlıkta bir Thessalia Kentauromakhia'sı betimlenmiştir.⁷³⁴

Merkezde yer alan Apollon betiminin sağında, Peirithoos, karısını kaçırmaya çalışan Kentauros Eurytion'a hamle yaparken; Apollon'un solunda, Theseus, bir Lapith kadınına saldıran at-adamı baltasıyla öldürmeye çalışmaktadır.⁷³⁵ Alınlığın sol bitimine

⁷³⁰ Alanyalı, **Op.cit.**, s. 261.; Barron, **Op.cit.**, s. 23. Barron, en az bir resmin Polignotos tarafından yapıldığını iletir. ; Diğer yandan Boardman tüm resimlerin Mikon tarafından yapılmış olma ihtimalini dile getirir, "The paintings Pausanias saw in the Theseion were the fight of Amazons and Athenians, a Centauromachy, and Theseus' underwater journey. The last he attributes to Mikon in terms which make it likely that he, at least, considered them all to be Mikon's work", Boardman (Herakles, Theseus, Amazons), s. 17.

⁷³¹ Woodford, **Op.cit.**, s. 163., Ayr. bkz. ilgili referanstaki çizim.

⁷³² Castriota, **Op.cit.**, s. 34.

⁷³³ LIMC VIII, s. 689. no 211.

⁷³⁴ "What he carved on the pediment is the fight between the Lapithae and the Centaurs at the marriage of Peirithous. In the centre of the pediment is Peirithous. On one side of him is Eurytion, who has seized the wife of Peirithous, with Caeneus bringing help to Peirithous, and on the other side is Theseus defending himself against the Centaurs with axe. One Centaur has seized a maid, another a boy in the prime of youth. Alcámenes, I think, carved this scene, because he had learned from Homer's poem that Peirithous was a son of Zeus, and because he knew that Theseus was a great grandson of Pelops.", Pausanias, V. 10. 7-9.; Schefold (Urkönige), s. 230.; I.E. Petrocheilos, "Die Großplastik Der Archaischen Und Klassischen Zeit", LIMC VIII, s. 704., ; Thomas, **Op.cit.**, s. 47.

⁷³⁵ Ashmole, **Op.cit.**, s. 44., Pausanias'ın, merkezi figürde Peirithos'un yer aldığı bilgisinin yanlış olduğu günümüzde oy birliği ile kabul edilmektedir. "First, then, the central figure (Fig 48). Despite the

doğru; bir Kentauros ile bir kadınının mücadelesi verilmiş, onu takip eden bir Lapith genci ise kadını kurtarmaya çalışmaktadır.⁷³⁶ Alınlığın diğer bitimine, Theseus'un soluna doğru gelişen figürlerde; bir Lapith boynundan yakaladığı Kentauros tarafından ısırılmaya çalışılırken, bunun ardındaki grupta, yine, bir Lapith kadınına saldıran Kentauros'un bir genç tarafından durdurulma mücadelesini gösterilmektedir.⁷³⁷ Alınlığın her iki ucuna, merkeze doğru hareket eden ikişer yaşlı kadın betimlemesi yerleştirilmiştir.⁷³⁸ (Resim 28 a-b).

2.2.2.3. Atina Parthenon Tapınağı

Metoplar İ.Ö. 447-440 yılları arasında tarihlenmektedir.⁷³⁹ Tapınağın güney cephesinde yer alan 32 tane metopdan, 1-12 ve 21-32 no'lular Kentauromakhia içermektedir.⁷⁴⁰ Yapıda, Kentauromakhia'nın hangi versiyonunun temsil edildiği sorunu henüz tartışmalı olmakla birlikte, bazı çevreler Thessalia Kentauromakhia'sı yönünde açıklamalarda bulunmaktadır.⁷⁴¹ Bu kanıya itiraz edenlerden birisi olan Brommer, betimlemelerde spesifik bir ayrıntının olmayışından hareketle, Thessalia Kentauromakhia'sı düşüncesine şüpheyle yaklaşır.⁷⁴² Özellikle 13-20 nolu metoplarda tasvir edilen ve söz konusu mitolojinin bilinen akışına uymayan bazı canlandırmaların

---

curious statement of Pausanias that it is Peirithous, and the gallant attempts of certain scholars to uphold him, this is undoubtedly Apollo.”; Schefold (Urkönige), s. 266, 267.; Schiffler, *Op.cit.*, s. 44.

⁷³⁶ Ashmole, *Op.cit.*, s. 52.

⁷³⁷ *Ibid.*, s. 50, 57.

⁷³⁸ Boardman (GSCP), s. 35. figür 19.

⁷³⁹ Schefols (Arkaik), s. 55.

⁷⁴⁰ E. Simon., “Versuch Einer Deutung Der Südmetopen Des Parthenon”, *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, (Jdl) 90 (1975), s. 100.

⁷⁴¹ Castriota, Parthenon'un güney metoplarını ele aldığı eserinde, mücadelenin en azından bir bölümünün, Peirithoos'un düğününde çıkan savaş olduğunu söylemektedir., “The handling of the Centauromachie on the Parthenon leaves no doubt that the battle took place, at least in part, at the feast; there is no reason to suppose that this should be any other event than the one that we have already come to know is Attic art – the battle at the wedding of Peirithoos”, Castriota, *Op.cit.*, s. 153.; Diğer yandan Boardman, önemli kahramanların tanımlanmasının zor olmasıyla birlikte, Theseus'un tiranik pozdaki 32 no'lu figür olabileceğine değinir., Eğer bu kanı doğruysa, mücadelenin Thessalia Kentauromakhia'sini betimlediğinden emin olabiliriz., Boardman (GSCP), s. 105.

⁷⁴² F. Brommer, *Die Metopen Des Parthenon*, (Mainz, 1967), s. 238.

sebepler olduğu bu yaklaşıma göre Parthenon'daki Kentaumakhia, farklı, bilinmeyen bir Attik versiyonu göstermektedir.⁷⁴³ Fakat bazı çevreler, 13-20. metopları, Kentaumakhia ile bağlantılandıran bazı tezler öne sürmektedirler.⁷⁴⁴ Buna göre 13 ve 14 no'lu metoplar düğünün katılımcılarına işaret eder; 14'deki figür gelinin babası Butes'i göstermekte⁷⁴⁵, 16'da ise İksion kayınbabası Eioneus'u öldürmekte⁷⁴⁶, böylece Kentaumakhia ile ilgisi olmadığı düşünülen metopların, söz konusu söylence ile yakın ilgisi ortaya konmaktadır.⁷⁴⁷ Ayrıca diğer ilgili metoplarda bazı tanrılar, yapılan saldırıya tepki olarak gözüdürler; metop 15'de at arabasıyla Helios, 17'de kitarasıyla Apollon, 18'de Aidos-Nemesis veya Nephel-Buluttan Hera⁷⁴⁸ ve 19-20'de İksion'un Hera'ya karşı işlediği büyük günahı betimlemektedir.⁷⁴⁹

1-12 ve 21-32 no'lu metoplar açık şekilde Kentaumakhia'ya işaret ettiklerinde dolayı, en azından figürlerin tanımlanması açısından herhangi bir sorun içermemektedirler.⁷⁵⁰ Yalnız metop 21'in diğerlerinden farklı olarak, iki kadının saldırılardan kaçarak bir kült imgesine ya da bir tapınağa sığınmalarını sembolize eden canlandırma mevcuttur.⁷⁵¹ 10,12,22,25,29'da gözlemlediğimiz Kentauros tarafından saldırılan kadın betimleri, 9 ve 23'te gözlemlenen etrafa dağılmış durumdaki kaplar arasında devam eden mücadele ve özellikle metop 4'te Kentauros tarafından bir silah olarak kullanılan kap, Kentaumakhia'nın Peirithoos'un düğünüdeki versiyonunu

⁷⁴³ *Ibid.*, s. 239.; Castriota, *Op.cit.*, s. 152., Yazar buna katılmamakla beraber, konuyu dile getirir.

⁷⁴⁴ *Ibid.*, s. 157., Buna göre Phedias, 13-20. metoplar ile hikâyeyi ayrıntılandırmakta ve vurguyu söz konusu metoplarda canlandırdığı kahramanlar ve onların ataları aracılığıyla vermeye çalışmaktadır.

⁷⁴⁵ Simon, *Op.cit.*, s. 108.

⁷⁴⁶ *Ibid.*, s. 112.

⁷⁴⁷ Castriota, *Op.cit.*, s. 158.

⁷⁴⁸ *Ibid.*, s. 159., arkadaki üçüncü figürün Zeus olabileceğine değinir.

⁷⁴⁹ *Ibid.*, 158.; Simon, *Op.cit.*, s. 114.; Tüm bunlar ile beraber, 13-20. metopların tanımlanması henüz tam anlamıyla bitirilmiş gibi gözükmemekte ve kanımca bu konuda yeni bulgulanacak verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu tartışmalar ve farklı görüşler hakkında bkz., Brommer, *Op.cit.*, s. 224-240; Simon, *Op.cit.*, s. 100-120; Castriota, *Op.cit.*, s. 152-165.; Osborne, *Op.cit.*, s. 52-84.

⁷⁵⁰ Osborne, *Op.cit.*, s. 67. vd.

⁷⁵¹ Castriota, *Op.cit.*, s. 152.

akla getirmektedir.⁷⁵² Diğer metoplarda ise Lapithlerin Kentauros lar ile olan birebir mücadeleleri betimlenmiştir.⁷⁵³ (Resim 29 a-b).

Athena Parthenon tapınağının, Kentauromakhia açısından bir başka önemi de, yapının kült heykelinde yatmaktadır. Günümüzde hiçbir somut veri ile desteklenemeyen bu heykel, bazı antik kaynakların da belirttiği üzere, sandallarında bir Kentauromakhia sahnesi içermekteydi.⁷⁵⁴ Heykelin kalkanında betimlenen; dış yüzeyde Amazonomakhia ve iç yüzeyde Gigantomakhia sahneleri göz önünde bulundurulursa, bir zamanlar akropoliste Phidias tarafından inşa edilen bronz Athena Promachos heykelinin kalkanındaki Kentauromakhia, hatırlanması gereken bir örnek olarak karşımıza çıkar.⁷⁵⁵

2.2.2.4. Hephaisteion Frizi

İ.Ö. 430'lara tarihlenen materyaller, tapınağın batı alınlığında yer almaktadırlar.⁷⁵⁶ Mitosun türünün, Theseus'un tanımlanabilir olması nedeniyle Thessalia versiyonu olduğu belirtilmektedir.⁷⁵⁷ Dört levhadan oluşan frizde, Kaineus'un da bulunduğu bir Kentauromakhia vardır.⁷⁵⁸

Lapith ve Kentauros lar arasında devam eden mücadele sahnelerinde özellikle iki figür dikkatleri çekmektedir. Bunlardan biri, frizin üçüncü dilimin ilk figürü olan ve sola ilerleyen tiranik pozdaki Theseus'tur.⁷⁵⁹ Diğer figür, frizin ikinci dilimindeki Kaineus grubudur.⁷⁶⁰ Kentauros lar ellerinde kayalar ile bu mitolojik betimi yerin altına

⁷⁵² LIMC VIII, s. 689. no 212.

⁷⁵³ Osborne, **Op.cit.**, s. 68. vdd.

⁷⁵⁴ Plinius, XXXVI. 18.

⁷⁵⁵ Pausanias, I. 28. 2.; Pollitt (Art), s. 68 dipnot 42.

⁷⁵⁶ Knell, **Op.cit.**, s. 134.

⁷⁵⁷ Petrocheilos, **Op.cit.**, s. 704.

⁷⁵⁸ Knell, **Op.cit.**, s. 134.; Cohen, **Op.cit.**, s. 181.; Schefold (Urkönige), s. 266.; Alanyalı, **Op.cit.**, s. 263.; Schiffler, **Op.cit.**, s. 46.

⁷⁵⁹ Morgan, **Op.cit.**, s. 223.

⁷⁶⁰ Knell, **Op.cit.**, s. 135.

sokmaya çalışmakta ve anlaşıldığı kadarıyla diğer dilimdeki Theseus'un sola hareket edişi ona yardım içindir.⁷⁶¹

2.2.2.5. Sunion Poseidon Tapınağı

İ.Ö. 450-440 yıllarına tarihlenen eserlerde⁷⁶², Kentaumakhia tanımlanmaktadır.⁷⁶³ Söz konusu mitosunu konu alan kabartmalar, tapınağın ön – doğu cephesinin pteron'una yerleştirilmiş olan frizde yer almaktadırlar.⁷⁶⁴ Dorik tapınağın, beş friz levhasında, Lapithler ile Kentaurosları mücadele ederken gösteren betimlemelerde, olası bir Kaineus grubunun varlığı belirtilmektedir.⁷⁶⁵

2.2.2.6. Bassai Apollon Tapınağı

İ.Ö. 4. yüzyıl başlarına tarihlenen Dorik, peripteros tapınağın cella frizinde Amazonomakhia ve Kentaumakhia tespit edilmiştir.⁷⁶⁶ Frize ait toplam 23 levhanın 11'i Kentaumakhia'ya ayrılmıştır.⁷⁶⁷ Amazonomakhia'yı konu alan betimlemelerin yapının kuzey ve doğu kenarlarında, Kentaurosların ise güney ve batı kenarlarda olduğu düşünülmektedir.⁷⁶⁸ İkinci dilimde, iki Kentauros tarafından yerin altına gömülmeye çalışılan Kaineus grubunun, Hephaisteion'un batı frizindeki örnekle stilistik açıdan benzerlikleri vurgulanmaktadır.⁷⁶⁹ Thessalia versiyonunun frizde Amazon mitosuyla bir bütünlük oluşturan yapısı, ayrıca Herakles ve Theseus figürlerinin varlığı ile de

⁷⁶¹ S. v. Bockelberg, "Die Friese des Hephaisteion", **Antike Plastik XVIII**, (AntPl) (1979), s. 34-35.

⁷⁶² Delivorias, **Op.cit.**, s. 83.

⁷⁶³ Schefold (Urkönige), s. 266.; Cohen, **Op.cit.**, s. 172., Yazar mitosun Thessalia versiyonu olduğunu belirtir.

⁷⁶⁴ Schiffler, **Op.cit.**, s. 44.

⁷⁶⁵ LIMC VIII, s. 690. no 220.; Carpenter, **Op.cit.**, s. 170.; Delivorias, **Op.cit.**, s. 82.; Thomas, **Op.cit.**, s. 52. ; Boardman (GSCP), s. 158. figür 120., Yazar Kaineus grubunu üçüncü levhaya yerleştirmektedir.

⁷⁶⁶ DuBois, **Op.cit.**, s. 64.

⁷⁶⁷ Knell, **Op.cit.**, s. 150.

⁷⁶⁸ **Ibid.**, s. 151.

⁷⁶⁹ **Ibid.**, s. 156.; M. Hofkes-Brukkers, **Der Bassai Fries**, (1975), s. 58.

pekişmektedir.⁷⁷⁰ Betimlemeleri ilginç kılan bir başka özellik, ilk dilimde yer alan ve iki geyik tarafından çekilmekte olan bir arabadaki Apollon ve kardeşi Artemis tasvirleridir.⁷⁷¹ Üçüncü dilimde ise sola doğru kaçan bir Lapith kadınının arkasında, bir tanrıçanın kült imgesine sığınmakta olan bir başka Lapith kadını ilginç bir başka betimelem olarak karşımıza çıkar.⁷⁷² Aynı levhada takip eden sahnede ise sola doğru hame yapan Kentauros bir Lapith genci tarafından öldürülmeye çalışılmaktadır.⁷⁷³ Diğer sahnelerde, alışık olunan Kentauros - kadın mücadelelerine yardım için koşan Lapith gençleri tasvirleri devam etmektedir. (Resim 30 a-b).

2.2.2.6. Delphi Athena Pronaia Tholos'u

İ.Ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilen yapının metoplarında Kentauromakhia betimlenmektedir.⁷⁷⁴

2.2.2.7. Trysa-Göbaşı Friz Levhaları

İ.Ö. 370'lere tarihlenen yapı⁷⁷⁵ Kentauromakhia'yı iki farklı yerinde örneklendirmektedir.⁷⁷⁶ Buna göre Kentauromakhia'nın biri yapının güneydeki kapısının hemen solunda yer alır, diğer betimlemeler ise kuzey iç frizdedir.⁷⁷⁷ Kainues figürünün işlenmiş olduğu ve Peirithoos'un düğünündeki mücadeleye işaret eden versiyon, güney kapısının solunda yer alan frizde ele alınmıştır.⁷⁷⁸ Kuzey duvarının iç

⁷⁷⁰ Thomas, **Op.cit.**, s. 53.; Knell, Theseus'u 11. dilimdeki figürle tanımlar., Knell, **Op.cit.**, s. 159.

⁷⁷¹ Hofkes-Brukkers, **Op.cit.**, s. 61.; Alanyalı, **Op.cit.**, s. 264.

⁷⁷² Hofkes-Brukkers, **Op.cit.**, s. 54. vdd.

⁷⁷³ Knell, **Op.cit.**, s. 158.

⁷⁷⁴ Thomas, **Op.cit.**, s. 56.; Schiffler, **Op.cit.**, s. 44., 57., s. 267. GP 8.; Marcadé, **Op.cit.**, s. 162.; Hafner, **Op.cit.**, s. 180.

⁷⁷⁵ Childs (City-Reliefs), s. 14.

⁷⁷⁶ F. Eichler, **Die Reliefs Des Heroon Von Gjölbashi-Trysa**, (1950), s. 54, 69.

⁷⁷⁷ W. Oberleitner, **Das Heroon von Trysa**, (Mainz, 1994), s. 20. figür 24.

⁷⁷⁸ Eichler, **Op.cit.**, s. 54. vd.

tarafındaki frizde işlenen versiyon ise açık şekilde tanımlanamayan bazı Kentauros-Lapith mücadeleleri içerir.⁷⁷⁹ (Resim 31).

2.2.2.8. Halikarnassos Mausoleion'u

Amazonomakhia dolayısıyla da konu edilen yapı İ.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir.⁷⁸⁰ Anıt-mezarındaki Kentauromakhia konulu eserlerin frizde yer aldığı bilinmekte fakat, frizin yapıya yerleşimi konusunda bazı tartışmalar mevcuttur.⁷⁸¹ Tam bir levha ve ayrıca iki levhaya ait parçalar⁷⁸² şeklinde oldukça kötü korunmuş bir durumda elimize geçen eserlerde Kentauroslar ve Lapith gençleri ve bir kadın seçilebilmektedir.⁷⁸³ (Resim 32).

2.2.3. Hellenistik Dönem

2.2.3.1. Tarentum Fragmanları

İ.Ö. 4. yüzyıl ortalarına tarihlenen, kireçtaşı friz fragmanlarında Kentauromakhia betimlenmektedir.⁷⁸⁴ Bu mitosun diğer bazı örnekleri, yine Tarentum'dan gelen Tearakotta kabartmaları içerir⁷⁸⁵ ve Schiffler'in saptadığı üç kabartma İ.Ö. 5. yüzyıl sonu ile 4. yüzyıl başına tarihlenir.⁷⁸⁶ (Resim 33 a-b).

⁷⁷⁹ *Ibid.*, s. 69. vd.; LIMC VIII, s. 689. no 215.; Thomas, *Op.cit.*, s. 55. vd.; Schiffler, *Op.cit.*, s. 55.

⁷⁸⁰ Knell, *Op.cit.*, s. 160.

⁷⁸¹ Tulunay, *Op.cit.*, s. 45.

⁷⁸² Tam olan friz levhası (Nr. 1032), diğerleri (Nr. 1033), (Nr. 1034)'tür., Ashmole, *Op.cit.*, s. 164. figür188.; Tulunay, *Op.cit.*, s. 46.

⁷⁸³ Ashmole, *Op.cit.*, s. 162., ayr. bkz. figür 188. (Nr. 1032).

⁷⁸⁴ LIMC VIII, s. 690. vdd. no 225, 226.

⁷⁸⁵ Schiffler, *Op.cit.*, s. 122. vdd.

⁷⁸⁶ *Ibid.*, s. 301., G-S 15, 16, 17.

2.2.3.2. Makedonya Lefkadia Oda Mezarı

İ.Ö. 300'lere tarihlenen yapının ön yüzüne ait cephedeki 11 metopda Kentauromakhia tanımlanmaktadır.⁷⁸⁷

2.2.3.3. Limyra Ptolemaion

İ.Ö. 3. yüzyılın başlarına tarihlenen materyaller Kentaurosuları betimlemektedir.⁷⁸⁸ Kuzey yönündeki üç metopda, Kentaurosular ile Lapithlerin savaşları seçilebilmektedir.⁷⁸⁹

2.2.3.4. Belevi Mausoleionu

İ.Ö. 3. yüzyılın birinci yarısına tarihlenen eserler, yapının tavan kaset kabartmalarıdır.⁷⁹⁰ Yapının batı, güney ve doğu kenarları boyunca betimlenen kabartmalarda Kentauromakhia tanımlanmaktadır.⁷⁹¹ (Resim 34 a-h).

2.2.3.5. Teos Dionysos Tapınağı

İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen tapınakta, Kentaurosular betimlenmiştir.⁷⁹² Dionysos alayı içerisindeki formları nedeniyle, önceki dönemin yansıttığı analogilerden farklı bir yapı içerisinde, yer almışlardır.⁷⁹³ Daha önce bahsedildiği şekilde, bu durum,

⁷⁸⁷ LIMC VIII, s. 689. no 209.; Bkz. Drougou'nun görüşleri, *Ibid.*, s. 706.

⁷⁸⁸ *Ibid.*, s. 690. no 216.

⁷⁸⁹ J. Borchardt, "Zur Bauskulptur am Naos Des ptolemaions von Limyra", *Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften*, Band 236., (Wien, 1993), s. 75-77.

⁷⁹⁰ LIMC VIII, s. 690. no 217.

⁷⁹¹ Praschniker, *Op.cit.*, s. 79-85.; Smith, *Op.cit.*, s. 186.

⁷⁹² LIMC VIII, s. 697. no 313.

⁷⁹³ Smith, *Op.cit.*, s. 186.

Kentaurosların imgelerinin dönem itibariyle yumuşatılmasıyla ilgilidir.⁷⁹⁴ Yapının frizinde Mainadlar ile beraber, symposium sahnelerini süsleyen Kentauroslar, Hellenistik dönemdeki Dionysos söylencelerine uygun bir yapı içerisinde yer almaktadırlar.⁷⁹⁵ (Resim 35 a-b).

2.2.3.6. Samothrake Heroon'u

İ.Ö. 150-125 arasına tarihlenir.⁷⁹⁶ Yapının pronaos tavanına ait kasetlerden biri olan ve iki adet kabartma fragmanını içeren parçaların bir Kentauros'u betimlediği anlaşılmıştır.⁷⁹⁷ (Resim 36).

2.2.3.7. Kabartmalı Silindir Mermer Puteal

İ.Ö. 30'lara tarihlenen materyalde, Kentauromakhia betimlenmiş olduğu belirtilmektedir.⁷⁹⁸ Buna göre eserdeki Kentauros ve Lapith mücadeleleri, Peirithoos'un düğününe işaret eden Thessalia mitosunu oluşturur.⁷⁹⁹ (Resim 37).

2.2.3.8. Mylasa Frizi

Geç Hellenistik döneme tarihlendirilen küçük bir frizde, Kentauromakhia tanımlanmaktadır.⁸⁰⁰ Cohen, Kaineus grubunun varlığına değinir.⁸⁰¹

⁷⁹⁴ Drougou, **Op.cit.**, s. 706.

⁷⁹⁵ Alanyalı, **Op.cit.**, s. 265.

⁷⁹⁶ LIMC VIII, s. 690. no 223.

⁷⁹⁷ K. Lehman, "Kallistratos Meets a Kentaur", **AJA** 61 (1957), s. 123. vdd.

⁷⁹⁸ Alanyalı, **Op.cit.**, s. 267.

⁷⁹⁹ LIMC VIII, s. 690. no 223.

⁸⁰⁰ Alanyalı, **Op.cit.**, s. 264.; Smith, **Op.cit.**, s. 186.

⁸⁰¹ Cohen, **Op.cit.**, s. 172.; Mendel, **Op.cit.**, s. 44. no 286.

2.2.3.9. İlion Athena Tapınağı

İ.Ö. 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilen tapınağın metoplarında Kentauromakhia olduğu belirtilmektedir.⁸⁰² Yapıdaki konu dağılımının Parthenon'u taklit ettiği düşünülmekte, dolayısıyla tapınağın doğusunda Gigantomakhia, kuzeyde Troia'nın Düşüşü, batıda Amazonomakhia (?) ve güneyde Kentauromakhia yer almaktaydı.⁸⁰³

---

⁸⁰² Schmidt-Dounas, *Op.cit.*, s. 375.

⁸⁰³ Smith, *Op.cit.*, s. 186. vdd.

3. GİGANTLAR

3.1. Mitolojide Gigantlar

Yunan mitolojinin evrenin oluşumuna dair ortaya koyduklarına göre, ilk başlangıçtaki boşluk karmaşıklığa Khaos adı verilmektedir.⁸⁰⁴ Bundan ilk tanrıça, toprak ana, Gaia meydana gelmiş⁸⁰⁵, kendisine eş ve oğul olarak gök tanrısı Uranos'u doğurmuştur.⁸⁰⁶ Birinci kuşak tanrılar şeklinde nitelendirilen bu birlikteliği izleyen ikinci kuşak tanrılar, Gaia ile Uranos'un çocuklarından meydana gelmektedirler.⁸⁰⁷ Bunlar; Hekatonkheir'ler - yüz kolu devler-üçüzler-, üçüz tek gözlü demirciler olan Kykloplar ve ileride egemenliği ellerine alacak olan Tintanlar'dır.⁸⁰⁸

İkinci kuşak tanrılardan yüz kollu devler; Kottos, Briareus, Gyes⁸⁰⁹, Kykloplar; Brontes, Steropes, Arges⁸¹⁰, Titanlar ise başlıca; Okeanos, Koios, Hyperion, İapetos, Theia, Rheia, Themis, Mnemosyne, Phoibe, Tethys ve Kronos⁸¹¹ olarak bilinmektedirler.⁸¹²

Başlangıçta Uranos'un elinde olan egemenlik, daha sonra titanlardan Kronos'un eline geçmiştir.⁸¹³ Buna, doğacak çocuklardan birisinin ileride egemenliği babasından alacağı kehaneti nedeniyle, Gaia'dan olan çocuklarını, torağın altına, Tartarosa⁸¹⁴

⁸⁰⁴ D. Rosenberg, *Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Büyük Söylenceler Antolojisi*, (Ankara, 2000), s. 31.

⁸⁰⁵ Hesiod, *Theogony*, 115-120.

⁸⁰⁶ Graves, *Op.cit.*, s. 11.

⁸⁰⁷ Rosenberg, *Op.cit.*, s. 32.

⁸⁰⁸ E. Peterich, *Küçük Yunan Mitologyası*, Çeviren: Y. Baydur, (İstanbul, 1946), s. 3.

⁸⁰⁹ Hesiod, *Theogony*, 145-150.

⁸¹⁰ *Ibid.*, 140-145.

⁸¹¹ *Ibid.*, s. 130-135.

⁸¹² Hamilton, *Op.cit.*, s. 11.

⁸¹³ Graves, *Op.cit.*, s. 12.

⁸¹⁴ Homeros, yer altı dünyası olarak bilinen Tartaros hakkında bilgi verir., "... Olympos'ta kötek yiyip dönecek gerisingeri, alıp kara dumanlı Tartaros'a atacağı onu, ta derinlere, yerin dibindeki çukura,

gömmeye başlayan Uranos'un bitmek bilmez kötü davranışları neden olmuştur.⁸¹⁵ Fakat bu durumdan hoşnutsuz olan Gaia, kocasından öç almaya karar vermiş ve böylece diğer çocukları olan Titanlardan yardım istemiştir. Uranos'u etkisiz hale getirerek egemenliğine son verme isteğine destek veren tek titan, Kronos, olmuştur.⁸¹⁶ Buna göre Kronos, Gaia'nın yaptığı bir orakla, babası Uranos'un hayalarını kesecektir.⁸¹⁷ Kronos, denileni yapmış ve babasının kesilen hayalarından akan kanın denize düşen parçaları aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite'nin, toprağı düşen parçalarının ise toprağı (Gaia'yı) döllemesiyle üç tane, Alekto, Tisiphone ve Megaera olarak anılan korkunç öç tanrıçası Erinyis-Furia'lar ve Gigantlar (Devler) doğmuştur.⁸¹⁸ Parlak zırhlı ve uzun kargılı devler⁸¹⁹ olarak bilinen bu yaratıkların, vücudunun pullu yılanlar şeklinde olduğu bilinir.⁸²⁰

İkinci kuşak tanrıların, Uranos'u bu şekilde etkisiz hale getirmesinden sonra egemenliği ele aldıklarını görmekteyiz.⁸²¹ Bunun ardından gök tanrısı olan Kronos, kendisi gibi bir titan olan kardeşi Rhea ile evlendi, fakat annesi Gaia'ya verdiği; kardeşlerini (Hekatonkheir ve Kykloplar'ı) hapsedildikleri tartarostan çıkarma sözünü tutmamıştı.⁸²² Bunda, daha önce bahsedilen ve Kronos'un kendisi için de geçerli olan kehanetin etkisi vardır.⁸²³ Dolayısıyla Kronos, babası Uranos'un yaptıklarını tekrar

---

orda demir kapılar, tunç eşikler var, gökle dünya arası kadardır Tartaros'la Hades arası.", Homeros, *İlyada*, VIII 10-20.; Ayr. bkz., Hesiod, *Theogony*, 735-745.

⁸¹⁵ Hesiod, *Theogony*, 155.; Peterich, *Op.cit.*, s. 4.

⁸¹⁶ Rosenberg, *Op.cit.*, s. 35.

⁸¹⁷ "She creates steel, the white metal, makes a billhook of it, and exhorts her children to punish their father. All hesitate, trembling, except the youngest, Kronos, the titan of audacious heart and cunning astuteness.", Bonnefoy, *Op.cit.*, s. 373.

⁸¹⁸ Rosenberg, *Op.cit.*, s. 36.; LIMC IV., s. 191. Gigant maddesi.

⁸¹⁹ Hesiod, *Theogony*, 185.

⁸²⁰ Fink, *Op.cit.*, s. 117.

⁸²¹ Rosenberg, *Op.cit.*, s. 34.

⁸²² *Ibid.*, s. 37.

⁸²³ Kehaneti Kronos'a, ebeveynleri, Uranos ile Gaia bildirmişti., "Gaia ile Uranos, ne kadar güçlü olursa olsun kendi çocuğuna yenilecekti.", Hesiod, *Theogony*, 460-465.

ederek; Rhea'dan olan çocuklarını doğar doğmaz yutuyor ve böylece ileride tahtına son verecek olan bir veliahdın dünyaya gelmesine engel oluyordu.⁸²⁴

Rhea'dan doğan ilk doğan çocuk, Hestia ve daha sonra Demeter, Hera, Hades ve Poseidon, Kronos'un hedefi olarak yutulmuşlar, buna çok sinirlenen anneleri Rhea ise Gaia'dan yardım istemiştir.⁸²⁵ Toprak ana ise, üçüncü oğlu Zeus'un doğum zamanı geldiğinde; gizlice Girit'e gidip Diktis Dağı yamacındaki mağarada onu doğurmasını ve Kronos'a da bu çocuk yerine kundağa sarılı bir taş yutturmasını öğütlemiştir.⁸²⁶

Üçüncü kuşak tanrıları oluşturan Kronos ve Rhea'nın çocuklarından Zeus, büyüdüğünde, annesi Rhea'nın hazırladığı kusturucu iksiri Kronos'a içirmiş ve böylece tanrının karnındaki kardeşlerini özgürlüğe kavuşturmuştur.⁸²⁷ Zeus'un sayesinde yeni oluşan güçlü birlik, titanların egemenliğine son vermek için, onlara savaş açmış, ve bu son kuşak tanrılar ile titanlar arasında, on yıl süren bu savaşa Titanomakhia denmiştir.⁸²⁸

Othrys ve Olympos'ta odaklanan iki güç arasındaki savaşta⁸²⁹, Zeus ve kardeşleri Gaia'nın tavsiyesi üzerine, Uranos ve Kronos tarafından yerin altında hapis tutulan Hekatonkheir ve Kyklopları yardıma çağırılmışlardır.⁸³⁰

Titanların yenilgisiyle sonuçlanan bu savaşın ardından ise Gigantomakhia başlar. Savaşın nedeni, bu defa Titanların, Zeus ve destekçileri tarafından tartarosa atılması ve bunun kardeşleri Gigantları kızdırmasıdır.⁸³¹ Gaia'nın, Thrakia'daki

⁸²⁴ Peterich, *Op.cit.*, s. 5.

⁸²⁵ Rosenberg, *Op.cit.*, s. 37.

⁸²⁶ *Ibid.*, s. 38., "... Perilerin bebek oğlunu keçi sütüyle beslemelerini ve beşiğini bir ağaca asmalarını, böylece Kronos'un onu yerde, denizde ya da havada bulmamasını sağlayacağım. Genç erkekler, yani Kuretalar, bebeğin bağırsıklarını bastırmak için mızraklarını tunç kalkanlarına vurarak beşiğin altında yürüyecekler."

⁸²⁷ Graves, *Op.cit.*, s. 13.

⁸²⁸ Carpenter, *Op.cit.*, s. 70.

⁸²⁹ Hesiod, *Theogony*, 630.

⁸³⁰ *Ibid.*, 635-655.; Zeus ve kardeşleri tarafından serbest bırakılan Kykloplar hediye olarak Zeus'a, ünlü atribüsü olan şimşek, Poseidon'a trident, Hades'e görünmezlik miğferi vermişlerdir., Rosenberg, *Op.cit.*, s. 40.

⁸³¹ Hamilton, *Op.cit.*, s. 46.

Phlegra'da doğurduğu bu korkunç devlerin yirmi dört adet oldukları ve dağları üst üste yığarak Olympos'a saldırdıklarını bilmekteyiz.⁸³²

Oldukça güçlü düşmanların tehdidi altındaki Olymposlular, yine bir başka kehanete göre, ancak bir ölümlünün yardımıyla onları yenebileceklerdir.⁸³³ Bilindiği gibi bu kahraman, Zeus'un Alkmene'den doğma oğlu Herakles'dir.⁸³⁴ Konuyla ilgili olarak bahsedilmesi gereken önemli bir ayrıntıyı yine antik kaynaklarda bulmaktayız. Buna göre Herakles'in öldükten sonra Olympos tanrıları arasına kabul edilmesinin, tanrısallaşmasının nedeni, onun Gigant Savaşı'nda yaptığı büyük yardımdır.⁸³⁵

Gaia, oğullarının savaştan yenik ayrılmalarına önlem olarak, Gigantları yaralanmaz kılacak sihirli otu aramaya başlamış, fakat bu girişimi Zeus tarafından engellenmiştir.⁸³⁶

Gigantomakhia, Herakles'in düşmanların lideri Alkyoneus ile olan mücadelesiyle başlar.⁸³⁷ Kahraman, devi okuyla vurmuş, fakat bu darbeyi alan Alkyoneus yere düşmesiyle birlikte, toprak (Gaia) ile temas ettiğinden dolayı yeniden eski gücüne kavuşmakta ve savaşa devam etmektedir.⁸³⁸ Athena'nın öğüdüyle; Thrakia-Phlegra'lı olan ve bu yüzden tekrar tekrar güçlenen bu Gigant, ancak bölge sınırları dışarısına çıkarılarak yok edilmiştir.⁸³⁹ Gigantlardan Poryphyron; Zeus'un yıldırımını ve Herakles'in okuyla, Ephialtes; Apollon ve yine Herakles tarafından her iki gözü kör edilerek, Eurytos; Dionysos'un thrysos'u, Klytios Hekate'nin meşalesi, Enkeladus; Athena'nın üzerine Sicilya Adası'nı fırlatmasıyla, Polybutes ise Poseidon'un üzerine bir

⁸³² Graves, *Op.cit.*, s. 45.; Bazı antik kaynaklar Gigantların Olymposlular üzerine Gaia tarafından gönderildiğini aktarırlar., "Ge (Earth), however, the mother of the monsters was, enraged and sent up the Giants, as they are called, to fight against the gods; but they were destroyed at a later time by Zeus, Athena and Dionysus and the rest of the gods taking part in the conflict on the side of Zeus.", Diodorus, III. 70. 4.

⁸³³ Carpenter, *Op.cit.*, s. 75.

⁸³⁴ Schefold (Arkaik), s. 36.

⁸³⁵ Pindar, *Nemean Odes*, I. 60-67.

⁸³⁶ Bonnefoy, *Op.cit.*, s. 378.

⁸³⁷ Schefold (Arkaik), s. 51.

⁸³⁸ Graves, *Op.cit.*, s. 45.

⁸³⁹ Pindar, *Nemean Odes*, I. 51-68., Pindar'a göre Gigantomakhia Thrakia'nın Phlegra adlı yöresinde geçmektedir.

ada parçası fırlatmasıyla (Nisyros Adası), Hippolytos; Hermes tarafından, Gration; Artemis'in okuyla, Agrius ve Thoas ise kader tanrıçaları tarafından yok edilmişler ve böylece Gigantomakhia Savaşı Olymposlu tanrıların üstünlüğü ile sona ermiştir.⁸⁴⁰

3.2. İkonografi

Hellen Sanatı'nda çok sevilen bir tema olarak karşımıza çıkan Gigantlar, Siyah Figür vazo resimlerinde İ.Ö. 560'lardan itibaren⁸⁴¹ sıklıkla görülmeye başlanmış, daha sonra bir azalmanın ardından Kırmızı Figür ressamaları tarafından, İ.Ö. 530/500 yıllarından itibaren yeniden sevilerek kullanılmıştır.⁸⁴²

Bu ilk dönemlere ait olan Gigant ikonografisi, Hellen Hoplitleri imgesine benzer şekilde, silahlı ve zırhlı olarak karşımıza çıktıklarını görmekteyiz.⁸⁴³ Kompozisyonun İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından itibaren Atina'da yönetime gelen Peisistratidlerin ve daha sonra da Alkmaonidlerin kullanımındaki bir unsur olarak mimari heykeltıraşlık alanında önemli örnekleri ortaya çıkmıştır. Tiranlık ve ilk demokrasi hareketlerinin birer sembolizasyonu olarak, başta eski Athena tapınağı ve Delphi Apollon tapınağı bu politikanın izlerini taşımaktadır.⁸⁴⁴ Diğer taraftan Herakles karakterinin Gigantomakhia mitosuyla yakın ilişkisi, onu aynı zamanda daha Peisistratos döneminde sevilen bir figür olarak karşımıza çıkarmaktadır.⁸⁴⁵

Klasik döneme özgü bir gelişme olarak, Gigantlar; Amazon ve Kentaurlar gibi, söz konusu süreçte yaşanan önemli tarihsel olaylar ve savaşlarla özdeşleştirilmiştir.⁸⁴⁶ Bu imgeye bağlı olarak, devlerin görünüşlerinde daha önceki periyotta gözlemlenen

⁸⁴⁰ Graves, *Op.cit.*, s. 46.; Apollodorus, I. 34-38.

⁸⁴¹ K. Schefold, *Die Göttersagen der Klassischen und Hellenistischen Kunst*, (Klassischen-Hellenistischen), (1981), s. 91'de Gigantların ortaya çıkışını İ.Ö. 566'daki Panathenae festivaline bağlar.

⁸⁴² *Ibid.*, s. 92.; Thomas, *Op.cit.*, s. 20.; Yazar; Phidias'ın, Athena'nın kalkamında resmettiği temanın, dönem vazo resimlerindeki etkisinden bahseder. Buradan hareketle, aynı zamanda metoplarda ve tanrıçaya sunulan peplosdaki Gigantomakhiaların, özellikle ilerleyen dönemdeki Kırmızı Figür vazo resimleri üzerindeki baskın rolünün arttığını düşünebiliriz kanısındayım.

⁸⁴³ Schefold (Klassischen-Hellenistischen), s. 86.

⁸⁴⁴ Schindler, *Op.cit.*, s. 27, 38.

⁸⁴⁵ Schefold (Arkaik), s. 36, 51.; Knell, *Op.cit.*, s. 42.; Boardman (GSCP), s. 154.

⁸⁴⁶ Schefold (Urkönige), s. 264.

ikonografik özelliklerin bir parça değiştiğine şahit oluruz. İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren genellikle çıplak gösterilmişlerdir.⁸⁴⁷ İlk betimleri İ.Ö. 560/550 yıllarına tarihlenen Siyah Figür vazolar üzerindeki örneklerin, çoğu zaman canlı sahneler şeklinde işlendiği ve genellikle Zeus'un elinde şimşek demeti ile bir arabanın içerisinde Herakles tarafından refakat edilmekte, Athena ise arabanın dışarısında Gigantlarla mücadele ederken, Gaia bu sırada tanrılardan merhamet dilemektedir.⁸⁴⁸ Özellikle Athena'nın kalkamın iç yüzeyindeki Gigantomakhia sahnelerinin, dolayısıyla, Phidias ile başlayan Parthenon sembolizasyonunun, İ.Ö. 5. yüzyılın sonlarındaki vazo betimlemelerini oldukça yoğun olarak etkilediğini bilmekteyiz.⁸⁴⁹ Buna göre Gigantlar artık zırhlar içerisinde değil omuzdan aşağıya inen hayvan postlarına bürünmüş olarak karşımıza çıkarlar ve taşıdıkları silahlar da genellikle taşır.⁸⁵⁰

İlerleyen süreçte, Hellenistik dönemin Gigant ikonografisine bazı yenilikler getirdiğini görmekteyiz. Özellikle Pergamon Sunağı kronolojisiyle paralel şekilde gözlemlendiği düşünülebilecek olan yeni Giant betimleri, bu dönemde etkili değişikliklerle yansıtılmıştır.⁸⁵¹ Buna göre en vurgulu özellikleri Pergamon Sunağı'nda yaş ve vücut anatomisinde karşımıza çıkar. Gigantların yaşlı ve genç örneklerinin gözlemlendiği bu yapıda, sakallı ve vücutları yılan kuyruğuyla bitenler yaşlı devleri, insan bacağıyla bitenler de genç devleri göstermekteydi. Antik çağda bir yer altı dünyası sembolü olarak karşımıza çıkan yılan, bu açıdan, Gigantların Gaia'dan, toprak-anadan gelen kökenine işaret eden bir unsur olarak da etkileyicidir.⁸⁵²

Dönem sanatında önemli örneklerin birbirleriyle etkileşmelerine güzel bir örnek, Pergamon Sunağı ile Parthenon tapınağı arasındaki ilişkidir. Bu noktada kendinden sonraki sanat akımlarını etkilediği bilinen Pergamon Gigantomakhia'sı, en azından Parthenon'daki figürlere benzeyen bazı örnekler içermesi bakımından, kendinden

⁸⁴⁷ Thomas, *Op.cit.*, s. 22.

⁸⁴⁸ Carpenter, *Op.cit.*, s. 75., ayr. bkz. figür 112.

⁸⁴⁹ Schefold (Klassischen-Hellenistischen), s. 21.

⁸⁵⁰ Carpenter, *Op.cit.*, s. 76.

⁸⁵¹ Schindler, *Op.cit.*, s. 148-149.

⁸⁵² Smith, *Op.cit.*, s. 166.; Thomas, *Op.cit.*, s. 22.

önceki betimlemelerden etkilenmiş gibidir.⁸⁵³ Özellikle Nyks figüründe gözlemediğimiz küçük ağız ve dairesel hatların Partheon'dakilerin bir benzeri olarak, kasıtlı olarak yapıldığı; hatta bunun bizzat Attalidlerin kendilerini Klasik Hellen Uygarlığının koruyucuları olarak görmelerinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir.⁸⁵⁴

İç ilişkilerin yanı sıra friz, aynı zamanda daha erken tarihli bazı eserlerle de ilgi kurar. Bazıları tesadüfi olabildiği gibi bazıları da ancak bilgili kişilerin anlayabileceği tarzda idi. Örneğin Parthenon frizinden belirli bir alıntı güney frizdeki Helios'un araba grubunda kullanılmıştır. Parthenon'un batı alınlığındaki Zeus ile doğu frizindeki Athena'ya benzerlikler gibi bazıları da oldukça barizdir. Ayrıca daha yakın tarihli yansımalar da vardır. Athena'nın rakibi, duruş ve yılan ısırması temasıyla Laokoon'u anımsatmaktadır. Bazı yenilgiye uğramış devlerde örneğin Triton'un rakibinde, düşmüş Galat figürlerine gizli atıflar var gibidir. Parthenon referansları Hellenizmin savunucusu, Yeni Atina, yani Pergamon için açık bir anlam taşır. Laokoon, trajik cezalandırma temasını uyandırırken Galat figürleriyle olan benzerlikler Attalosların başarılarına atıfta bulunurlar.⁸⁵⁵

Diğer taraftan, Büyük Sunak'ta gözlemediğimiz dışavurumların stil benzerliklerinin, Rhodos'a değin uzandığı ve bu ada heykeltıraşlarının söz konusu yapıda önemli etkilerinin olduğu düşünülmektedir.⁸⁵⁶

⁸⁵³ S. Howard, "Another Prototype of the Gigantomachy of Pergamon", *AJA* 68, (1964, s. 129-136), 130

⁸⁵⁴ J. J. Pollitt, *Art in the Hellenistic Age*, (Hellenistic) (Cambridge, 1986) s. 105., Diğer benzer canlandırmaların, Parthenon'un batı alınlığında da görülen Zeus ve Athena heykellerinde bulunduğunu belirtir.

⁸⁵⁵ Smith, *Op.cit.*, s. 166.; Howard, *Op.cit.*, s. 131. vdd.

⁸⁵⁶ Pollitt (Hellenistic), s. 110.

4. GIGANTOMAKHIA

4.1. Anlam Olarak Gigantomakhia

Amazonomakhia ve Kentauroomakhia dolayısıyla tanıştığımız mitolojilerde, anlam ve sembolizasyon açısından Gigantomakhia'nın de benzer bir analogiler bütünü oluşturduğu gözlemlenmektedir. Amazonların ve Kentaurosların Hellen toplumunun gelişim süreci içerisinde şekillenmesine paralel olarak, Gigantlar ve temsil ettikleri söylenceler de durağan kalmamış, tarihi ve toplumsal olaylara göre biçim almışlardır.

Buna göre Gigantomakhia başlangıçta; Zeus ve yandaşları tarafından oluşturulan Olymposlular egemenliğinde, kurulan düzeni yıkmaya çalışan bir güç olarak karşımıza çıkar.⁸⁵⁷ Olymposlu tanrıların, korkunç görünümlü devlere karşı giriştikleri savaş, bir anlamda kaotik güçlerin yenilgiye uğratıldığı bir zaferdir.⁸⁵⁸

Gigantomakhia'nın ilk adımda kavranabilen bu açık nitelemesi, daha karmaşık bazı özdeşleştirmeler de içermektedir. En güzel örneklerini döneme özgü anıtsal yapılarda gözlemlediğimiz söz konusu farklı anlamlandırmalar, daha önce bahsedilen mitolojilerde olduğu gibi, Hellen toplumunun tarihsel süreçte yaşadıklarıyla yakından ilintilidir. Buna göre Gigantomakhia, dönemin Hellen toplumunda nüfuza sahip kişiler tarafından, siyasi amaçları doğrultusunda kullanılan bir mitostur.⁸⁵⁹ Bu açıdan etkin karakterlerden biri olarak karşımıza, daha önce Herakles⁸⁶⁰ figürü aracılığıyla tanıştığımız Peisistratos çıkar.⁸⁶¹

Bu isim, bir antik çağ politikacısı olarak; bu ister bir tiran isterse bir demokrat olsun, kariyerini sağlamlaştırmak için döneme özgü söylenceleri, sosyal yaşamda önemli bir etkiye sahip olan sanat eserleri vasıtasıyla kullanmalarına en güzel

⁸⁵⁷ Schefold (Arkaik), s. 51.

⁸⁵⁸ Smith, *Op.cit.*, s. 163.

⁸⁵⁹ Thomas, *Op.cit.*, s. 23.

⁸⁶⁰ Boardman (GSAP), s. 154., Yazar, Peisistratos'un başta olduğu dönemde kendisini, Athena'm koruması latındaki Herakles olarak tanıttığını vurgulamaktadır.

⁸⁶¹ Thomas, *Op.cit.*, s. 24.

örneklerden birini teşkil etmektedir.⁸⁶² Kronolojik olarak İ.Ö. 530-520'lere⁸⁶³ tarihlenen ve tiran Peisistratos'un şehre egemen bir konumda olan akropoliste yaptırdığı eski Athena tapınağı alınışında, Olymposlular ile Gigantların Savaşı konu alınmıştı.⁸⁶⁴ Salt sanatsal ya da kültürel kaygılardan dolayı seçilmiş bir tema şeklinde algılanamayacak olan bu konu seçimi, ayrıca söz konusu tiran açısından da tesadüf olarak nitelenemeyecek önemli vurgular içermektedir. Buna göre Gigantomakhia, Peisistratos'un, sürgünden sonra tekrar Atina'ya hakim oluşuyla; kendisini tanrılar ve kahramanlar ile özdeşleştirerek, politik rakiplerine ne kadar güçlü olduğunu gösterebileceği uygun bir ortam meydana getirmekteydi.⁸⁶⁵

İ.Ö. 561'de tutkulu bir aristokrat olan Peisistratos, ele geçirdiği fırsatı iyi değerlendirerek güç kazanmış ve Atina'nın ilk tiranı olarak karşımıza çıkmıştır.⁸⁶⁶ Kalıcı bir şekilde konumunu sağlamlaştırana kadar iki sefer tahtından olan Peisistratos, İ.Ö. 546'da istediği otoriteyi sağlamış ve önemli bir politik güç olarak belirmiştir.⁸⁶⁷ Atina'yı ilk olarak tüm Hellen dünyasının merkezi haline getirmeye çalışan bu karakter, kamu işleri ve yapı projeleriyle bir yandan işsizliği azaltmaya çalışırken bir yandan da vergilendirmeyi hafifletmiş, sahip olduğu Thrakia'daki gümüş madenlerinin kendisine kazandırdığı büyük maddi olanakları taraftar toplamada başarılı bir şekilde kullanmıştır.⁸⁶⁸ Rakiplerine karşı üstünlük sağlama mücadelesinde, yaptırdığı eski Athena tapınağındaki Gigantomakhia'yı kullanan Peisistratos, kendi gücünün ne kadar

⁸⁶² Walker, *Op.cit.*, s. 39., "A politician was not restricted to sponsoring work of literature if he wanted to use myths to bolster his position. He could establish a more direct link between himself and the figures of myth either by imitating such heroes, or by altering the myth to provide a heroic precedent for his own behavior. One of the most extraordinary cases of such an assimilation to the men of the heroic age was the theatrical return of Peisistratus to Athens in 556 B.C., which marked the beginning of his second tyranny. He dressed a tall woman up as Athena, and sent heralds to proclaim that the goddess was escorting him back to her city. However we may interpret this episode, we need have no doubts that Peisistratus was quite glad to use myth for political ends."

⁸⁶³ Knell, *Op.cit.*, s. 39.

⁸⁶⁴ Thomas, *Op.cit.*, s. 19.

⁸⁶⁵ Alanyalı, *Op.cit.*, s. 268.

⁸⁶⁶ Kebric, *Op.cit.*, s. 94.

⁸⁶⁷ Walker, *Op.cit.*, s. 39, 48., Yazar bu ismin, İ.Ö. 556 ve 546 olmak üzere iki sefer tahta çıktığını belirtir.

⁸⁶⁸ Kebric, *Op.cit.*, s. 95., Peisistratos, borçlanmayı ihtiyacı olan herkes için mümkün kılmış, ticareti teşvik etmiş bir politikacı olarak, ayrıca İ.Ö. 530'da ilk Hellen *dramasının* ortaya konduğu Büyük Dionysos Festivali'nin de maddi destekçisidir.

büyük olduğunu topluma ve rakiplerine karşı gösterme amacını gütmüştür.⁸⁶⁹ Daha önce de bahsedildiği şekliyle kendisini Herakles ile özdeşleştiren Peisistratos, Gigantomakhia mitosunda Hellen kahramanının (Herakles); zafere ancak onun katılımıyla kazanılabilecek bir savaş olduğu noktasına dikkat çekmekte, dolayısıyla kendisinin Atina'nın geleceği için vazgeçilemez bir isim olduğunu vurgulamaktaydı.⁸⁷⁰

Gigantomakhia'nın Peisistratos dolayısıyla kazandığı bu politik anlam, onun rakipleri olan Alkmaonidler tarafından da kullanılmış, bunun güzel bir örneğinin sergilendiği Delphi Apollon tapınağı batı alınlığı, Gigantlar mitosuyla bir kez daha bezenmiştir.⁸⁷¹

İ.Ö. 510'da Peisistratos ve oğulları tarafından temsil edilen tiranlığın son bulmasının ardından, demokratik bir vizyonla Klesithenes öncülüğünde güçlenen Alkmaonidlerin, Theseus figürüyle yeni bir analogi kurarak kendilerini tanımladıkları bilinmektedir.⁸⁷² Tiran politikaları tarafından sevilen bir figür olan Herakles'e karşı oluşturulduğu ve/veya demokrasi yandaşlarının tek kişi egemenliğine tepki olarak yeni bir sembol şeklinde ortaya konduğu düşünülebilecek olan Theseus, Alkmaonidlerin kullandığı mitolojik bir liderdir.⁸⁷³ Siyasi alandaki otorite değişimi, anlaşıldığı kadarıyla sadece ve sadece Herakles-Theseus figürleriyle değil, aynı zamanda Gigantomakhia'nın kullanımına da yansımıştır. Buna göre Delphi Apollon tapınağı batı alınlığındaki mitos, Gigantlar karşısında zafer kazanan tanrıların, Alkmaonidler ile özdeşleştirildiği bir betimleme olarak, aynı zamanda Klesithenes'in rakipleri ve tiranlara (Peisistratoslar)

⁸⁶⁹ Thomas, *Op.cit.*, s. 24. vd.

⁸⁷⁰ Knell, *Op.cit.*, s. 42., Kehanete göre Gigantomakhia, ancak ve ancak bir ölümlü olan Herakles'in savaşa Olymposlular tarafında katılmasıyla kazanılabilecektir., "Der Tenor der Szenen zeigt unmißverständlich, daß der Verehrung des Herakles gerade während der von den Peisistratiden bestimmten Zeit in Athen besondere Aufmerksamkeit galt. Er wurde gleichsam als Nationalheld Athens und Attikas in Anspruch genommen, zumal Heros und Polis dem besonderen Schutz Athenas anvertraut sind. Deshalb ist es ganz ungezwungen naheliegend, angesichts der Gigantomachie auf Herakles und dessen besondere Verbundenheit mit Athen hingewiesen zu werden. Dem für jene Zeit wichtigsten Heros Athens verdanken die Gölter ihren ruhmreichsten Sieg. Athen selbst darf sich mit diesem Triumph der Olympier engstens verbunden fühlen. Darüber hinaus kann es aufmerksamen Zeitgenossen kaum entgangen sein, daß dies in unmittelbarer Nachbarschaft des Wohnsitzes der Peisistratiden geschah, die die Athener Akropolis okkupiert und zu ihrer Residenz gemacht hatten."

⁸⁷¹ Thomas, *Op.cit.*, s. 19.

⁸⁷² Ayr. bkz., s. 4. dipnot 12.; Walker, *Op.cit.*, s. 50.

⁸⁷³ *Ibid.*, s. 46., "... but they believe it was commissioned by those Athenians who were opposed to the tyrants, and that Theseus represent their leader, Clesithenes. They have also tried to establish various parallels between the fate of the democratic opposition in Athens and the career of the mythical hero."

karşı kazandıkları üstünlüğün de bir analogisidir.⁸⁷⁴ İ.Ö. 548'de yandığı belirtilen Apollon tapınağının⁸⁷⁵ yeniden yapımı için aranan maddi desteğın, alınlık için gerekli bölümü Alkmaonidler tarafından karşılanmıştı.⁸⁷⁶ Bu sırada sürgünde olan Alkmaonidlerin, söz konusu girişimleri dolayısıyla Delphi Apollon tapınağında, onların temsil ettiğı siyasi akımın, Gigantomakhia aracılığıyla dışavurumlarını gözlemlemek, kanımca olası bir gelişme olarak nitelendirilebilir.

Bir başka örnek olan Megaralıların Olympia'daki hazine binasında ise Gigantomakhia; Megaralıların Korinth'e karşı kazandıkları savaşın bir zafer anıtı şeklindeki sembolizasyonunu oluşturmaktaydı.⁸⁷⁷ İ.Ö. 510-500'lere tarihlenen alınlık, otoritelerin ve antik kaynakların verdikleri bilgilere göre, söz konusu zaferi izleyen yılda inşa edilmiştir.⁸⁷⁸

Gigantomakhia'nın 6. yüzyıl ve geç dönemlerindeki bu temsillerinin ardından, özellikle Pers Savaşları dolayısıyla daha da önem ve yeni anlamlar kazandığı belirtilmektedir.⁸⁷⁹ Yunan dünyasına saldıran ve medeniyetlerini tehdit eden bir düşman olarak görülen Persler Doğuda, Kartacalılar ise Batıdaki barbarların bir analogisi olarak görülmeye başlanmıştır.⁸⁸⁰ Yeni analoginin sergilendiğı ilk örneklerden birisini, Sicilya Adasındaki Akragas kentinde, Zeus-Olympios tapınağı oluşturur.⁸⁸¹ İ.Ö. 480'de, daha önce Kartacalılar tarafından ele geçirilen kentin yeniden Hellen egemenliğine alınması nedeniyle girişilen imar faaliyetlerinden birisi olarak gösterilen tapınakta ele alınan Gigant Savaşı; Hellenlerin babarlara karşı üstünlüğünün bir anıtı şeklinde yükselmekteydi.⁸⁸²

⁸⁷⁴ Alanyalı, **Op.cit.**, s. 268.; Thomas, **Op.cit.**, s. 25.; Delphi Apollon tapınağı Alkmaonidler tarafından inşa edilen bir yapıdır. Dolayısıyla burada, onların temsil ettiğı siyasi akımın dışavurumlarını gözlemlemek olasıdır.

⁸⁷⁵ Knell, **Op.cit.**, s. 43.

⁸⁷⁶ Boardman (GSAP), s. 155.

⁸⁷⁷ Thomas, **Op.cit.**, s. 25.

⁸⁷⁸ Pausanias, VI. 19. 12.

⁸⁷⁹ Alanyalı, **Op.cit.**, s. 269.

⁸⁸⁰ Thomas, **Op.cit.**, s. 25.

⁸⁸¹ Boardman (Eski Yunan), s. 98.

⁸⁸² Thomas, **Op.cit.**, s. 20.

Benzer bir uygulamanın, Gigantomakhia'nın barbarları sembolize ettiği versiyonun; Perikles tarafından başlatılan imar faaliyetlerinin bir uzantısı olarak görülen⁸⁸³ Sunion-Poseidon tapınağında sergilenmektedir.⁸⁸⁴ İ.Ö. 460-440'lara⁸⁸⁵ tarihlendirilen yapının pronaosu üzerindeki frizinde yer alan Gigant Savaşı betimlemesi, buna göre Perslere karşı kazanılan zaferin anıtsallaşmasıdır.⁸⁸⁶

İlerleyen süreçte, Gigantomakhia'nın en güzel ve anıtsal örneklerinde birisi, Athena Parthenos tapınağında karşımıza çıkmaktadır. Diğer temsillerinde olduğu gibi, burada da Devlerin Savaşı teması, Hellen tarihsel ve siyasi yaşamıyla yakından ilgili olup; Kentauromakhia ve Amazonomakhia'nın özdeşleştiği analogilerle paralellikler içermektedir.⁸⁸⁷ Söz konusu analogilerin en vurgulu örneklerinden birisi, anımsanacağı üzere çalışmanın önemli bir parçasını oluşturan Pers Savaşları ve onun Hellen toplumu üzerindeki etkisidir. İnaniş biçiminden kaynaklanarak sanatsal dışavurumlara etkiyen prensipler; tarihsel olayların direkt olarak betimlenmesine karşı bir çekineme yaratıyor ve böylece sanatçılar dolaylı yoldan tasvire yönelerek, amaçlarına uygun bir ortam sunan güncel mitoslara başvuruyorlardı.⁸⁸⁸ İşte böyle bir ortamda sanatçıların karşılaştığı soruna bir cevap da Gigantlar mitosundan gelmekte ve tarihsel olayların alegorik betimlemelerini olanaklı kılmaktaydı.

Bilindiği gibi Parthenon, Perslere karşı kazanılan zafere dair Atinalılar tarafından tanrıçalarına sundukları anıtsal bir minnettarlık abidesi olarak karşımıza çıkar.⁸⁸⁹ Athena ve tanrıçası olduğu kent, Gigantomakhia ile üç noktada özdeşleşmektedir. Bunlardan birisi Parthenon tapınağının doğu metoplarında⁸⁹⁰, birisi

⁸⁸³ Kebric, *Op.cit.*, s. 134.

⁸⁸⁴ Delivorias, *Op.cit.*, s. 81. vd.

⁸⁸⁵ LIMC IV, s. 200. no 17.

⁸⁸⁶ Thomas, *Op.cit.*, s. 26.

⁸⁸⁷ Castriota, *Op.cit.*, s. 138.

⁸⁸⁸ Bkz. *Amazonomakhia* bölümü s. 11. ve ilgili dipnot.; Ayrıca bkz., *Anlam Olarak Kentauromakhia* adlı bölüm s. 6. ve ilgili dipnot.

⁸⁸⁹ Castriota, *Op.cit.*, s. 134. vdd.

⁸⁹⁰ Boardman (GSCP), s. 104.

Athena Parthenos heykelinin kalkanında⁸⁹¹ ve bir diğeri ise Panathenaea festivali ile ilişkili olarak tanrıçaya sunulan peplosta yer almaktadır.⁸⁹²

Panathenaea festivalinin Parthenon'un inşa edilmesinden öncelere dayandığı bilinmektedir. Buna göre tanrıça Athena onuruna düzenlenen bu geleneksel kutlama, İ.Ö. 566'ya Peisistratos'un söz konusu festivali yeniden düzenlediği tarihe kadar uzanmaktadır.⁸⁹³ Buna göre her dört yılda bir düzenlenen kutlamalarda Athena'ya sunulan yeni peplos üzerinde Gigantomakhia ile bezenmiş betimlemeler yer almaktaydı.⁸⁹⁴ Söz konusu festival ile önem kazandığı belirtilen Gigantomakhia⁸⁹⁵ izleyen dönemde de etkin bir sosyal unsur olarak, özellikle Perikles döneminde de varlığını sürdürmekteydi.⁸⁹⁶

Athena Parthenos heykelinin kalkanının dış yüzeyinde işlenen Amazonomakhia'ya daha önce değinilmiştir. Günümüze ulaşmamış bir eser olması dolayısıyla arkeolojik olarak saptanamayan bu materyalin iç yüzeyinde ise Gigantomakhia bulunduğunu bilmekteyiz.⁸⁹⁷ Kalkandaki bu betimlemeye dair bildiklerimiz, Strangford kopyasının iç yüzeyindeki iki Gigant resmine⁸⁹⁸ ve özellikle antik kaynaklara dayanmaktadır.⁸⁹⁹

Parthenonun doğu metoplarında yer alan Gigantomakhia, eski ve sevilen bir hikâye olarak Olympialıların karanlık güçleri bozguna uğrattıkları bir savaş olarak, Atina ve Plataialıların Marathon Savaşı'nda Perslere yaptıklarını hatırlatır.⁹⁰⁰ Perikles

⁸⁹¹ *Ibid.*, s. 111.

⁸⁹² Schefold (Urkönige), s. 12.

⁸⁹³ Walker, *Op.cit.*, s. 42.

⁸⁹⁴ Schefold (Arkaik), s. 273.

⁸⁹⁵ Alanyalı, *Op.cit.*, s. 270.; Ayrıca Panathenaea festivali ve Athena'ya giydirilen peplos hakkında bakınız, A. v. Premerstein, "Der Parthenonfries und die Werkstatt des panathenäischen Peplos", *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, XV (Öjh), (1912, s. 1-35), s. 1. vdd.

⁸⁹⁶ Castriota, *Op.cit.*, s. 139.

⁸⁹⁷ Schefold (Urkönige), s. 116.

⁸⁹⁸ Boardman (GSCP), s. 111.

⁸⁹⁹ Plinius, XXXVI. 18.

⁹⁰⁰ Thomas, *Op.cit.*, s. 27.

ve Phidias'ın bu konuyu seçmelerinin sebebi, ölümlülerin tanrılara başkaldırmasını örneklendiren bir olay olarak Hellenlerin Perslere karşı verdikleri mücadeleyi hatırlatmak içindir.⁹⁰¹ Dolayısıyla Olymposluların Gigantlara karşı verdikleri mücadele, Hellen dünyasına saldırıda bulunan Perslere karşı bu defa bizzat kendileri tarafından verilmiş ve Gigantomakhia ile tarihsel bir olay arasında analogi kurulmuştur.⁹⁰²

Bir başka yoruma göre Athena Parthenon tapınağındaki Gigantomakhia, Zeus tarafından oluşturulan evrensel ahlâk kurallarının zaferini ve kızı Athena'nın vekilliğini temsil ederken, Olymposluların kozmik düzeni ile kaos güçleri arasındaki mücadeleleri göstermektedir.⁹⁰³ Özellikle Arkaik ve Klasik dönemlerde Atina akropolisinin Olympos, burada önemli bir külte sahip Athena'nın ise babası Zeus'un bir sembolizasyonu olarak, Kserkses öncülüğünde Persler tarafından kuşatılan söz konusu alanın Gigantların hedefiyle (Olympos) özdeşleştirildiği vurgulanmaktadır.⁹⁰⁴

Böylece Perslere karşı girişilen mücadeleler, Hellen tarihinin bir parçası olarak Amazonomakhia, Kentauromakhia'ya olduğu gibi Gigantomakhia mitosuna da yansımış ve bu söylenceler söz konusu sürecin bir tür aynası misyonuyla tanımlanmışlardır.⁹⁰⁵

Klasik dönemde Parthenon'da izlediğimiz bu betimlemelerin ardından, Gigantomakhia'nın Hellenistik dönemdeki anıtsal sembolizasyonuna geldiğimizde ise, Asia Minor'ün önemli bir kültür merkezi olan Pergamon ile tanışmaktayız. Pergamon kralı II. Eumenes'in yaptırdığı, dolayısıyla İ.Ö. 197-159 yılları arasında tarihlenen⁹⁰⁶

⁹⁰¹ J. Boardman, **The Parthenon And It's Sculptures**, (Parthenon) (Texas, 1985), s. 39.

⁹⁰² Thomas, **Op.cit.**, s. 25., Yazar, Gigantomakhia'nın dönemin tarihsel olaylarını yansıtan bir mitos olarak değer kazandığını belirtmektedir.

⁹⁰³ Castriota, **Op.cit.**, s. 139.

⁹⁰⁴ **Ibid.**, s. 141., "To the Athenians of the Archaic and Classical periods, the Akropolis had become a surrogate Olympos, paralleling the role of Athena as a surrogate or extension of Zeus. In this context an affront to Athena was an affront to Zeus, just as an attack on her sacred mountain was directly comparable to the Giants' assault on Olympos. Xerxes' siege of the Akropolis would therefore have appeared analogous to the offensive of the Giants. Within the temple, the shield of the Parthenos made this equivalence almost explicit, since it juxtaposed the Gigantomachy directly with another indisputable mythic analogue for the Persian attack on the Akropolis, that of the Amazon."

⁹⁰⁵ DoBois, **Op.cit.**, s. 55. Yazarın bu konuda bir başka otoriteden aktardıkları dikkat çekicidir. "For The Greeks, the Titanomachy and the battle against the giants remained symbols of the victory which their own world had won over a strange universe; along with the battles against the Amazons and Centaurs they continue to signalize the Greek conquest of everything barbarous, of all monstrosity and grossness"

⁹⁰⁶ Knell, **Op.cit.**, s. 162.

Büyük Sunağın dış frizinde yer alan mitos, Gigantlar ile tanrıların savaşı temasına yeni bir boyut getirmiştir.⁹⁰⁷

Gigantomakhia'nın söz konusu dönemde aldığı yeni biçimler, daha önceki süreçlerde gözlemediğimiz gibi, sosyal, tarihi ve politik değişimler ile yakından ilgilidir.⁹⁰⁸

Lysimakhos, Philetairos ve I. Eumenes'in ardından Hellenistik dünyanın önemli bir kenti şeklinde karşımıza çıkan Pergamon, İ.Ö. 241'den itibaren I. Attalos tarafından yönetilmeye başlanmıştı.⁹⁰⁹ Bu sırada, İ.Ö. 279'da Makedonia'da başlayan Galat tehlikesi, ilerleyen süreçte Asia Minor'e varmış ve İç Anadolu'nun batısını yurt edinen bu savaşı ulusun çevre coğrafyaları haraca bağlama mücadelelerinde sıra Pergamon'a gelmiştir.⁹¹⁰ İ.Ö. 229-228 yılında, Seleukid Antiokhos Hieraks ile birleşen büyük bir Galat ordusu, I. Attalos tarafından yenilgiye uğratılmış ve Hellenistik dünyanın bu korku verici düşmanları yok edilerek, yarattıkları tehdit ortadan kaldırılmış ve Pergamon resmen bir krallık haline gelmiştir.⁹¹¹

I. Attalos öncülüğünde kazanılan bu ve benzeri⁹¹² zaferlerden sonra, Pergamon kentinin Klasik dönemde Atina'nın ulaştığı merkezi konuma benzer bir statüye geldiğini görmekteyiz.⁹¹³ Hellenistik dönem itibariyle değişen dengeler Atina'nın önceki dönemdeki Hellen uygarlığı öncülüğü rolüne son vermiş ve Pergamon'u dikkat çeken bir merkez olarak ortaya koymaya başlamıştı. Bunun farkında olan Pergamon hanedanlığı söz konusu avantajı koruyarak, Hellen kültür öncülüğünü kendileri

⁹⁰⁷ Alanyalı, **Op.cit.**, s. 170.

⁹⁰⁸ Thomas, **Op.cit.**, s. 26. vdd.

⁹⁰⁹ Pollitt (Hellenistic), s. 79. vd.

⁹¹⁰ **Ibid.**, s. 80.

⁹¹¹ Boardman (Eski Yunan), s. 188.

⁹¹² Pergamonluların sadece Galatlara karşı mücadele vermemişlerdir. İ.Ö. 3. yüzyıldan başlayan süreçlerde, Batı Anadolu'da önemli bir güç olarak beliren bu Krallık, başlıca Seleukoslar ve Bithynia Krallığı ile savaşlar vermişlerdir., Pollitt (Hellenistic), s. 81.

⁹¹³ P. M. Webb, "The Functions of the Sanctuary of Athena and the Pergamon Altar (the Heroon of Telephos) in the Attalid Building Program", Ed.: K.J. Hartswick / M. C. Sturgeon, **ΣΤΕΦΑΝΟΣ Studies in Honor of B. S. Ridgway**, (1998, s. 141-254), s. 141.

üstlenmek istemiş ve kentlerinin görkemini anıtsal yapılar ve muhteşem sanat eserleriyle gerçekleştirmeye başlamışlardır.⁹¹⁴

Pergamon'un Hellen uygarlığı öncülüğüne soyunması, I. Attalos'un özellikle yukarıda bahsedilen Galat Savaşı'ndan sonra izlediği politikalarda gözlenmektedir. Buna göre I. Attalos, kazandığı Galat Savaşları onuruna bronz heykellerle bezenmiş büyük zafer anıtları yaptırmış ve ayrıca Delos, Delphi ve Atina gibi Hellen dünyasının önemli merkezlerine adak eserler göndermiştir.⁹¹⁵

I. Attalos'un, ayrıca kazandığı zaferle ilgili olarak Atina'ya bir ziyaret yaptığını bilmekteyiz.⁹¹⁶ İ.Ö. 200'lerde gerçekleştiği söylenen bu ziyaret dolayısıyla, Atina adak grubu heykelleri de bu tarihe verilmekte ve antik kaynaklardan Pausanias bunlardan bahsetmektedir.⁹¹⁷ Diğer yandan söz konusu adak heykellerin, Pergamon'da I. Attalos tarafından yaptırılan orijinal bronzların, küçük ölçekli mermer kopyaları oldukları söylenmektedir.⁹¹⁸ Geç dönem kopyalar dolayısıyla bazı fikirler edinebildiğimiz bu eserlerde; Galatlar, Persler, Amazonlar ve Gigantları gösteren figürler olduğu belirtilmektedir.⁹¹⁹ Bu eserleri anlamı; bir çok otoriteye göre I. Attalos'un Galat zaferi ile Hellenlerin geçmişte barbarlara karşı verdikleri zaferler arasında bir analogi kurmak ve böylece kendilerinin Hellenistik dönemin Atinalılarının yerine koymaktır.⁹²⁰ Bu sembolizasyon sadece bahsedilen adak eserlerde değil, bir zamanlar Pergamon Athena kutsal alanına dikilen Galat ve Karısı ve Ölen Galat vb. heykellerde de vurgulanmaktaydı.⁹²¹

⁹¹⁴ H. J. Schalles, *Der Pergamonaltar: Zwischen Bewertung und Verwertbarkeit*, (Frankfurt, 1086), s. 16.vd.; Webb, *Op.cit.*, s. 243. vdd.

⁹¹⁵ Pollitt (Hellenistic), s. 83-97.

⁹¹⁶ *Ibid.*, s. 91.

⁹¹⁷ Pausanias, I. 25. 2., Bu antik kaynak, Atina akropolisinin güney duvarı boyunca sergilenen söz konusu heykellerde Gigantomakhia, Marothon Savaşı'nda Perslere karşı verdikleri mücadeleyi anlatan Amazonomakhia ve Galat Savaşlarının betimlendiklerini aktarmaktadır.

⁹¹⁸ Pollitt (Hellenistic), s. 91.

⁹¹⁹ Pollitt, (Art), s. 200.

⁹²⁰ *Ibid.*, s. 201.; Schalles, *Op.cit.*, s. 36.

⁹²¹ Pollit (Hellenistic), s. 86, 89.

Gigantomakhia'nın I. Attalos aracılığıyla Hellenistik dönemde başlayan yeni biçimlenmesi; bir kez daha tarihi bir olayın mitolojik unsurlar ile alegorik betimlenişine örnek oluştururken, Klasik dönemin barbar kavramı olarak odaklandığı Pers kavramı değişime uğramış, onların yerine Galatlar geçmişlerdi.⁹²² Bunun en önemli sebebi, Attalidlerin, Pergamon'u, Hellenistik dünyanın koruyucusu ve Hellen kültürünün en önemli mirasçısı olarak görmeleri ve/veya göstermek istemeleridir.⁹²³

Bu politikanın; daha sonra başa geçen II. Eumenes tarafından, yaptırdığı Büyük Sunak aracılığıyla sürdürüldüğü vurgulanmaktadır.⁹²⁴ İ.Ö. 197'de babası I. Attalos'un yerine geçmesinin ardından; Apameia Barışı'yla (İ.Ö. 188) gelen toprak çekişmeçlikleri nedeniyle Bithynia kralı Prousius'ın ile müttefiki Galatlar ve Pontos Krallığı ile savaşmış ve babası gibi başarılı sonuçlar almıştır.⁹²⁵ Bu gibi gelişmelerin ardından Pergamon'da, Klasik dönem Atina'sının kendine özgü bazı gelenekleriyle örtüşen ilginç bir gelişmeye şahit olmaktayız. Bu gelişme İ.Ö. 182 yılında, II. Eumenes tarafından tanrıça Athena onuruna düzenlenen ve *Nikephoria* şeklinde adlandırılan Panhellenik festivaldir.⁹²⁶ Otoriteler bu noktada, Atina ile Pergamon'un - farklı dönemlerde de olsa - Hellen dünyası liderliği için verdikleri mücadeleye dikkat çekmekte ve Pergamon'un Hellenistik dönemdeki teşkilatlanmasının, Atina'nın bir mirasçısı ve yeni bir Atina olarak belirişine değinmektedirler.⁹²⁷

⁹²² Schalles, **Op.cit.**, s. 38. vdd.

⁹²³ Pollitt (Hellenistic), s. 93., "... the Attalid's aspiration to make Pergamon into the Hellenistic world's chief protector of and inheritor of the finest achievements of the Greek culture. Perhaps no monument expressed this aspiration more clearly than the Lesser Attalid Dedication in Athens. Its designers blended mythology, legend, and history in a way that brought Pergamon into the mainstream of Greek culture.... The sculptors of the Attalid dedication thus subsumed the heroic past that was already celebrated on the acropolis, linked the new Attalid monument with it, and added a new chapter of their own."

⁹²⁴ **Ibid.**, s. 107-110.

⁹²⁵ **Ibid.**, s. 81., Yazara göre Bithynialılar, her ne kadar Helenleşmiş bir halk olsa da, Thrakia kökenleri nedeniyle barbarların bir başka imgesini oluşturduklarını belirtmektedir. Ayrıca, İ.Ö. 184/3 yılında olan bu savaşta Bithynialılara, barbar kavramına işaret ettiği daha önce söylenen Kartacılıların, ünlü kumandanı Hanibal komutanlık etmektedir.

⁹²⁶ Schalles, **Op.cit.**, s. 44.; Bu noktada Atina Panathenaea festivali ile benzerlik dikkat çekicidir.

⁹²⁷ Pollitt (Hellenistic), s. 82., Yazar, II. Eumenes'in belki de İ.Ö. 170-160 Pergamon'unu, İ.Ö. 440-430'ların zenginlik, zafer ve hümanizm ile etkinleşmiş Perikles yönetimindeki Atinası gibi gördüğünü söylerken; kendisi, kardeşi ve babaları I. Attalos'un kendilerini Grek kültürünün kurtarıcıları ve yayıcıları şeklinde tanımladıklarına değinmektedir.

II. Eumenes'in politikasına yansıyan analogiler yukarıda bahsedilen örneklerle kalmaz, Büyük Sunağın dış podyumundaki Gigantomakhia'nın yanı sıra, sunağın iç kesimindeki küçük frizde de benzer bir alegori mevcuttur. Bu mitos, Herakles'in oğlu Telephos'un hayatıdır.⁹²⁸

Herakles ile Auge'nin oğlu olan Telephos⁹²⁹ ilk Mysia kralı olarak karşımıza çıkarken, aynı zamanda Attalos hanedanlığının mitolojik kurucusu olarak bilinmektedir.⁹³⁰ Kendilerini böyle bir efsanevi karakterin torunu olarak sembolleştirmelerinde, Herakles'in Gigantomakhia'daki geleneksel rolü üzerinde düşünmek gerekir. Bu açıdan bakıldığında, Gigantlara karşı verilecek olan savaşın ancak bir ölümlü olan Herakles'in katılımıyla kazanılabileceği kehaneti⁹³¹ önem kazanır ve oğlu Telephos dolayısıyla Attalosların, kendilerini Herakles soyuna bağlamaları oldukça etkili bir sembolizasyon olarak anlam kazanır.⁹³²

Gigantomakhia'nın Hellen Arkaik döneminden başlayan bu macerası, Klasik ve Hellenistik dönemlerde, verilmeye çalışıldığı kadarıyla söz konusu analogiler ve bunların meydana gelmesine neden olan politik, tarihi ve sosyal olaylarla biçimlenmiştir (Harita 4).

"Hellenistik Gigantomakhia; uygarlığın, vahşi üzerindeki zaferinin bir analogisini-yorumunu oluştururken, kuşkusuz, Pergamalıların (Pergamon) Galatlara karşı kazandıkları zaferlere işaret ediyordu. Bu, İ.Ö. erken 5. yüzyılda Atinalıların Persler üzerindeki zaferini Kentauros ve Amazonlar eşliğinde tanımlamalarıyla, aynı yöntemle yapıyordu."⁹³³

⁹²⁸ Knell, *Op.cit.*, s. 185.; Webb, *Op.cit.*, s. 248.

⁹²⁹ Hafner, *Op.cit.*, s. 238.

⁹³⁰ Smith, *Op.cit.*, s. 162.

⁹³¹ Carpenter, *Op.cit.*, s. 75.

⁹³² Schindler, *Op.cit.*, s. 155. vd.; Schalles, *Op.cit.*, s. 85-87.; Webb, *Op.cit.*, s. 248-251.

⁹³³ Hafner, *Op.cit.*, s. 250.

4.2. Mimaride Gigantomakhia

4.2.1. Arkaik Dönem

4.2.1.1. Kerkyra Artemis Tapınağı Alınlığı

İ.Ö. 580'lere tarihlenen Kerkyra (Korphu) Artemis tağınasının alınlığına ait betimler, Gigantomakhia'nın mimari-heykel alanındaki ilk örneğini oluşturur.⁹³⁴ Söz konusu eserlerde, alınlığın sağ köşesindeki küçük grupta Zeus yıldırımıyla bir Giganta saldırmaktadır.⁹³⁵

4.2.1.2. Delphi'deki Siphnoslular Hazine Binası

İ.Ö. 525'lere tarihlenen yapının kuzey frizinde Gigantomakhia tespit edilmiştir.⁹³⁶ Bezemelerin yer aldığı düzlem üzerinde, mücadeleye katılan tanrı ve devlerin isimlerinin yazılı olduğunu görmekteyiz.⁹³⁷ Buna göre frizde sırasıyla Hephaistos, Hestia, Dionysos, aslan koşulan bir arabada Themis, Apollon, Artemis, Gigantlar'dan -Tharos, Ephialtes, Hyperphas, Alektos -, Frizin kayıp olan kısmında muhtemelen Zeus ve Herakles, Gigant Porphyriion, Hera, Athena, Gigant Eriktypos, Ares, Astarias, Biatas, Hermes, Posedion, Mimon yer almaktadırlar.⁹³⁸

4.2.1.3. Eski Athena Tapınağı

İ.Ö. 520'lere tarihlenen ve Peisistratoslara atfedilen eski Athena tapınağının alınlığında (hangisi olduğu belli değildir) Gigantomakhia betimlenmiştir.⁹³⁹ Kompozisyonda yer alan figürlerin korunma oranları oldukça kötü durumda olsa da; sağa hareket etmekte olan Athena, yaralı ve düşmekte olan bir Gigant ve köşelerde

⁹³⁴ Alanyalı, *Op.cit.*, s. 268.

⁹³⁵ Boardman (GSAP), s. 153., ayr. bkz. figür 187.; LIMC IV. S. 197. no 1.

⁹³⁶ Thomas, *Op.cit.*, s. 19.

⁹³⁷ V. Brinkman, "Die Aufgemalten Namenbeischriften an Nor- und Ostfries des Siphnierschatzhauses", *BCH* 109 (1985, s. 77-130), s. 87-105.; Boardman (GSAP), fig. 212.; Knell, *Op.cit.*, s. 33.

⁹³⁸ E. Simon, "Ikographie und Epigraphik zum Bauschmuck des Siphnierschatzhauses in Delphi", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 57 (ZPE), (1984, s. 1-23.), s. 22.

⁹³⁹ Knell, *Op.cit.*, s. 40.

sürünen Gigantların varlığı kesindir.⁹⁴⁰ Otoriteler alınlığın ortasında bir quadriganın yer aldığı belirtmektedirler. Buna göre, söz konusu arabanın sürücüsü olarak Zeus, onun yanında ise Herakles'in okuyla bir Gigantı öldürmesi gösteriliyor, Athena Gigant Enkelados ile mücadele ederken, Poseidon ise alınlığın solunda yer aldığı tahmin edilmektedir.⁹⁴¹

4.2.1.4. Olympia Megaralılar Hazine Binası

İ.Ö. 510'lara tarihlenen yapının alınlığında Gigantomakhia tasvir edilmiştir.⁹⁴² Merkezde elinde şimşek demeti tutan ve sonla doğru hareket eden Zeus'un sağında, Herakles ve Ares, solunda ise Athena ve Poseidon yer almaktadır.⁹⁴³

4.2.1.5. Delphi Atinalılar Hazine Binası

Yapı, İ.Ö. 490'lara tarihlenir.⁹⁴⁴ Tartışmalı olsa da, Delphi Atinalılar Hazine Binası'nın doğu alınlığında söz konusu mitosun varlığı belirtilmektedir.⁹⁴⁵

4.2.1.6. Delphi Alkmaonid Apollon Tapınağı

İ.Ö. 6. yüzyılın son on yıllarına tarihlenen Apollon tapınağının batı alınlığında Gigantomakhia konu edilmiştir.⁹⁴⁶ Kompozisyonun ele alınış biçimi, Peisistratidlerin

⁹⁴⁰ M. B. Moore, "The Central Group in the Gigantomachie of the Old Athena Temple on the Acropolis", *AJA* 99 (1995, s. 633-639.), s. 633. ; Delivorias, *Op.cit.*, s 178-177.

⁹⁴¹ *Ibid.*, s. 639.

⁹⁴² Thomas, *Op.cit.*, s. 19.; Schefold (Klassischen-Hellenistischen), s. 92.

⁹⁴³ Boardman (GSAP), s. 160., ayr. bkz. figür 215.

⁹⁴⁴ Schindler, *Op.cit.*, s. 63.

⁹⁴⁵ Delivorias, *Op.cit.*, s. 182., "Daher scheint es richtiger, daß beide Giebel des Schatzhauses Kampf darstellungen trugen, die als Gigantomachie im Osten, als Amazonomachie im Westen zu rekonstruieren sind."; Schefold (Klassischen-Hellenistischen), s. 92., Yazar, betimlemenin batı alınlığında olduğu söyler.

⁹⁴⁶ Carpenter, *Op.cit.*, s. 76.; Delivorias, *Op.cit.*, s. 177.

eski Athena tapınağında verilen örneğe oldukça yakındır.⁹⁴⁷ Bunun daha önce bahsedilen Alkmaonid-Peistratid mücadeleleriyle yakından alakalı olduğu düşünülmektedir.⁹⁴⁸ Kötü korunma şartları nedeniyle kesin olarak saptanamasa da, merkezde yer alan quadriganın sürücüsü Zeus'a, muhtemelen Herakles eşlik etmekteydi.⁹⁴⁹ Athena, Poseidon (?), Dionysos, (?), vb. tanrılarının refakâtinde, Gigantlar ile mücadele edilmektedir.⁹⁵⁰

4.2.1.7. Selinus F Tapınağı

İ.Ö. 5. yüzyılın birinci çeyreğine tarihlenen metoplarda; Dionysos ve Athena/Artemis'in Gigantlarla mücadelesi konu alınmıştır.⁹⁵¹

4.2.1.8. Selinus G Tapınağı

İ.Ö. 5. yüzyılın birinci çeyreğine tarihlenen eser, düşmekte olan bir Giganta ait kireçtaşı bir torsodur.⁹⁵²

4.2.2. Klasik Dönem

4.2.2.1. Selinus E Tapınağı

İ.Ö. 5. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlenen Metopta, Athena'nın Gigantla olan mücadelesi görülmektedir.⁹⁵³

⁹⁴⁷ Schindler, *Op.cit.*, s. 37. vd.

⁹⁴⁸ Knell, *Op.cit.*, s. 42. vdd.

⁹⁴⁹ *Ibid.*, s. 44.

⁹⁵⁰ *Ibid.*, s. 45. vd.; LIMC IV, s. 198. no 3.

⁹⁵¹ Schefold (Klassischen-Hellenistischen), s. 98.; Thomas, *Op.cit.*, s. 19.; LIMC IV, s. 200. no 13.

⁹⁵² *Ibid.*, no 14.

⁹⁵³ Carpenter, *Op.cit.*, s. 76.; Schefold (Klassischen-Hellenistischen), s. 98.; LIMC IV, s. 200. no 15.

4.2.2.2. Akragas Zeus Tapınağı

İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen materyaller, oldukça kötü durumda olsa da, olası bir Gigantomakhia'nın varlığı çeşitli otoriteler tarafından vurgulanmaktadır.⁹⁵⁴ Mitos, tapınağın doğu alınlığında yer almaktaydı.⁹⁵⁵

4.2.2.3. Sunion Poseidon Tapınağı

İ.Ö. 450-440 arasında tarihlenen eserler, tapınağın pronaos frizinde bir Gigantomakhia sergilemektedir.⁹⁵⁶ Mitosta, Poseidon ile Athena'nın yer aldığını bilmekteyiz.⁹⁵⁷

4.2.2.4. Atina Parthenon Tapınağı

İ.Ö. 447-440 yılları arasına tarihlenen Parthenon tapınağının kısa kenarlarından birini oluşturan doğu metoplarında Gigantomakhia betimlenmiştir.⁹⁵⁸ Kompozisyon toplam 14 metopda izlenmektedir.⁹⁵⁹ Eserler kötü durumda olsalar da konunun Gigant Savaşı olduğu açıktır.

Buna göre ilk metopda Hermes, ikincisinde ise bir yılan ve bir aslan tarafından yardım gören Dionysos yer alır.⁹⁶⁰ Üçüncü metop, kompozisyondaki tek kalkan taşıyan tanrı olarak Ares veya Hephaistos'u betimlemekte, dördüncüde ise Athena'ya bir Nike eşlik etmektedir.⁹⁶¹ Beşincide arabasıyla görülen Amphitrite, altıncı metopta elindeki

⁹⁵⁴ Thomas, *Op.cit.*, s. 20.; LIMC IV, s. 200. no 16.; Schefold (klassischen-Hellenistischen), s. 92.

⁹⁵⁵ Delivorias, *Op.cit.*, s. 184.

⁹⁵⁶ *Ibid.*, s. 83.

⁹⁵⁷ *Ibid.*, s. 82.; Boardman (GSCP), s. 158. figür 120.

⁹⁵⁸ Schefold (Arkaik), s. 55.

⁹⁵⁹ Boardman (Parthenon), s. 232.

⁹⁶⁰ Brommer, *Op.cit.*, s. 22-23.

⁹⁶¹ Boardman (GSCP), figür 89.

kaya parçasıyla Giganta saldıran Poseidon'a yardıma gider.⁹⁶² Bunları izleyen metoplarda sırasıyla; kanatlı atların çektiği arabada tanrıça Hera, sekizincide Zeus, dokuzuncuda aslan postuyla Herakles⁹⁶³, ardından arabasıyla Artemis, onbirinci metopta yay taşıyan Eros'a muhtemelen Apollon veya Herakles eşlik etmekte, onikide Aphrodite, onüçte Hephaistos ve ondördüncü metopta ise muhtemelen Helios yer almaktadır.⁹⁶⁴

Athena Parthenon tapınağındaki söz konusu mitosun temsili, sadece metoplarla kalmaz. Daha önce de belirtildiği üzere Panathenaea festivalinde Athena'ya sunulan peplos üzerinde bu mitosun yer aldığı daha önce belirtilmiştir.⁹⁶⁵ Antik kaynaklardan öğrendiğimize göre bir başka Gigantomakhia betimlemesi Parthenos heykelinin, kalkanının iç yüzeyinde bulunmaktaydı.⁹⁶⁶

4.2.2.5. Akropolis Athena Nike Tapınağı

İ.Ö. 430-420 yıllarına tarihlenen yapının doğu alınlığında muhtemel bir Gigantomakhia mitosunun betimlendiği tahmin edilmektedir.⁹⁶⁷

4.2.2.6. Argos Heraion

İ.Ö. 420-400 tarihli tapınağın metoplarında, Herakles ve Gigant mücadelelerinin seçilebildiği betimlemeler olduğu iletilmektedir.⁹⁶⁸

⁹⁶² Brommer, **Op.cit.**, s. 26-27.

⁹⁶³ Boardman (Parthenon), s. 232.; Brommer bu figürün Apollon olduğunu söyler., bkz. Brommer, **Op.cit.**, s. 31.

⁹⁶⁴ Knell, **Op.cit.**, s. 106-110.

⁹⁶⁵ Premerstein, **Op.cit.**, s. 1-35.; Boardman (Parthenon), s. 223. vd.; Ayrıca bkz., *Anlam Olarak Gigantomakhia* bölümü.

⁹⁶⁶ Boardman (Parthenon), s. 246. Yazar, kompozisyonun kabartma mı yoksa resim şeklinde mi yapıldığı hakkında belirsizlik olduğunu söyler.; Bununla birlikte bazı çevreler, Phidias'ın kalkanın iç yüzeyindeki resminin, dönem vazo betimlemeleri üzerinde büyük etkisi olduğunu söylerken, söz konusu eserin bir resim olduğunu dile getirmektedirler., Thomas, **Op.cit.**, s. 20.; Plinius, XXXV. 54, XXXVI. 18.

⁹⁶⁷ **Ibid.**, s. 140; Thomas, **Op.cit.**, s. 21.; Delivorias, **Op.cit.**, s. 185 vdd.

⁹⁶⁸ Delivorias, **Op.cit.**, s. 189-191.; Thomas, **Op.cit.**, s. 21.; Carpenter, **Op.cit.**, s. 76.

4.2.3. Hellenistik Dönem

4.2.3.1. İlion Athena Tapınağı

İ.Ö. 3. yüzyılın başlarına tarihlenen eserlerde Gigantomakhia teması işlenmiştir.⁹⁶⁹ Yapının, Parthenon metoplarını taklit ettiği daha önce belirtilmişti.⁹⁷⁰ Buna göre söz konusu mitos tapınağın doğu yüzünde yer almaktadır.⁹⁷¹

4.2.3.2. Pergamon Sunağı

Hellenistik dönemin anıtsal sunağı, 1871'de Pergamon'da Carl Human tarafından bulunmuştur.⁹⁷² İki kanatlı bir podyum üzerine yerleştirilen yapı, 1886'da Berlin'e götürülmüştür.⁹⁷³ Gigantomakhia frizi, bu podyumda yükselen yapının dış kısmında, 120 m uzunluğunda bir yüzey üzerindedir.⁹⁷⁴ (Resim 44 a-c)

Toplam olarak 100 adet ve çeşitli hayvanlardan oluşan figürlerin isimleri; frizin üstündeki geisona (tanrı isimleri) ve panoların oturduğu yerlere (devlerin isimleri) yazılmış ve her bölüm oradan sorumlu olan heykeltıraşlarca imzalanmıştır.⁹⁷⁵

Söz konusu altarın hangi tanrıya ait olduğu hakkında farklı görüşler mevcuttur.⁹⁷⁶ Ayrıca bazı figürlerin kayıp, bazılarının ise belirsiz olması, frizin

⁹⁶⁹ Smith, *Op.cit.*, s. 187.; LIMC IV, s. 206. no 22.

⁹⁷⁰ Bkz. sayfa 92, 4.3.4. *İlion Tapınağı Metopları* adlı bölüm

⁹⁷¹ Schmidt-Dounas, *Op.cit.*, s. 375, 392, 411.

⁹⁷² W. de Gruyter, *Beschreibung Der Gigantenfriese Aus Pergamon*, (Berlin, 1930), s. 5. vd.

⁹⁷³ Schalles, *Op.cit.*, s. 8.

⁹⁷⁴ Alanyalı, *Op.cit.*, s. 271.

⁹⁷⁵ Smith, *Op.cit.*, s. 163., Yazar, heykeltıraş isimlerinin, devlerin adlarının altına yazıldığını ve bir heykeltıraşın Atinalı, üç tanesinin de Pergamonlu olduğunu saptandığını belirtir. Ayrıca yazar, heykeltıraş olarak Orestes, Dionysiades, Menekrates, Melanippos, Therrhetos olmak üzere beş sanatçının isminin bilindiğini ekler.

⁹⁷⁶ Alanyalı, *Op.cit.*, s. 272., Yazar, bazı çevrelerin atları Zeus'a, bazılarının ise Athena'ya atfettiklerini belirtir. Yapının Athena kutsal alanı içerisinde yer alması ve bu alanın herhangi bir altardan yoksunluğu nedeniyle, söz konusu yapının tanrıça Athena'ya ait olması gerektiğini savunan düşüncelere değinmektedir.; Knell, *Op.cit.*, 174.

betimlemelerin dağılımına göre yorumunu da oldukça tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkarmaktadır.⁹⁷⁷ Yine de çeşitli otoriteleri yaptığı, etkileyici açıklamalar mevcuttur.⁹⁷⁸ Bunlardan birisine göre doğu frizinde (sağdan sola); Ares, Athena, Zeus, Herakles, Hera, Apollon, Leto, Artemis ve Olymposlu tanrılar yer almaktadır.⁹⁷⁹ Zeus Sunağı'nın ilginç bir yönü, buradaki tanrı gruplarının belirli bir kozmogonik analogi oluşturacak şekilde ve yapının yönlenişine uygun olarak dizildiklerini savunan tezde yatar.⁹⁸⁰

Doğu taraf açıkça Olympos üzerine yapılan saldırıyı betimliyor olmalıdır. Güney kanat Dionysos ve Kybele'nin egemenliğindeki kara Asya'yı belirtirken, karşı Kuzey kanat okyanus ve denizleri mekân olarak seçmiştir. Asya tabii ki Doğu'ydu. Okyanus da genellikle Batı olarak düşünülürdü. Her iki kanadın konu ve temaları uzun kenarlar boyunca gösterildiğinden, kuzey ve güney frizler de kabaca zıt konular olarak anlaşılabilir. Güney taraf kara, Doğu, ışık ve gök temalarını işlerken, kuzey taraf okyanusu, Batıyı ve karanlık güçleri göstermektedir. Bu aynı zamanda yapının yönleniş biçimine de uymaktadır, zira kuzey taraf günün büyük bir kısmında gölge altında kalmaktaydı.⁹⁸¹

İ.Ö. 188'deki Apameia Barışı'nda sonraya, II. Eumenes Dönemine (İ.Ö. 197-159) tarihlendirilen sunağın yapımına, söz konusu kral tarafından düzenlenen Nikephoria festivalinin düzenlenişiyle başladığı düşünülmektedir.⁹⁸² Betimlemeler açısından önemli olan ise, ele alınan mitos ve tasvir edilen tanrı-gigant isimlerinin döneme özgü bir edebi metnin kaynaklığını akla getirmesidir.⁹⁸³ Bu noktada önemli bir antik kaynak olan Heseidos'un *Thegonia*⁹⁸⁴ adlı eseri ve Apollodorus'un *Bibliotheke*⁹⁸⁵ adlı eseri

⁹⁷⁷ Pollitt (Hellenistic), s. 109.

⁹⁷⁸ LIMC IV, s. 206. no 24.

⁹⁷⁹ Smith, *Op.cit.*, s. 166.

⁹⁸⁰ Pollitt (Hellenistic), s. 106.; Biraz farklı bir öneri hakkında bkz., Schalles, *Op.cit.*, s. 39. vd., 46. vd.

⁹⁸¹ Smith, *Op.cit.*, s. 167.

⁹⁸² Pollitt (Hellenistic), s. 97.

⁹⁸³ *Ibid.*, s. 109., Ancak, günümüze ulaşamayan bu eserin bir Hellenistik Destan veya Attalosların saray destanı olma ihtimaline değinilir.; Smith, *Op.cit.*, s. 167 vdd.

⁹⁸⁴ Hesiod, *Theogony*, 180-185, 635-655

⁹⁸⁵ Apollodorus, I. 6. 1-3.

mitos açısından yetersiz olsa da önemli veriler içermektedir. Diğer antik kaynakların ise özellikle Pergamon ile özdeşleşen Gigantomakhia hakkında yetersiz kalışları, anlaşıldığı kadarıyla frizin tanımlanmasını güçleştirmektedir.⁹⁸⁶ Bu noktada, tanrı ve gigantların yapıda verilmiş olan isimleri yardımcı olmaktadır. Buna göre söz konusu yazıtların; 18 tanesi kesin ve onarılabilen 8 tanesi daha tanrıların isimlerini, 26 tanesi ise Gigantların (tam veya parçalı olarak) isimlerini vermektedir.⁹⁸⁷

Tasvirlerin rekonstrüksiyonu hakkında bu ve benzeri problemler, yinede, kompozisyonun genel tanımını zorlaştırmamış ve Gigantomakhia dönemin sosyal, tarihi ve politik bir yansıması olarak karşımıza çıkmıştır.⁹⁸⁸ Pergamon Sunağı'nın Attaloslar ile olan yakından bağları, onu, dönem siyasetinde etkin rol oynayan bu isimlerin bir zafer anıtı şeklinde ortaya koyuyor ve Pergamon'u dönemin en etkin merkezi olarak, adeta Klasik dönemdeki Atina'nın yeni temsilcisi şeklinde göstermeye çalışan bu politik akımın ürünü şeklinde niteliyordu.⁹⁸⁹ Kentauromakhia ve Amazonomakhia'nın daha önce gözlemlendiği kadarıyla bir tesadüf olarak nitelenemeyecek sembolizasyonları, Hellenistik dönemin Pergamon Sunağı'nda da aynı anlamda, fakat, bu sefer Gigantomakhia mitosuyla verilmeye çalışılıyordu.⁹⁹⁰

En etkileyici tasvirlerden birisini sunağın doğu frizinde yer alan Athena'nın bulunduğu grup oluşturur. Burada tanrıça sağ eliyle saçlarından tuttuğu Gigant, Okeanos veya Enkelados, Athena'nın yılanı tarafından göğsünden ısırılırken acı içerisinde kıvrılmakta, bu sırada ise kompozisyonun sağ tarafında, Gaia oğlu için

⁹⁸⁶ Öyle ki, Pergamon Sunağı'ndan bahseden tek antik kaynağın Ampelius isimli bir Geç Roma dönemi tarihçisinin olduğu belirtilmektedir., Smith, **Op.cit.**, s. 162.; Pollitt (Art), s. 201'de Ampelius'dan şu alıntıyı yapmaktadır., "At Pergamon there is a great marble atlar, 40 feet high, and with extremely large sculptures; it [the sculptural decoration] consists of the battle of the giants"., Bununla birlikte, en azından Pergamon ekolünün diğer anıtları ve hanedanları açısından biraz daha şanslı bir durumdayız.; Plinius, XXXIV. 84., XXXIV. 88.; Diodorus, XXXI, 35; Pausanias I. 25. 2.

⁹⁸⁷ Pollitt (Hellenistic), s. 102, 109.

⁹⁸⁸ Schindler, **Op.cit.**, s. 156.; Thomas, **Op.cit.**, s. 25.

⁹⁸⁹ Schalles, **Op.cit.**, s. 36. vd.

⁹⁹⁰ DuBois, **Op.cit.**, s. 55., Yazar, Kentauros, Amazon ve Gigant mitosunun Helenlerce barbarlara karşı olan savaşındaki ortak tanımına değinmektedir.; Ayrıca bkz. *Anlam Olarak Gigantomakhia* adlı bölüm.

tanrıçadan merhamet dilemektedir.⁹⁹¹ Bu anda tanrıçanın, Nike tarafından zaferin bir işareti olarak başına taç konmaktadır.⁹⁹² (Resim 44 a).

Diğer etkileyici bir kompozisyon frizin kuzey cephesindeki Nyks (Gece) grubu tarafında yansıtılır. Burada tanrıça, sağında bulunana düşmanı Giganta etrafına yılan dolanmış bir kap fırlatmaktadır.⁹⁹³

Yine doğu frizinde ise; iki Gigant, tanrıça Hekate ve Artemis'i gözlemlemekteyiz. Tanrıçanın (Artemis'in) köpeği tarafından ensesinden ısırılan Gigant'ın yılan bacağı, bu sırada kompozisyonun solunda bulunan Hekate'nin bacağına dolanmıştır.⁹⁹⁴

4.2.3.3. Priene Athena Tapınağı

İ.Ö. 158'lere tarihlenen yapının tavan kasetlerinde Gigantomakhia betimlenmiştir.⁹⁹⁵ Buna göre Athena, Gaia, Helios ve bazı Gigantların seçilebildiği bir kompozisyon ortaya konmuştur.⁹⁹⁶

4.2.3.4. Lagina Hekate Tapınağı

İ.Ö. 2. yüzyılın sonlarına tarihlenen yapının batı frizinde Gigantomakhia betimlenmiştir.⁹⁹⁷ Tespit edilen 14 friz levhasında; Moira (I), Hermes, Herakles, Hebe (III); Dionysos, Athena (IV-V); Hera, Zeus (VI); Poseidon, Hekate (VII); Artemis

⁹⁹¹ Smith, *Op.cit.*, s. 166.; Pollitt (Hellenistic), s. 109.

⁹⁹² Schalles, *Op.cit.*, s. 33.

⁹⁹³ Pollitt, (Hellenistic), s. 105., Figürün kimliği konusunda alternatif fikirler bulunmaktadır.

⁹⁹⁴ Schalles, *Op.cit.*, s. 40.

⁹⁹⁵ Carter, *Op.cit.*, s. 5. vdd.; LIMC IV, s. 207. no 26.; Thomas, *Op.cit.*, s. 28.; Smith, *Op.cit.*, 185. vd.

⁹⁹⁶ A. Schober, "Zur Gigantomachie von Priene", *ÖJh* 30 (1936-37, s. 28-44), s. 29, 31, 34.; C. Praschniker, "Die Gigantomachie-Reliefs von Priene", *ÖJh* 30. (1936-37, s. 45-49), s. 45 vdd.

⁹⁹⁷ Thomas, *Op.cit.*, s., *Op.cit.*, s. 22.; Schefold (klassische-Hellenistische), s. 116.

(VIII); Leto (IX); Aphrodite, Ares (X); Hephaistos (XIV) ve çeşitli Gigantların betimlenmiş oldukları söylenmektedir.⁹⁹⁸

4.2.3.5. Termessos Zeus Solymeus Tapınağı

İ.Ö. 2. yüzyılın sonlarına tarihlenen yapıda, Zeus ve Apollon figürlerinin Gigantlar ile mücadelelerinin seçilebildiği bir Gigantomakhia olduğu belirtilmektedir.⁹⁹⁹

---

⁹⁹⁸ LIMC IV, s. 209. no 28.

⁹⁹⁹ *Ibid.*, no 29.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMAZON, KENTAUROS VE GİGANT MİTOLOJİLERİNDEKİ ANLAM

ANTİK SANATTA MAKHİA - SAVAŞ

İncelenmeye çalışılan mitolojiler göz önünde bulundurularak, antik dünyada savaş anlamına gelen *mache-machy-machie-makhia*¹⁰⁰⁰ kavramının, geçmiş insan toplumlarının yaşamlarında çok önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Gerek Amazon, gerek Kentaur ve gerekse Gigant savaşlarında karşılaştığımız analogiler, bu mitolojik unsurların sadece ve sadece birer efsaneden ibaret olmadığını; içerisinde sosyal, siyasal ve tarihi olayların yansımalarının bulunduğunu ortaya koymuştur.¹⁰⁰¹

Amazonomakhia söz konusu olduğunda, Grek toplumunun ata-erkil yapısı ve buna bağlı olarak erkeğin egemenliğindeki evlilik kurumu, endogami geleneği ile beraber sosyal yaşamda kadın nüfusun kontrol altında tutulması ve olası bir toplumsal bunalımın önüne geçme işlevini görmekteydi.¹⁰⁰² Erkek egemen bir toplumda sürekli baskı altında ve kısıtlanmış statüleri, olası bir feminen kaynaklı toplumsal bunalımı frenliyor ve daha önce de bahsedildiği kadarıyla, muhtemel bir kadın egemenliğinin doğuracağı kötü sonuçlar sanatsal dışavurumlarda konu alınan Amazonomakhia mitolojisi ile gösterilmek isteniyordu.¹⁰⁰³

Toplumsal alanda Amazon söylencelerinin oynadığı bu rolün yanında politik hayatta; Atina'nın Klasik dönem itibariyle ele geçirdiği Hellen kültürü liderliğinin propagandasını yapma işlevini de görmekteydi.¹⁰⁰⁴ Söz konusu düşüncelere en önemli destek, Herakles ve Theseus mitoslarının tarihi süreç içerisindeki evrimleri verilebilir. Daha çok arkaik karakterli bir kahraman olarak tanıdığımız Herakles, Amazonomakhia'daki öncel dışavurumlarda, Hellen kültürünün sınırlarındaki

¹⁰⁰⁰ Pollitt (Hellenistic), s. 96.

¹⁰⁰¹ Amazonların söz konusu smbolizasyonları hakkında bkz., Trel, **Op.cit.**, s. 1-40.; Kentaurların benzer anlamları hakkında bkz., Bonnefoy, **Op.cit.**, s. 451-452.; Gigantların smbolizasyonu hakkında bkz., **Ibid.**, s. 375-378.

¹⁰⁰² Tyrell, **Op.cit.**, s. 26 vdd., 28 vdd., 52 vdd.

¹⁰⁰³ Wilde, **Op.cit.**, s. 15. vdd.

¹⁰⁰⁴ Peisistratos, Kleisthenes, Kimon ve Perikles gibi isimlerin Amazon mitosunu söz konusu alanda kullanımlarına dair bkz., Dubois, **Op.cit.**, s. 55.; Walker, **Op.cit.**, s. 42-66.; Castriota, **Op.cit.**, s. 33-76.

mücadeleleriyle daha çok Kolonizasyon dönemindeki söz konusu toplumun düşünce yapısını ortaya koymaktaydı.¹⁰⁰⁵

İlerleyen süreçte, ilk demokrasi hareketleri ve buna bağlı olarak değişen siyasi dengeler; Amazon söylencelerinin, dönemin Atinası'nda sözü geçen önemli kişilerin kullanımında olduğuna şahit olmaktayız. Antik sanatta Amazonların popülerite artışının en yoğun olarak gözlemlendiği bu dönemin, aynı zamanda Pers Savaşları süreciyle paralel olması, Amazonların olduğu kadar Kentaur ve Gigant mitoslarına da alışlagelmiş anlatılar olarak bakılamayacağı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Tam bu noktada, sanatsal dışavurumlarda, tarihi olayların direkt olarak betimlenmesinin, Hellen toplumunda hoş karşılanmadığı tezi akıllara gelmekte ve dolayısıyla, söz konusu mitosların Pers Savaşlarının tasvir edilmesinde eşi bulunmaz bir kaynak olarak değer kazandığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁰⁶

Tarihsel gerçeklikler ile mitoloji arasında yaratılan analogiler; her iki unsura ait önemli ayrıntılarda daha da belirginleşmektedir. İonia Ayaklanması'nda (İ.Ö. 499) Anadolu Hellenlere verdikleri desteğin bir göstergesi olarak, Atinalıların diğer Helenlerle birlikte, Pers merkezi Sardeis'e saldırımları buna güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bu olaylar zincirinde Atinalıların, Sardeis'teki Kybele-Artemis tapınağını yaktıklarını bilmekte ve Amazonların en önemli tanrıçası olarak karşımıza çıkan Artemis'in Ephesos kültürüyle sıkı ilişkisi akla gelmektedir.¹⁰⁰⁷ Atinalılar tanrıça Artemis'e, dolayısıyla Amazonlara saldırmışlar ve bunun bir uzantısı olarak Atina Amazonomakhia'sı meydana gelmişti.

Söz konusu önemli ayrıntılardan bir diğeri de Amazonların Atina saldırılarının bir benzerinin, Persler tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır.¹⁰⁰⁸ Kraliçeleri Antiope'nin bir Hellen macerası sonunda kaçırılması, Amazonları Atina'dan öç almaya itmiş ve sonuçta iki toplum bir kez daha karşı karşıya gelmiştir. Tarihi gerçeklikte ise, Atina ve Eretria'nın 499'daki ayaklanmaya destek amaçlı gemiler göndermesinin, Perslerin dikkatini Yunan anakarasına, dolayısıyla Atina'ya çevirmelerine neden olduğunu görmekteyiz. Bu açıdan makhia-savaş; Atina merkezli oluşturulan Hellen birliğine yapılan bir tehdidi ortaya koymaktadır. İki unsurda da (Amazon-Pers) hedef aynıdır,

¹⁰⁰⁵ Boardman (GSAP), s. 169, 94.

¹⁰⁰⁶ Bkz. *Amazonomakhia* bölümü s. 11. ve ilgili dipnot.; Ayrıca bkz., *Anlam Olarak Kentauromakhia* adlı bölüm s. 6. ve ilgili dipnot.

¹⁰⁰⁷ Boardman (Herakles, Theseus, Amazons), s. 12 vd.

¹⁰⁰⁸ *Ibid.*, s. 13.

Atina. İki toplumun ait oldukları topraklar da aynıdır. Buna bağlı olarak Atina'ya saldırıda bulunan düşmanların (Amazon-Pers), barbarların geldiği yön, Doğu'dur.¹⁰⁰⁹ (Harita 2).

Makhia'nın, daha önce ayrıntılarına girilmeye çalışılan versiyonlarından bir diğerini oluşturan Kentaur mitoslarında da, yukarıda bahsedilen ana tema korunmuş ve Hellen toplumunun kendisini tanımladığı değerler bütününde, barbarların bir başka analogisini oluşturan söylenceler olarak karşımıza çıkmıştır. Herakles-Pholos, Herakles-Nessos ve Theseus'un Peirithoos'un düğünündeki savaş-makhia allegorilerinde de hep aynı noktalara, dikkat çekilmektedir. Konukseverlik kurallarının çiğnenmesi ve evlilik karşıtı davranışlarına paralel olarak Hellen kadınına yapılan küstah saldırıların birer örnekleme olan Kentauroslar, Hellenler'in, kültürlerinin dışında gördükleri barbarların bir diğer dışavurumunu oluşturmaktadır.¹⁰¹⁰ Kentauros karakterinde altı çizilen bir başka vurgu da, *toprak ve su* isteme geleneği dolayısıyla Perslerin davranışlarında yatmaktadır.¹⁰¹¹ Bu açıdan at adam savaşı, aynı zamanda; Kentauros ile aralarında yakın kan bağı olan Hellenler arasındaki iç çekişmelerin bir sembolizasyonu olarak, Pers Savaşlarında barbarlara destek vererek kendi toplumuna sırt çeviren Hellen unsurlarının bir yansımasını oluşturmaktadır.¹⁰¹² (Harita 3).

Makhia-savaş kavramının Gigant mitoslarında büründüğü bir diğer anlamlandırma ise, Olymposlular tarafından kurulan kozmik düzene karşı, olağanüstü güçlerle donanmış, korkunç devlerin ayaklanmasının verilmeye çalışılmasıdır.¹⁰¹³ Zeus, kardeşleri, onların çocukları tarafından kurulan ve yetki dağılımı yapılarak düzene sokulan evrensel düzen, ki bu Hellenlerin kendilerini içerisinde gördükleri sistemdir, kaostan kurtulmuş ahenkli bir dünya olarak, sıra dışı düşmanların tehdidiyle sarsılmış ve sonunda zaferle taçlandırılan bir savaş olarak betimlenmiştir. Bu açıdan Hellen dünyasını yok etmeye çalışan düşmanlar, barbarlar ile Persler-Galatlar arasındaki benzerlik tekrar karşımıza çıkar.¹⁰¹⁴ Mitoloji, bir kez daha tarihsel süreçle paralellik içerisinde, savaş-makhia kavramının hizmetinde önemli analogiler ortaya koyar (Harita 4).

¹⁰⁰⁹ Tyrell, *Op.cit.*, s. 125.; DuBois, *Op.cit.*, s. 56-57.

¹⁰¹⁰ *Ibid.*, s. 28.

¹⁰¹¹ Castriota, *Op.cit.*, s. 41.; Herodotos, VIII. 33.

¹⁰¹² Castriota, *Op.cit.*, s. 123.

¹⁰¹³ *Ibid.*, s. 139.

¹⁰¹⁴ *Ibid.*, s. 141.

Amazon, Kentaur ve Gigant mücadelelerinde vurgulanmaya çalışılan nokta, Hellen toplumunun kendisini tanımlama çabalarında gizlidir. Değerlerin gelecek nesillere aktarımında ve önemli olayların hatırlatılmasında baskın bir rol oynadığını bildiğimiz mitoloji, kanımca söz konusu söylencelerde savaş-makhia kavramı aracılığı ile daha etkin olarak verilebilmekte ve böylece toplumda daima ayakta tutulan potansiyel tansiyon, özellikle Atina merkezli hegemonyada, gerek sınır içi ve gerekse sınır dışı coğrafyalarda üstünlüğün kalıcı olarak sağlanabilmesi için gerekli bir uygulama olarak desteklenmekteydi.¹⁰¹⁵

Ele alınan her üç mitosta da, anlaşıldığı gibi ana nokta savaş-makhia'dır. Amazon Savaşları, Kentaur Savaşları ve Gigant Savaşları'nda ana tema, Hellenli güçlerin farklı koşullarda da olsa, düşmanlara karşı verdikleri mücadele ve sonunda kazanılan zafere vurgu yapılmasıdır. Her üç mitosta da ortak nokta, barbar kavramının biçimlenişi ve uygar bir düzenin bireyleri olarak Hellen kimliğinin ortaya konmasıdır. Bu açıdan makhia olgusunun sadece basit bir zafer değil de, Grek dünyasında barbar olarak nitelendirilen her şeye karşı verilen mücadele ve onun egemenliğe alınması için yapılan savaşı simgelediği ortaya çıkmaktadır.¹⁰¹⁶

Anlaşıldığı kadarıyla İ.Ö. 6. yüzyılın ortaları ve ilerleyen süreçte özellikle 5. yüzyıl çalkantıları, Pers Savaşları adıyla nitelendirilen olaylar; Doğu ile Batı arasındaki düşmanlığı kamçulamış ve bu da söz konusu kavramın (savaş), tarihsel sürecin baskın bir olgusu olarak antik çağ insanının bilincinde derin etkiler yaratmasına neden olmuştur.¹⁰¹⁷ Kanımca, toplumsal bilinçaltının bir dışavurumu olarak nitelenebilecek olan *makhia* kavramı, söz konusu efsanelerde, Pers Savaşları'nın mükemmel bir örneklemesini oluşturduğu tecrübeler dolayısıyla Greklerin barbarlar üzerindeki üstünlüğünün tasvir edilmesinde eşi bulunmaz bir kaynak olarak gözler önüne serilmektedir.

Savaş, Amazonların birer bireyi oldukları Doğu'ya karşı, kendi kardeşleri olan vahşi ve kural tanımaz Kentaur'lara karşı ve kozmik düzeni tehdit eden Gigantlara karşı verilmiştir. Her üç mücadelede de Pers karakterinin yansımaları oldukça açık bir şekilde

¹⁰¹⁵ Bu düşünceleri, özellikle Klasik dönemde Atina'da ve daha sonra Hellenistik çağda Pergamon'da yönetime gelmiş olan kişilerin, çalışmanın konusunu oluşturan mitosları siyasette kullanmaları güzel bir şekilde açıklar kanısındayım.

¹⁰¹⁶ DuBois, **Op.cit.**, s. 55.

¹⁰¹⁷ Kebric, **Op.cit.**, s. 105. Yazar, Doğu-Batı Savaşları'nda önemli bir etkiye sahip olan Troia mitosunu da, söz konusu düşünceleri destekleyen bir etken olarak göz önünde bulundurur.

gözler önüne serilmektedir.¹⁰¹⁸ Arkaik ve Klasik dönemlere nazaran, Hellenistik dönemdeki tek fark belki de bu süreçte, geçmişin bu Doğu'lu barbar halkının artık bir tehdit olmaktan çıkması ve onların yerini Galatların almasıdır.¹⁰¹⁹ Kentauromakhia'nın bir diğer mecazı olarak, gerek Pers ve gerekse Peleponnesos mücadelelerindeki Hellen iç savaşını karakterize ettiği düşünülürse, makhia'nın, tarihi süreç içerisinde farklı kimlikler ile karşılına çıktığı düşman kavramına göre şekillendiği sonucuna varılabilir kanısındayım. Bu açılardan söz konusu imgelerin, farklılık olgusuna, Hellenlerin kendilerini diğer toplumlardan ayrı ve üstün gördükleri noktalara işaret ettiği belirtilmektedir.¹⁰²⁰ Filozofik evrimleri, hiyerarşiye göre düzenlemiş olan sosyal düzenleri böylece daima; erkeğin kadına, vatandaşın köleye, insanın hayvana ve en önemlisi de Hellen'in Hellen olmayana karşı üstünlüğünü anlatmaktaydı.

Antik insanın düşünce yapısının birer yansıması olarak Amazon, Kentaur ve Gigant mitoslarında vurgulanan bir unsur olarak karşımıza çıkan savaş-makhia kavramının böylece, belirli bir kültürün sahip olduğu coğrafyanın sınırlarındaki; istenmeyen, barbar ve tehlikeli düşmanların bozguna uğratıldığı zaferler zincirini sembolize ettiği düşünülebilir kanısındayım.

Hellenler, özellikle de Atina ve onun öncülüğündeki hegemonya siyasetine destek veren gruplar, anlaşıldığı üzere ulusal bilinçlerinin büyük bir bölümünü bu temada yoğunlaştırmışlar ve sanatsal dışavurumlarda toplumsal hafızanın sürekli kılınması amacıyla söz konusu söylenceleri tekrar tekrar işlemişlerdir. Bu düşüncelere en güzel kanıtı; Amazon, Kentaur ve Gigant mitoslarının arkaik dönemden başlayan süreçlerde, özellikle mimari heykeltıraşlık alanındaki birliktelikleridir. Klasik dönem itibarıyla söz konusu mitoslara, dolayısıyla da *makhia*'ya duyulan bu ilginin oranı, otoriteler tarafından sıkıcı bulunacak kadar yoğun olmuştur.¹⁰²¹ (Krş. Harita 2; Harita 3; Harita 4).

Bütün bu veriler eşliğinde *makhia*'nın tarihi olayların bir yansıması olarak, Hellen bilincinin evrimsel gelişim süreci içerisinde sanat eserleri aracılığıyla ortaya konan biçimleniş olduğu düşünülebilir kanısındayım. (Bakınız Harita 2, Harita 3 ve Harita 4).

¹⁰¹⁸ Perslerin söz konusu mitoslar ile ortak noktaları hakkında bkz., Castriota, **Op.cit.**, s. 3-16.

¹⁰¹⁹ Pollitt (Hellenistic), s. 79-96.

¹⁰²⁰ DuBois, **Op.cit.**, s. 150.

¹⁰²¹ **Ibid.**, s. 53.

SONUÇ

Belki gerçekten var olmuş bir toplum olarak Amazonların, belki Hellen toplumuna korkutucu ve tehditkâr gelen düşmanlarının birer sembolizasyonu olan Kentaur ve Gigant söylenceleri, *Makhia*-Savaş kavramı içerisinde tanımlanmış ve kendi kültürlerini diğerlerinden, barbarların içerisinde buldukları kültürden izole edilmiştir. Dönemlerinin en uygar toplumu olduğunu varsayan Hellenler, düşmanlarını, mitoslarında ortaya koydukları Amazon, Kentaur ve Gigantlar aracılığıyla sembolize etmişlerdi.

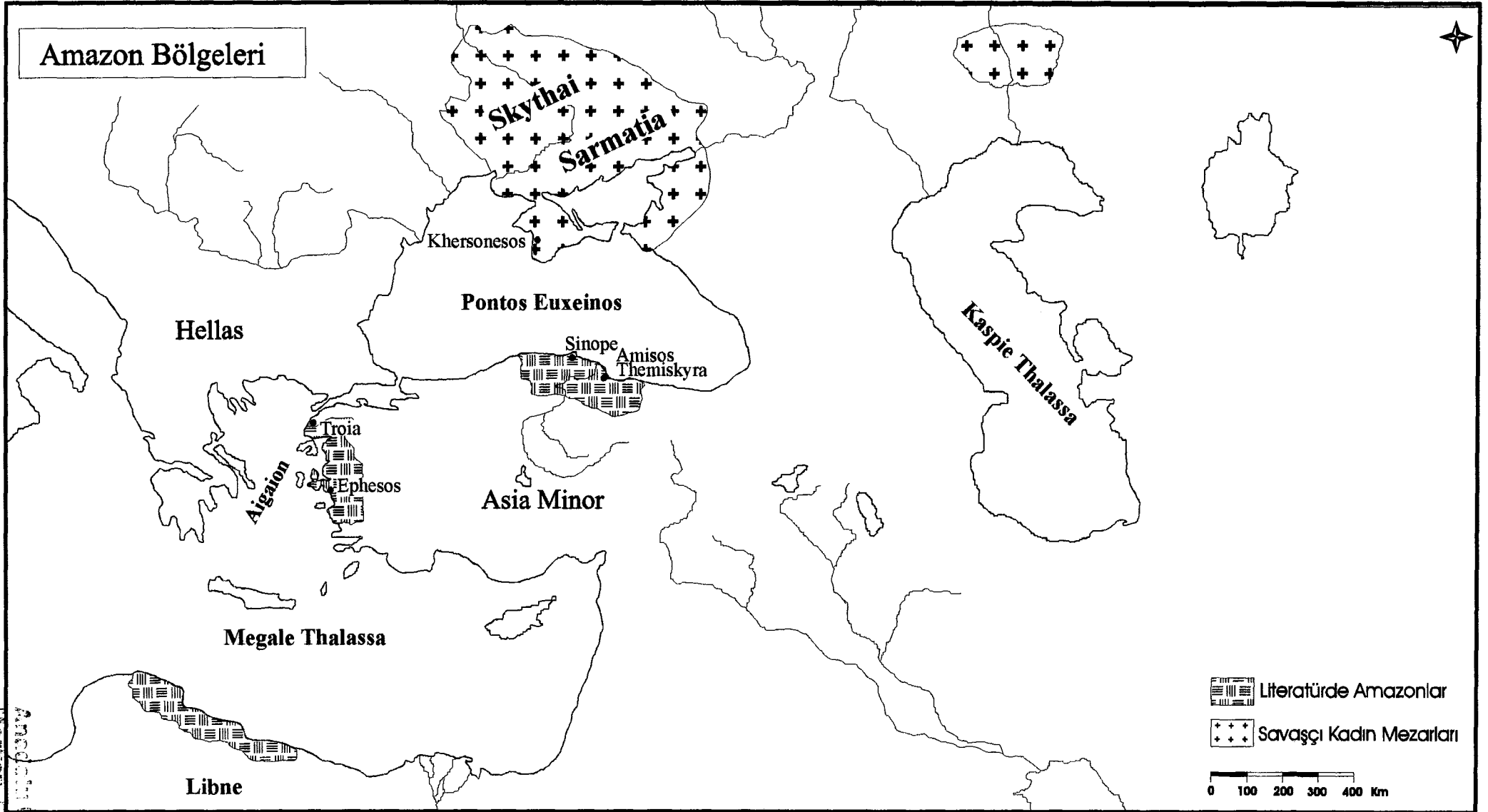
Arkaik dönemden, Hellenistik'e kadar olan süreç içerisinde incelenen ve Ege Dünyası'ndaki önemleri, haritalar ile ortaya konan çalışmada; Amazon, Kentaur ve Gigant söylencelerinin *makhia*-savaş kavramı aracılığı ile ne kadar yoğun ve derin etkiler yaratmış olduğunu gözler önüne sermiştir (Bkz., Harita 2, Harita 3 ve Harita 4). Antik insan bilincinin sanatsal dışavurumlardaki söz konusu yansımaları, belki teker teker ele alındığında gerektiği ilgiyi göremeyecekti. Bu yöne dikkat çekmek ve Hellen coğrafyasında söz konusu temaların dağılımını daha nesnel bir şekilde vurgulamak amacıyla hazırlanan haritalar, kanımca *makhia*'nın arkeoloji çevrelerinde gördüğü ilginin boyutlarını daha da artıracaktır. Söz konusu illüstrasyonlardan da anlaşılacağı üzere, Hellen sanatının erken evrelerini temsil eden Arkaik dönemde Amazon ve Kentaurosların ele alınış sıklığı, betimlemelerin doruğa ulaştığı ve Pers Savaşları ile aynı periyoda denk gelen Klasik döneme nazaran daha düşüktür. Hellenistik çağda da bu oranın benzer olması, artık bir tehlike olmaktan çıkan Pers unsurunun Hellen bilincinden uzaklaşmakta olduğunu ortaya koyarken, Galat karakteriyle beliren yeni düşmanların Gigantomakhia'da önem kazandıkları anlaşılmaktadır.

Değerlendirmelerin; günümüz itibariyle arkeoloji dünyası tarafından kazandırılan materyaller göz önünde bulundurularak yapıldığı unutulmamalıdır. Gelecekte, bilimsel kazılar sayesinde edinilecek olan yeni örneklerin ve/veya henüz yayınlanmamış olan parçaların potansiyeli düşünüldüğünde, Amazonomakhia, Kentaumakhia ve Gigantomakhia'nın ne kadar önemli bir alan olduğu ortaya çıkar. Salt birer mitoloji olarak ya da mimari heykeltıraşlıkta birer tesadüf olarak karşımıza çıkmadıkları ortadadır. Tüm bunların yanında, en yoğun popülariteye sahip *makhia*-

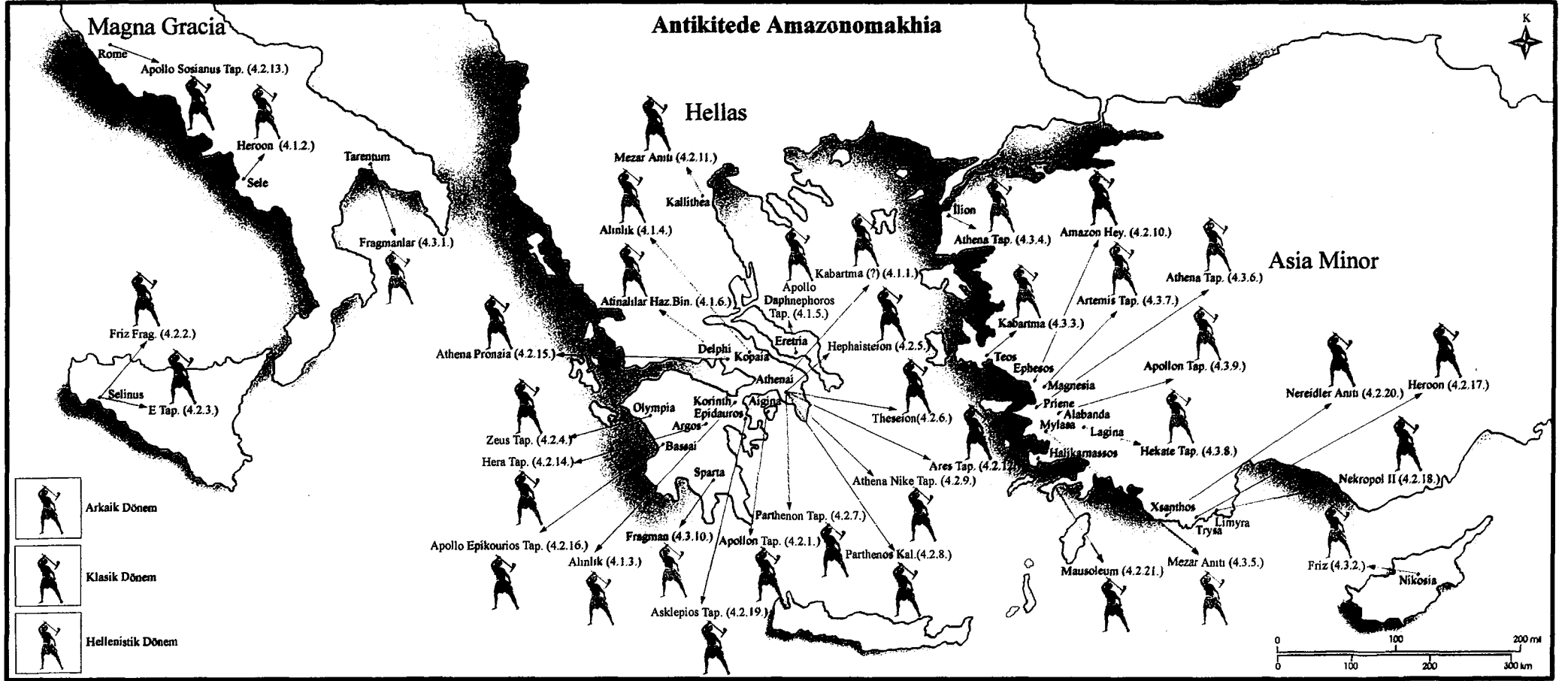
savaş mitosunun Amazonomakhia olduğu (Harita 2), bunu Kentauromakhia (Harita 3) ve Gigantomakhia'nın (Harita 4) izlediği çalışmanın bir sonucu olarak eklenmelidir. Arkaik dönemdeki *makhia* oramı Gigantlar ile örneklendirilirken, Klasik ve Hellenistik dönemlerde Amazon ve Kentaurular tarafından temsil edilen yoğunluk ön plana çıkar. Bu sonuç, incelenen materyallerin antik coğrafya dağılımı ile orantılıdır. Önem açısından baktığımızda ise; -her ne kadar haritaya yansımaya da bunun sahip olduğumuz materyal eksikliği nedeninden kaynaklanabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır- beliren Galat tehlikesi dolayısıyla Gigantomakhia'nın Hellenistik dönemdeki baskınlığı ile karşılaşırız. Sonuç olarak, ortaya konmaya çalışılan düşünce; *makhia* kavramının tarihi olayların birer yansıması olarak, Hellen mimari heykeltıraşlık sanatındaki dışavurumlar ile var olduğuna inanılan neden-sonuç ilişkisine işaret etmektir.

Antik sanatın, incelemeye konu olan başlıkları dolayısıyla karşılaşılan ilginç manzara; çoğu zaman güncel yaşamımızda farkına varamadığımız bir konudur. Antik eserleri ya da geçmişin muhteşem kalıntılarıyla görkemli manzaralar oluşturduğu coğrafyaları sadece ve sadece turistik kaygılarla gözlemleme geleneğinden kaynaklanan bu vurdumduymazlık, kanımca sadece birer uzman olarak arkeolog ya da sanat tarihçilerince anlaşılması ve hassasiyet gösterilmesi gereken bir alan değildir.

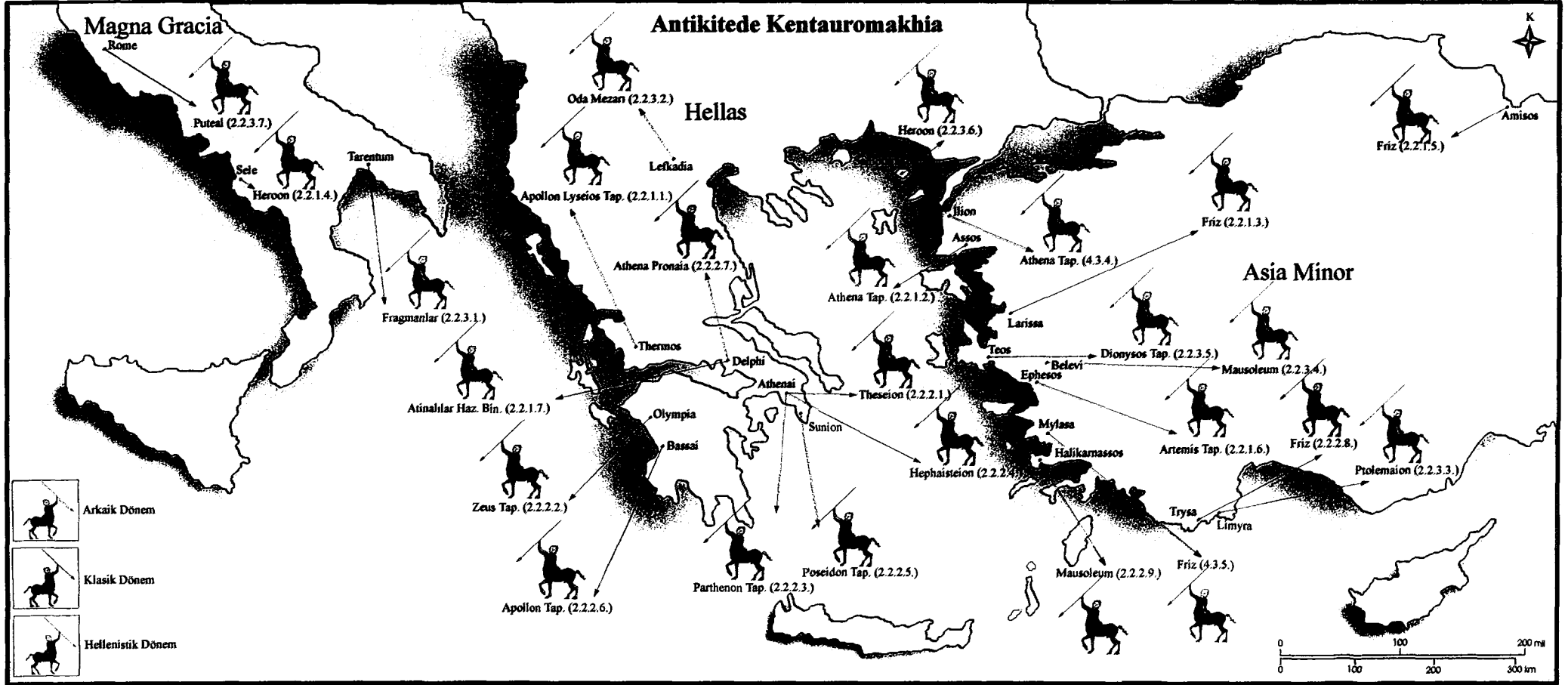
Geçmiş, insan varolduğundan bu yana, belki her dönemden daha çok, içinde yaşadığımız çağı ilgilendirmektedir. Bu sürecin birer bireyi olarak, herkesin, özellikle en başta yaşadığı coğrafyaya, Anadolu'ya gereken ilgiyi gösterme ümidiyle...

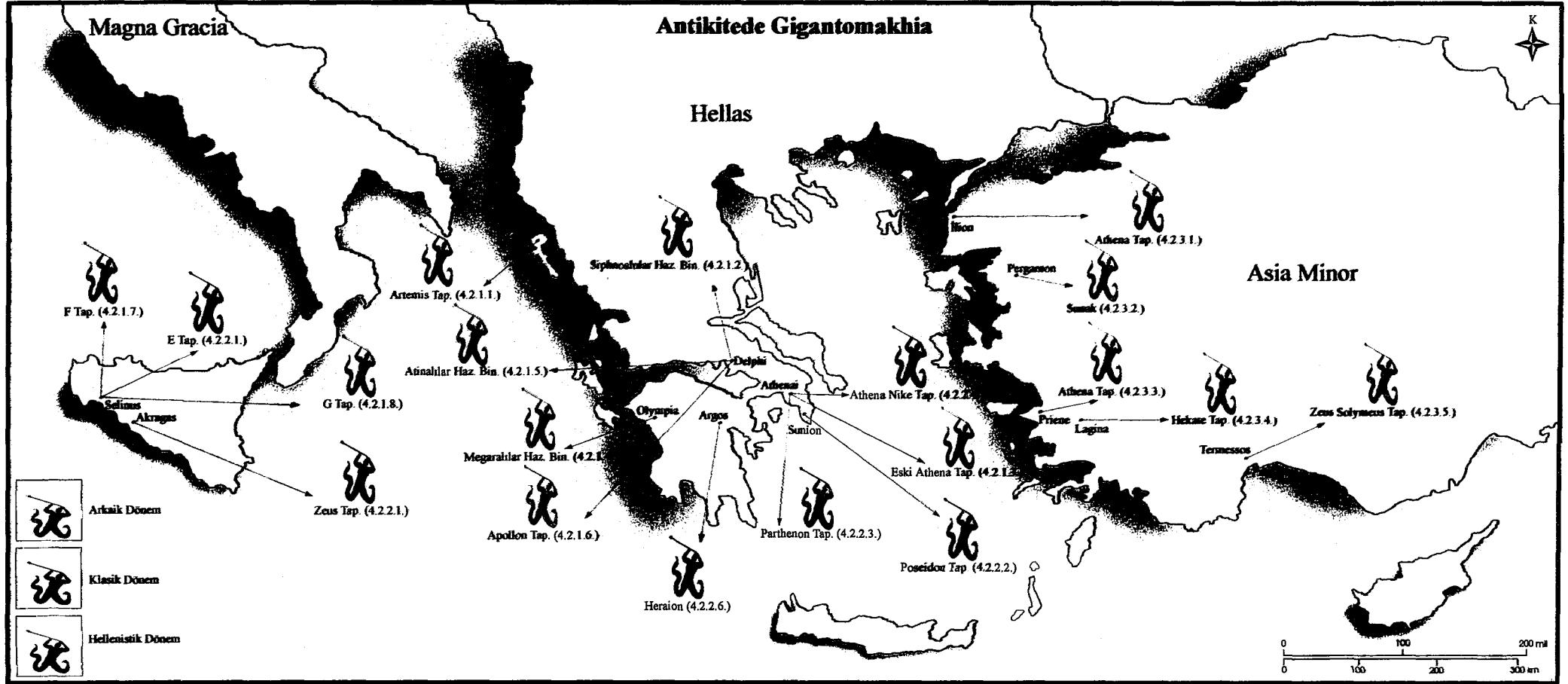
Harita 1 Antikitede Amazon Bölgeleri (Wilde, Map 1, Uyarlama Ali Bora.)

Harita 2 Antikitede Amazonomakhia Haritası (Harita; Pollitt (Hellenistic), İllüstrasyon; Ali Bora.)

Harita 3 Antikitede Kentauromakhia Haritası (Harita; Pollitt (Hellenistic), İllüstrasyon; Ali Bora.)

Harita 4 Antikitede Gigantomakhia Haritası (Harita; Pollitt (Hellenistic), İllüstrasyon; Ali Bora.)

Haritalar ve Resimler

Resim 1 Tiryns Kalkanı (LIMC I s. 464. no 168.)

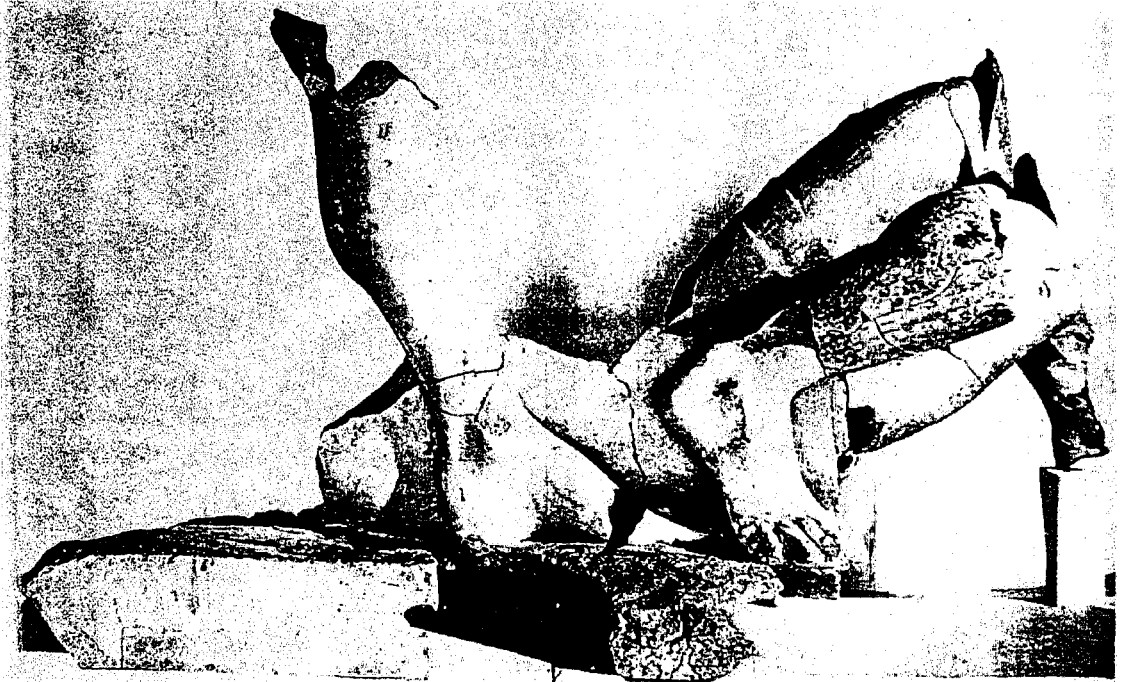

Resim 2 Attik Terracotta Kabartma (Bothmer, Plate I.2)

Resim 3 Taş Metop Fragmanı – Foce Del Sele (Zancani/Zanotti, Plate LX)

Resim 4 Korinth'den Terracotta Alınlık Fragmanı (Bothmer, Plate LXVI, 1)

a

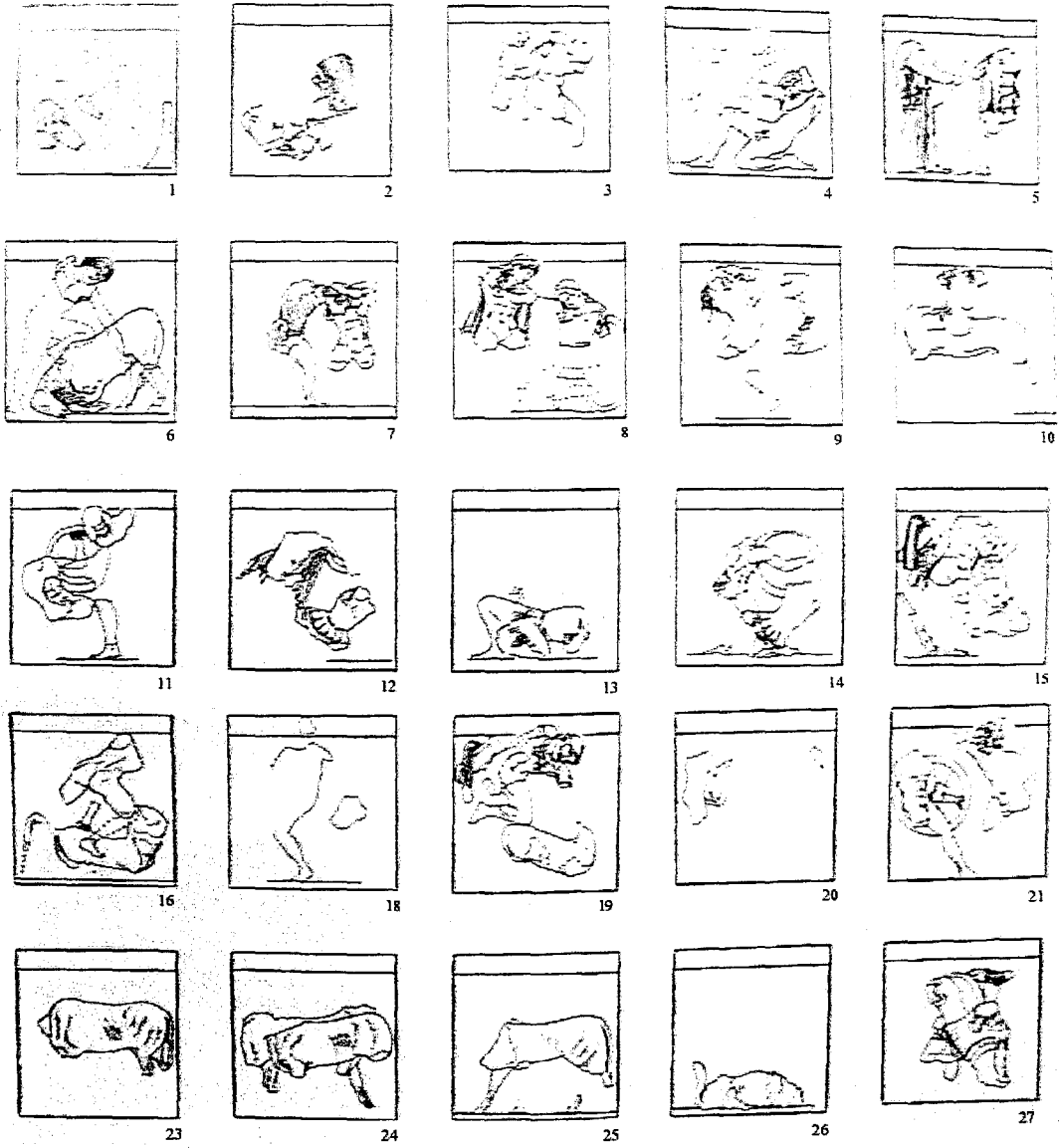

b

c

Resim 5 a-c) Eretria Apollo Daphnephoros Tapınağı Alınlık Figürleri (Boardman (GSAP), fig. 205, 1-3)

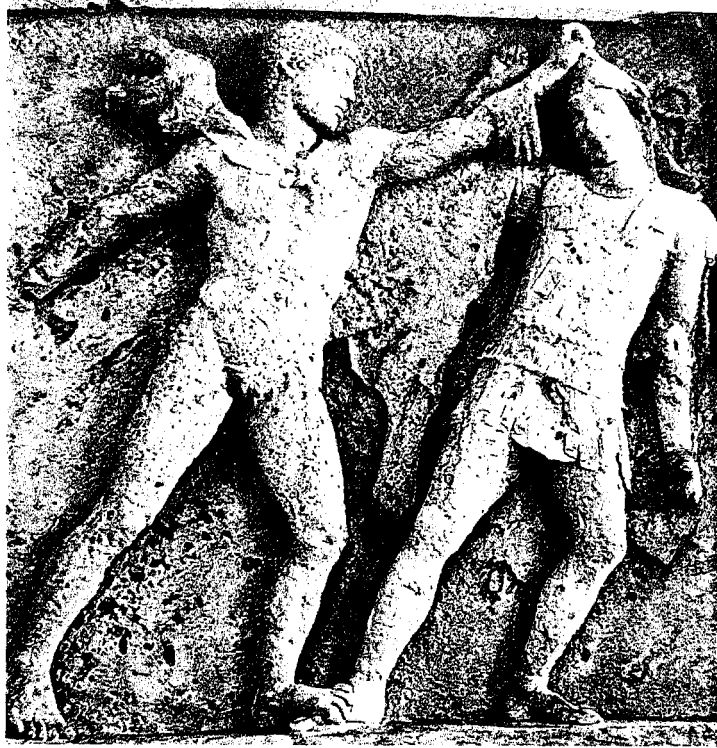

a

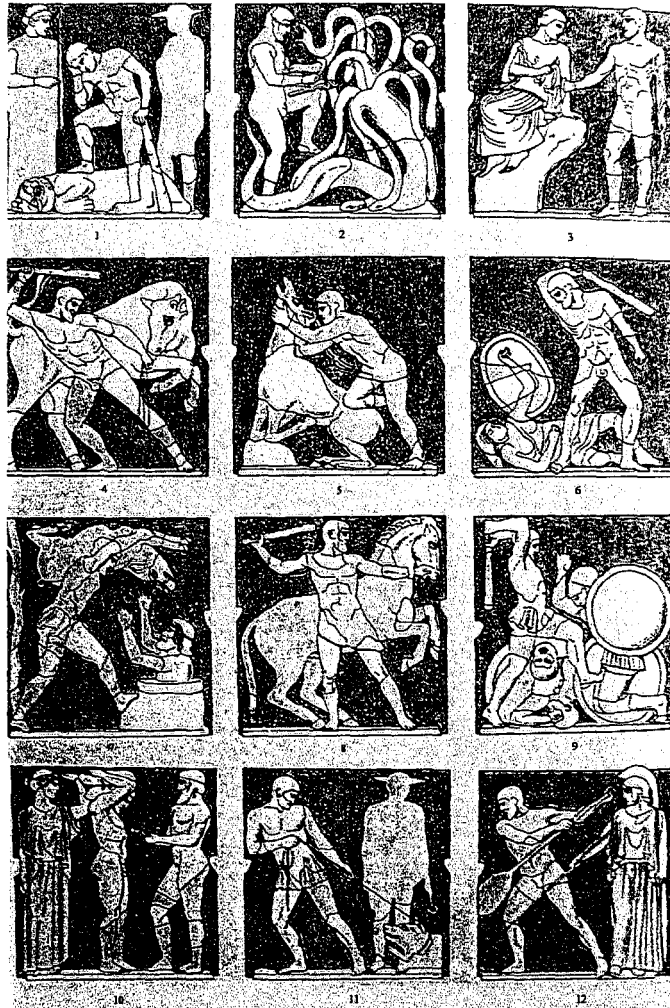

b

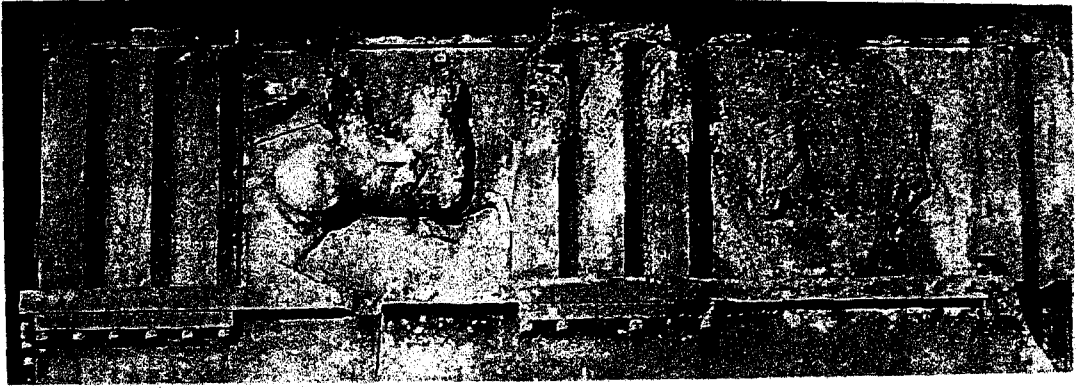
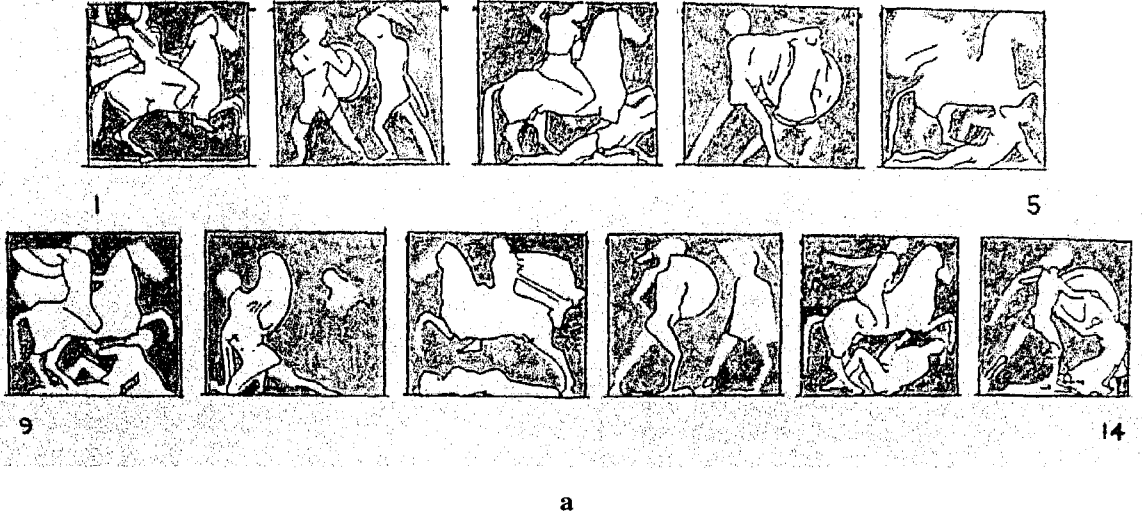
Resim 6 a-b) Delphi Atinalılar Hazine Binası Metopları (Boardman (GSAP), fig. 213; 213, 8.)

Resim 7 Selinus E Tapınağı Metobu (LIMC I, s. 453. no 96)

Resim 8 Olympia Zeus Tapınağı Metobu (Boardman (GSCP), fig. 22.)

Resim 9 a-b) Atina Parthenos Tapınağı Metopları (Bardman (GSCP), fig. 85, 86.)

Resim 10 a) Kalkan Rekonstrüksiyonu (Boardman (GSCP), fig. 110.)

Resim 10 b) Kalkan Rekonstrüksiyonu (Strocka, fig. 43.)

Resim 10 c) Pire Kabartması (Boardman (GSCP), fig. 109. 1.)

Resim 10 d) Pire Kabartması (Boardman (GSCP), fig. 109. 2.)

Resim 10 e) Pire Kabartması (Boardman (GSCP), fig. 109. 3.)

Resim 11 a) Strangford Kalkanı (LIMC I, s. 473. no 246. f.)

Resim 11 b) Lenormant Kalkanı (LIMC I, s. 473. no 246. e.)

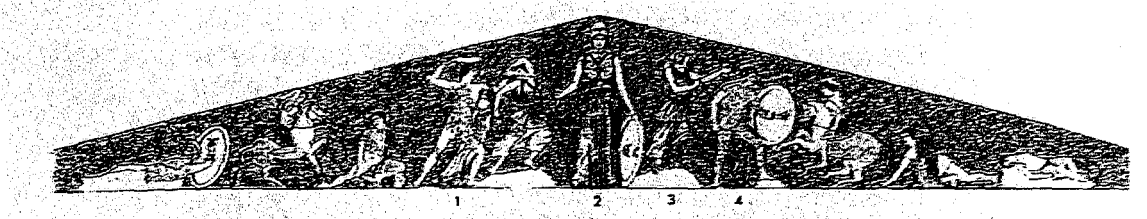

Resim 12 a-c) Efes Amazonlarının Geç Dönem Kopyaları (LIMC I, s. 508. no 602, 603.)

Resim 13 Kallithea Mezar Anıtı Levhası (LIMC I, s. 493. no 429 b.)

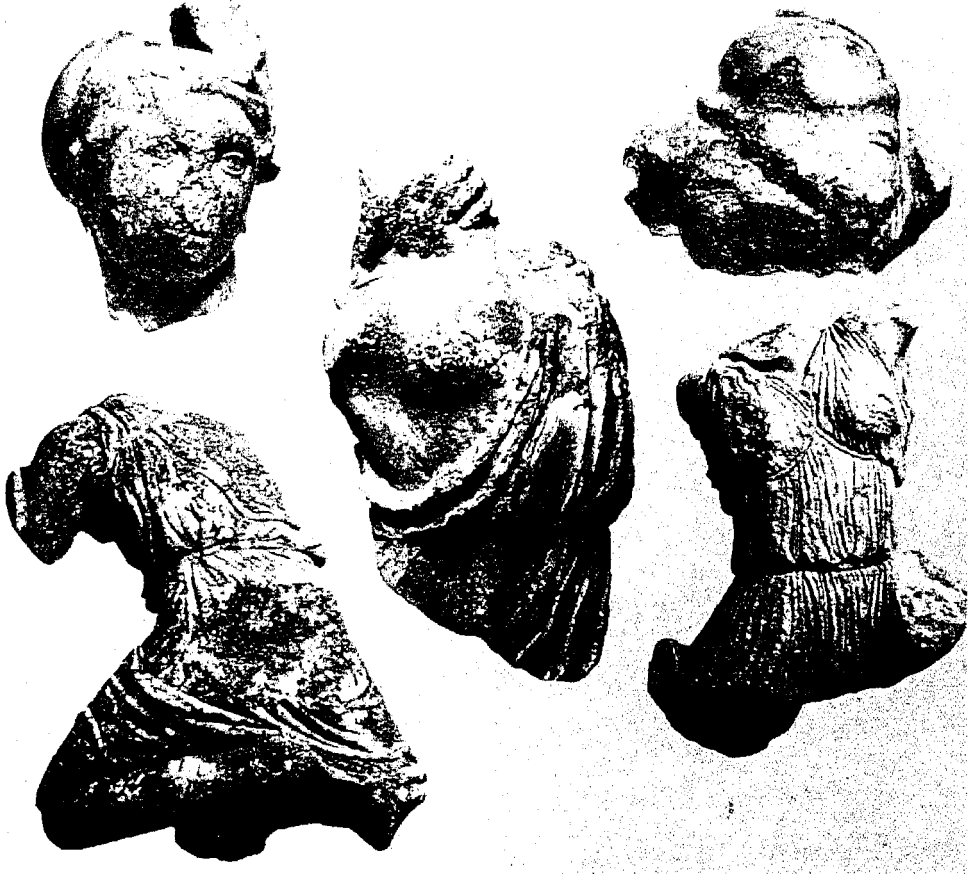

Resim 14 Roma Apollo Sosianus Tapınağı Alınlık Rekonstrüksiyonu (Boardman (GSCP), fig. 134. a.)

a

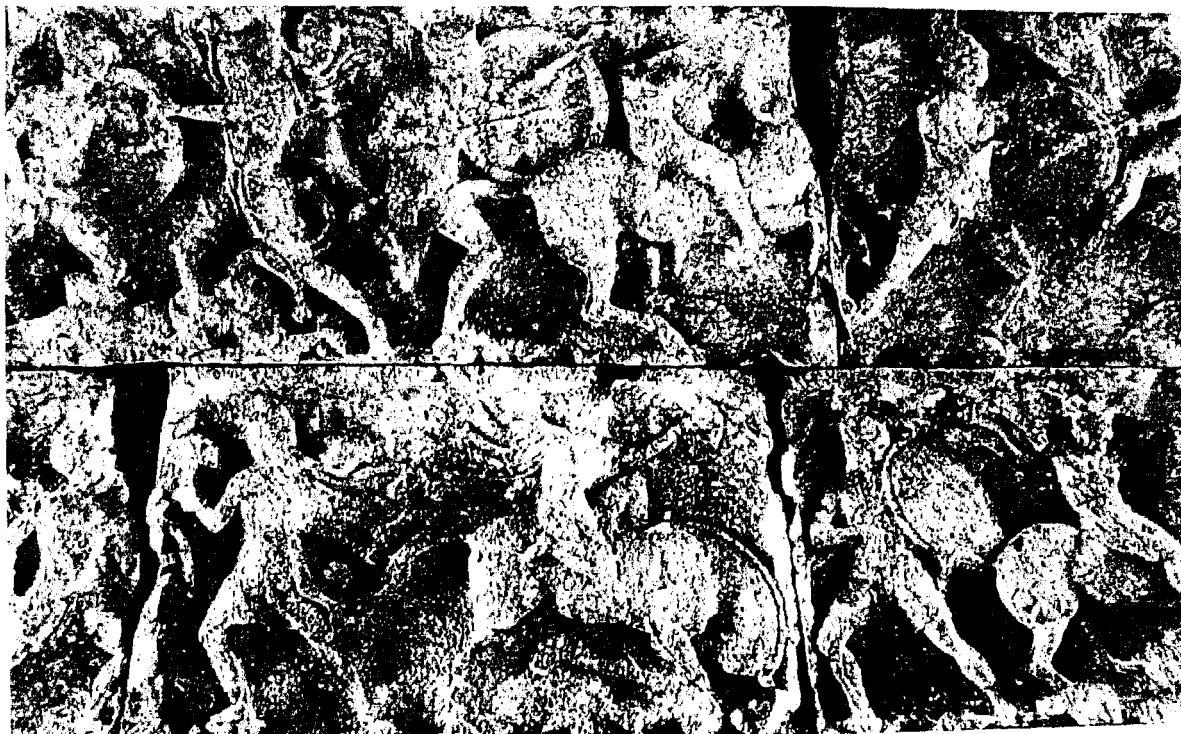
b

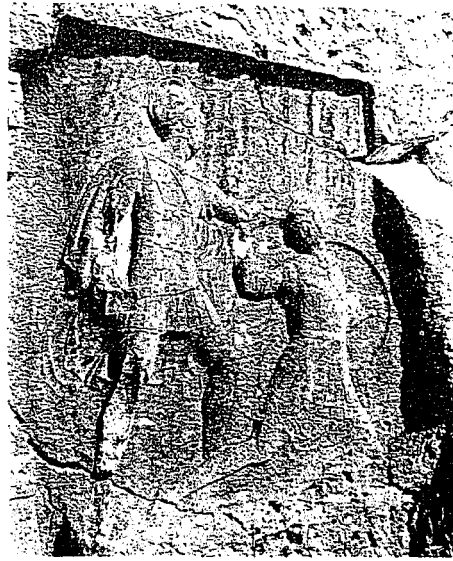
Resim 15 a-b Delphi Pronaia Tholos'u (LIMC I, s. 453. no 100. a-b.)

Resim 16 Bassai-Phigalia Apollo Epikourios Tepnağı Frizi (LIMC I, s. 454. no 101.)

Resim 17 Trysa-Gölbaşı Heroon Frizi (LIMC I, s. 491. no 420.)

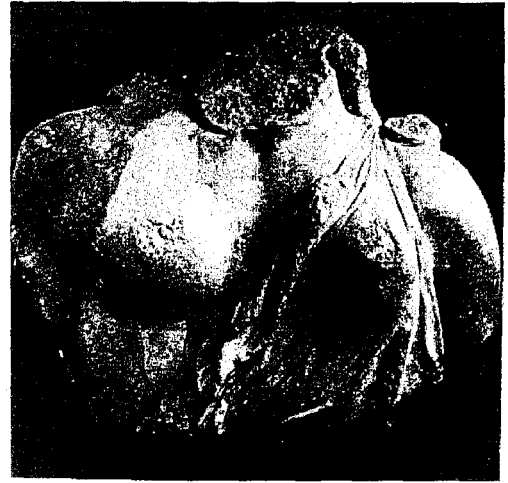

Resim 18 Limyra Nekropolo II (Borchhardt, IstMitt 17 (1967), Tafel 16, 3).

a

b

c

d

Resim 19 a-d) Epidauros Asklepios Tapınağı Alınlık Fragmanları (LIMC I, s. 492. no 421 a-d.)

Resim 20 Halikarnassos Mausoleum Frizi (Ashmole, fig. 206-208)

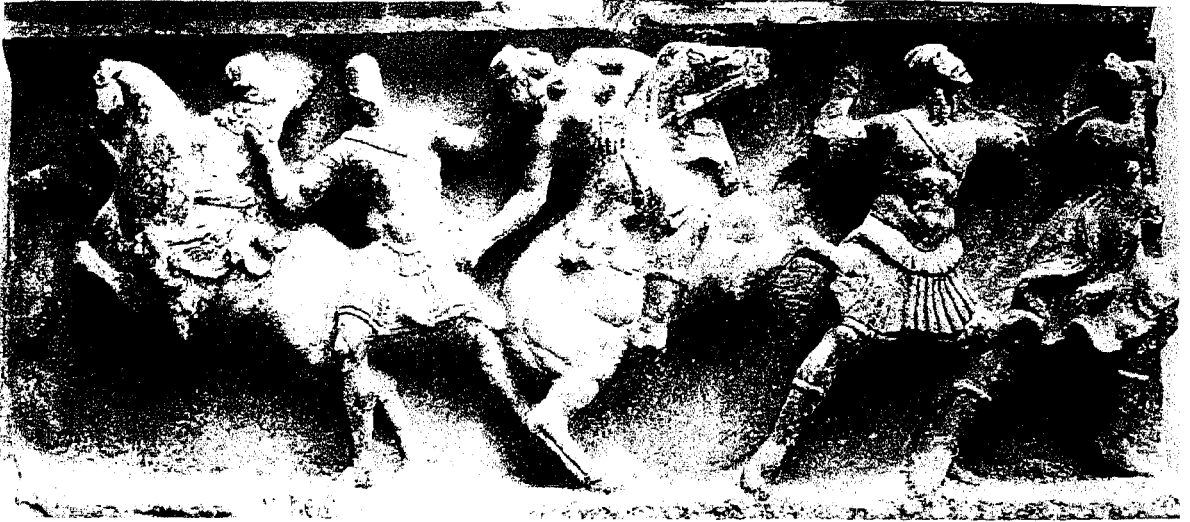

Resim 21 Nikosia-Kıbrıs'tan Mermer Friz Fragmanı (LIMC I, s. 493. no 434.)

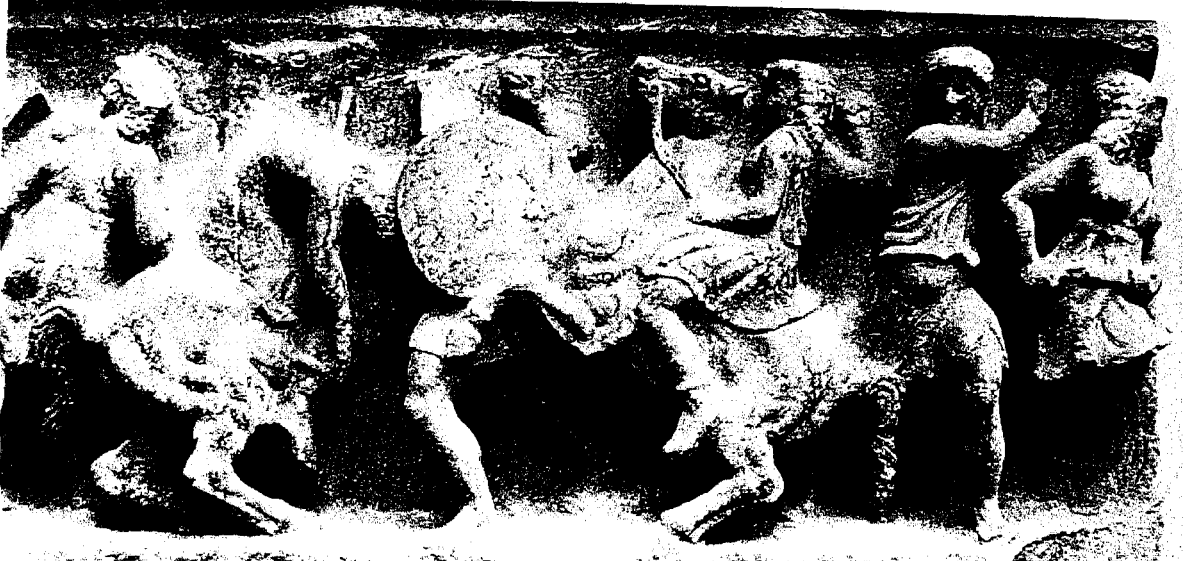

Resim 22 Teos'tan Kabartma (LIMC I, s. 494. no 436.)

a

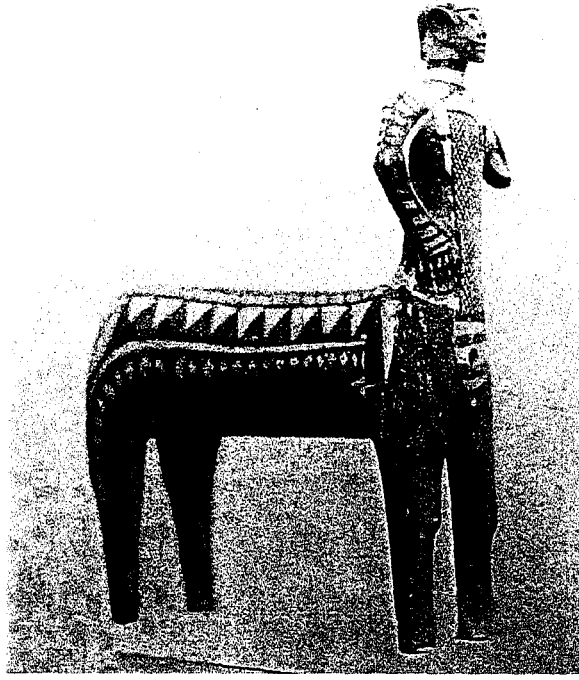
b

c

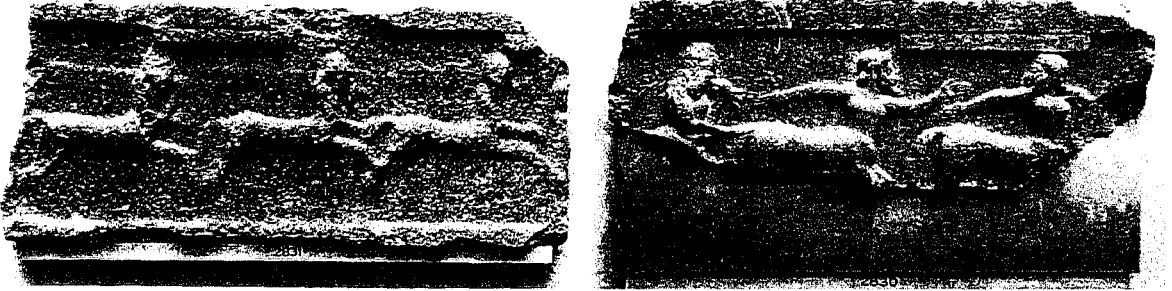

Resim 23 a-c) Magnesia Artemis Tapınağı Friz Fragmanları (LIMC I, s. 455-457. no 104 a-c.)

Resim 24 Lefkandi Kentauros'u (LIMC VIII, s. 421. no 20.)

a

b

Resim 25 a-b) Assos Athena Tapınağı Frizi (LIMC VIII, s. 282, 310. no 282, 370.)

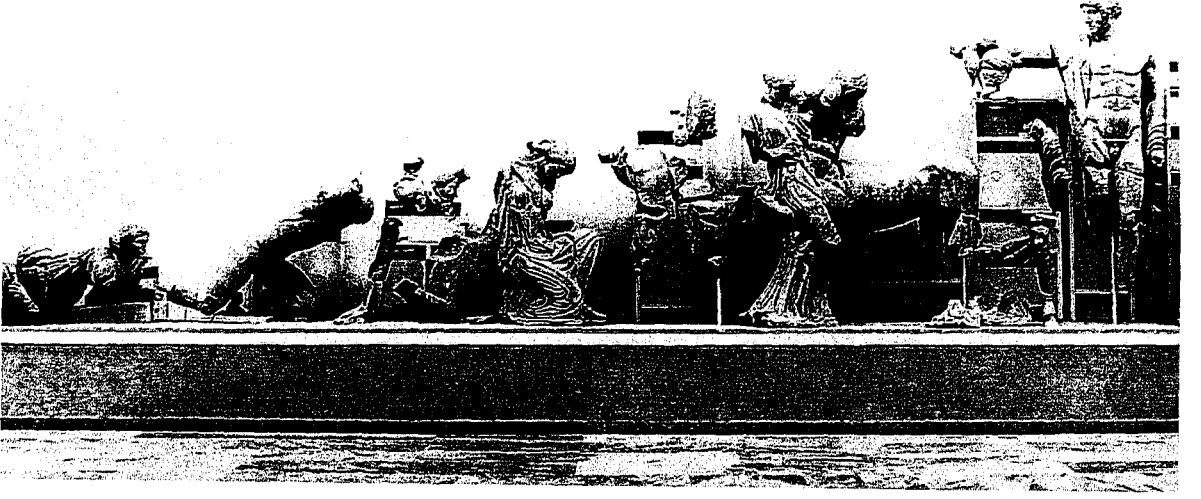
Resim 26 Foce Del Sele Heron'u Metop Fragmanı (LIMC VIII, s. 449. no 281.)

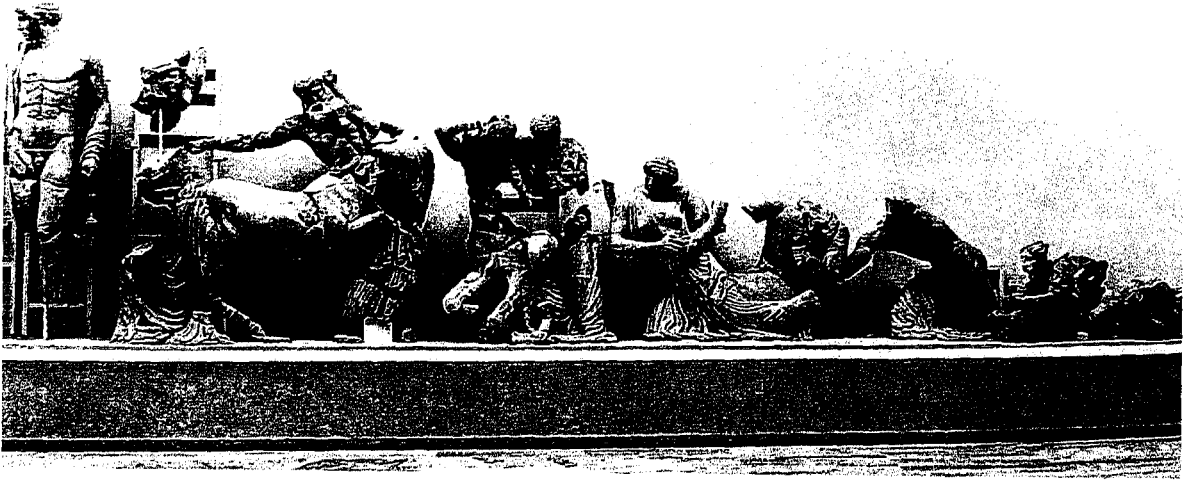
Resim 27 Samsun'dan Terracotta Friz Fragmanları (Baur, Plate XIV.)

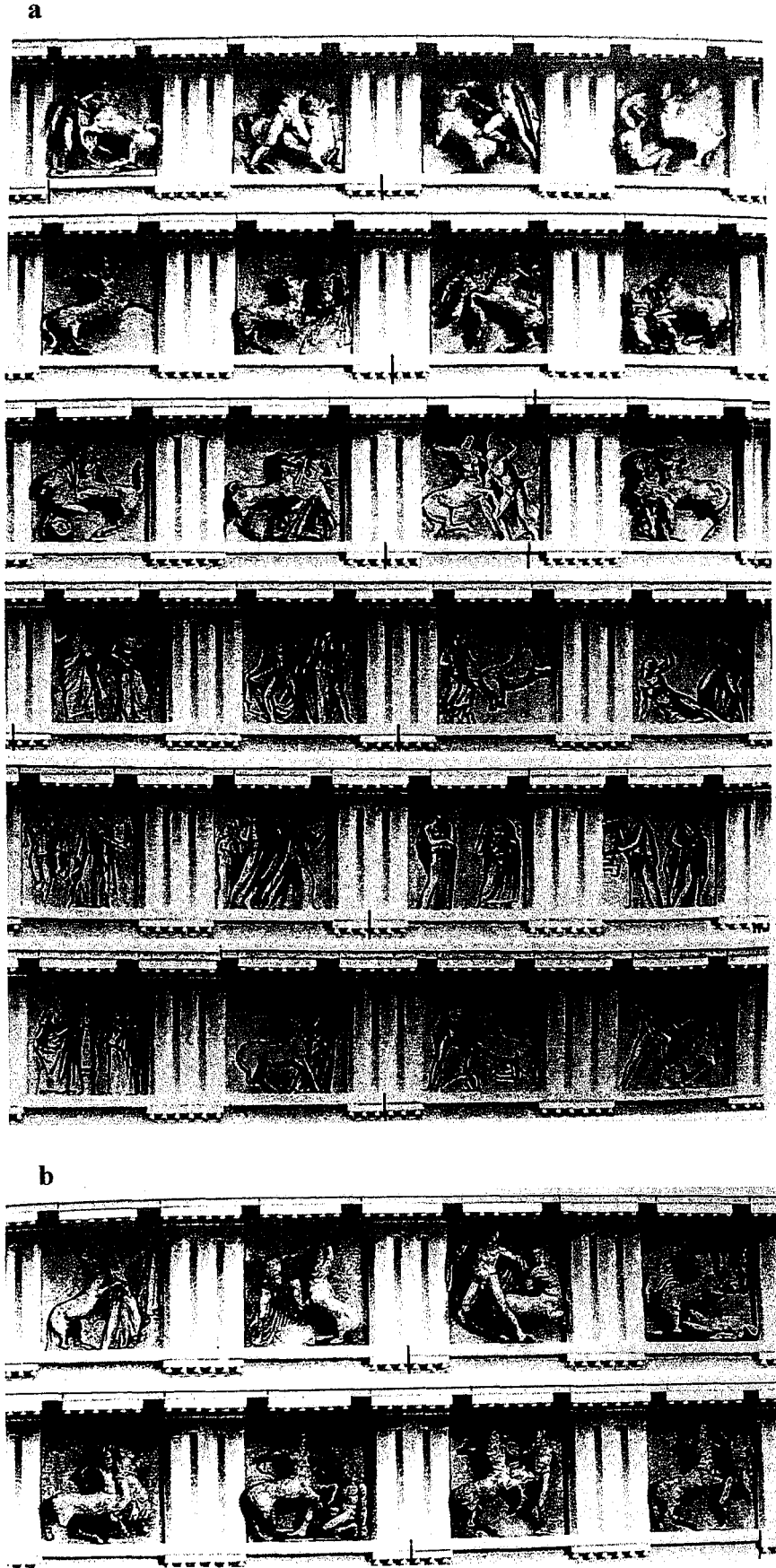
a

b

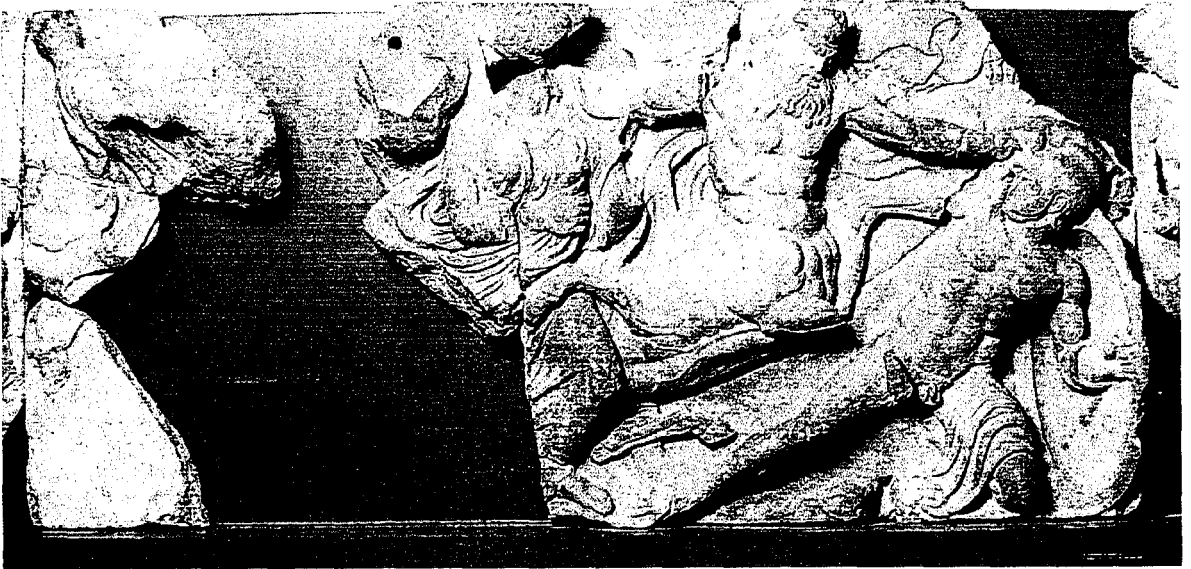
Resim 28 a-b) Olympia Zeus Tapınağı Batı Alınlığı (LIMC VIII, s. 431. no 211.)

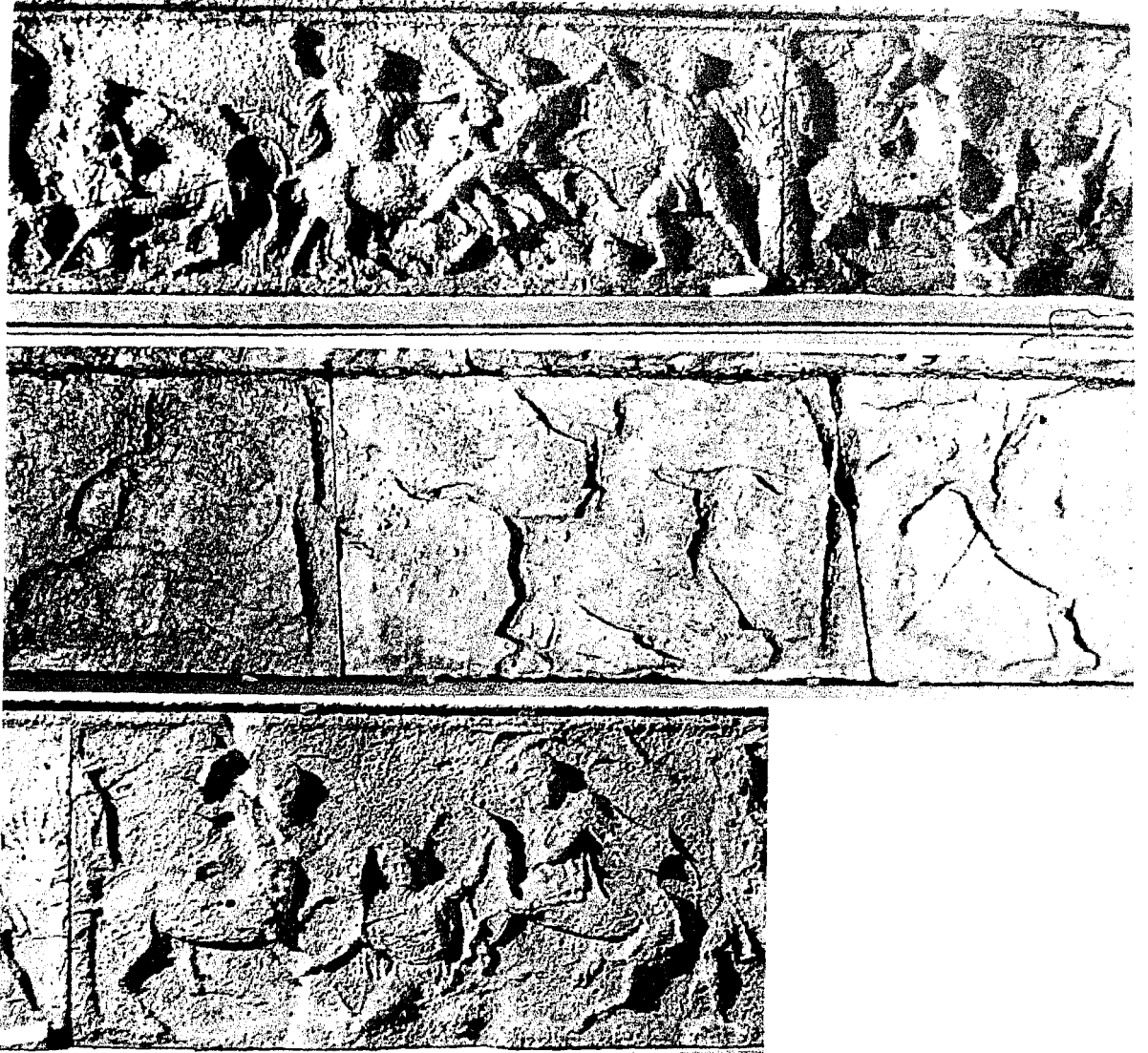
Resim 29 a-b) Atina Parthenon Tapınağı Güney Metopları (LIMC VIII, s. 432, 433. no 212 a-b.)

b

Resim 30 a-b) Bassai Apollon Tapınağı Friz Fragmanları (LIMC VIII, s. 434. no 214 a-b)

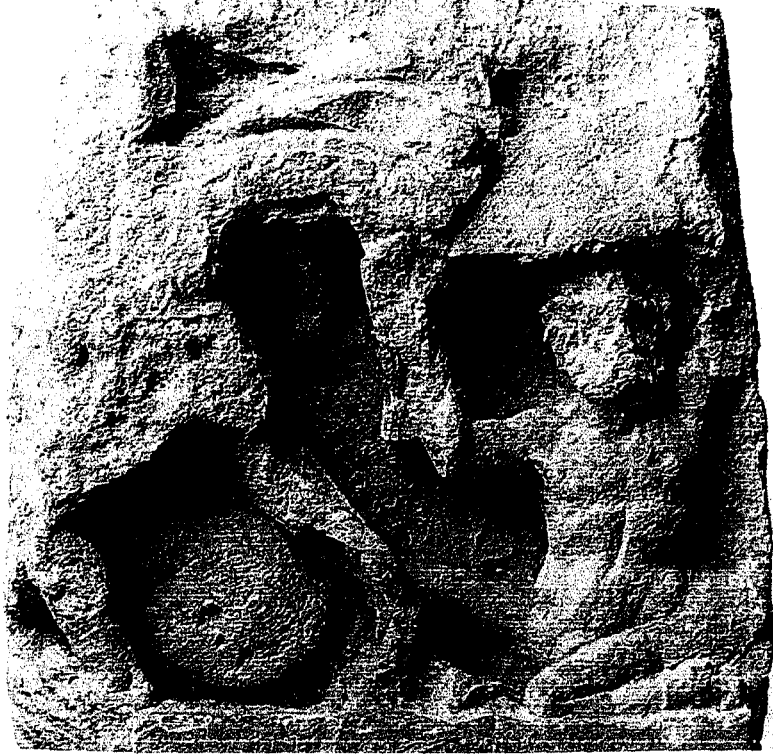

Resim 31 Trysa-Gölbaşı Friz Levhaları (LIMC VIII, s. 438. 215.)

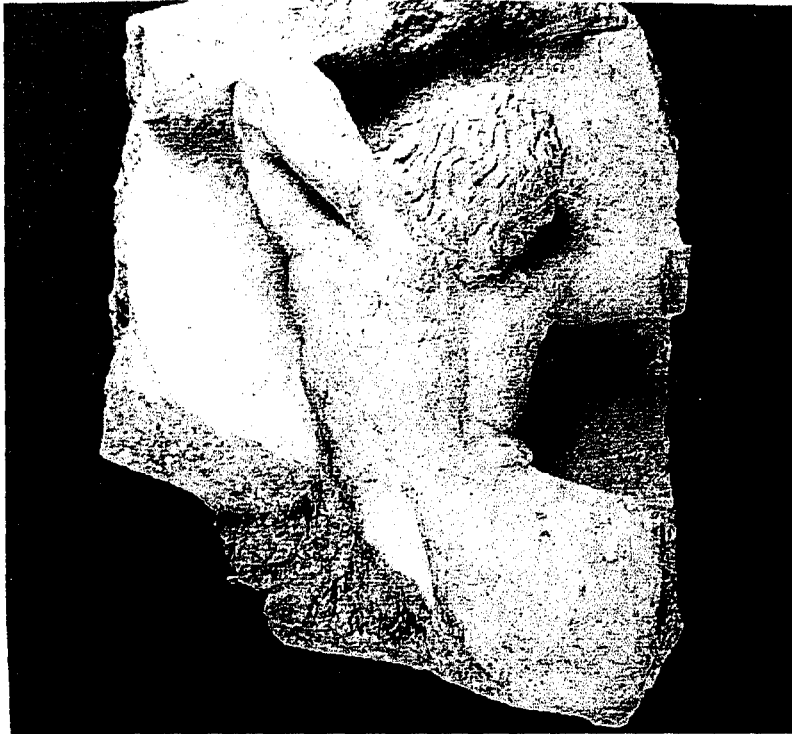

Resim 32 Halikarnassos Mausoleum Friz Fragmanı (LIMC VIII, s. 440. no 222.)

a

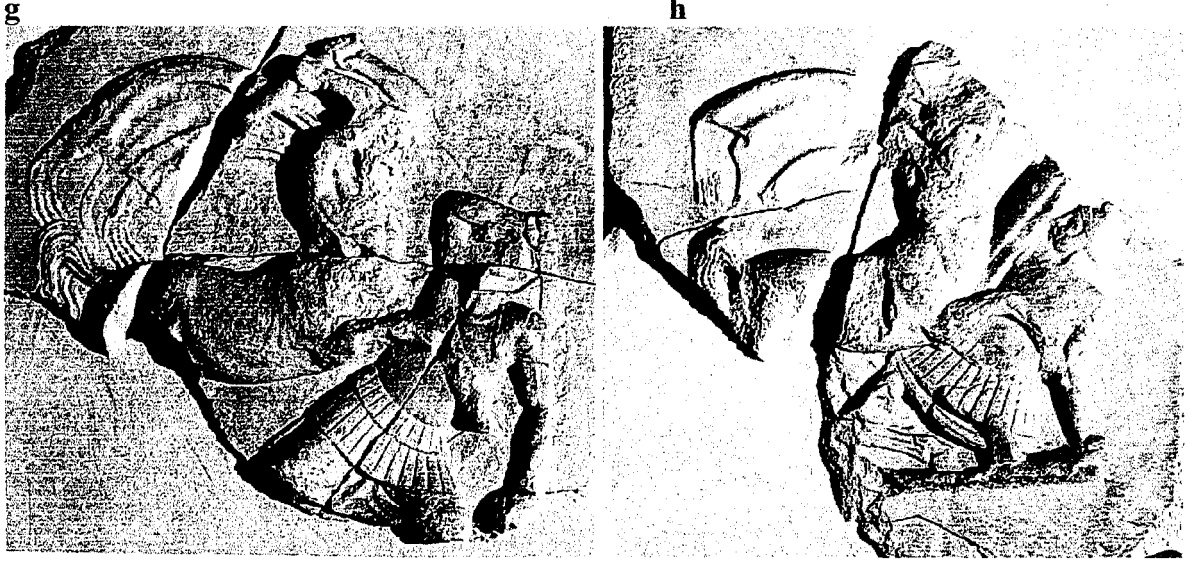

b

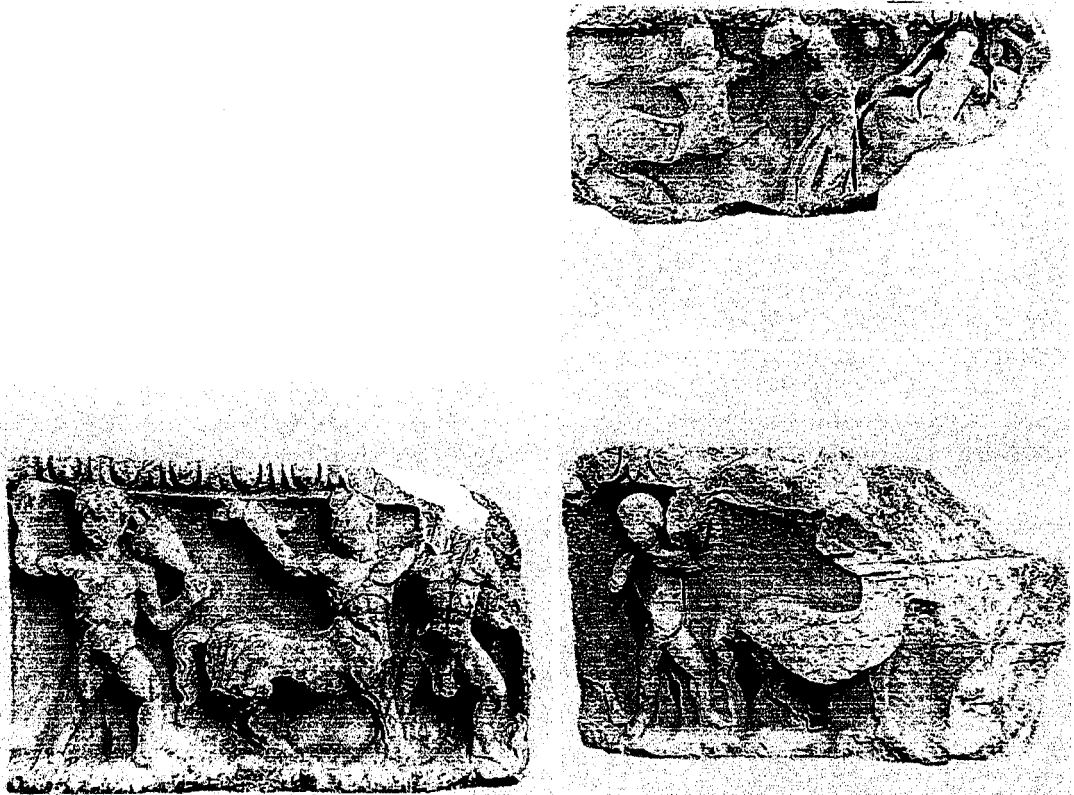
Resim 33 a-b) Tarentum Fragmanları (LIMC VIII, s. 441. no 225, 226.)

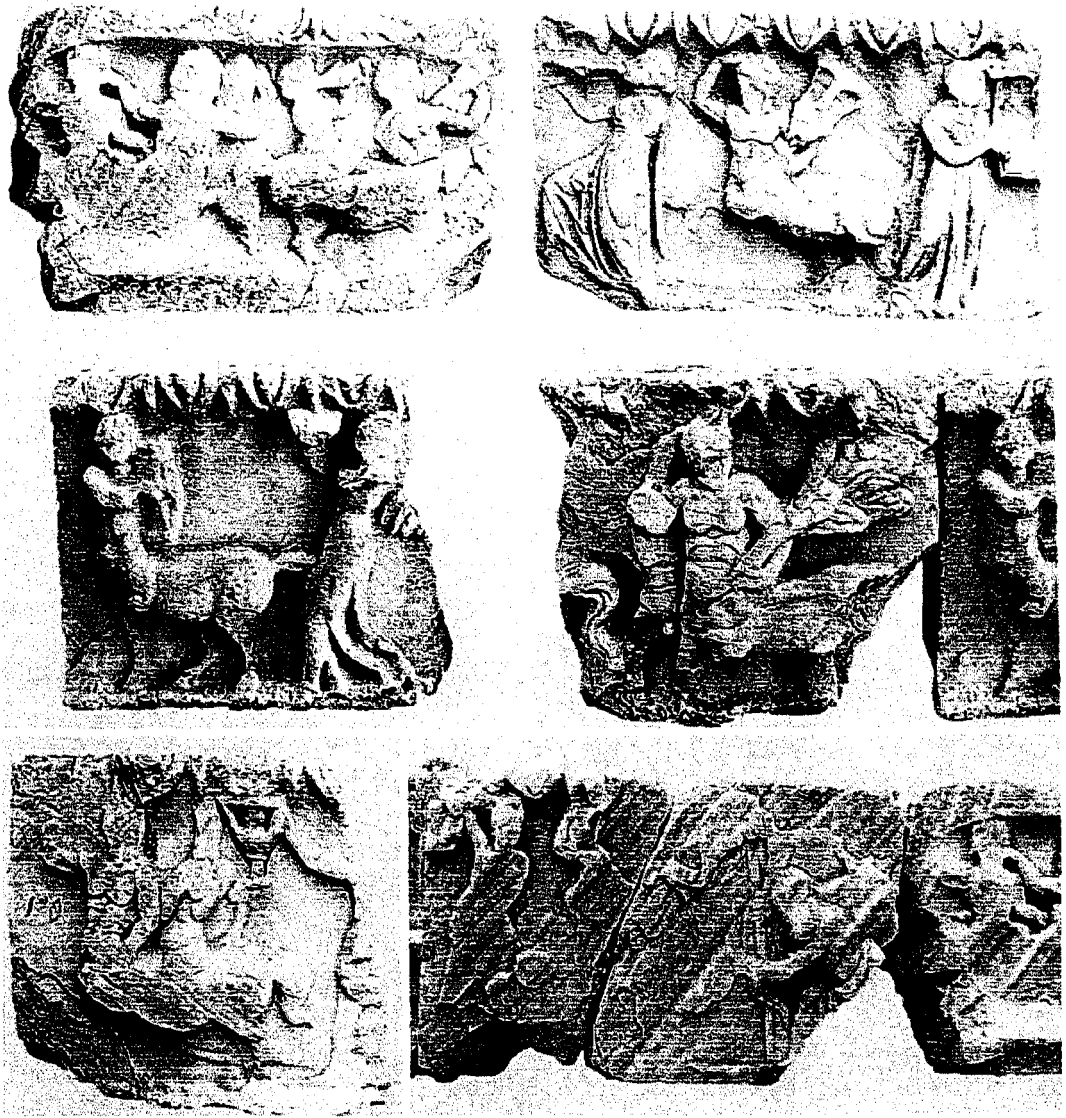

Resim 34 a-h) Belevi Mausoleion'u Tavan Kasetleri (LIMC VIII, s. 436, 437. no 217 a-h.)

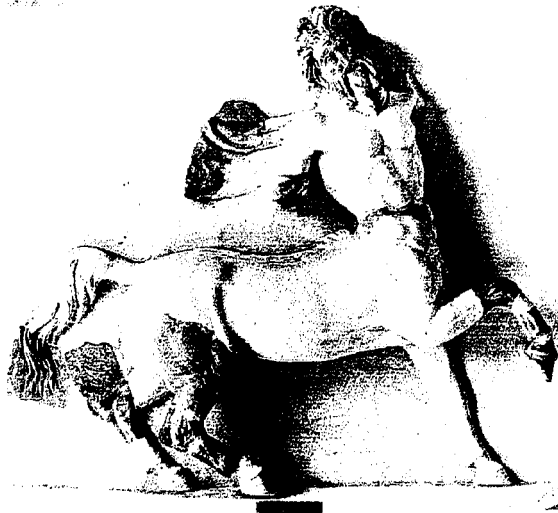
a

b

Resim 35 a-b) Teos Dionysos Tapınağı Friz Fragmanları (LIMC VIII, s. 452, 453. no 313 a-b.)

Resim 36 Samothrake Hieron'u Tavan Kaseti (LIMC VIII, s. 440 no 223.)

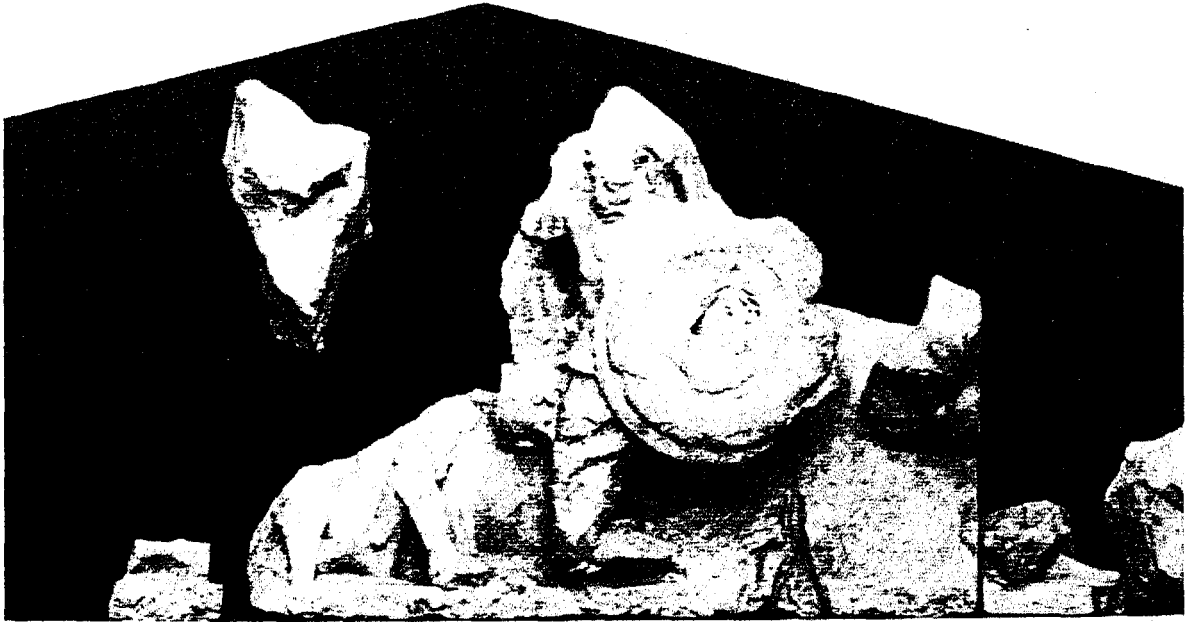

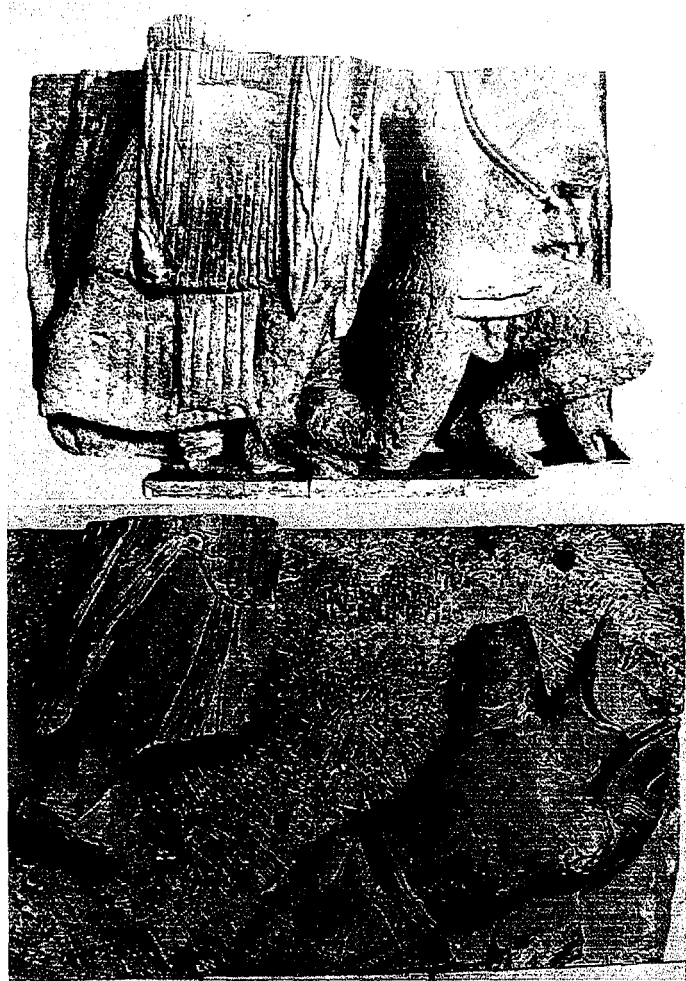
Resim 37 Kabartmalı Mermer Silindir Puteal (Kuyu bileziği) (LIMC VIII, s. 464. no 407.)

Resim 38 Delphi'deki Siphnoslular Hazine Binası Kuzey Frizi (LIMC IV, s. 108. no 2.)

Resim 39 Olympia Megaralılar Hazine Binası Alınlığı (LIMC IV, s. 109. no 6.)

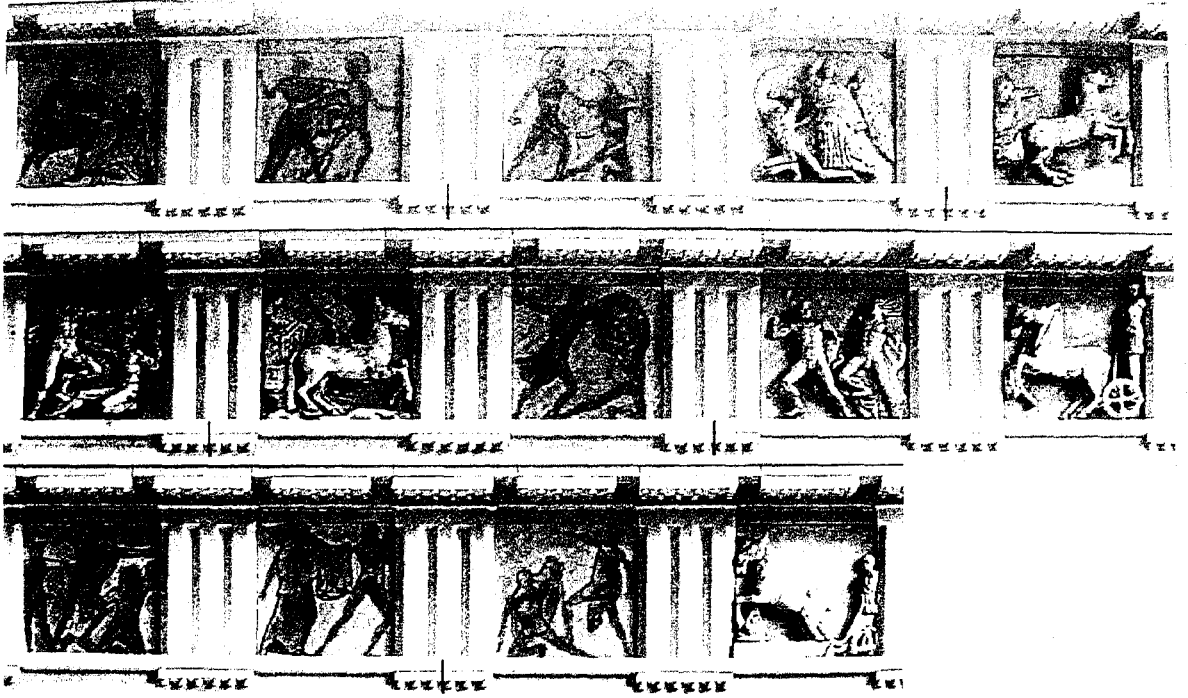
Resim 40 Selinus F Tapınağı Metopları (LIMC IV, s. 110. no 13.)

Resim 41 Selinus G Tapınağı Gigant Torsosu (LIMC IV, s. 111. no 14.)

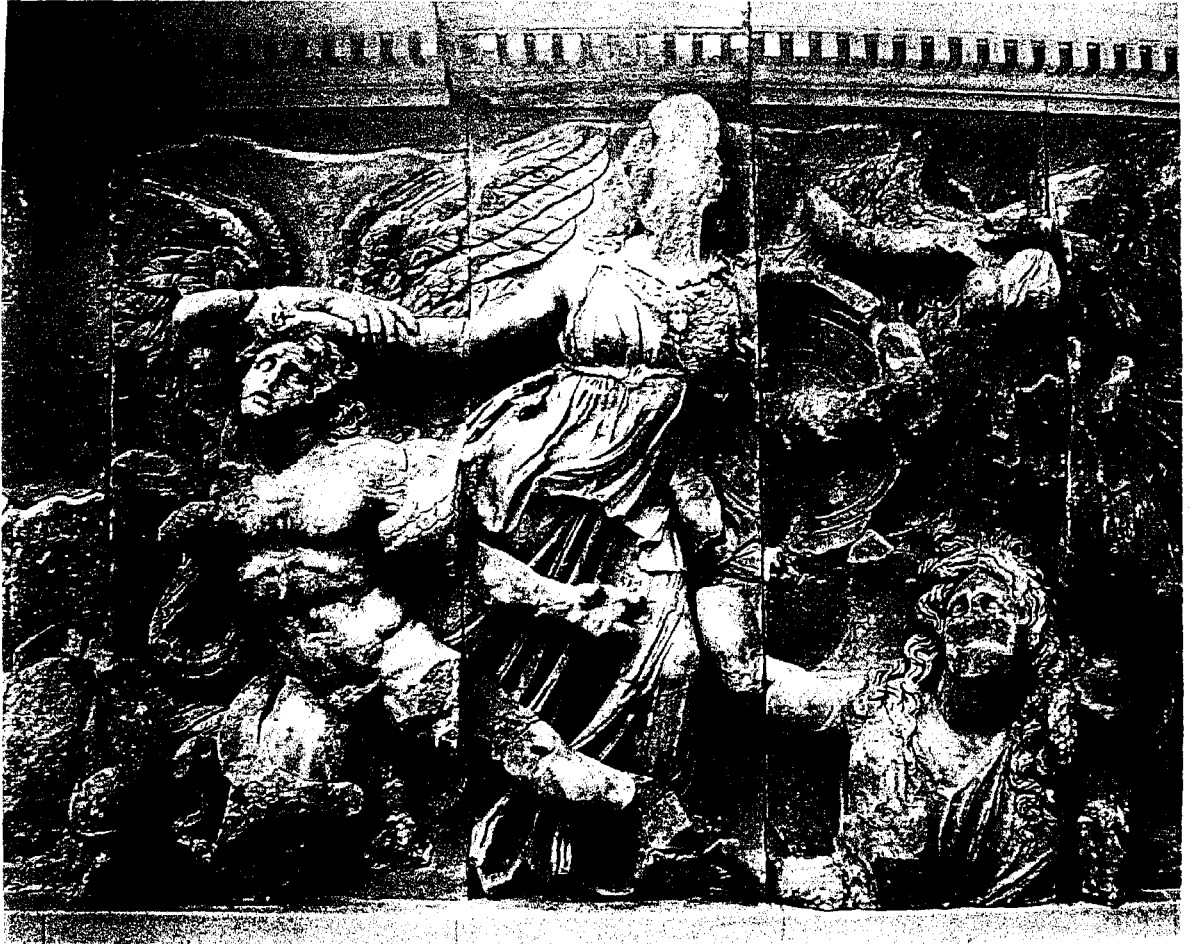

Resim 42 Selinus E Tapınağı Metobu (LIMC IV, s. 111. no 15.)

Resim 43 Atina Parthenon Tapınağı Doğu Metopları (LIMC IV, s. 112. no 18.)

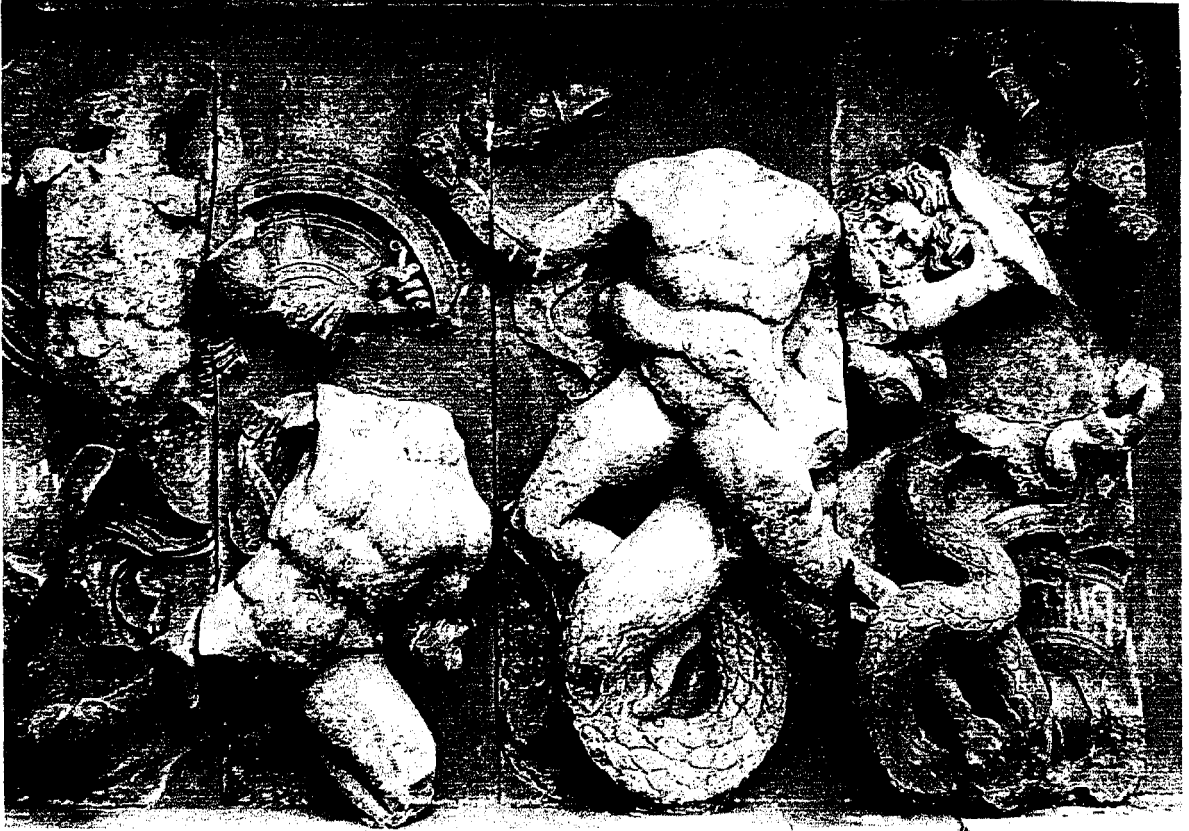
a

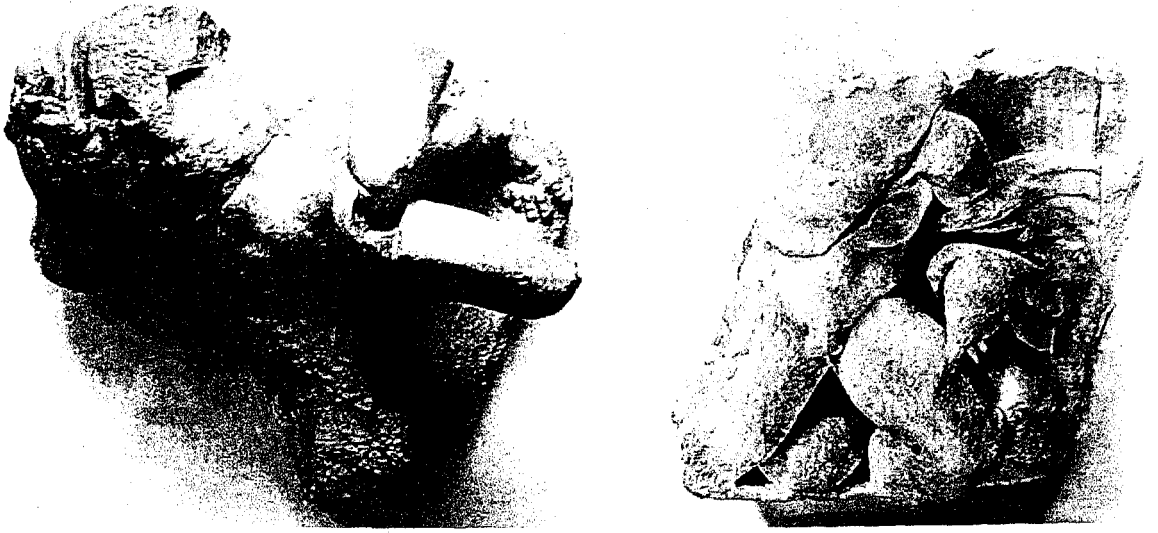
b

c

Resim 44 a-c) Pergamon Sunağı Gigantomakhia Friz Fragmanları (LIMC IV, s. 113. no 24 a-c.)

Resim 45 Priene Athena Tapınağı Tavan Kasetleri (LIMC IV, s. 114. no 26.)

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Aeschylus, **The Suppliant Maidens**, LOEB Classical Library. Ed.: T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse. Eng. Trans.: H. W. Smyth. London: heinemann Ltd., MCMXXX.
- Apollodorus, **The Library**, LOEB Classical Libraray, Ed.: E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse. Eng. Trans.: J. G. Frazer. London: William Heinemann., MCMXXI.
- Apollonius Rhodius, **The Argonautica**, LOEB Classical Libraray. Eng. Trans.: R. C. Seaton, London: William Heinemann., MCMXXI.
- Callimachus, **Hymns**, LOEB Classical Library, Eng. Trans.: W. Mair. London: William Heinemann., MCMXXI.
- Diodorus, **Bibliotheke Historike**, LOEB Classical Libraray, Eng. Trans.: C. H. Oldfather. London: William Heinemann., MCMLXXIX.
- Euripides, **Iphigeneia in Taurica**, LOEB Classical Library, Eng. Trans.: A. S. Way. London William Heinemann, MCMXXIX.
- Fol A., Hammond N.G.L., "Persia In Europe Apart from Greece", **CAH**. Volume V. Ed.: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald s. 234-246. 1997
- Herodot, **Herodot Tarihi**, Çeviren: M. Ökmen. Üçüncü baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi 1991.
- Hippocrates, **On Airs Waters and Places**, LOEB Classical Library, Eng. Trans.: W. H. S. Jones. London: William Heinemann., MCMXXIII.
- Homer, **İlyada**, Türkçesi: A. Erhat / A. Kadir. Dokuzuncu basım. İstanbul: Can Yayınları., 1997.
- _____. **Odysseia**, Türkçesi: A. Erhat / A. Kadir. Dokuzuncu basım. İstanbul: Can Yayınları., 1998.
- Hesiod, **The Homeric Hymns And Homerica**, LOEB. Eng. Trans.: H. G. Evelyn-White. London: Heinemann Ltd., MCMXXVI.
- Ovidius, **Metamorphoses**, LOEB. Ed.: T. E. Page. Eng. Trans.: F. J. Miller. London: William Heinemann., MCMXXVIII.
- Pausanias, **Description of Greece**, LOEB Classical Library, Eng. Trans.: W. H. S. Jones. London: William Heinemann., MCMXVIII.

Pindar, **The Odes Of Pindar**, LOEB Classical Library, Eng. Trans.: J. Sandys. London: William Heinemann., MCMXXX.

Plutarchus, **Lives**, LOEB Classical Library, Eng. Trans.: B. Perrin. London: William Heinemann., MCMXXX.

Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika)**, Çeviren: A. Pekman. Üçüncü baskı. İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları., 1993.

Vergilius, **Aeneis**, Türkçesi: T. Uzel. Ankara: Öteki Yayınevi., 1998.

Güncel Kaynaklar

Akurgal, E. **Anadolu Uygarlıkları**, Yedinci Basım. İstanbul: Net Tutistik Yayınları A.Ş., 2000.

Alanyalı, H. S. **Das Friesprogram Des Theaters Von Perge In Gallienischer Zeit**, Wien: 1999.

Alexiou, S. **Minos Uygarlığı**, Çeviren: E. T. Tulunay, Üçüncü Basım. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları., 1991.

Ashmole, B. **Architect And Sculptor In Classical Greece**, New York: Phaidon Press Ltd., 1972.

Bachofen, J. J. **Myth Religion and Mother Right**, İngilizceye Çeviren: R. Manheim. New York: Princeton University Press., 1967.

Barron, J. P. "New Light On Old Walls The Murals Of The Theseion", **JHS** 92, s. 20-45. 1972.

Baur, P. V. C. **Centaur In Ancient Art The Archaic Period**, Berlin., 1912.

Bennet, F. M. **Religious Cults Associated With The Amazons**, New York: Ams Press Inc., 1967.

Bernard P., Marcadé J., "Sur une Métope de la Tholos de Marmaria a Delphes", **BCH** 85. s. 447- 473. 1961.

Blok, J. H. **The Early Amazons Modern and Ancient Perspectives of a Persistent Myth**, New York: E. J. Brill., 1995.

Boardman, J. "Herakles, Theseus and Amazons", **The Eye of Greece Studies In The Art Of Athens**, Ed.: D. Kurtz / B. Sparkes, Cambridge: 1982.

_____. **The Parthenon And It's Sculptures**, Austin: University Of Texas Press., 1985.

- _____. **Eski Yunan, Çeviren:** Neşe Erdilek. İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş., 1987.
- _____. **Greek Sculpture The Classical Period**, Reprinted. London: Thames and Hudson Ltd., 1995.
- _____. **Greek Sculpture The Archaic Period**, Reprinted. London: Thames and Hudson Ltd., 1996.
- _____. "Material Culture", **CAH**, Volume IV. Ed.: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald, s. 414-427. 1997.
- _____. **The Greeks Overseas**, Fourth Edition. London: Thames and Hudson Ltd., 1999.
- Bockelberg, S. v. "Die Frieze des Hephaisteion", **Antike Plastik XVIII. (AntPl)**. s. 32-48 1979.
- Bol, R. **Amazones Volneratae Untersuchungen zu den Ephesischen Amazonenstatuen**, Mainz: Verlag Philipp von Zabern., 1998.
- Bonnefoy, Y. **Mythologies**, Ed.: W. Doniger. Volume I. Chicago: The University Of Chicago Press., 1991.
- Borchhardt, J. "Limyra: Sitz des Lykischen Dynasten Perikles", **IstMitt** 17. s. 151-167. 1967.
- _____. **Die Bauskulptur des Heroons von Limyra**, Berlin: Gebr. Mann Verlag., 1976.
- _____. "Zur Bauskulptur am Naos Des ptolemaions von Limyra", **Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften**, Band 236. s. 71-85. Wien: 1993.
- Bothmer, v. D. **Amazons in Greek Art**, Oxford: Clarendon Press., 1957.
- Bradford, E. **Akdeniz**, Çeviren: Ahmet Fethi. Birinci Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları., 2004.
- Brommer, F. **Die Metopen Des Parthenon**, Mainz: Phillipp von Zabern., 1967.
- Brinkman, V. "Die Aufgemalten Namenbeischriften an Nor- und Ostfries des Siphnierschatzhauses", **BCH** 109. s. 77-130. 1985.
- Camp, J. M. **Horses and Horsemanship in the Athenian Agora**, Athens: The American School of Classical Studies at Athens., 1998.

- Carpenter, T. H. **Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji**, Çeviren: B. B. M. Ünlüoğlu. Birinci basım. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti., 2002.
- Carter, J. C. **The Sculpture of the Sanctuary of Athena Polias at Priene**, London: Thames and Hudson Ltd., 1983.
- Castriota, D. **Myth Ethos and Actuality Official Art in Fifth-Century B.C. Athens**, Wisconsin: The University of Wisconsin Press., 1992.
- Childs, W. A. P. "Prolegomena to a Lycian Chronology II: The Heroon From Trysa", **RA** 1976. s. 281-316.
- _____. **The City-Reliefs of Lycia**, New Jersey: Princeton University Press., 1978.
- Coarelli, F. "The Development of the City of Rome", **Rome, Art and Architecture**, Ed.: Marco Bussagli. Cologne: Könemann Verlagsgesellschaft mbH., 1999.
- Cohen, B. "Paragone: Sculpture versus Painting, Kaineus and the Kleophrades Painter", **Ancient Greek Art and Iconography**, s. 171-192. 1983.
- Delivorias, A. **Attische Giebelskulpturen und Akrotere des Fünften Jahrhunderts**, Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth., 1974.
- Demarge, P. "Le Décor des Sarcophages de Xanthos Réalités, Mythes, Symboles", **CRAI** 1973. s. 262-269.
- Demetriou, A. **Cypro-Aegean Relations in the Early Iron Age**, Göteborg: Caradoc Books Limited., 1989.
- Drougou, S. "Helenismus", **LIMC VIII**, s. 706. 1997.
- DuBois, P. **Centaurs And Amazons Women and the Pre-History of the Great Chain of Being**, Michigan: The University of Michigan Press., 1992.
- Eichler, F. **Die Reliefs Des Heroon Von Gjölbaşı-Trysa**, Wien: Deuticke., 1950.
- Fink, G. **Antik Mitolojide Kim Kimdir**, Çeviren: Ü. Öztrük. İstanbul: 1997.
- Gimbutas, M. **The Language of the Goddess**, London: Thames and Hudson Ltd., 1989.
- Graves, R. **Greek Myths**, Third Edition. Turin Italy: Penguin Books., 1981.
- Gruyter, W. d. **Beschreibung Der Gigantenfriese Aus Pergamon**, Berlin: Walter De Gruyter & CO., 1930.

- Hançerlioğlu, O. **Felsefe Ansiklopedisi**, Cilt I, İstanbul: Remzi Kitabevi., 1976.
- Hafner, G. **Art of Crete, Mycenae and Greece**, İngilizceye Çeviren: E. Bizzarri. New York: Harry N. Abrams Inc. Publishers., 1968.
- Hamilton, E. **Mitology**, Çeviren: Ü. Tamer. İstanbul: Varlık Yayınlar., 1994.
- Hammond, N. G. L. "The Expedition of Datis and Artaphernes", **CAH**, Volume IV., Ed: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald. s. 491-517. 1997.
- _____. "The Expedition of Xerxes", **CAH**, Volume IV., Ed: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald. s. 518-590. 1997.
- Harrison, E. B. "Motifs of the City-Siege on the Shield of Athena Parthenos", **AJA** 85. No 3: s. 281-317. 1981.
- Hofkes-Brukkers, M. **Der Bassai Fries**, München: Prestel –Verl., 1975.
- Howard, S. "Another Prototype of the Gigantomachy of Pergamon", **AJA** 68, s. 129-136. 1964.
- Hurwit, J. M. "Beautiful Evil: Pandora and the Athena Parthenos", **AJA** 99. s. 171-186. 1995.
- Karageorgis, V. "Note on Some Centaurs From Cyprus", **XAPIETHPION EIS A.K. OPAANAON** 2. s. 160-173. 1966.
- Karouzou, S. "Une Tombe de Tanagra", **BCH** 95. s. 109- 145. 1971.
- Kebric, R. B. **Greek People**, Second Edition. London: Mayfield Publishing Company., 1997.
- Knell, H. **Mythos Und Polis Bildprogramme Griechischer Bauskulptur**, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft., 1990.
- Langlotz, E. **Die Kunst der Westgriechen in Sizilien und Unteritalien**, München: Hirmer Verlag., 1963.
- Lehmann, K. "Kallistratos Meets a Kentaur", **AJA** 61. s. 123-127. 1957.
- Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae I, IV, VIII (LIMC)**, München: Artemis Verlag., 1981, 1988, 1997.
- Leventopoulou, M. "Kentauroi et Kentaurides", **LIMC VIII**, s. 671-672. 1997.
- _____. "Commentary", **LIMC VIII**, s. 709-710. 1997.

- Marcadé, J. "Les Métopes Mutilées de la Tholos de Marmaria a Delphes", **CRAI** 1979. s. 151-170.
- Marconi, J. B. "Rilievi Inediti Selinuntini", **ArchCl** 10. s. 55-59. 1958.
- Meijden, E. v. D. "Plastic in Unteritalien und Sizilien", **LIMC VIII**, s. 705. 1997.
- Mendel, G. **Catalogue des Sculptures Grecues, Romaines et Byzantines des Musées Impériaux Ottomans II**, Constantinople-İstanbul: 1914.
- Montuoro Z. P., U. Z. Bianco, **Heraion alla Foce del Sele II**, Roma: La Libreria dello State 1968.
- Moore, M. B. "The Central Group in the Gigantomachie of the Old Athena Temple on the Acropolis", **AJA** 99. s. 633-639. 1995.
- Morgan, C. H. "The Sculptures of the Hephaisteion II", **Hesperia** 31. s. 221-235. 1962.
- Murray, O. "The Ionian Revolt", **CAH**, Volume IV., Ed: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald. s. 461-490. 1997.
- Nilsson, M. P. **Cults Myths and Politics in Ancient Greece**, Göteborg: Paul Aströms Förlag., 1986.
- Oberleitner, W. **Das Heroon von Trysa Ein Lykisches Fürstengrab Des 4. Jahrhunderts v. Chr.**, Mainz: Verlag Philipp von Zabern., 1994.
- Omurkan, S. "Anadolu'da Eski Yunan ve Roma Arkeolojisi", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi Cilt II-III**. Görsel Yayıncılık. S. 418-485. İstanbul. 2000.
- Osborne, R. "Framing the Centaur: Reading fifth-Century Architectural Sculpture", **Art And Text In Ancient Greek Culture**, Ed.: S. Goldhill / R. Osborne. Cambridge: Cambridge University Press., 1994.
- Ostwald, M. "The Reform of the Athenian State By Cleisthenes", **CAH**, Volume IV., Ed.: J. Boardman, N.G.L. Hammond, D.M. Lewis, M. Ostwald. s. 303-346. 1997.
- Özel M.E., Saygıç T., **Gökyüzünü Tanıyalım**, Dördüncü basım. İstanbul: Pro-Mat Basım Yayın A.Ş., 1997.
- E. Peterich, **Küçük Yunan Mitologyası**, Çeviren: Y. Baydur. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi., 1946.
- Petrocheilos, I. E. "Die Großplastik Der Archaischen Und Klassischen Zeit", **LIMC VIII**, s. 704-705. 1997.

- Pollitt, J. J. **The Art of Greece Sources and Documents in the History of Art Series**, Ed.: H.W. Janson. New Jersey: Princeton Hall Inc., 1965.
- _____. **Art In The Hellenistic Age**, Cambridge: Cambridge University Press., 1986.
- _____. "Art: archaic to Classical", **CAH** Vol V. 1997.
- Praschniker, C. "Das Mausoleum von Belevi", **FiE** VII. s. 73-142. 1979.
- _____. "Die Gigantomachie-Reliefs von Priene", **Öjh** 30. s. 45-49. 1936-37.
- Premmerstein, A. v. "Der Parthenonfries und die Werkstatt des panathenäischen Peplos", **Öjh** XV, s. 1-35. 1912.
- Ridgway, B. S. "A Story of Five Amazons", **AJA** 78. s. 1-17. 1974.
- Rhodes, P. J. "The Delian League to 449 B.C.", **CAH**, Volume V. Ed.: D.M. Lewis, J. Boardman, J.K. Davies, M. Ostwald s. 34-61. 1997.
- Rosenberg, D. **Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Büyük Söylenceler Antolojisi**, Çeviren: K. Atken ve diğerleri. İkinci basım. Ankara: İmge Kitabevi yayıncılık Paz. San. Tic. Ltd. Şti., 2000.
- Schalles, H. J. **Der Pergamonaltar: Zwischen Bewertung und Verwertbarkeit**, Frakfurt: Fischer Taschenbuch Verlag GmbH., 1986.
- Schefold, K. **Götter- und Heldensagen der Griechen in der Spätarchaischen Kunst**, München: Hirmer Verlag., 1978.
- _____. **Die Göttersage in der klassischen und hellenistischen Kunst**, München: Hirmer Verlag., 1981.
- _____. **Die Urkönige Perseus, Bellerophon, Herakles und Theseus**, München: Hirmer Verlag., 1988.
- Schiffler, B. **Die Typologie des Kentauren In der Antiken Kunst**, Frankfurt: Peter Lang Frankfurt / M. Herbert Lang Bern., 1976.
- Schmidt-Dounas, B. "Zur Datierung der Metopen des Athena-Tempels von Ilion", **IstanbMitt** 41. s. 363-415. 1991.
- Schindler, W. **Mythos und Wirklichkeit in der Antike**, Leipzig: 1987.
- Schober, A. "Der Fries des Hekataions von Lagina" **IstForsch** II. s. 40-104. 1933.
- _____. "Zur Gigantomachie von Priene", **Öjh** 30. s. 28-44. 1936-37.

- Sevin, V. "Anadolu'da Yunanlılar", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, Cilt I-II. Görsel Yayıncılık. s. 210-243. İstanbul, 2000.
- Simon, E. "Versuch Einer Deutung Der Südmetopen Des Parthenon", **Jdl** 90. s. 100-120. 1975.
- _____. "Ikographie und Epigraphik zum Bauschmuck des Siphnierschatzhauses in Delphi", **ZPE** 57. s. 1-23. 1984.
- Smith, R. R. R. **Hellenistik Heykel**, Çeviren: A. Y. Yıldırım. Birinci basım. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık Lt. Şti., 2002.
- Sobol, D. J. **Yunan Mitolojisinde Amazonlar**, Çeviren: B. Yumrukçağlar. Birinci basım. Akara: Öteki Yayınevi, 1999.
- Stahre, U. "Penthesileia A Deadly Different Amazon And Achilles' Lost Honour", **Aspects Of Women In Antiquity**, Ed.: L. L. Lovén / A. Strömberg. Jonsered: Jonsereders Graphic Systems AB., 1998.
- Strocka, V. M. **Piräusreliefs und Parthenosschild**, Bochum: Universität Bochum., 1967.
- Sturgeon, M. C. "The Corinth Amazon: Foundation of a Roman Classical Sculpture", **AJA** 99, s. 483-505. 1995.
- _____. "Amazonomachy", **Corinth IX. 2.**, The American school of Classical Studies At Athens. 1977.
- Thomas, E. **Mythos und Geschichte Untersuchungen zum historischen Gehalt griechischer Mythandarstellungen**, Köln: 1976.
- Tulunay, E. T. **Theseus ve Kentauromachi**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları., 1986.
- Tyrell, Wm. B. **Amazons A Study in Athenian Mythmaking**, London: The John Hopkins University Press., 1984.
- Yaylalı, A. **Der Fries des Artemissions von Magnesia am Mäander**, Tübingen: Wasmuth 1971.
- Wilde, L. W. **On The Trail Of The Women Warriors**, Birinci basım. London: Constable and Company Limited., 1999.
- Walker, H. J. **Theseus and Athens**, New York: Oxford University Press., 1995.

Webb, P. M. "The Functions of the Sanctuary of Athena and the Pergamon Altar (the Heroon of Telephos) in the Attalid Building Program", Ed.: K.J. Hartswick / M. C. Sturgeon, **ΣΤΕΦΑΝΟΣ** Studies in Honor of B. S. Ridgway, s. 241-254, 1998.

Woodford, S. "More Light on Old Walls: The Theseus of the Centauromachy in the Theseion", **JHS** 94. s. 159-165. 1974.